

**HZ. MUHAMMED'İN SON GÜNLERİ VE BU
DÖNEMDEKİ OLAYLARIN TARİHİ YANSIMALARI**

**Ali İKİZ
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)
ESKİŞEHİR-2017**

**HZ. MUHAMMED'İN SON GÜNLERİ VE
BU DÖNEMDEKİ OLAYLARIN TARİHİ
YANSIMALARI**

Ali İKİZ

**T.C.
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü**

İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Eskişehir
2017**

T.C.
ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTİSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Ali İKİZ tarafından hazırlanan Hz. Muhammed'in Son Günleri ve Bu Dönemdeki Olayların Tarihî Yansımaları başlıklı bu çalışma 15/09/2017 tarihinde Eskişehir Osmangazi Üniversitesini Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, Jürimiz tarafından (İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı İslam Tarihi Bilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Doç. Dr. Adil ŞEN

Üye: Doç. Dr. Adnan ADIGÜZEL

Üye: Yrd. Doç. Dr. Mehdi ÇİFTÇİ

ONAY

Prof. Dr. Hasan Hüseyin ADALIOĞLU

Enstitü Müdürü

/ /2017

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi hükümlerine göre hazırlandığını; bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla taranmasını kabul ettiğimi ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması halinde ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Ali İKİZ

ÖZET

HZ. MUHAMMED'İN SON GÜNLERİ VE BU DÖNEMDEKİ OLAYLARIN TARİHİ YANSIMALARI

İKİZ, Ali

Yüksek Lisans-2017

İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Adnan ADIGÜZEL

Bu çalışma Hz. Peygamberin son günlerinde yaşanmış olan hadiseleri ele almaktadır. Çalışmanın giriş bölümünde konunun mahiyeti ve dayandığı kaynaklar ele alınıp bu kaynaklar çerçevesinde çalışmanın önemi üzerinde durulmaktadır. Birinci bölüm Hz. Peygamberin Medine’de iken, hac yapmak için insanları hacca çağırması ile başlamakta, daha sonra güzergâh boyunca Mekke’ye kadar konaklanan yerler, o yerlerde yaşanan olaylar ve bu olaylara bağlı olarak ortaya çıkan hadiselerin ele alınmasıyla devam etmektedir. İkinci bölüm ise olaylar Hz. Peygamberin hac için Mekke’de bulunduğu esnada, yer ve zaman unsurlarına dikkat edilerek incelenmektedir. Daha sonrasında Hz. Peygamberin Medine’ye dönüşü ve vefatına kadar yaşadıkları ele alınıp değerlendirmeler yapılmaktadır.

Sonuç bölümünde ise Hz. Peygamberin ömrünün son zamanlarında yaşanan olayların İslam dünyasına nasıl etki ettiği üzerinde durulmuş ve bu etkinin günümüzdeki yansımaları değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Hz. Muhammed, Veda Haccı, Mekke, Gadir Hum.

ABSTRACT

LAST DAYS OF THE PROPHET MOHAMMED AND THE HISTORICAL REFLECTIONS OF THE EVENTS IN THIS PERIOD

Ali İKİZ

Master-2017

Departments of İslamic History and Arts

Adviser: Associate Profesör Adnan ADIGÜZEL

This work is done with the incidents that happened in the last days of the Prophet. The introductory part of the work focuses on the nature of the subject and on the resources on which the work is based on, and the importance of working within the framework of these resources is emphasized. The first chapter is Hz. While the Prophet was in Medina, he began to call people with hajj, then the places that lived along the route until Mecca continued with the events that took place in those places and the incidents that emerged due to these events. In the second part, While the Prophet is in Mecca for the pilgrimage, it is examined with attention to the elements of time and place. Later the Prophet's return to Medina and his deportation to consider their

In the conclusion, the events of the last months and even days of the Prophet's life were evaluated on how it affects the Islamic world.

Key Words: Mohammed, Last Hajj, Mekka, Gadir Hum.

İÇİNDEKİLER

T.C.	i
ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ	i
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTİSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE.....	i
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ.....	ii
ÖZET	iii
HZ. MUHAMMED'İN SON GÜNLERİ VE BU DÖNEMDEKİ OLAYLARIN TARİHİ YANSIMALARI	iii
ABSTRACT.....	iv
LAST DAYS OF THE PROPHET MOHAMMED AND THE HISTORICAL REFLECTIONS OF THE EVENTS IN THIS PERIOD	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR.....	vii
ÖNSÖZ	viii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	11
VEDA HACCI.....	11
1.1. VEDA HACCI'NA ÇAĞRI VE YAPILAN HAZIRLIKLAR	11
1.2. MEDİNE'DE YAPILAN HAZIRLIKLAR, MEDİNE'DEN ÇIKIŞ VE TAKİP EDİLEN GÜZERGÂH	17
1.2.1. Zülhüleyfe, Beyda, Melel ve Şerefü's-Seyyale	20
1.2.2. Irku'z-Zabye (Zubye Vadisi) ve Konaklama Yeri Rahva.....	30
1.2.3. Üsaye ve Lahyu Cemel 'den Hareket Edip Sukyâ'da Konaklama	33
1.2.4. Ebva'da Konaklama ve Buradan Yemen Tepelerine Varış.....	35
1.2.5. Ezrâk Tepeleri ve Lefet (Herşâ) Yokuşundan Cuhfe'ye Varış.....	36
1.2.6. Kudeyd ve Usfan'dan Gamim'e Varış.....	38
1.2.7. Merru'z-Zaharan'a (Cümum'a) Varış.....	40
1.2.8. Zî Tuva'da Konaklama	42
1.3. MEKKE'YE GİRİŞ VE MEKKE'DE YAPILANLAR	43
1.3.1. Beni Şeybe Kapısından Kâbe'ye Giriş	44
1.3.2. Kâbe'de Yapılanlar	44
1.3.3. Sa'd b. Ebi Vakkas'ın Hastalanması	52
1.3.4. Ebtah'a Gidiş ve Terviye Gününe Kadar Konaklama	54
1.3.5. Mina'ya Gidiş ve Orada Konaklama	57
1.3.6. Arafat'ta Çıkış, Arafat Vakfesi, Arafat Hutbesi ve Gelişen Olaylar	59
1.3.7. Müzdelife'ye Varış ve Vakfeden Sonra Muhassir Vadisinden Geçiş	67

1.3.8. Mina, Akabe Cemresi, Kurbanlıkların Kesimi ve İhramdan Çıkış.....	68
1.3.9. Kâbe'ye Gidiş İfaza Tavafı ve Kâbe'nin Örtüsünün Değiştirilmesi.....	74
1.3.10. Ebtah'a (Muhassab) Geçiş, Orada Konaklama ve Vedâ Tavafı.....	77
1.4. AYRILIK HAZIRLIKLARI VE MEKKE'DEN MEDİNE'YE DÖNÜŞ	81
1.4.1. Medine'ye Dönüş İçin Hareket, Zî Tuva'ya Varış ve Konaklama	82
1.4.2. Gadir-i Hum'a Varış ve Konaklaması	82
1.4.3. Cuhfe'ye Varış	85
1.4.4. Ravhâ Yolu Üzerinden Zülhuleyfe'de Konaklaması	86
1.4.5. Medine'ye Varış	87
İKİNCİ BÖLÜM.....	91
HZ. MUHAMMED'İN VEFATINA KADAR MEYDANA GELEN OLAYLAR	91
2.1. VEDA HACCI'NDAN SONRA MEDİNE'DE GELİŞEN OLAYLAR.....	91
2.1.1.Hz. Peygamberin Hastalanması ve Vefatı	91
2.1.2. Hz. Muhammed'in (sav) Cenazesinin Yıkanması ve Defnedilmesi	101
2.1.3. Üsâme Ordusu.....	106
2.1.4. Sahte Peygamberler Meselesi ve İrtidat Hadiseleri	111
2.2. HZ. MUHAMMED'İN (SAV) VEFATI SONRASI BAZI TARTIŞMALI KONULAR	128
2.2.1. Hz. Ebu Bekir'in Hac Emiri Olduğu Hacda Hz. Ali'nin Peygambere Vekâlet Etmesi Meselesi	128
2.2.2. Gadir Hum Olayı	129
2.2.3. Kırtas Olayı	132
SONUÇ	135
EKLER:	140
KAYNAKÇA.....	147
EKLER.....	119

KISALTMALAR

AÜ	: Ankara Üniversitesi
as.	: Aleyhisselam
bty	: basım tarihi yok
byy	: basım yeri yok
bkz.	: bakınız
c.	: Cilt
çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
Hız.	: Hazreti
ö.	: Ölüm tarihi
s.	: sayfa
S.	: Sayı
(sav)	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
vb.	: ve benzeri
Yay.	: Yayın evi, yayınları
yy.	: Yüz yıl

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, insanlık tarihinin en önemli köşe taşlarından biri olan, İslam Peygamberi Hz. Muhammed (sav)'in hayatının son günlerinde yaşanan ve etkisi günümüze kadar ulaşan meseleler ele alınıp incelenmiştir. Hz. Peygamberin ömrünün sonlarında yaşanan bazı hâdiseler İslam dünyasında açısından hâli hazırda dâhi, farklı grup ve mezheplerin kullandığı argumanların kaynağını bünyesinde barındırması anlamında çok önemli bir yere sahiptir.

Bu çalışmamız iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, Hz. Peygamberin vefatının yaklaşık üç ay kadar öncesinde gerçekleştirdiği Veda Haccı ile başlamıştır. Hz. Peygamberin Müslümanlarla birlikte hac için Medine'den Mekke'ye yolculuğu, Mekke'de hac ibadetinin edası ve bu esnada yaşanan olaylar ele alınmıştır. Çalışmamızın bundan sonraki kısmı Hz. Peygamberin Medine'ye dönüşü ve bu esnada yaşanan önemli hadiseler üzerinde durarak sonlanmıştır. İkinci bölümde ise, Hz. Peygamberin hayatının son günlerinde yaşanan en önemli olaylar ayrıntısıyla incelenmiştir. Bu çerçevede etkileri bariz bir şekilde günümüze kadar uzanan Gadir Hum ve Kırtas gibi olaylar, başlıklar halinde değerlendirilmiştir. Çalışmanın sonuç kısmında Hz. Peygamberin bazı rivayetlere göre hayatının yaklaşık son üç ayına tekabül eden dönemin olaylarının İslam tarihinde ortaya çıkardığı sonuçlar ve bu tezimizin kazanımları ifade edilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmamızın tamamlanması yolunda tavsiye ve fikirleri ile önümü açan ve bana karşı büyük bir sabır örneği gösteren danışman hocam Doç. Dr. Adnan ADIGÜZEL'e şükranlarımı sunmak isterim. Yine bu süreç içerisinde desteklerini daima yanımda hissettiğim hocalarım Prof. Dr. H. Hüseyin ADALIOĞLU, Doç. Dr. Adil ŞEN ve Yrd. Doç. Dr. Mehdin Çiftçi'ye de teşekkür ediyorum. Bunun yanında bana destek olan, adını tek tek sayamadığım bütün arkadaşlarıma da teşekkür ediyorum. Son olarak gösterdikleri fedakârlıktan dolayı, hayatıma anlam katan eşime ve oğullarım Yusuf Ekrem ve Zeki Ahmed Kerem'e şükranlarımı sunarım. Gayret bizden tevfik Allah'tandır.

GİRİŞ

İslam, özel anlamda kısa bir zaman dilimi içinde Arap cahiliyye toplumunu, genel anlamda ise uzun sayılamayacak bir zaman diliminde bütün dünyayı her bakımdan dönüştürmüş, değiştirmiş ve bütün bunların neticesinde de kendine has bir medeniyeti ortaya çıkarmayı başarmıştır.¹ İslam dünyaya etki eden bu değişim ve dönüşümü, bir insanın ömrü içerisinde görebileceği kadar kısa bir sürede yapmıştır. Tarafli tarafsız bütün dünyanın kabul ettiği bu olağanüstü gelişmenin dünya devletleri ve milletleri açısından, o dönemin şartları içerisinde ne siyasi ne sosyal ne de dinî anlamda kabul edilip hazmedilmiştir. Nitekim ne o dönemde ne de daha sonra günümüze kadar gelen süreçte dünyanın İslam gerçeğini kabul edip, bu gerçeği sindirip içselleştirmesi pek mümkün olmamıştır. Tabi bunun birçok nedeni sayılabilir. Ancak bu tartışmaya burada girmek istemiyoruz, lakin şunu da ifade etmeden geçemeyeceğiz, İslam hiçbir zaman dünyaya kendini duyurduğu andan itibaren özellikle batı dünyasında kabul edilip, insanların normal karşılayabileceği bir farklılıkla dahi algılanıp kabul görmüş değildir. Maalesef bu tarihî tecrübe bize göstermektedir ki bundan sonraki süreçte de İslam'ın kabul görmesini beklemek o kadar da kolay olmayacaktır.

Bütün bu engellemelere karşın İslam, dünyada etkin ve etken bir din olarak dünyayı şekillendirmiş; akidesinin temelini oluşturan tevhit inancıyla, dünyayı siyasî, dinî, ekonomik ve toplumsal değişim ve gelişime davet etmiştir. Net bir şekilde şunu söylemeliyiz ki, İslam bununla da kalmamış, gerektiğinde her anlamda söz konusu davetinin mücadelesini de vermiştir. Bunun bir neticesi olarak, belli dönemlerde, dünyaya kendi rengini vermeyi başarmıştır. Bu girişimle İslam, insanlığın daha sonraki çağlarda yepyeni bir döneme girmesine (aydınlanma çağı ile sanâî inkîlabının temeli olan Rönesans gibi) de önyak olmuştur.

¹ Robert Mantran, *İslam'ın Yayılış Tarihi (VII-XI. yy)*, çev. İsmet Kayaoğlu, Ankara Üniversitesi İlahiyat Yayınları, No: 149, Ankara, 1981, s. 9.

Dünya'yı değiştirmek ve geliştirmek için mücadele veren İslam dinî ve tarihî süreç içerisinde VII. miladi asırda, bilinen dünyanın önemli bir kısmının iki devlet arasında paylaşıldığı bir dönemde ortaya çıkmıştır. İslamın ortaya çıktığı bu dönemdeki bu devletlerden biri Sâsânî İmparatorluğu, diğeri ise Bizans olarak bilinen Doğu Roma İmparatorluğudur. Dönemin bu iki muktedir devletinin birbirlerine üstünlük sağlamaya çalıştıkları topraklar başta Suriye ve Irak olmak üzere tarihte Mezopotamya olarak bilinen topraklardır. Bu mücadelenin alanı içerisinde olmamakla birlikte Arap yarımadası da bu rekabetten ister istemez etkilenmiştir.

Arap Yarımadası, bu iki devlete nazaran siyasi olarak küçük ve etkisi kendi çapında olan devletçiklerin varlığı ile birlikte, içinde küçük şehir devletlerini barındırmaktadır.² Bu devletlerin başında Bizans'ın desteklediği, Hristiyanlığı benimsemiş Gassanî Arap Devleti ile ona rakip bir konumda bulunan ve Sasanilerin desteklediği Lahmîler devleti vardır. Bu iki devlet o dönemde Arap Yarımadasının önemli iki devleti olarak karşımıza çıkmaktadır.³ Bunların haricinde Mekke, Yesrib (Medine), Taif ve diğer şehirlerde irili ufaklı kabile yönetimlerinin varlığı ve etkisi de görülmektedir.⁴ Ancak dönemin Arapları arasında, hiç şüphesiz Mekke şehir devleti, bu şehir yönetimleri içinde en etkili ve güçlü olanı idi. Zirâ, Hz. İbrahim döneminden itibaren, Araplar tarafından kutsal kabul edilen ve dinî gereklilik olarak mutlaka ziyaret edilmesi gereken Kâbe burada bulunuyor idi.

Mekke şehir devletinin siyasi yapılanması Hz. Peygamberin dedesi Kusay dönemine kadar uzanmaktadır.⁵ Kusay, burada bazı dinî, siyasi ve sosyal düzenlemeler gerçekleştirmiş, yapılması gereken işleri ve sorumlulukları Mekke'deki kabileler arasında paylaşmıştır. Dolayısıyla Kusay'ın Mekke'deki siyasal yapılanmanın temellerini atan kişi olduğunu söylemek mümkündür. Kusay'ın Mekke'nin kabileleri arasında

² Robert Mantran, s. 73. Ayrıca bkz. Harita-1.

³ Mantran, s. 76.

⁴ Mantra, s. 69. Ayrıca bkz. Harita-2.

⁵ Mantran, s. 77.

taksim ettiği görev dağılımı, sorumluluk ve yetkiler Hz. Peygamber'in Mekke'yi fethettiği 630 yılına kadar devam etmiştir.

Mekke'nin Müslümanlar tarafından fethedilmesiyle birlikte Mekke ve Arap Yarımadası başta olmak üzere bütün dünyada farklı ve yeni bir dönem başlamıştır. Hz. Peygamberin ilk vahiyle birlikte dinî, siyasî ve iktisadî hayat başta olmak üzere insan hayatını ilgilendiren bütün alanlarda farklı, özgün bir bakış açısı getirdiği muhakkaktır. Bunun yanında ilk vahiyle dünyada güçlü bir açılışın meydana gelmesine sebep olacak bir dönemin temellerini atmış olduğu da görülmektedir.

İslamiyetten önce, Arap Yarımadası'nda ictimâî yapıyı düzenleyen ve herkesin kabul ettiği adalet üzere kaim etkin bir kurallar manzumesi bulunmamaktadır. Ortada var olan kurallar, sadece kabilelerin kendi içişleri içinde geçerli olan, kabileler arasında kabul edilen bazı âdetler ve gelenekler üzerine bina edilen töre diyebileceğimiz kurallardır. Bu âdet ve gelenekler ise çoğu zaman kabilenin menfaati ile çatıştığında değişebilmektedir. Değişmeyen tek kural ise mal ve oğullar yönünden sahip olunan güçtür. Bu güç varsa haklı veya haksız olmanın hiçbir anlamı da yoktur.

O devirde insanlar, yaşam tarzı itibariyle hadarî (şehirli) ve bedevî (göçebe) olarak yaşamaktadır. Toplumun önemli bir kısmını oluşturan bedevîler, ıssız, çorak ve kurak çöllerde yaşamlarını çapulculuk, soygunculuk ve yağmayla sürdürürken,⁶ Hadarîler ise ricaretle yaşamlarını sürmektedir. Tarihte bu döneme 'Cahiliyye Dönemi' denilmektedir. Bu ismin verilmesine sebep olan en önemli etkenlerin başında; toplumsal hayatta kural, kaide, nizam, hak, hukuk konusunda insanların gerekli hassasiyeti göstermemeleridir.⁷ O devirde, bu topraklarda yaşayan insanlar arasında adaletin ölçüsü hak ve haklıya göre değil güç ve güçlüye göre belirlenirdi.⁸ İşte bu anlayışa sahip olan

⁶ M. Asım Köksal, *Hız. Muhammed(as) ve İslamiyat (Mekke Devri)*, Misvak Neşriyat, İstanbul, 1980, s. 143; Ali Osman Ateş, *İslam'a Göre Cahiliyye ve Ehl-i Kitab Örf ve Adetleri*, Beyan Yay., İstanbul, 1996, s. 395; Mevlana Muhammed Ali, *Peygamberimizin Hayatı (Sîretü'n-Nebi)*, Nur Yay., Ankara, bty. s. 24.

⁷ Mustafa Fayda, 'Cahiliye', *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul, 1993, c. VII, s. 19.

⁸ Şaban Öz, 'Kabilelerden Ümmete Müslüman Arap Ulusunun Doğuşunda Alt Yapı Hazırlıkları', *İstem Dergisi*, S. 19, 2012, s. 34-35.

cahiliye insanı, Hz. Peygamberin getirdiği inancı kabul ederek dünya tarihi açısından çok nadir görülen farklı bir dönemin başlamasına sebep olmuştur. Cahilî anlayışı kökünden değiştiren ve bu değişikliğin çekirdeği mesabesinde kabul edebileceğimiz inancın temellerini oluşturan, Hz. Peygamber'in neredeyse 23 yıl süren tebliğ hareketidir. Bu 23 yıl bir nevi kuluçka vazifesi görmüştür, daha sonrasında gelen 30 yıllık zaman dilimi de, dünya tarihi açısından da ender rastlanacak bir İslamî fetih hareketine sahne olmuştur.⁹

Cahiliye devrinin en karanlık döneminden arta kalan bu insanların, tarihin mecrasını değiştirecek kadar etkili bir hareketi başlatmalarının en önemli sebebi hiç şüphesiz bu yeni kabul ettikleri dindir.¹⁰ Çünkü onlar Hz. Muhammed'in (sav) peygamberliğini kabul etmeyle birlikte, tek ilaha dayalı olan inançlarını bütün dünyaya yaymak gerektiğine inanmaya başlamışlardır. Daha önce mensup oldukları putperestlik inancının böyle bir hedefi veya yönlendirmesi yoktur. İslam inancında, inanılan dinin bütün insanlara ulaştırılması sorumluluğu bulunmaktadır ve bu sorumluluk Müslümanların en temel görevlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla, Hz. Peygamberin getirdiği bu yeni inanç, toplumsal hayatın her alanında, daha önce bölgede hüküm süren inançlardan çok farklı bir hayat tarzı ve düzeni getirmiştir. Bu yeni inanç sistemi yaklaşık olarak 23 yıl gibi çok kısa bir sürede 3 milyon km² lik Arap yarımadasında tamamen hâkim olmayı başarmıştır.¹¹

Bölgeye hâkim olan bu yeni din mensuplarının yönetim düzeni, tarzları daha önceden bölgede hâkim olan asabiyet anlayışı ve kavmiyetçilik temelleri üzerine bina edilmiş anlayıştan çok farklılık göstermiştir.¹² İslam putperestlik inancının taşıdığı tüm özellikleri ya tamamen reddetmiş ve ortadan kaldırmış ya da kendine uygun bir hale

⁹ De Lacy O'leary, *İslam Düşüncesi ve Tarihteki Yeri*, çev. Hüseyin Yurdaydın-Yaşar Kutluay, AÜİF Yay., Ankara, 1959, s. 34; Philip K., Hitti, *Arap Tarihinin Mimarları*, çev. Ali Zengin, Risale Yay. İstanbul, 1995, s. 55.

¹⁰ Heyet, *İslam Tarihi, Peygamberimizin Medine Hayatı*, Osmanlı Yay., İstanbul, 1985, c. III, s. 388.

¹¹ Hitti, s. 34.

¹² Muhammed, Hamidullah, *İslam Peygamberi*, s. 180, çev. Mehmet Yazgan, Beyan Yay., İstanbul, 2013; Keskin, Osman, Berki, Ali Himmet, *Hatemü'î Enbiya Hazreti Muhammed ve Hayatı*, DİB Yay., Ankara, 2006, s. 316.

getirmiştir. Ancak İslam, Ehli Kitap olarak nitelendirilen Yahudilik ve Hristiyanlığın İslam toplumunun bir parçası olarak yaşamasına müsaade etmiştir. Sonuç olarak İslam doğduğu bu coğrafyaya ve çevresindeki geniş bir alana egemen olmuş ve günümüze kadar varlığını sürdürmüş olan son ilahî kitaplı din olmuştur.

Hz. Peygamberin tebliği ettiği bu din, Arap Yarımadası'nın siyasî ve dinî birliğini de sağlamıştır.¹³ Ancak maalesef zaman içinde İslam dini asabiyyetu'l-cahiliyyenin¹⁴ insanların arasında kan davası ve düşmanlığa¹⁵ sebep olabilen yönlerini tam olarak yok edememiştir. Asabiyet anlayışında, İslamiyetle birlikte cahiliye dönemindeki anlayıştan farklı olarak bir miktar dönüşüm sağlanmış olsa da, bazen ırk bazen mezhep ve bazen de kabile asabiyeti şeklinde yeniden ortaya çıkarak kendini gösterdiği ve hala da göstermekte olduğu bir gerçektir. Ancak Cahiliye döneminden itibaren yoğun bir şekilde kendisine yaşam şansı bulan Asabiyet/Kavmiyetçilik anlayışı Hz. Peygamberin dönemi dâhil olmak üzere toplum hayatının her aşamasında etken bir rol almıştır. Hâlbuki Hz. Peygamber bu anlayışın temelini oluşturan ve İslam'a aykırı gördüğü Cahiliye döneminin bütün gelenek ve göreneklerine tabiri caizse tam bir savaş ilan etmiş ve bunları ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Ancak ne yazık ki, Hz. Peygamber İslam'ın ibadetlerle ilgili olarak getirdiği ne varsa, bunların hepsini tam manası ile kabul ettirmiş ve istenen seviyeyi Müslümanlara erişirmiştir. Ancak aynı seviyeye Asabiyet/Kavmiyerçilik noktasında ulaşıldığını göremiyoruz. Çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde Hz. Peygamberi en çok zorlaya durumun bu olduğunu göreceğiz. Hâlbuki Hz. Peygamber, 40 yaşından sonraki bütün ömrünü aktif ve olağanüstü bir gayretle bu durumu düzeltmek için harcamıştır. Bu çerçevede, açık bir şekilde görülmektedir ki, Hz. Peygamber o dönem özellikle toplumsal ve siyasî anlayış çerçevesinde, köklü bir geçmişe

¹³ Heyet, İslam Tarihi, *Peygamberimizin Medine Hayatı*, Osmanlı Yay., c. III, s. 538-539, İstanbul, 1985;

¹⁴ İslamiyetten evvelki câhiliyet asabiyeti. Menfi milliyet. Irkçılık, yani aşırı derecede kendi kavim ve kabilesini koruma ve bağlılık gösterme gayreti. Bkz: *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lûgat*, Hazırlayan: Heyet, Türdav Yay., İstanbul, 1995, s. 62.

¹⁵ M. Hüseyin Heykel, *Hz. Peygamber'in Hayatı*, çev. Vahdettin İnce, Kitapevi Yay., İstanbul 2011, s. 540.

sahip olan asabiyet/kavmiyetçilik ile ilgili cahiliye anlayışını kırmada, diğer alanlar kadar etkili olamamıştır. Ancak Hz. Peygamberin Asabiyet/Kavmiyetçilik sorununa karşı aldığı tedbirler neticesinde İslam devleti kendi içinde bu alanla ilgili olarak ciddi sorunlar yaşamadan, sonraki dönemlerde büyük bir atılım gerçekleştirmeyi başarmıştır. Daha sonraki dönemlerde bu asabiyet/kavmiyetçilik anlayışı tekrar güçlenmiş bu durumdan dolayı İslam dünyası çok zor günler geçirmiş ve maalesef halada çok zor günler geçirmektedir. Şu tarihi bir gerçekliktir ki; Müslümanlar öz ve üst kimlik olarak ne zaman İslam'ı görmüş ve kabullenmişlerse, o andan itibaren izzet içinde yaşamış ve dünyaya da bu hal üzere hâkim olmuşlardır. Bunun tersi ise günümüzdeki dünyayı ortaya çıkarmıştır.

Tezimizde özellikler Hz. Peygamber'in son günlerindeki faaliyetlerine odaklanmaya çalışılmıştır. Bu çalışma ile ilgili olarak daha önce benzer çalışmaların yapıldığı görülmüştür. Bunların bir kısmı çok eski tarihlerde ortaya konan, klasikleşmiş denilebilecek türden çalışmalardır. Bunlardan İbn Hazm'ın ve İbn Kesir'in *Veda Haccı* adlı eserleri bu tezin konusu ile yakından alakalı önemli klasik eserlerdendir. Modern anlamda Kandehlevî'nin *Veda Haccı*, Ekrem Ziya el-Ümri'nin *es-Siretü'l-Nebeviyyetü's-Sahihâ'sı*, Hüseyin en-Nedvî'nin *Makâlât Havle's-Siretü'n-Nebeviyye'si ve Sa'd el-Masrafi'nin el-Cemi'u's-Sahih li Sirâtü'n-Nebeviyye'si* bu çalışmalar arasında sayılabilir. Yapılan araştırmalar sonrasında, Türkiye'de Veda Haccıyla ilgili olan ve tamamen bu konuya hasredilmiş tek eser Rifat Oral'ın *Hz. Peygamberle 27 Gün*'üdür. Bu araştırmanın da bir kısmı bu tez ilgili bir içeriğe sahiptir. Dolayısıyla bu araştırmamızla, Veda Haccı ve Peygamberimiz'in son günleri hakkındaki konuların daha iyi anlaşılmasına bir katkı sağlamayı umuyoruz.

Bu araştırma esnasında klasik kaynakların tamamını taramak süretiyle çalışmamızı hazırlamaya çalıştık. Buradan hareketle çalışmamız için temel başvuru kaynakları olarak, İbn İshak'ın *Sîre*, Vakıdî'nin *el-Meğazi* adlı eseriyle birlikte, İbn Sa'd'ın *Tabakât*'ı, İbn Hişam'ın *es-Siretü'n-Nebeviyye*'sinden yararlanmaya çalıştık.

İbn İshak özellikle Hz. Peygamberin hayatı ile ilgili olarak ilk yazılan eserlerdendir. Aynı şeyi Vakıdî içinde söylemek mümkündür. Bunun yanında İbn Sa'd'ın hacimli kitabı *Tabakat* ise içerisinde hadisleri de zikretmesi açısından hem bize yol gösterici olmuş hem de kaynaklara ulaşma noktasında önemli bir konum ihraz etmiştir. Tabi Hz. Peygamberin hayatı denince bu alanın olmazsa olmazı İbn Hişam'ın *es-Siretü'n-Nebeviyye*'si akla gelir. Biz de yeri geldikçe bu çalışmadan istifade etmeye çalıştık. Bu başucu olarak değerlendirilen eserlerle birlikte çalışmamızda bize farklı bakış açıları sunarak zenginlik katan diğer eserlerden de istifade ettik. Bunlarında başında, İbn Hazm'ın *Veda Haccı*' ile *es-Siretü'n-Nebeviyye*'si, Taberi'nin *Tarihu'r-Rusûl ve'l-Mulûk*'ü, İbn Kesir'in *el-Bideye ve'n-Nihâye*'si, İbn Esir'in *el-Kâmil fi't-Târih* ile İbn Kayyim el-Cevziyye'nin *Zâdu'l-Ma'âd*'ını zikredebiliriz.

Tabi bu inceleme esnasında modern kaynaklardan ve bize sundukları bakış açısından da istifade ettik. Mesela Asım Köksal'ın *İslam Tarihi* adlı eseri başta olmak üzere Muhammed Hamidullah'ın *İslam Peygamberi* adlı eserini burada zikredebiliriz. Bunun yanında Ahmed Cevdet Paşa'nın *Peygamber Efendimiz* adlı eserinden de istifade ettik. Bu istifade ettiğimiz modern kaynaklar içinde Arapça telif edilenleri de göz ardı etmediğimizi ifade etmek isteriz. Mubarekfuri'nin *Rahiku'l-Mahtûm* Muhammed Heykel'in *Hz. Peygamberin Hayatı* ve burada tek tek adını anmadığımız ancak kaynakçada yer alan daha başka eserlerden de imkân ölçüsünde istifade etmeye çalıştık.

Hz. Peygamber, İslam dininin tebliğ edilmeye başlanması ile başlayan 23 yıla yakın bir sürenin neticesinde dinî, siyasî, sosyal ve ekonomik alanlar başta olmak üzere hayatın her alanında dinin getirdiği düzenlemelerin hayata yansımaları istemiş ve bunu kendisi bizzat model olarak göstermiştir. Bu anlamda en son ortaya koyduğu örneklik ise hac ibadeti olmuştur. Hac farzasının nasıl yapılacağı konusundaki örnekliğini vefatından yaklaşık olarak üç ay kadar önce bütün yönleriyle ortaya koymuştur. Aslında, Peygamberimiz haccın farz kılındığı hicrî dokuz (9) yılında Ebu Bekir'in hac emirliği altında Medine'den gönderdiği 300 kişilik bir grupla hac ibadeti ile ilgili temel prensipleri

hem anlatmış hem de bu hacda bu anlatılanlar çerçevesinde haccın yapılmasını emretmiştir.¹⁶ Hz. Peygamber aynı zamanda bu yeni durumun hacda da kesin bir dille ilan edilmesini istemiştir. Hz. Peygamber bunun yanında da çalışmamızda detaylı bir biçimde ifade ettiğimiz gibi, bir yıl sonra bizzat kendi uygulaması ile de bunun son ve en kesin şeklinin nasıl olması gerektiğini göstermiştir.

Hac ibadeti, cahiliye döneminde bilinen ve uygulanan, dönemin hem siyasi hem sosyal hem de ekonomik anlamda etkisi tartışılmaz olan, en önemli ibadetiştir. Mekke şehir devletinin varolan büyük itibarının kaynağı bu ibadetin bir neticesidir. Bu ibadetin bölgede barış ayları olarak kabul edilen haram aylarda¹⁷ icra edilmesinden dolayı insanlar güven içinde bu ibadeti yapabildikleri görülmektedir. Bununla birlikte hac ibadeti aynı zamanda bu dönemde kurulan panayırlarla önemli bir ticari ve sosyal hareketlilik sağlamaktadır. Bu uygulama Hz. Peygamber'in Veda Haccı'na kadar, müşriklerle birlikte ve eski geleneklerin en azından bir kısmının uygulandığı bir ortamda yapılmaya devam etmiştir.¹⁸ Hz. Ebu Bekir'in hac emirliği dönemine kadar, haccın, cahiliye devrindeki uygulamasının aynıyle devam ettirildiği görülmektedir.

Hz. Ebu Bekir'in hac emirliği döneminde hac ibadeti ile ilgili temel düzenlemelerin belirlendiği Tevbe suresindeki hac ile ilgili ayetler okunarak yeni dönemde uygulanacak İslamî çerçeve çizilmiştir. Bu çerçevede konuyla ilgili ayetlerin okunması ve yeni kuralların duyurulması işi Hz. Ali b. Ebi Talib'e verilmiştir. Hz. Ali b. Ebi Talib bu görevini Mina'da bütün hacılara Hz. Peygamberin emrettiği şekilde Tevbe sûresinin ilgili yerlerini okuyarak ulaştırdığı ve istenen mesajı bütün hacılara duyurarak ilan ettiği görülmektedir. Hz. Ali b. Ebi Talib,

¹⁶ Vakıdî, Muhammed b. Ömer, (ö. 207/822), *Kitabu'l-Meğazi*, Tahkik: Marsyo Conas, Alemü'l-Kütüb, Beyrut, 1984, c. III, s. 1087-1088.

¹⁷ Bu haram aylar, Muharrem, Receb, Zilkade, Zilhicce'dir.

¹⁸ İbn İshak (ö. 150/767), *es-Siretü'n-Nebeviyye*, tahkik: Ahmet Ferid el'Mezidiy, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, I. Baskı, Beyrut, 2004, s. 100; Muhammed b. Muhammed Ebu's-Şeybe, *es-Siretu'n-Nebeviyye fi Davi'l-Kur'an ve-s-Sünne*, Daru'l-Kalem Yay., Dimişk, 2011, c. II, s. 536.

bu emir ve yasakların bir kısmının bu yıldan sonra uygulanacağını da ilan edilmiştir.¹⁹

Bu bağlamda, cahiliye döneminde uygulanan Kâbe'nin çıplak tavaf edilmesi uygulamasının bu yıldan sonra kaldırıldığını, yine bu yıldan sonra müşriklerin hac yapmalarının yasaklandığını ilan etmiştir. Bu duyuruları Hz. Ali b. Ebi Talib, Hz. Peygamber'in özel temsilcisi sıfatının yanında, eski Arap âdetleri gereğince, duyuru sahibinin ailesinden biri olarak da yerine getirmiştir.²⁰ Hz. Peygamber'in Hz. Ali b. Ebi Talib'i bu sıfatla vazifelendirmesi, Hz. Ebu Bekir'in alınmasına sebep olmuş, bunun üzerine Hz. Ebu Bekir Medine'ye dönünce bu durumun sebebini Hz. Peygambere sormuştur. Hz. Peygamber de, "*bu haberi ya ben ya da benden olan birinin vermesi icab ediyordu. Bundan dolayı Ali gelip haberi benim adıma herkese tebliğ etti*" demiş ve arapların bu eski âdetini hatırlatmıştır.²¹ Hz. Peygamber bu açıklaması ile Hz. Ebu Bekir'in gönlünü almak istemiştir.

Kanaatimizce Hz. Ebu Bekir'in yaptırdığı bu hac ve orada Hz. Ali tarafında yapılan duyuru, Mekke ve çevresine tam bir yıl sonra Hz. Peygamber'in yapacağı ve yaptıracığı hacca yönelik en önemli hazırlıklar konumundadır.

Bu çalışmanın amacı, sadece Hz. Peygamberin Veda Haccı'nı incelemek değildir. Bununla birlikte, Veda Haccı esnasında cahiliye döneminde ister hacca ilgili isterse başka alanla ilgili yapılagelen yanlış veya eksik uygulamaları zikretmek ve Hz. Peygamber'in getirdiği, düzeltici mahiyetteki yeni uygulamaları incelemektir. Buna ek olarak, Hz. Peygamberin vefatından önce yaşanan ve günümüze kadar etkisini

¹⁹ Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir (ö. 310), *Tarihi Taberi Tercemesi*, Can Kitabevi, Konya 1973, c. II, s. 488.

²⁰İbn Hişam (ö. 218/833), *Es-Siretü'n-Nebeviyye*, tahkik: Ömer Abdülislam Tedmürî, Daru'l-Kütübü'l-Arabiyye, Beyrut, 1990, c. IV, s.189; Tirmizî, Ebi Muhammd b. İsa b. Sevrata (ö. 279/892), *Sünenü't-Tirmizî*, tahkik: İzzeddin Zali, İmad et-Tayyar, Yesir Hasan, Müessesetü'r-Risale Naşirun, Dimaşk, 2011, s. 1226; Taberî, c. II, s. 489. Lutfullah Ahmet'in yorumuna göre, Arap adetlerine göre, bir kişinin yapması gereken bir duyuru varsa, bu duyuruyu, ya bizzat o kişi, ya da onun yerine ailesinden, yakınlarından birisinin yapması gerekirdi. Ancak bu şekilde yapılan bir duyuru eksiksiz ve tam olarak yapılmış kabul edilmekteydi.

²¹ Ahmed b. Hanbel, Ahmed b. Muhammed (ö. 241/865), *el-Müsned*, tahkik: Ahmed Muhammed Şakir, Daru'l-Hadis, Kahire, 1995, c. I, s. 168 (Hadis No: 4).

şöyle veya böyle devam ettiren mezhep ve fırkaların temelini oluşturan Kırtas, Gadir Hum vb. hadiseleri de incelemeye çalışmaktır. Dolayısıyla bu çalışmada, Peygamberimizin hac farızasını edası ve devamında hayatının sonuna kadarki dönemde yaşanan belli başlı olaylar ve bunların İslam tarihindeki çeşitli dinî, mezhebî ve sosyal gelişmelere yansımaları ortaya konulmaya çalışılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM VEDA HACCI

1.1. VEDA HACCI'NA ÇAĞRI VE YAPILAN HAZIRLIKLAR

İslam dininde hac ibadeti, hem ruhî hem sosyal hem de maddî boyutları ile birlikte değerlendirilmesi gereken ibadetlerin başında gelmektedir. Hicretin 9. yılında farz kılınan bu ibadetin tam ve eksiksiz bir şekilde yapılabilmesi için, kişinin öncelikle bedensel sağlığının yerinde olması ve bununla birlikte zekât ibadetinde olduğu gibi maddî imkânların da yeterli olması şarttır. Bu şartlara haiz bir Müslümanın ömründe en az bir defa hac ibadetini yerine getirmesi dinî bir sorumluluktur.²² Bu sorumluluğun bir başka boyutu da, İslam dinine göre hac ibadetinin kişinin yaptığı fedakârlıklardan dolayı Cihad olarak görülmüş veya kabul edilmiş olmasıdır. Bu durum özellikle de kadınlar için bu şekilde değerlendirilmektedir. Hatta Hz. Peygamber bir hadisinde haccı, iki cihattan biri olduğunu açık bir şekilde ifade etmiştir.²³

Kaynaklarda genel anlamda Hz. Peygamberin hicretten sonra Veda Haccı'na kadar hiç hac yapmamış olduğu zikredilmektedir.²⁴ Bu anlamda kaynaklarda Hz. Peygamberin Medine'ye vardıktan 9 yıl 11 ay 10 gün sonra ilk ve son haccını yapmak üzere yola çıkacağını bütün Müslümanlara duyurduğu görülmektedir.²⁵ Bir başka ifade ile Hz. Peygamber hicretin 10. yılı Zilkade ayının 24'üne denk gelen Cuma gününde, içinde buldukları yılda hac yapacağını ve gücü yeten ve katılmak isteyen bütün Müslümanların da bu hac için hazırlıklara başlamaları emretmiştir.²⁶ Hz.

²² Âl-i İmran (3) / 98.

²³ Buharî, Ebi Abdillâh Muhammed b. İsmail (ö. 256/870), *Sahihu'l-Buharî*, Daru İbn Kesir, Dimaşk-Beyrut, 2002, s. 370, Hadis No:1516.

²⁴ Dimaşkî, Şemseddin Ebi Abdillâh Muhammed İbn Abdillâh İbn Ebi'l-Bakâ' İbn Nasreddin ed-Dimaşkî eş-Şafî, *Câmi'u'l-Eser fi's-Siyeri ve Mevlüdi'l-Muhtari*, tahkik: Ebu Yakup Neş'et Kemal, el-İdaretü'l-Ammetü li'l-Evkâf, Katar, 2010, c. V, s. 393.

²⁵ İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. Muni' ez-Zührî (ö. 230/845), *Kitabu't-Tabakâti'l-Kübrâ*, tahkik: Ali Muhammed Ömer, Mektebetü'l-Hancî, Kahire, 2001, c. II, s. 157; Dimaşkî, Şemseddin Ebi Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Ebi'l-Bakâ' b. Nasreddin ed-Dimaşkî eş-Şafî (ö. 842/1438), *Câmi'u'l-Eser fi's-Siyeri ve Mevlüdi'l-Muhtar*, tahkik: Ebu Yakup Neş'et Kemal, el-İdaretü'l-Ammetü li'l-Evkâf, Katar, 2010, c. V, s. 393.

²⁶ İbnu'l-Kayyim el-Cevziyye, Şemseddin Ebi Abdillâh Muhammed b. Ebi Bekr b. Eyyüb (ö. 751/1350), *Zadü'l-Meâd fi Hadyi Hayrül-İbâd*, tahkik: Şuayb el-Arnâvutî ve Abdulkadir el-Arnâvut, er-Risale Yay., Beyrut, 2009, s. 203; Bünyamin Erul, *Hz. Peygamber'in İzinde*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, s.158.

Peygamberin bu duyuru ve emri gereğince Müslümanlar, Hz. Peygamberle birlikte yapacakları bu müstesna hac için hazırlıklara hemen başlamışlardır.²⁷

Hz. Peygamberin hicretten sonra Veda Haccı'ndan önce hac yapmadığına dair rivayetler ağırlıkta olmakla birlikte,²⁸ hicretten önce Veda Haccı haricinde iki ya da üç defa daha hac yaptığına dair rivayetler mevcuttur.²⁹ Ancak racih görüşü, Hz. Peygamberin hicretten sonra sadece bir kez hac yaptığı yönündedir. İşte o da Veda Haccı'dır. Onun yaptığı bu tek ve son hac ibadetinin de Müslümanlar açısından hem içeriği hem de verdiği mesajlarıyla çok büyük bir anlam taşıdığı ortadadır.

Hz. Peygamberin hac için yaptığı çağrıdan kısa bir süre sonra Medine ve çevresindeki şehir ahalisinin o güne kadar görmediği kadar çok büyük bir kalabalık toplandığı ve hareket anına kadar Medine ve çevresinde konakladığı görülmektedir.³⁰ Müslümanlar bu çağrıya uyararak hem Hz. Peygamber ile birlikte, onun yol ve ibadet arkadaşlığında hac yapma imkânı bulmuşlar, hem de İslam'ın önemli rükünlerinden bir olan hac ibadetinin nasıl yapılacağını bizzat Hz. Peygamberin tatbikatı ile görme ve öğrenme fırsatı elde etmişlerdir. Müslümanların hazırlıklarını büyük bir şevk, sevinç ve heyecanla yapmalarının en önemli sebeplerinin başında da bunlar gelmektedir.³¹

Bu hac, Hz. Peygamberin belki de Hz. İbrahim'den beri süregelen, uzun bir aranın ardından, tekrar Hz. İbrahim'in sünnetine uygun olarak yaptıracağı ve yöneteceği ilk ve son haccıdır.³² Bundan daha da önemlisi bu

²⁷ Zâmahşerî, Ebu'l-Kasım Carullah Mahmud b. Ömer b. Muhammed (ö. 528/1134), *Tefsirü'l-Keşaf*, Daru'l-Kütubu'l-İlmiyye, Beyrut, Lübnan, c. IV, s. 807.

²⁸ İbn Ebî Heyseme, Ebi Bekr Ahmed ibn ebî Heysemete Zuheyr b. Harb (ö. 279/892), *et-Tarihu'l-Kebîr, Târihu İbn Ebî Heyseme*, Tahkik: Salah b. Fethi Helal, el-Faruku'l-Hâdise Yay., Kahire, 2004, c. II, s. 38; Buharî, s. 427, Hadis No: 1779.

²⁹ Taberî, c. II, s. 495; Tirmizî, Ebî İsa Muhammed b. İsa b. Sevrâte (ö. 279/892), *Süneni't-Tirmizî*, tahkik: İzzettin Zellî, İmadu't-Tayyar, Yasir Hasan, Müessesetu'd-Dirâseti ven-Neşr, Beyrut, 2011, s. 542, Hadis No:815; İbn Mace, Ebu Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvînî (ö. 273/886), *Sünenü İbn Mâce*, tahkik: İmad et-Tayyar, Yasir Hüseyyin, İzzettin Zellî, Müessesetu'r-Risale, Beyrut, 2009, s. 539, Hadis No: 3076.

³⁰ İbn Mace, s. 537, Hadis No: 3071; İbn Hazm, (ö. 456/1064) *Haccatü'l-Vedâ*, Darü İbn Hazm, 2008, s. 139.

³¹ Taberî, c. II, s. 494; Zekai Konrpa, *Peygamberimiz İslam Dini ve Aşere-i Mübeşşere*, Kitapevi Yay., İstanbul, 2007, s. 318.

³² Tirmizî, s. 542, Hadis No: 815; İbn Mace, s. 537, Hadis No: 3074; Köksal, M. Asım, *Hz. Muhammed (sav) ve İslamiyet, Medine Devri*, Misvak Yay., İstanbul, 1980, c. X, s. 245.

haccın bütün Müslümanlar açısından içerik ve yapılaş şekli ile daha sonra kıyamete kadar yapılacak olan bütün Hac ibadetlerince de örnek alınacak olmasıdır. Durum sadece bu açıdan bile değerlendirildiğinde, bu haccın İslam dünyasındaki önemi daha iyi anlaşılabilir. Hz. Peygamberin bu haccı bizzat yönetmesi, hem o dönemde hem de daha sonraki bütün dönemlerde, katılanlar için büyük bir ayrıcalık olarak kabul edilmiştir. Hz. Ali b. Ebi Talib'in Veda Haccı'na yetişmek için Yemen'den Mekke'ye ulaşmaya çalışması da bu düşüncemizin doğruluğunun en açık göstergesidir.

Her anlamda farklı bir değerlendirmeye tabi tutulması gereken Veda Haccı, aynı zamanda ismi ile de özeldir. Bu hac için en yaygın şekilde kullanılan isim herkesin bildiği gibi Veda Haccı ismidir. Ancak bu haccın yapıldığı günden itibaren bu isim hakkında birtakım tartışmaların yapılageldiği malum olan ilmî bir gerçekliktir. Bu hacca Veda Haccı denmesine sebep olarak, Hz. Peygamberin bu hacda Müslümanlara şu sözleriyle veda etmesi olarak gösterilmiştir: *Münasikinizi benden alın, kim bilir belki bu hacdan sonra bir daha sizinle hac etmeyebilirim.*³³ Hz. Peygamber bu sözlerini hac yapacağını ilan ettikten sonra Medine'ye gelen hacı adaylarına verdiği hutbesinde söylemiştir. Bu hac için Veda Haccı'ndan başka isimlerin de kullanılmış olduğunu görmekteyiz. Bu isimlerden biri, İbn Abbas'ın rivayet ettiği gibi Haccetü'l-İslam ismidir.³⁴ Bu konu ile ilgili olarak İbn Abbas'ın yaygın olarak kullanılan Veda Haccı isminden Hz. Peygamber'in pek hoşnut olmadığını rivayet edilmektedir.³⁵ İbn Abbas, Hz. Peygamberin tercih ettiği ismin Haccetü'l-İslam ismi olduğunu ifade etmektedir. Bu isimler haricinde İslam tarihinde bu hac için Haccetü'l-Belağ Haccetü't-Temam isminin de kullanıldığı da görülmektedir. Bunlardan Haccetü't-Belağ, isminin kullanılmasına sebep, Hz. Peygamberin insanlara Allah'ın emirlerini hem sözle hem de amelle ulaştırmış olmasındandır.³⁶ Bazı kaynaklarda kullanılan Haccetü't-Temam ismine gelince, bununla ilgili

³³ İbnu'l-Kayyim, s. 208.

³⁴ Vakıdî, c. III, s. 1088.

³⁵ İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. Muni' ez-Zührî (ö. 230/845), *Kitabu't-Tabakâti'l-Kübrâ*, tahkik: Ali Muhammed Ömer, Mektebetü'l-Hancî, Kahire, 2001, c. II, s. 157; Vakıdî, *Kitabu'l-Meğazi*, editör: Marsden Jones, Alemü'l-Kütüb, Beyrut, 1984, s. 1089; Heyet, *İslam Tarihi, Peygamberimizin Medine Hayatı*, Osmanlı Yay., İstanbul, 1985, c. III, s. 541,

³⁶ Ebu Şuhbe, *es-Siretü'n-Nebeviyye fi Davi'l-Kur'an ve Sünne*, c. II, s. 567; Kandehlevî, Muhammed Zekeriyeye, *Haccetü'l-Vedâ' ve Haberü Umrâtü'n-Nebî*, Meclisü'l-ilmî, Yayın No: 50, Byy., 1390, s. 17.

olan gerekçe ise, ...*Bugün, sizin dininizi kemale erdirdim. Üzerinizdeki nimetimi de tamamladım. Ve size din olarak İslam'ı seçip ondan hoşnut oldum...*³⁷ ayetinin veda haccı esnasında Arafat vakfesi yapılırken inmiş olmasıdır.³⁸

Bu farklı isimlendirmelerle birlikte, bu haccın Hz. Peygamberin son haccı olması ve özellikle de buna vurgu yapılmak istenmesinden dolayı Veda Haccı³⁹ isminin kullanılması daha uygun görülmüştür. Bu çerçevede, o günden günümüze oluşan İslam geleneği açısından kabul edilip benimsenen ve yoğun olarak kullanılan isim Veda Haccı ismi olmuştur. Bu çalışmada da Veda Haccı isminin kullanması uygun görülmüştür.

Hac farızası İslam dünyası için bütün farklılıkların bir arada bulunduğu bir kongre gibidir. Müslümanlar bu ibadet vesilesi ile birbirleri ile kaynaşmakta, sevinç ve dertlerini paylaşmaktadırlar. Hali hazırda bu tam manasıyla gerçekleşemiyor olsa da bu ibadetin özünde bu amacın olduğu anlaşılmaktadır. O dönemde İslamiyet'in bu önemli rüknü Hz. Peygamberin vefatına 80 gün kalıncaya kadar tam olarak sağlam bir pratik zemine oturtulamadığı görülmektedir. Bundan dolayı için Hz. Peygamberin bu farızayı bizzat kendisinin yapması fevkalade önemlidir. Bu durumun önemine binaen Hz. Peygamber, vefatına sebep olan hastalığının etkisi görülmeye başladığı halde⁴⁰ bu farızayı yapmak için bütün Müslümanlara ilanda bulunmuş ve meşakkatli uzun bir yolculuktan sonra hac uygulamalarını yerine getirmiştir.⁴¹

Hac ibadeti Hz. Âdem de dâhil olmak üzere bütün peygamberlerin bu topraklarda yapageldikleri bir ibadettir. Bu açıdan hac yerlerinin, Kur'an'ın necis⁴² olarak vasıflandırdığı müşriklerden tamamen temizlenmesi elzemdir. Hicri 9. yılda Hz. Ebu Bekir'in Hac emirliğinde Hz. Ali b. Ebi Talib'in Mina'da okuduğu ayetlerle, Hac bölgeleri, müşriklerle ilgili olan bu durumdan tamamen ve sonsuza kadar tam manasıyla

³⁷ Maide süresi (5) /3; Kandehlevî, Muhammed Zekeriyeye, *Haccetü'l-Vedâ' ve Haberü Umrâtü'n-Nebî*, Meclisü'l-İlmî, Yayın No: 50, byy, h. 1390, s. 17.

³⁸ Zerkani, *Mevahibu'l-Leduniyye Şerhi*, c. III, s.104-105.

³⁹ İbn Sa'd, c. II, s. 157.

⁴⁰ Mantra, s. 80.

⁴¹ Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi Hayatı ve Eserleri*, Beyan Yay., İstanbul, c. II, s. 918,

⁴² Tevbe suresi (9) /28.

temizlenmiştir. Kur'an'a göre necis olan bu insanların, peygamberin de içinde bulunduğu ve özellikle de yönettiği bir ibadette, onunla yan yana olmaları yeni dinin kabul edebileceği bir şey değildir. Bununla birlikte bu ibadetin Arapların içindeki itibardan dolayı Kureyş tarafından ticari ve siyasi kazanç kaynağı haline getirilmiş olduğu da bir gerçektir. Hz. Peygamber, Kur'an'ın getirdiği bu yasaklamadan dolayı, buraya hac için geleceklerin sayısında düşüş olacağı kaygısına girmeden, ticari ve siyasi kazanç kaynağının azalacak olmasını önemsemeyip, dinî uygunluk ve kaygı yaşamıştır.

İslamiyet'in tebliğinin başlamasından yaklaşık 23 yıl sonra, Nasr süresinin nazil olmasıyla birlikte Hz. Peygamberin hac yapmaya karar verdiği rivayet edilmiştir.⁴³ Çünkü bu sure bir anlamda Hz. Peygambere vefatının yakın olduğunu da haber vermektedir.⁴⁴ Bunu göz önünde bulunduran Hz. Peygamber, miladi takvime göre 632 yılının Şubat ayı, hicri takvim göre ise Hicretin 10. yılı, Zilkâde ayının bitmesine 5 gün kala, Hac farızası için hazırlıkların yapılmasını emretmiştir.⁴⁵ Bu emir çoğu siyer yazarına göre, hem Medine'deki hem de Medine'nin dışındaki Müslümanlara en hızlı bir şekilde ulaştırılmıştır.⁴⁶ Ancak bu tarihle ilgili farklı rivayetler de vardır. Taberi başta olmak üzere diğer bazı müelliflere göre, Veda Haccı'na çağrı daha önceden yapılmış ve dolayısıyla hazırlıklar Zilkâde ayının son 5 gününde değil de, daha öncesinden başlamıştır.⁴⁷

Burada önemli olan tarihlerden çok Hz. Peygamberin Hac çağrısını yapması ve bu çağrıyla birlikte o dönemin iletişim imkânlarının sınırlılığına rağmen büyük bir teveccüh ve katılımın olmasıdır. Gerçekten de haccın farz kılınmasından sonra Hz. Peygamberin yaptığı ilk ve son hac⁴⁸ olması sebebiyle Medine'deki aileler bu hacca katılmak için imkânlarını sonuna

⁴³ Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Akçağ Yay., Ankara, 1995, c. IX, s. 242; S. Mubarekfurî, s. 519.

⁴⁴ Buharî, s. 1269-1270, Hadis No: 4970.

⁴⁵ Vakîdî, c. III, s. 1089.

⁴⁶ Müslim, Ebi'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccac el-Küşeyrî en-Neysaburî (ö. 261/875), *Sahihu Müslim*, Tahkik: Ebu Kütaybet Nazar Muhammed el-Faryabî, Daru't-Taybe, Riyad, 2006, s. 887; Dârimî, *Sünen*, s. 375; Belâzürî, *Ensabu'l-Eşraf*, c. I, s. 368; Taberi, s. 494; Yakubî, c. II, s. 109.

⁴⁷ Taberî, c. II, s. 494.

⁴⁸ Vakîdî, 1984, c. III, s. 1088.

kadar kullanmışlardır.⁴⁹ Civarda bulunan şehir kasaba ve köyler başta olmak üzere her bir yandan büyük çapta katılım gerçekleşmiştir.⁵⁰ Kaynaklara göre bir haftadan daha kısa bir süre içerisinde Medine ve civarında binlerce çadır kurulmuştur. Hac için bu çadırlarda konaklayanların sayısının 40 bin civarında olduğu ifade edilmektedir.⁵¹ Hatta bazı kaynaklar bu rakamı 140 bin'e kadar çıkarmaktadır.⁵² Beyhakî'ye göre ise bu sayı 140 binden bile daha fazladır.⁵³ Tabi bu yolculuğa çıkıldıktan sonra, yolda da çok büyük katılımların olduğu rivayet edilmektedir.

Kanaatimizce rivayet edilen 40 bin rakamını Hz. Peygamberin çağrısına hemen cevap verip ilk aşamada Medine ve çevresine gelip kamp kuranlardır. Yola çıkıldıktan sonra Mekke'ye kadar bu kabileye büyük çapta katılımlar olduğuda muhakkaktır.⁵⁴ Dolayısıyla Medine-Mekke yolu üzerinde Mekke'ye varıncaya kadar bu sayının 100 bini bulmuş olması muhtemeldir. Daha sora yapılan ve haccın zirvesi-en önemli rüknü-olarak kabul edilen Arafat günü ise bu sayının bütün katılanlarla birlikte 140 bine ulaşmış olduğunu düşünmek bize daha makul gelmektedir.

Arabistan halkının kahir ekserisinin Hz. Peygamberin Veda Haccı davetine katılmak için yoğun bir çaba sarfedip, çok kısa bir süre içerisinde organize olarak, bir kısmının Medine ve çevresinde toplanmış olduğunu bir kısmının ise hazırlıklarını tamamlayarak doğrudan Mekke'ye gitmiş olduklarını değerlendirmekteyiz. Ancak şu da dikkati çekmektedir ki, Veda Haccı'ndan hemen sonra vuku bulan ridde olaylarına karışan Müslüman ve gayrimüslim insan sayısı bu iddia edilenin çok daha altındadır. Buda bize gösteriyor ki, Veda Haccı'na katılanların sayısını 140 bin'den fazla gösteren kaynakların⁵⁵ gerçeği yansıtmamaktadır.

⁴⁹ Taberi, c. II, s. 488; Nedvî, s. 360.

⁵⁰ Müslim, s. 557; Ebu Şehbe, *Es-Siretü'l-Nebeviyye fi Davi'l-Kur'an ve's-Sünne*, s. 568; S. Mubarekfürî, *er-Rahikü'l-Mehtûm- Peygamberimiz Hayatı ve Daveti*, Risale Yay., s. 519.

⁵¹ Ahmed Cevdet Paşa, *Peygamber Efendimiz*, çev., Mahir İz, Işık Yay., İzmir, 1996, s. 285.

⁵² Nedvî, *Rahmet Peygamberi*, s. 360.

⁵³ Kastallanî, *Mevahibu'l-Leduniyye*, c. I, s. 231; Diyarbekrî, *Hamis* c. II, s. 149; Halebi, *İnsanü'l-Uyûn*, c. III, s. 309; Dahlan, *Sire*, c. II, s. 143.

⁵⁴ İbnu'l-Kayyim, s. 208.

⁵⁵ Nedvî, *Rahmet Peygamberi*, s. 360.

1.2. MEDİNE'DE YAPILAN HAZIRLIKLAR, MEDİNE'DEN ÇIKIŞ VE TAKİP EDİLEN GÜZERGÂH

Hız. Peygamberle Veda Haccı'na niyet eden Müslümanlara, daha Medine'den ayrılmadan hac ibadeti ile ilgili gerekli olan bilgileri bizzat Hız. Peygamberin verdiği görülmektedir.⁵⁶ Bu konuşmalarında ele aldığı konular başta ihramın şartları, gerekleri ve yasakları olmak üzere, haccın vacipleri ve sünnetleridir. Hız. Peygamberin bu ve buna benzer durumlarla Müslümanları yapılacak olan bu hacca hazırlamaya çalıştığı açıktır.⁵⁷ Aslında Müslümanlar da haccın cahiliye toplumundan kalan bir ibadet olduğunu bildiklerinden dolayı bu ibadete hiç yabancı değillerdi ve nasıl yapılacağını da gayet iyi bir şekilde biliyorlardı. Ancak onların bildikleri uygulamaların bazı önemli kısımları bu hacca birlikte değişip düzeltilmiştir. Hepsinden de önemlisi her şey yeni bir mantık ve anlayışla ifade edilip ortaya konulmuştur. Bunu içinde Hız. Peygamber bu konuyu önemseyip işi sıkı tutmuş, Müslümanlara ihtiyaçları olan gerekli bilgiyi vermek için her fırsatı değerlendirmiştir.⁵⁸

Bu şekilde devam eden hazırlıkların son safhasında, Zilkade ayının bitmesine 5 gün kala, Cumartesi günü⁵⁹ Hız. Peygamber önce evinde banyo yapıp güzel kokular sürünmüş, yeni elbiseler giyinmiş ve akabinde öğle namazını mukim olarak Mescid-i Nebevi'de kıldırılmıştır. Hız. Peygamber Medine'de öğle namazını kıldırdıktan hemen sonra Zülhuleyfe'ye doğru yola çıkmıştır. Telbiye dediğimiz ihrama niyet etme duasını⁶⁰ ise ihramını

⁵⁶ Taberi, c. II, s. 150; Buharî, s. 378, Hadis No: 1550-1555; İbnu'l-Kayyim, s. 208-209.

⁵⁷ Buharî, s. 375, Hadis No: 1545.

⁵⁸ Buharî, s. 375, Hadis No: 1545; Müslim, s. 548, Hadis No: 1209; İbnu'l-Kayyim, s. 208.

⁵⁹ İbn İshak, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, tahkik: Ahmet Ferid el-Mezidiy, Daru'l-Kütubu'l-İlmiyye, Beyrut, 2004, s. 667; İbnu'l-Kayyim, s. 208; Buharî, s. 376, Hadis No: 1545. Hız. Peygamberin hac yolculuğuna çıktığı bu tarih hakkında farklı tarihler de bulunmakla birlikte burada verilen tarih genel geçer olarak kabul edilene ifade etmektedir. Bunun haricinde Peygamberimizin yola Perşembe günü, Cuma günü ve hatta Pazar günü çıktığını iddia edenler de mevcuttur. Yola çıkılan gün olarak Perşembe günü ya da Pazar günü çikıldı diyenler bulunmaktadır. Bu ihtilafın en önemli sebeplerinden biri, hicri ayların 29 da çekebilmesidir. Bundan dolayı rivayetlerde geçen Zilkade ayının çıkmasına 5 gün kala Zülhuleyfe'ye gitmek için yola çıktı rivayetlerinde bu 5 gün hangi güne denk geldiğini tespit etmede âlimler ihtilafa düşmüşlerdir. Bkz. Taberi, s. 494; İbn Hazm, s. 140; Buharî, s. 376, Hadis No: 1545.

⁶⁰ لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ، لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ، إِنَّ الْحَمْدَ وَالنَّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ لِشَرِيكَ لَكَ (Buyur Allahım buyur! Emrindeyim buyur! Senin hiçbir ortağın yoktur. Emrindeyim buyur! Şüphesiz hamd sana mahsustur. Nimet de senin, mülk de senindir. Senin hiçbir ortağın yoktur.)

giydiği mekânda değil Beydâ denilen yerde yapmıřtır⁶¹ ki konulara ilerleyen bölümlerde daha detaylı bir şekilde yer verilecektir.

İbn Hazm, Hz. Peygamberin Medine'den çıkış günü ile Zülhulyfe'de ikamet ettiği gün hakkında farklı rivayetleri savunanlardan biridir. O, Hz. Peygamberin Medine'den Perşembe günü ayrıldığını ve Zülhuleyfe'de geceleyip cuma günü Mekke'ye doğru yola çıktığını iddia etmektedir. İşin gerçeği bu konuda -özellikle hadis kaynaklarında- İbn Hazm'ın bu görüşünü desteklemeyen rivayetlere pek rastlanamamıştır. İbn Hazm ise söz konusu görüşüne delil olarak Buhari'de geçen Enes hadisini zikretmektedir.⁶² İbn Hazm'ın delil olarak sunduğu Enes b. Malik'ten rivayet edilen hadise göre Hz. Peygamberin öğlen namazını 4 rekât olarak kıldırıldığı belirtilmektedir.⁶³ İbn Sa'd da İbn Hazm'ın iddia ettiği gibi Hz. Peygamberin Medine'den çıkış günü olarak Perşembe'yi değil de Cumartesi'yi kabul etmektedir. Bununla birlikte Vakıdî Hz. Peygamberin Medine'den çıktığı günün öğle namazını, seferi olarak Zülhuleyfe'de iki rekât olarak kıldırıldığını iddia etmektedir.⁶⁴ Aslında Hz. Peygamberin haccını detaylandırarak anlatan en önemli hadislerden biri, belki de en önemlisi Cabir b. Abdillah'ın rivayet ettiği hadistir.⁶⁵ Bu hadiste Cabir, Hz. Peygamberin Medine'de Müslümanlara yapılan hac çağrısından itibaren Hz. Peygamberin Medine'ye dönüşüne kadar ki sürede bütün yaptıklarını detaylı bir anlatımla rivayet ettiği görölmektedir. Ancak Cabir'in hadisinde de, namazların kaç rekât kılıldığı ve hangi gün Hac yolculuğuna çıkıldığı konusunda bilgiye maalesef yer vermemektedir. Netice itibariyle Hz. Peygamberin, Zilkade ayında ve bu ayın bitmesine 5 gün kala⁶⁶ Cumartesi günü öğleden sonra⁶⁷ Mescid Nebevi'de öğle namazını 4 rekât kıldırıldığı ve bu şekilde Hac

⁶¹ Vakıdî, c. III, s. 1090-1091; İbn Hazm, *Haccatü'l-Veda*, Darü İbn Hazm, I. Baskı, 2008, s.140.

⁶² İbn Hazm, *Haccatü'l-Veda*, Darü İbn Hazm, I. Baskı, 2008, s. 140; Buharî, s. 376, Hadis No: 1545.

⁶³ Müslim, s. 533, Hadis No: 1188.

⁶⁴ İbn Sa'd, c. II, 157; Vakıdî, c. III, s. 1089.

⁶⁵ Müslim, s. 556-559, Hadis No: 1216-1222.

⁶⁶ Müslim, s. 549, Hadis No: 115; İbn Hişam, *Sire*, c. IV, s. 248; Vakıdî, *Mağazi*, c. III, s. 1089; İbn Sad, *Tabakât*, c.II, s. 157.

⁶⁷ Vakıdî, c. III, s. 1089; İbn Sa'd, c.II, s. 157; İbn Kesir, *Siret*, c. II, s. 363.

yolculuğuna başlamış olduğunu düşünülmektedir.⁶⁸ Bizim de kanatımız bu yöndedir.

Hız. Peygamber bu kutsal yolculuğa, Medine’de kendi yerine vekâlet edecek kişiyi tayin ederek çıktığı görülmektedir. Hız. Peygamberin Medine’de yerine vekil bıraktığı kişi hakkında muhtelif rivayetlerin var olduğu görülmektedir. Bir rivayete göre Hız. Peygamberin Medine’de yerine vekil olarak Ebu Düçane’yi ya da Siba’ b. Urfuta’yı bırakmıştır.⁶⁹ Bir diğer rivayete göre ise Hız. Peygamber’in Medine’de vekil olarak çoğu zaman yaptığı gibi Abdullah b. Ümmü Mektüm’u bırakmış olduğu zikredilmiştir. Bunun yanında Hız. Peygamberin bu isimlerin haricinde başka birilerini de vekil olarak bıraktığına dair rivayetler de bulunmaktadır.⁷⁰ Kanaatimizce Hız. Peygamber çoğu zaman yaptığı üzere Abdullah b. Ümmü Mektüm’u yerine vekil olarak bırakmış ve Veda Haccı için yola bu şekilde çıkmıştır.

Veda Haccı için Peygamberin Medine’den Mekke’ye takip ettiği güzergâh şöyledir:⁷¹

Hız. Peygamber Medine’den Şecere yolunu takip edilerek Akik vadisi denen yerde bulunan Zülhüleyfe’ye varılmıştır. Buradanda bu vadi bulunan ikinci geçiş yeri olan Beydâ’ya geçilmiş, buradan Melel’e, oradan da Şerefü’s-Seyyâle’ye ulaşılmıştır. Buradan Irku’z-Zabya’ya ve Ravhâ’ya ile Arc’a oradan Munsaraf’a geçilmiştir. Munsaraf’tan Üsâye’ye, buradan da Lahyu Cemel’e ve Sukyâ’ya varılmıştır. Sukâya’dan yola çıkılarak Ebvâ’ya, oradan Yemen tepelerine geçilmiş, buradan Ezrak’a, sonra Erşâ tepesi üzerinden de Cuhfe’ye varılmıştır. Cuhfe’den Kudeyd’e ve o mıntıkada bulunan Lefet’e, oradan da Usfan’a, Usfan’dan Gamim’e geçilmiştir. Gamim’den Merrü’z-Zaharân’a, buradan Serif’e sonra Zî Tuva’ya geçilmiş, oradan da Kedâ ve Bathâ’dan geçilerek yukarı yoldan Mekke’ye girilmiştir.⁷²

Hız. Peygamber, Mekke’ye vardığında öncelikli olarak burada ilk yaptığı Kâbe’yi tavaf etmek ve bu tavafın hamen akabinde de Safa ile

⁶⁸ İbn Sa’d, c. II, s. 157.

⁶⁹ Vakıdî, *Mağazi*, c. III, s. 1079; Ebu Şehbe, *es-Siretü’n-Nebeviyye fi Davi’l-Kur’an ve’s-Sünne*, s. 568; İbn Kesir, c. V, s. 110.

⁷⁰ Belâzuri, c. I, s. 368.

⁷¹ Bu anlatılan güzergâh haritası için bkz: Ekler, Harita-3.

⁷² Buharî, s. 128-130, Hadis No: 483-492.

Merve arasında sa'y yapmak olmuştur. Hz. Peygamberin bu şekilde Veda Haccı'nda umre yaptığı görülmektedir. Hz. Peygamber bu görevini yerine getirdikten sonra haccın sonuna kadar konaklayacağı yer olan Ebtah'a gidip orada konaklamış, Arafat vakfesinin bitimine kadar da bir daha Kâbe'ye hiç uğramamıştır.⁷³

Şimdi bu güzergâhı tek tek icelemekle birlikte bu güzergâhta yaşanan olayları detaylı bir şekilde zikrederek aktarmaya ve incelemeye çalışacağız.

1.2.1. Zülhüleyfe, Beyda, Melel ve Şerefü's-Seyyale

Hz. Peygamber Medine'de öğlen namazını mukim olarak kıldırdıktan hemen sonra saçlarını taramış güzel kokular sürünmüş ve ihram elbiselerini giyerek ilk konaklama yeri olan ve Medine'ye yaklaşık olarak 6 km⁷⁴ uzaklıktaki Zülhuleyfe'ye varmıştır.⁷⁵ Burası Akik denen vadinin başlangıç kısmıdır.⁷⁶ Hz. Peygamber buraya, Medine'den Mekke'ye giderken kullanmayı adet edindiği Şecere Yolu denen güzergâhı kullanarak gelmiştir.⁷⁷ Bu yer, hac ibadetine Medine ve bu yönden katılacaklar için mikat⁷⁸ yeri olarak Hz. Peygamber tarafından tespit edilmiştir.⁷⁹ Hz. Peygamber Zülhuleyfe'ye ikinci vaktinde ulaşmış, burada konaklayıp ikinci namazını seferi olarak kıldırmasıdır.⁸⁰ Hz. Peygamberin bu kutsal yolculukla

⁷³ Vakıdî, c. III, s. 1098.

⁷⁴ Kullandığımız kaynaklarda mesafeler genellikle mil olarak verilmiştir. Biz mil yerine kullanım kolaylığı sağlamak için çalışmamız boyunca bu tür mesafeleri km.'ye çevirip kullanmayı uygun bulduk.

⁷⁵ Buharî, s. 371, Hadis No: 1523; İbn Kesir, İmadülddin Ebi'l-Fidâ' İsmail b. Kesir el-Kureyşî ed-Dımaşkî (ö. 774/1372), *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, tahkik: Halid Ebu Salih, By., 1996, s. 114; İbnu'l-Kayyim, s. 209.

⁷⁶ İbn Kesir, c. V, s. 114.

⁷⁷ İbnu'l-Kayyim, s. 209; Buharî, s. 373, Hadis No: 1533.

⁷⁸ Mikat: Hac ve Umre ibadeti için hacıların ihram giyilecek günleri ve yerleri ifade eder. Zamanla ilgili olarak mikât kelimesinin anlamı ise, hac için şevval, zilkade aylarıyla zilhiccenin ilk on günü, umre için yılın tamamıdır. Mekânla ilgili mikât Mekke'ye gidenlerin veya hac ve umre yapacakların İhrama girecekleri noktalardır. Kelime bu son anlamında daha yaygın bir kullanıma sahiptir. (bkz. Salim Ögüt, 'Mikât', *DİA*, İstanbul, 2005, c. XXX, s. 236. Ayrıca bkz: Buharî, s. 371, Hadis No: 1548.

⁷⁹ Buharî, s. 371, Hadis No: 1522.

⁸⁰ Buharî, s. 376, Hadis No:1546-1547-1548.

birlikte⁸¹ herhagi bir yolculuğa da çıktığında, namazlarını cemaatle 2 rekât halinde kıldırıldığı görülmektedir.⁸² Bunun haricinde kaç rekât kılındığı tartışmalı olan tek vakit namazı Hz. Peygamberin yola çıktığı günün ikinci namazıdır.

Bu durumu da bize açıklayan iki hadis tarîki bulunmaktadır. Bunlardan ilki Enes b. Malik'in rivayet ettiği hadistir ki⁸³, az öncede belirttiğimiz gibi bu hadis İbn Hazm'da Hz. Peygamberin Medine'den çıktığı günle ilgili olarak kendine delil getirdiği hadistir. Enes'in rivayet ettiği bu hadiste: Hz. Peygamber öğle namazını Medine'de kıldırıp akabinde yola çıktığı ve ikinci namazını da Zülhuleyfe'de seferi olarak iki rekât kıldığı anlatılmaktadır. İbn Abbas'ın naklettiği hadiste ise, Hz. Peygamberin öğlen namazını mekân belirtmeksizin iki rekât olarak kıldırıldığı nakledilmektedir.⁸⁴ Burada var olan ihtilafı durumu, hadis âlimleri izah edip çözmeye çalışmışlardır. Kısaca bu konuyu izah edecek olursak durumu şu çerçevede anlatabiliriz: Hadis âlimleri öncelikle bu iki hadisin metinlerine bakmışlar ve burada Enes b. Malik'in rivayetinin İbn Abbas'ın rivayetinden daha sağlam olduğunu görmüşlerdir. Enes b. Malik'in rivayetini daha sağlam kabul etmelerinin sebebi bu rivayette Enes b. Malik hadis metninde kıldım ibaresinin kullanılmış olmasıdır. Oysaki İbn Abbas'ın, rivayetinde kullandığı ibare kılındı ibaresidir. Enes'in rivayetini daha güçlü kılan ikinci bir etken ise Enes b. Malik ile İbn Abbas'ın aralarındaki yaş farkıdır. Zira bu rivayetlerin tarihleri göz önünde bulundurulduğunda, İbn Abbas'ın yaşının daha on üç bile olmadığı görülürken, Enes b. Malik'in bu dönemde olgun bir insan olduğu bilinmektedir. Bu durumlar muvacehesinde Enes'in rivayeti hadisçiler tarafından doğruya daha yakın kabul edilip benimsenmiştir.⁸⁵

Buradan yola çıkarak Hz. Peygamberin öğlen namazını Medine'de mukim bir şekilde dört rekât olarak kıldırıp Zülhuleyfe'ye geçtiği anlaşılmaktadır. Zülhuleyfe'ye vardığında da ikinci namazını seferi olarak

⁸¹ Ahmed b. Hanbel, c. III, s. 164, Hadis No: 2575.

⁸² Buharî, Hadis No: 1546-1547-1548; İbn Kesir, 114.

⁸³ Müslim, s. 556-559, Hadis No: 1216; İbn Hazm, *Haccatü'l-Veda*, Dâru İbn Hazm, Beyrut, 2008, s. 407.

⁸⁴ İbn Kesir, c. V, s. 114.

⁸⁵ İbnü'l-Kayyim, s. 209.

iki rekât kıldırmiştir. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki hadis âlimlerinin bir diğer kısmı bu iki rivayeti birleştirme cihetine gitmişlerdir. Bu âlimler Hz. Peygamber Medine'den Cuma günü, Cuma namazını kıldırdıktan hemen sonra yola çıkmıştır, ifadesi üzerinde ittifak etmişlerdir.⁸⁶ Hatta Hz. Peygamberin Hac ibadeti ile ilgili bilgilerin tamamına yakını hacı adaylarına, bu Cuma hutbesinde verdiği de rivayet edilmektedir.⁸⁷ Dolayısıyla 'İbn Abbas'ın öğle namazının burada iki rekât olarak kılındığını söylemesi normaldir' derler. Bu yaklaşım çerçevesinde İbn Abbas'ın ve Enes b. Malik'in rivayetlerinin, kendi bakış açıları çerçevesinde, doğru olduğu söylenebilir. Bununla birlikte bu anlattığımız iki hadisin birleştirilmesi meselesine itiraz edildiği de görülmektedir. Bu itirazı ileri sürenlerin dayanağı da, Hz. Peygamberin bir yolculuğa çıkacağı vakit, çıkışını özellikle Perşembe'ye denk getirmeye çalıştığının tecrübelerle sabit olmasıdır.⁸⁸

Bütün bu tartışmaların dışında burada üzerinde neredeyse ittifak edilen tek tarih Zilkade ayının çıkmasına 5 gün kala Hz. Peygamberin Hac yolculuğuna çıkmasıdır. Burada üzerinde ihtilaf edilen konu, Hz. Peygamberin bu hac yolculuğuna haftanın hangi günü çıktığı ile ilgilidir. Yani Hz. Peygamber Zilkâde ayının bitmesine 5 gün kala haftanın hangi günü yola çıktığı tartışma konusu olmuştur. Bizim kanaatimize göre Hz. Peygamber insanların hac yolculuğuna hazırlanmaları için Zilkâde ayının bitmesine 8 gün kala, Perşember günü duyuruyu yaptırmış ve bu müstesna yolculuğa da Cumartesi günü çıkmış olmalıdır.

Hz. Peygamber Medine'den hacca gelenlerin mikat sınırı olan Zülhuleyfe'de, bir gece kalıp sabah namazını burada kıldırılmış, daha sonra öğlene doğru⁸⁹ ihrama girip yolculuğuna devam ettiği anlaşılmaktadır.⁹⁰ Hz. Peygamber burada konaklayıp ertesi günün öğle namazını yine burada kıldırdıktan sonra ihram elbiselerini giymiş hac ve umreye niyet etmiş, akabinde de devesine binip yol aldıktan sonra ihramın olmazsa olmazı olan

⁸⁶ İbnu'l-Kayyim, s. 209.

⁸⁷ İbnu'l-Kayyim, s. 208-209.

⁸⁸ İbnu'l-Kayyim, s. 210.

⁸⁹ Vakıdî, c. III, s. 1090.

⁹⁰ Buharî, s. 376, Hadis No: 1549-1550.

telbiyeyi Beyda'da getirmeye başlamıştır.⁹¹ Hz. Peygamber giydiği bu ihramını bütün yol boyunca kullanmış ancak ileride de aktaracağımız gibi Mekke'ye girerken Zû Tuva'da tekrar gusül abdesti alıp yeni bir ihramla Mekke'ye girmeyi tercih etmiştir.⁹² Buradan Hz. Peygamberin kişisel temizliğe ne kadar önem verdiği görülmekle birlikte, temizlik anlayışının yanında tertip ve düzene de ne kadar önem verdiği daha iyi anlaşılmaktadır.

Zülhuleyfe, Hz. Peygamberin ihrama girmek için konakladığı bir yerdir. Ancak Hz. Peygamber'in burada konaklama sebebinin sadece ihrama girmek olmadığı düşünülmektedir. Hz. Peygamber'in Zülhuleyfe'de konaklamasının birkaç hikmetinin olduğu düşünülmektedir. Bu hikmetleri şöyle sıralamak mümkündür.

-Hz. Peygamber, uzak yoldan gelen hacı adaylarının derlenip toparlanmalarına fırsat vermek için burada konaklamıştır.

-Hacı adaylarına yapılacak olan bu hac ibadeti ile ilgili burada bir bilgilendirme yapılması amaçlanmıştır.

-Getirilen kurbanlık hayvanların burada toplanmasına fırsat verilmiştir.⁹³ Hz. Peygamberin buradaki bekleme süresi esnasında bütün bunların gerçekleştiği görülmektedir.

Bir rivayete göre, Hz. Peygamber Zülhuleyfe'de telbiye getirdikten sonra, diğer bir rivayete göre ise telbiye getirilmeden kurbanlık hayvanları kendi elleri ile işaretlemiştir.⁹⁴ Akabinde eşyasının da üstünde bulunduğu Kasva adlı devesine binip hedy olan bu hayvanları sürmeye başlamıştır.⁹⁵ Hz. Peygamberin toplanan ve işaretlenen bu kurbanlık develere bizzat kendisinin, kurbanlık olduklarına dair kalâideleri (takıları) taktığı rivayet edilmektedir.⁹⁶ Bu kurbanlık hayvanların, kurbanlık nişaneleri ile birlikte kurbanlık takılarının Hz. Peygamber tarafından ne zaman takıldığı ile ilgili hadislerde ihtilafın olduğu görülmektedir. Bazı hadis rivayetlerinde Hz. Peygamberin ihrama girmeden önce taktığı rivayet edilirken, bazı hadislerde

⁹¹ Buhârî, s. 373; İbn Kesir, s. 114.

⁹² Vakıdî, c. III, s. 1089.

⁹³ Vakıdî, c. III, s. 1089.

⁹⁴ Nevevî, Muhiddin Ebu Zekeriyya b. Şeraf b. Muray (ö. 676/1277), *Şerhü'n-Nevevî, Ala Müslim*, Beytül-Efkârü'd-Devliyye, Beyrut, 2000, s. 792.

⁹⁵ İbn Hazm, s. 141.

⁹⁶ Vakıdî, c. III, s. 1090; İbn İshak, s. 668.

ise ihrama girdikten sonra kurbanlık takıları taktığı anlatılmaktadır.⁹⁷ Bu ihtilafın temel sebebi Hz. Peygamberin Zülhuleyfe’de ihram elbiselerini giymiş, ancak ihram yasaklarının başlamasına sebep olan telbiyeyi Beydâ’da dile getirmiş olmasıdır.⁹⁸ Hz. Peygamberin, bu hazırlıkları tamamlamasından hemen sonra namazı kıldığı ve ihrama girme aşaması olan telbiyeyi getirdikten hemen sonrada hiç beklemeden hac yoluna koyulduğu anlatılmaktadır.⁹⁹ Dolayısıyla Veda Haccı için Beydâ ihram yasaklarının başladığı yer olarak kabul edilmektedir.¹⁰⁰ Bizde bu düşüncedeyiz.

Burada bu ayrıntıyı zikretme sebebimiz; İslam dinine göre İhram girmek hiçbir canlıya zarar vermemek demektir. Şayet Hz. Peygamber kurbanlık hayvanların kurbanlık işaretlerini ihramdan sonra yapmışsa bunun anlamı bu uygulama ihram yasaklarına girmemektir. Ama bu uygulamayı ihramdan önce yapmışsa o zaman bu uygulamanın ihram yasaklarına dâhil olduğu anlamı çıkmaktadır. Bu açıdan Hz. Peygamberin bu uygulaması önemli görülmektedir.

Hz. Peygamberin işaretlediği ve kalaidle süslediği bu kurbanlıkların hepsinin deve olduğunu, Veda Haccı’nda kurban edecek olan bu develerin, büyük bir kısmını Hz. Ali b. Ebi Talib’in vazifeli olarak gittiği Yemen’den dönerken getirmiş olduğu görülmektedir. Hz. Ali b. Ebi Talib’in Yemen’den getirdiği bu develerin sayısının 100 civarında olduğu rivayet edilmektedir.¹⁰¹ Hz. Peygamberin birkaç tane devenin nişanesini kendi elleri ile taktıktan sonra bu kalaid-nişane takma işini, Naci b. Cündüp ve Eslem¹⁰² kabilesinden iki gence verdiği anlatılmaktadır.¹⁰³

⁹⁷ Vakıdî, c. III, s. 1090-1091.

⁹⁸ Yakubî, *Tarihu Yakubî*, tahkik: Abdülemir Mihne, Şirketü’l-İ’lam li’l-Matbuât, Beyrut, 2010, c. I, s. 438-439.

⁹⁹ Musa b. Ukbe, *el-Meğâzî* (tahrir edilmiş nüsha), der., Muhammed el-Hüseyn Bakış, Mektebetü Darü’l-Minhâc, 2013, Riyad, s. 403; Buhârî, s. 374-375, Hadis No: 1537-1540.

¹⁰⁰ Vakıdî, c. III, s. 1090.

¹⁰¹ İbn Sa’d, *Tabakât*, c. II, s.177.

¹⁰² Eslem kabilesi Hz. Peygamberin Mekke’den Medine’ye göçü sırasında yani hicret esnasında yerleşim alanları itibariyle yol güzergâhı üzerinde bulunan bir kabiledir. Bu kabilenin reisi olan Bureyde Hz. Peygamber’e koruma amaçlı olarak bir muhafız birliği vermiş ve kabilesinin sınırlarının dışına kadar O’na refakatçi olmalarını emretmiştir. Bkz: Hamidullah, *Muhammed, İslam Peygamberi*, c. I, s. 149.

¹⁰³ Vakıdî, c. III, s. 1090-1091.

Kurbanlık olacak olan bu hayvanlara kurbanlık nişaneleri takmak adêtinin çok eski dönemlerden beri uygulanagelen bir gelenek olduğu rivayet edilmektedir.¹⁰⁴ Cahiliyye döneminde de bu âdet sıkı bir şekilde uygulanagelmıştır. Ancak bu dönemde yapılagelen birçok adêtte olduğu gibi bu adette de yanlışlıklar zaman içinde kendini göstermiştir. İşte bunlardan birisi de hacda kesilecek olan kurbanlık develere binilmesinin kesinlikle haram olarak kabul edilmesidir. Hz. Peygamber, Veda Hacc'ında, bu ve buna benzer uygulamaların yanlış olduğunu belirterek kaldırmış ve kurbanlık develere binilebileceğini yani binek hayvanı olarak kullanılanların yine ihtiyacı olan insanlarca kullanabileceğini ısrarlı bir şekilde çevresindekilere söylemiş ve duyurmuştur.¹⁰⁵

Anlaşılan Hz. Peygamber kurbanlık develerin hazırlanması başta olmak üzere diğer konularla ilgili olan hazırlıkların büyük bir kısmını Zülhuleyfe'ye vardıktan hemen sonra tamamlamıştır.¹⁰⁶ Daha sonra da Hz. Peygamber Zülhuleyfe'de konakladığı bu tek gece içerisinde bütün hanımlarını ziyaret ettiği ve onlarla ilgilendiği de rivayet edilmektedir.¹⁰⁷ Hz. Peygamberin bu ziyaretlerinin son durağı, hanımı Hz. Aişe'nin çadırı olmuştur. Hz. Peygamber, hanımı Aişe'nin çadırında ihram¹⁰⁸ için gusül abdesti alıp kendi kişisel hazırlıklarını Hz. Aişe'nin de yardımıyla tamamlamıştır. Hz. Aişe Hz. Peygamber'in kendi çadırında yaptığı son şeyin, güzel kokular sürünmek olduğunu rivayet etmektedir.¹⁰⁹ Hz. Peygamberin kullandığı bu kokunun bitkisel karşılımlı bir koku olduğu ve bu kokuyu¹¹⁰ özellikle koltuk altında ter kokusunu bastırmak için uyguladığı anlatılmaktadır. Bu kokuyu sakalına ve vücuduna da sürdüğü ifade edilmektedir.¹¹¹

¹⁰⁴ Vakıdî, c. III, s. 1091.

¹⁰⁵ Vakıdî, c. III, s. 1091.

¹⁰⁶ Müslim, s. 570; İbn Kesir, c. V, s. 115.

¹⁰⁷ Müslim, s. 533, Hadis No: 1189; İbn Hazm, s. 141.

¹⁰⁸ Tirmizî, s. 457, Hadis No: 845.

¹⁰⁹ Vakıdî, c. III, s. 1090; Müslim, s. 533, Hadis No: 1189; Sarıçam, İbrahim, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, DİB. Yay. 2002, Ankara, s. 387.

¹¹⁰ Tuty kokusu Arapçası 'zerure' olarak isimlendirilir. Bkz, Sahihi Müslim, *Kitabü'l-Hac*, Hadis No: 34.

¹¹¹ Buharî, s. 1492, Hadis No: 5928; Müslim, s. 533, Hadis No:1189; İbn Kesir, İmadü'd-Din Ebu'l-Fidâ İsmail el-Kureyşî el-Dimaşkî (ö. 774/1372), *Haccatü'l-Vedâ*, tahkik: Halid Ebu Salih, Byy, 1996, s. 42; Kandehlevî, Muhammed Zekeriyya, *Haccatü'l-Vedâ*, tahkik: Muhammed Yusuf el-Benurî, Meclisi'l-İlmi Yay., Beyrut, 1985, s. 30.

Netice itibariyle Zülhuleyfe’de konaklayan Hz. Peygamber bu esnada, burada ikindi, akşam, yatsı ve ertesi günün sabah ile öğlen namazlarını cemaatle seferi olarak kılmıştır.¹¹² Hz. Peygamber bu yolculuğu boyunca, Medine’ye dönünceye kadar bütün namazlarını seferi olarak kıldığı rivayet edilmektedir.¹¹³ Hz. Peygamber burada ihrama girerken eşinin kendisine sürdüğü kokuyu gidermeye çalışmamış, hac yolculuğuna bu şekilde devam etmeyi uygun bulmuştur.¹¹⁴ Bu kokuyu sürme durumunun hac yolculuğu boyunca birkaç defa daha tekrar ettiği rivayet edilmektedir. Zira Hz. Peygamberin bu yolculuğu esnasında zaman zaman gusül abdesti aldığı görülmektedir. Hz. Peygamber, özellikle de bu hac yolculuğu sırasında kendisiyle beraber bu yolculuğa çıkan hanımlarını ziyaret etmeden önce güzel kokular sürünmüş ve öylece onları ziyaret etmiştir.¹¹⁵ Hz. Rivayetlerde hem gusül abdesti¹¹⁶ aldığı hem de güzel koku süründüğü üç mekândan bahsedilmektedir.¹¹⁷ Bu mekânları kısaca şöyle zikretmek istiyoruz:

- a. **Zülhuleyfe:** Zülhuleyfe Medine tarafından hacca niyet edenlerin mikat sınırındadır. Bu açıdan Hz. Peygamber burada ihrama girmeden önce gusül abdesti almış ve hanımı Hz. Aişe kendisine güzel kokular sürmüştür.
- b. Hz. Peygamber bu hac yolunda son durağı olan Mekke’ye girmeden önce yine konakladığı yerde gusül abdesti almış ve eşi Hz. Aişe tarafından kendisine güzel koku sürülmüştür.
- c. Nahr günü, yani Mina’da kurban kesme gününde Hz. Peygamber yine gusül abdesti almış akabinde yine eşi Hz. Aişe ona bulabildiği en güzel kokuları sürmüştür.¹¹⁸ Hz. Peygamber güzel görünmek için bununla birlikte aynı zamanda da kendi saçlarını, suyu ayna gibi kullanarak taramıştır. Hz. Peygamber saçlarını taramadan önce saçlarına geleneksel olarak bitlenmeye karşı kullanılan bir ilaç da

¹¹² Buharî, s. 373, Hadis No:1532.

¹¹³ Vakıdî, c. III, s. 1091-1092.

¹¹⁴ Müslim, s. 535, Hadis No:47.

¹¹⁵ İbn Kesir, c. V, s. 114.

¹¹⁶ Tirmizî, s. 463, Hadis No: 852.

¹¹⁷ Müslim, s. 533, Hadis No:1189.

¹¹⁸ Müslim, s. 533, Hadis No:1187.

kullanmıştır.¹¹⁹ Yeri geldiği için ifade etmek isteriz ki İhramlı iken güzel koku sürülüp sürülemeyeceği hususu İslam Hukuk'unda fikhî bir konu olarak tartışılmıştır.¹²⁰

Hız. Peygamber'in bu yolculuğuna bütün hanımları ve kızı Fatıma'nın da katıldığı görölmektedir.¹²¹ Bu hac yolculuğunun tarihi belli olmadan önce, Hız. Ali b. Ebi Talib, Peygamberimiz tarafından Yemen'e,¹²² burada çıkan bir sorunu çözüp birliği sağlamak için gönderilmiştir.¹²³ Dolayısıyla hac yolculuğunun başında Hız. Peygamber'in kafilesi içinde yer alamamıştır. Kendisi, Yemen'deki görevini tamamlayıp getirdiği kurbanlık develerle Peygamberimizin kafilesine ancak Mekke'ye vardıldıktan sonra katılabilmiştir.¹²⁴

Hız. Peygamber ile hac kafilesinde bulunanlar tam da Zülhuleyfe'den ayrılacak iken, Hız. Ebu Bekir'in hanımı Esmâ doğum yapmıştır.¹²⁵ Hız. Ebu Bekir, bu sıkıntılı durumu Hız. Peygamber'e bildirmekte geçikmemiş ve bu konuda ne yapması gerektiğini O'na sormuştur. Bu özel durumla alakalı olarak Hız. Peygamber telaşlı bir vaziyette gördüğü arkadaşı Ebu Bekir'i teskin etmiş ve Esmâ'nın yolculuğa bu durumda da devam edebileceğini ifade etmiştir. Esmâ binti Ümeys'in meselesi öneminden dolayı üzerinde biraz daha durulması gereken bir konudur.

Esmâ binti Ümeys'in bu durumu hadis kitaplarında 3 farklı tarikle rivayet edilmektedir. Bu rivayetlerin ilkini dile getiren Esmâ, oğlu

¹¹⁹ İbn Hazm, s. 141.

¹²⁰ Buharî'de Peygamberimizin koku süründüğüne dair hadisler yer almaktadır. Bkz., s. 374-375, Hadis No: 1536-1539.

¹²¹ Vakıdı, c. III, s. 1090; Sariçam, İbrahim, *Hız. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 387, DİB. Yay. 2002, Ankara.

¹²² İbn Hişam, *Siretü'n-Nebeviyye*, Daru'l-Marif, 2012, s. 508; İbn Sa'd, *Tabakât*, c. 2, s. 169; Taberî, *Tarihu't-Taberî*, c. 3, s. 159; Halebî, *İnsanü'l-Uyun*, c. III, s. 225; Ahmed Cevdet Paşa, *Hız. Peygamberin Hayatı*, İzmir, 1996, s. 285; Salih Suruç, *Kâinat'ın Efendisi Peygamberimizin Hayatı*, Nesil Yay., c. II, İstanbul, 2013, s. 796.

¹²³ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. II, s. 177, İbn Mace, s. Hadis No: 2890.

¹²⁴ Vakıdı, c. III, s. 1079-1080. Hız. Ali b. Ebi Talib'in Hız. Peygambere ulaştığı yer konusunda farklı yerler zikredilmektedir. Bazı kaynaklarında Hız. Ali b. Ebi Talib'i, Hız. Peygambere hac kervanının Mekke'ye varmasından ve Hız. Peygamberin kudüm tavafını yapmasından sonra ulaştığı rivayet edilmektedir. Bununla birlikte, onun Hız. Peygamber umresini yapıp bitirdikten sonra, Mekke'de hac kafilesine katıldığı rivayet edilmektedir. Bkz. İbn Sa'd, c. II, s. 155; Taberî, c. III, s. 148; Nevevî, Muhiddin Ebu Zekeriyya b. Şeraf b. Muray (ö. 676/1278), *Şerhü'n-Nevevî Ale Müslim*, Beytü'l-Efkâr el-Devliyye, Beyrut, 2000, s. 770.

¹²⁵ İbn Hazm, *Haccatü'l-Vedâ*, Daru İbn Hazm, Kerkük, 2008, s. 140. Bu çocuğun erkek olduğu ve adının da Muhammed konulduğu belirtilmiştir.

Muhammed'i Beydâ'da doğurduğunu, Hz. Ebu Bekir'in durumu hemen Hz. Peygamber'e haber verdiğini bunun üzerine Hz. Peygamberin Hz. Ebu Bekir'e dönerek: Hanımına söyle, gusül etsin, sonra telbiye getirsin (yani hacca niyet etsin) dediğini aktarmaktadır.¹²⁶ Ancak bu rivayetin diğer rivayetlerle kıyaslandığında zayıf kaldığını görülmektedir. Zira Hz. Peygamber'in hanımlarından Hz. Aişe'den gelen bir başka rivayete göre, "Esmâ bint Ümeys, Muhammed b. Ebu Bekir'in doğumu nedeni ile nifas olmuştur. Bunun üzerine Hz. Peygamber, Ebu Bekir'i görüp hanımının yıkanmasını ve bu şekilde ihrama girmesinde bir sakınca olmadığını, söylediğini anlatmaktadır.¹²⁷ Yine Hz. Aişe'den bir başka tarikile gelen bir rivayette ise doğum olayından haberdar olan Hz. Peygamber'in Esmâ'nın gusül abdesti olarak ve avret mahallinden gelecek akıntılar için de pamuk ve bez kullanarak tedbir almasını istemiştir.¹²⁸ Bütün bunlardan, Hz. Ebu Bekir'in doğum sonrasında hanımını Medine'ye geri gönderme niyetinde olduğu anlaşılmaktadır. Bunun da sebebi cahiliyye döneminde doğum yapan (nifas halinde olan) kadınlara hac yaptırılmadığı ve onların evlerine gönderilmesi gerektiğine inanılması idi. Hz. Peygamber cahiliyye döneminden beri yanlış bir şekilde uygulanagelen bu durumu da kaldırmış ve bunun yerine yukarıda anlatıldığı gibi, nifas halindeyken de hac ibadetinin yapılabileceğinin altını çizmiştir. Bu bağlamda Hz. Ebu Bekir'in eşi Esmâ bint Ümeys de diğer Müslümanlarla birlikte normal bir haldeymiş gibi ihrama girip telbiye getirmiş ve haccını yapmıştır.¹²⁹

Nihayetinde Hz. Peygamber Zülhuleyfe'de bu şekilde yaptığı ve yapılmasına öncülük ettiği hazırlıkları tamamladıktan sonra, ihram duasını zikrettiğimiz yerde yapmıştır. Şunu da yeri geldiği için ifade etmek gerekir ki bu ihram duası daha sonra iki rekât ihram namazı olarak algılanmış ve o şekilde günümüze kadar uygulanmaya gelmiştir.¹³⁰ Bununla birlikte Hz. Peygamber'in ihrama girerken yaptığı ve o zamandan beri yapılagelen ihrama girme duası şöyledir:

¹²⁶ İmam Malik, Hac, 1; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. VI, s. 369.

¹²⁷ Müslim, Hadis, s. 547, Hadis No: 1210

¹²⁸ Müslim, Hadis, s. 547, Hadis No: 1209; İbn Mace, s. 510-511, Hadis No: 2911-2913.

¹²⁹ İbn Hazm, s.141,

¹³⁰ Nevevî, s. 772.

“Allah’ım! İçinde gösteriş ve şöhret olmayan bir hac yapmak istiyorum. Bunu bana kolaylaştır ve dergâh-ı izzetinde en güzel bir şekilde kabul buyur.”

Hacca niyet eden biri şayet Mikat sınırında bu duayı yaparsa, artık ihrama girmiştir ve ihram yasakları da o kişi için başlamıştır. Hz. Peygamber daha sonrasında da kendisi ile beraber bulunanlara, *Ey insanlar herkes kendi hacı için yanında kendine ait bir kurbanlığı varsa, niyetini ona göre yapsın. Yine kimde kurbanlığı yoksa ona göre niyet etsin.*” dediği rivayet edilmektedir.¹³¹

Hz. Peygamber burada Kıran haccına¹³² niyet etmiştir.¹³³ Fakat Hz. Peygamberin Temettü haccı¹³⁴ ya da ‘İfrad Haccı¹³⁵ için niyet ettiğine dair farklı rivayetler de bulunmaktadır.¹³⁶ Hz. Peygamber yanında bulunanlara yapılabilecek hac çeşitleri ile ilgili bilgiler vermiş ve hangi hacı yapacaklarına karar vermeleri için onlara imkân ve fırsat tanımıştır.¹³⁷

Hz. Peygamber, Zülhuleyfe denen bu mikat sınırında, ifade ettiğimiz bütün bu hazırlıkları tamamladıktan sonra, üstünde 4 dirhem bile etmeyen, kadifeden yapılma eski bir çulla örtülü¹³⁸ Kasvâ¹³⁹ denilen kızıl devesine binerek yola koyulmuştur.¹⁴⁰ Hz. Peygamber Zülhuleyfe’den, Zülhuleyfe ile Zâtülceyş arasında bir yer olan Beydâ yoluna girmiş ve burada bütün arkadaşlarına haccın süsü olarak tarif ettiği, telbiyeyi yüksek sesle

¹³¹ Müslim, s. 547, Hadis No: 1611; İbn Hazm, *Haccatü'l-Vedâ*, s. 141

¹³² *Kıran Haccı*: Tek niyyet ve tek ihramla hem umre hem hacca niyyet edildiğinde yapılmış olan hacca verilen isimdir. Bkz: Buharî, s. 380-382, Hadis No: 1561-1569.

¹³³ Vakıdî, c. III, s. 1092; Müslüm, Sahih Müslüm, Kitabü'l Hac, Hadis No: 122; Kastallanî, Ahmed b. Muhammed (ö. 923/1517), *el-Mevâhibü'l-Ledüniyye bi'l-Menh el-Muhammediyye*, Tahkik: Salih Ahmed eş-Şemî, el-Mektebu'l-İslamî, Beyrut, 2004, c. IV, s. 407-408.

¹³⁴ *Temmettu' Haccı*: Tek niyyet yapılmakla birlikte hem umre için hemde hac için ayrı ayrı ihrama girilerek yapılan hacca denir. Bkz: Buharî, s. 380-382, Hadis No: 1561-1569.

¹³⁵ *İfrad Haccı*: Umre yapmaksızın tek niyyet ve tek ihramla yapılan hacca verilem isimdir. Bkz: Buharî, s. 380-382, Hadis No: 1561-1569.

¹³⁶ İbn Sa'd, c. II, s. 157; Vakıdî, c. III, s. 1092; İbn Hazm, *Cevami' es-Siretü'n-Nebeviyye*, s. 154; Suruç, Salih, s. 798; Belezuri, Ahmed b. Yahya b. Cabir, Tahkik: Riyaz Zeykanî, Süheyl Suhkeri, *Kitap Cümel min Ensabu'l-Eşraf*, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1996, c. I, s. 474.

¹³⁷ İbnü'l-Kayyim, s. 231.

¹³⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. II, s. 177, İbn Mace, s. 510, Hadis No: 2890-2891.

¹³⁹ Hz. Peygamberin bu yolculuğunda kullandığı bu gösterişli ve güçlü deveyi, hicret esnasında arkadaşı Ebu Bekir'den 400 dirhem karşılığında satın aldığı da rivayet edilmektedir. Bkz: Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi*, çev., Mehmet Yazgan, Beyan Yay., İstanbul 2013, II. Cilt, s. 824-825.

¹⁴⁰ İbn Sa'd, c. II, s. 157-158.

getirmelerini emretmiştir.¹⁴¹ Zülhuleyfe'den kalkan hacılar batıya doğru yöneldiklerinde Beydâ'yı karşılarında bulmuşlardır. Hz. Peygamber ertesi gün Beydâ yolunun hemen başlangıcında bulunan bir su kuyusundan geçerek Medine'ye yürüyüş mesafesi itibariyle 2 gecelik bir uzaklıkta olan Melel'e varmıştır.¹⁴² Hz. Peygamber burada geceleyip, sabah namazını yine burada kılmıştır. Daha sonra yola çıkıp akşama doğru hac yolunda bulunan ve Medinelilerin ilk konak yeri olarak kabul ettikleri ve Medine'ye yaklaşık 50 km. uzaklıktaki Şerefü's-Sayyâle'ye varmıştır. Hz. Peygamber akşam ile yatsı namazlarını burada kılmıştır.

1.2.2. Irku'z-Zabye (Zubye Vadisi)¹⁴³ ve Konaklama Yeri Rahva

Hz. Peygamber'in Şerefü'r-Revha (Şerafu's-Seyale)¹⁴⁴ da akşam ile yatsı namazlarını kıldıktan sonra, sabah namazını da Irku'z-Zubya'da, yolun sağında bulunan bir mescitte kıldırıldığı anlatılmaktadır.¹⁴⁵ Bununla birlikte bir başka rivayette de Hz. Peygamber'in burada öğle namazını da kıldırıldığı anlatılmaktadır.¹⁴⁶ Hz. Peygamberin namaz kıldığı ve kıldırıldığı bu yer daha sonrasında, özellikle Hz. Peygamber'in vefatından sonra, bazı sahabelerin namaz kıldıkları yerler haline gelmiştir. Ancak bu yer zaman içinde sel sularının getirdiği topraklarla tamamen kaybolup gitmiştir.¹⁴⁷ Bu yer Bedir savaşının yapıldığı yere giden yol üzerindedir. Buraya aynı zamanda Revhâ¹⁴⁸ ya da Akik vadisi de denilmektedir. Revha, Medine'ye yaklaşık olarak 66 km uzaklıktadır.¹⁴⁹ Zülhuleyfe ve Beydâ bu vadiye bulunan küçük

¹⁴¹ Müslim, s. 531, Hadis No: 1184.

¹⁴² Vakıdî, c. III, s. 1097.

¹⁴³ İbn Kesir, İmadüddin Ebi'l-Fidâ' İsmail b. Kesir el-Kureyşî ed-Dımaşkî (ö. 774/1373), *Haccatü'l-Veda*, tahkik: Halid Ebu Salih, By., 1996, s. 157.

¹⁴⁴ Şerafu's-Seyale: Revha denen yerin başlangıç kısmına verilen isimdir. Aynı zamanda burası için Şerefü'r-Revha ismi de kullanılmaktadır. Bkz: Buharî, *Sahihu'l-Buharî, Kitabu's-Salâ*, s. 129, Hadis No: 485-487.

¹⁴⁵ Buharî, s. 129, Hadis No: 485-487.

¹⁴⁶ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, c. V, s. 150

¹⁴⁷ Buharî, s. 129; İbn Kesir, İmadüddin Ebi'l-Fidâ' İsmail b. Kesir el-Kureyşî, *Haccatü'l-Veda*, s. 157.

¹⁴⁸ Ebu Davud, Süleyman ibnu'l-Eş'as ez-Ezdîyyi el-Sicistenî (ö. 275/888), *Sünen Ebu Davud*, tahkik: İzzettin Zilli, Yasir Hasan İmad El-Tayyar, Merkezü'r-Risale ve'd-Dirasât ve't-Tahkika't-Türas, Mevsuatu'r-Risale Yay., Beyrut, 2013, s. 405, Hadis No:1736-1737.

¹⁴⁹ Daha detaylı bilgi için bkz: Ebu Davud, s. 405, Hadis No: 1736.

bölge adlarıdır. Zülhuleyfe bu vadinin başında, Beydâ da aynı vadinin birkaç kilometre daha ilerisinde bulunmaktadır.¹⁵⁰ Burası aynı zamanda Bedir muharebesinin istişaresinin de yapıldığı yer olarak tarihe geçmiştir. Revha vadisinin başlangıcı konumunda olan bu yerin başka bir özelliği de Hz. Peygamber'in atalarından Mudar b. Nizar'ın kabrinin barındırıyor olmasıdır. Hz. Peygamber bu yerde yaklaşık olarak 4 km.'lik bir yolu aldıktan sonra öğle namazını kıldırılmış, akabinde de buradan Revha'ya geçerek orada konaklamıştır.¹⁵¹ Hz. Peygamber'in Revha vadisi için *bu vadi cennet vadilerindedir*, dediği rivayet edilmektedir.¹⁵² Bunun birlikte Hz. Peygamber *Musa b. İmran'ı bu vadide, kısa saçaklı âbâ içinde ihrama girmiş halde görür gibiyim*, dediği rivayet edilmektedir.¹⁵³ Sonra da *Varlığım kudret elinde bulunan Allah'a yemin ederim ki; Meryem oğlu da, hac ve umre, ya da her ikisini birleştirerek muhakkak fecc'i Revha'da (Revha Vadisi'nde) telbiye edecektir*, dediği nakledilmektedir.¹⁵⁴ Bu durumu destekler mahiyette Hz. Peygamber'den şöyle bir hadis daha rivayet edilmektedir: *Bu vadiye 70 peygamber uğradı ve o peygamberlerin ayakları yalındı, üstlerinde de aba vardı ve Kâbe'ye yönelmiş durumdaydılar.*¹⁵⁵ Bu ve benzeri rivayetlerle vadinin önemine vurgu yapılmak istenmiştir.¹⁵⁶ Ayrıca Hz. Peygamber ve ashâbı Medine'ye hicretlerinden sonra yaptıkları ilk sefer olan Ebvâ seferinde de, Ravhâ'ya varınca Irku'z-Zabye'de konaklamışlardı.

Hz. Peygamber Revha'da iken kendisine avlanılmış olan bir yabani merkep getirilmiştir.¹⁵⁷ Ancak Hz. Peygamber bu merkep etini¹⁵⁸ kendisi yememiş olmakla birlikte,¹⁵⁹ etin yenmesini de yasaklamamıştır.¹⁶⁰ Hz. Peygamber hac yoluna devam ederek bu vadinin bir parçası olan Ruveyse

¹⁵⁰ İbn Kesir, c. V, s. 115.

¹⁵¹ Musa b. Ukbe, s. 402; Buharî, s.129, Hadis No: 387.

¹⁵² Buharî, s. 373, Hadis No: 1534.

¹⁵³ Buharî, s. 378-379 Hadis No:1555.

¹⁵⁴ Taberanî, *el-Mecmû'l-Kebir*, c. XVII, s. 16; Heysemî, *Mecma'*, c. VI, s. 68; Köksal, c. X, s. 225.

¹⁵⁵ Buhari, s. 377, 826, Hadis No: 1555-3355.

¹⁵⁶ Buharî, s. 377, 826, Hadis No: 1555-3355.

¹⁵⁷ Buharî, s. 625, Hadis no: 2573; Müslim, s. 535, Hadis No: 1193.

¹⁵⁸ Bu merkep etinin Hz. Peygamber tarafından kabul edilip edilmemesi ile ilgili olarak İbnu'l-Kayyim'in zikrettiği üzere hadis ile fıkıh âlimleri arasında yoğun bir tartışmanın yaşanmış olduğu görülmektedir. Bkz: İbnu'l-Kayyim, s. 230-235.

¹⁵⁹ Buharî, s. 625, Hadis no: 2573; Müslim, s. 535, Hadis No: 1193.

¹⁶⁰ Buharî, s. 441, Hadis No: 1825.

ile Arc arasında bulunan Usâbe'ye varmıştır.¹⁶¹ Buraya varmadan önce Arc'ta öğle namazını kıldığı rivayet edilmektedir.¹⁶² Bu esnada Hz. Peygamber'in arkadaşları burada bulunan küçük bir gölette okla yaralanmış bir ceylan bulmuşlardır. Hz. Peygamber ceylana hiçbir surette dokunulmamasını söylemiş ve hayvanın güvende kalması için başında bir görevlinin durmasını emretmiştir.¹⁶³ Bu durum Hz. Peygamberin yaratılan bütün varlıklara karşı merhametinin güzel bir göstergesi olsa gerektir. Bu durumun aynısını Hz. Peygamberin diğer seferlerinde de görmek mümkündür.

Peygamber Ravhâ'dan yola çıkarak Munsaraf'a geçmiştir. Munsaraf, Mekke ile Bedir arasında bir yer olup aralarındaki uzaklık yaklaşık olarak 48 km.dir. Burası Ravhâ vadisinin son noktasıdır.¹⁶⁴ Hz. Peygamber burada ikindi, akşam ve yatsı namazlarını kılmış akabinde geceyi burada geçirmiştir.¹⁶⁵ Ancak bazı rivayetlerde Hz. Peygamber'in Revha'nın ilk kısmında bulunan mescitte namaz kıldırıp kıldırmadığı konusunda ihtilafın olduğu görülmektedir.¹⁶⁶ Bununla birlikte Mekke yönünde Rahva'nın sonunda, sol tarafta "Gâzale Mescidi" veya "Munsarafa Mescidi" olarak bilinen bu mescitte Hz. Peygamber'in öğlen namazını kıldırıldığına dair rivayet bulunmaktadır.¹⁶⁷

İslam'a göre çocukların dinî anlamda bir sorumlulukları yoktur. Ancak yapılan iyilikten sevap alabildikleri anlatılmaktadır. İşte buna örnek olarak da bu Veda Haccı'nda Hz. Peygamber bu yolculuğuna devam ederken ve Revha denen yerde, bir kabileye rastlamıştır.¹⁶⁸ Hz. Peygamber kabileye selam vermiş ve onlarla tanışmak istemiş, onlar da kendilerini "Müslümanlardanız" diye tanıtmışlardır. Bunun üzerine Siz kimsiniz diye soran kabileye, Hz. Peygamber de, *Ben Allah'ın Resûlüyüm*, demiştir. Bu

¹⁶¹ Buharî, s. 128-130, Hadis No:483-492.

¹⁶² İbn Kesir, c. V, s. 150.

¹⁶³ Süyûtî, Celâleddin Abdurrahman b. Ebi Bekr (ö. 911/1506), *Tenviru'l-Havâlik Şerhun alâ Muvatta Mâlik*, tahkik: Muhammed Abdülaziz el-Hâlidî, Daru'l-Kütubu'l-İlmiyye, Beyrut, 2007, s. 329.

¹⁶⁴ Asım Köksal, c. X, s. 224.

¹⁶⁵ Buharî, s. 128-130, Hadis No: 483-492.

¹⁶⁶ Buharî, s. 129, Hadis No: 483.

¹⁶⁷ Buharî, s. 129, Hadis No: 486.

¹⁶⁸ Ebu Davud, Süleyman İbnu'l-Eş'as Ezdîyyi el-Sicistenî (ö. 275/888), *Sünenu Ebu Davud*, tahkik: İzzettin Zilli, Yasir Hasan İmad Tayyar, Merkez Risale ve Dirasât ve Tahkika'l-Türas, Mevsuatu'l-Risale Yay., Beyrut, 2013, s. 405, Hadis No: 1736.

cevap üzerine kafiledaki bir kadın, hac yolculuğuna beraber çıktığı çocuğunu çarşafının içinden çıkararak peygamberin yanına getirmiş ve bu çocuğuna hac mükellefiyetinin olup olmadığını sormuştur. Hz. Peygamber de *Evet, bu çocuk için hac sevabı vardır, sana da ondan ecir vardır*, demiştir.¹⁶⁹ Bu olay Hz. Peygamber'in hac yürüyüşü esnasında gerçekleşmiştir.¹⁷⁰ Bu olaydan sonra Hz. Peygamber yoluna devam etmiş ve Ūsaye'ye varılmıştır.¹⁷¹

1.2.3. Ūsaye ve Lahyu Cemel 'den Hareket Edip Sukyâ'da Konaklama

Ūsâye, Mekke Medine arasında bulunan bir yer adı olmakla birlikte, orada bulunan bir kuyunun da adıdır.¹⁷² Ūsâye Cuhfe yolu üzerinden bakıldığında Medine ile arasındaki mesafe yaklaşık olarak 130 km civarında olup, Hz. Peygamber Ravhâ'dan sonra burada konaklamıştır. Hz. Peygamber Ūsâye'ye Pazartesi günü ulaşmış ve o günün sabah namazını burada kıldırıldığı rivayet edilmiştir.¹⁷³ Bu mevkiide Hz. Peygamber'in Medine'den çıkarken kendisinin ve Hz. Ebu Bekir'in azıklarını taşıyan deve kaybolmuştur. Bir diğer rivayete göre ise bu azık devesi Acr denen yerde kaybolmuştur. Bu azık yüklü devenin sorumluluğu Ebu Bekir'in kölesi Ukbe'deydi. Deve Ukbe'nin bir anlık uyuklaması neticesinde kaybolmuş idi. Ukbe uyanınca deveyi aradığı ancak bulamadığı, ilerde bulurum düşüncesi ile yola devam ettiği ve deveyi her menzilde etraftakilere sorup soruşturduğu halde herhangi bir neticeye ulaşamadığı rivayet edilmektedir. Bu esnada Hz. Peygamber Acr denen yerde konaklamaktadır. Hz. Ebu Bekir, Hz. Peygamber ve Hz. Aişe'nin yanına gelip oturduğu esnada Ukbe, yanında azık devesi olmadan çıkıp gelmiş, Hz. Ebu Bekir deveyi sorunca da, Ukbe büyük bir mahcubiyetle “önceki akşam onu kaybettim” demiştir. Hz. Ebu Bekir, “Yazıklar olsun sana! O yiyecekler yalnız bana ait olsaydı

¹⁶⁹ Vakıdî, s. 1097; Müslim, s. 608, Hadis No: 1336; Muhammed b. İdris eş-Şafi, *Müsnedi'l-İmam Muhammed b. İdris eş-Şafii*, tahkik: Sencar b. Abdullah Nasiri, Rifat Fevzi b. Abdülmuttalib, Daru'l-Beşeru'l-İslamiyyi, 2005, Beyrut, Lübnan, c. I, s. 652.

¹⁷⁰ Vakıdî, c. III, s. 1097.

¹⁷¹ Buharî, s. 128-130, Hadis No:483-490.

¹⁷² Muhammed b. Abdülbaki b. Yusuf ez-Zürkanî, *Şeyhu'l-Muvatta*, Daru'l-Kütubi'l-İlmiyye, c. II, s. 372, Beyrut 1411.

¹⁷³ Vakıdî, c. III, s. 1093.

önemli değildi. Fakat Hz. Peygamber ile ev ahalisinin azıkları da o devedeydi” dedi ve “Bir deveye bile sahip olamadın mı?” diyerek köleyi tartaklamaya başladığı rivayet edilmektedir. Bu duruma tanıklık eden Hz. Peygamber tebessüm ederek *Şu ihramlıya bakın hele, ne yapıyor?* diyerek, Hz. Ebu Bekir’in bu tepkisini doğru bulmadığını ifade etmiştir.¹⁷⁴

Bu arada azık devesinin kaybolduğunu öğrenen Nadle oğulları Hz. Peygamber’e yiyecek getirmişlerdir. Hz. Peygamber, *Gel Ebu Bekir gel! Allah sana temiz yiyecek gönderdi* demiş, kısa bir zaman sonra kaybolan deve de bulunmuştur. Hz. Peygamber kendisine yiyecek getiren Sa’d b. Ubade’ye yiyecek getirdiği devesini geri almasını istemiş ve ona *Allah bize yiyecek yüklü devemizi geri gönderdi. Bizim için getirdiğiniz yiyeceklerinizi geri götürün. Allah bu yiyecekleri sizin için mübarek kılsın. Ey Ebu Sabit! Zaten sizler Medine’ye geldiğimiz günden beri bizi ağırlamak için büyük ikramlarda bulundunuz* demiştir. Buna mukabil Sa’d b. Ubade: *Yâ Rasulullah, bizler İslam nimetinden dolayı Allah’a ve Peygamberi’ne minnet borçluyuz. Allah’a yemin olsun ki, mallarımızdan sana verdiklerimiz, bize geride kalan mallarımızdan daha kıymetli daha hoş gelmektedir*, demiştir. Hz. Peygamber *Ey Ebu Sabit, (bu Sa’d b. Ubade’nin künyesi idi) haklısın, senin felaha erdiğini müjdeliyorum. Güzel ahlakı Allah dilediğine nasip ediyor. Allah sana da güzel ahlak bağışlamıştır*, dediği anlatılmaktadır. Sa’d b. Ubade de Bana bu güzelliği bahsettiği için Allah’a hamdolsun, diyerek karşılık vermiştir. Bunun üzerine Sabit b. Kays söze karışarak, *Ey Peygamber, “Sa’d’ın ev halkı cahiliye döneminde de cömertti, kıtlık zamanında bizlere yardım ederlerdi”* demiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber, *İnsanlar, bir takım cevherler ve madenler gibidir, onlardan cahiliye dönemindeki hayırlı kişiler, İslam geldikten sonra da hayırlı kişiler olmaya devam etmişlerdir, onlara teslimiyetlerinin karşılığı verilecektir*,¹⁷⁵ buyurduğu zikredilmektedir.

Bu durumdan hemen sonra Kafile ilerlemiş ve Lahyu Cemel’e varmıştır. Burası Mekke Medine yolu üzerinde ve Sukyâ’ya da 12 km uzaklıkta bulunan bir yerdir. Bu yerde aynı adla anılan bir de su kuyusu

¹⁷⁴ Vakıdî, c. III, s. 1093

¹⁷⁵ Vakıdî, c. III, s. 1093.

bulunmaktadır.¹⁷⁶ Hz. Peygamberin burada ihramlı iken başından hacâmât yaptırdığı,¹⁷⁷ akabinde de buradan Sukyâ'ya hareket edip orada konakladığı anlatılmaktadır.¹⁷⁸ Sukyâ'da da namaz kıldığı ve kıldırıldığı rivayet edilmiştir.¹⁷⁹ Sukyâ, Mekke ile Medine arasında bulunan tatlı suları çok bol olan bir köydür.¹⁸⁰ Buraya Sukyâ denmesinin sebebi de aslen burada tatlı su kaynaklarının çokça bulunmasından dolayıdır.¹⁸¹ Burasının Cuhfe'ye uzaklığı 31 km civarındadır.¹⁸² Abdullah b. Buhayne'den gelen rivayete göre Hz. Peygamber Sukyâ denen bu yerde Çarşamba günü konaklamıştır.¹⁸³

1.2.4. Ebva'da Konaklama ve Buradan Yemen Tepelerine Varış

Hz. Peygamber Çarşamba akşamı hareket ederek Fur'a bağlı köylerden Ebva'ya geçip orada sabahlamıştır.¹⁸⁴ Bazı kaynaklarda Ebvâ'nın Râbiğ'e bağlı bir köy olduğu ve Mekke ile Medine arasında Mekke'ye daha yakın bir yerde bulunduğu anlatılmaktadır.¹⁸⁵ Bununla birlikte Hz. Peygamber'in annesinin mezarı da burada bulunmaktadır. Ebvâ, kuyuların ve havuzların da bolca bulunduğu bir yerdir.¹⁸⁶

Hz. Peygamberin Ebvâ'da her zamankinden farklı bir yemek yediği rivayet edilmektedir. Bu yemek baklagillerden nohuta benzeyen bir yemek çeşididir.¹⁸⁷ Bu bölgeye özgü hicaz yemeği olarak da bilinen bu yemeğin

¹⁷⁶ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, c. X, s.150.

¹⁷⁷ Müslim, s. 543, Hadis No: 1202; Ebu Davud, s. 425, Hadis No:1838; Nesâî, Ebu Abdurrahman Ahmed b. Şeybe (ö. 303/916), *Sünen-i Nesâî (el-Mücteba)*, tahkik: İmâd et-Tayyar, Yasir Hasan, İzzettin Zali, Müessesetü'r-Risâle Yay., Beyrut, 2014, s. 693 Hadis No: 2848.

¹⁷⁸ Vakıdî, c. III, s. 1095.

¹⁷⁹ İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. Meni' ez-Zührî (ö. 230/845), *Kitabu't-Tabâkâtü'l-Kübra fi'l-Meğazî Resü'lillah*, Tahkik: Ali Muhammed Ömer, Mektebetü'l-Hâncî, Kahire, 2001,c. II, s. 157.

¹⁸⁰ Buharî, s. 129-130, Hadis No: 483-492.

¹⁸¹ Köksal, c. X, s. 230.

¹⁸² Yakut, Şihabuddin Ebi Abillah Yakut İbn Abdillâh (ö. 626), *Mu'cemu'l-Büldân*, Sâdir Yay., Beyrut, 1977, c. III, s. 228; Sa'd b. Abdullâh, *Mu'cemü'l-Emkine el-Vârîde Zikruha fi Sahihi'l-Buharî*, s. 280-281.

¹⁸³ Vakıdî, s. 1096.

¹⁸⁴ Vakıdî, s. 1096.

¹⁸⁵ Yakut, c. I, s. 79.

¹⁸⁶ Yakut, c. I, s.79-80.

¹⁸⁷ Vakıdî, s. 1096.

tam olarak ikram edildiği yer, Vaddân denilen bir bölgedir. Bu yer Ebvâ'ye yakın bir yerleşim yeri olmakla birlikte, Cuhfe'ye de yakın bir yer olarak da zikredilmektedir.¹⁸⁸ Hz. Peygamber kendisine ikram edilen bu beyaz renkli nohuta benzeyen yemekten yedikten sonra Ebva vadisine nâzır bir konumda bulunan Veddan Mescidi olarak da isimlendirilen bir mescitte namaz kıldığı anlatılmaktadır. Bu olayı anlatan ravi, bir kişi yönünü Kâbe'ye döndürüldüğünde Hz. Peygamberin namaz kıldığı mescidin sol yanda kalacağını ifade etmiştir.¹⁸⁹ Buradaki mescide Ramâde mescidi de denilmektedir.¹⁹⁰ Hz. Peygamber buradan ayrılarak bölgede bulunan Yemen tepelerine varmış ve burada da namaz kıldığı ve daha sonra da semüre cinsi bir ağacın altında oturduğu anlatılmaktadır. Rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber'in vefatından sonra buraya uğrayan Hz. Abdullah b. Ömer bu ağacın uzun ömürlü olması için ağacı sulayıp gerekli olan bakımlarını dikkat ve özenle yaptıktan sonra altında dinlenir daha sonra da yoluna öylece devam ettiği rivayet edilmektedir.¹⁹¹

1.2.5. Ezrâk Tepeleri ve Lefet (Herşâ) Yokuşundan Cuhfe'ye Varış

Hz. Peygamber Ebvâ'dan çıkarak hicaz bölgesine ait bir vadi olan Ezrâk vadisine ulaşmıştır. Burası Emec denen yerin hemen arkasında bulunan ve İslama göre kutsal adedilen bir yerdir. Hz. Peygamber buraya vardığı zaman; *Bu vadinin adı nedir?* diye sormuş, *Burası Ezrâk veya Erâk Vadisidir* diye cevap vermişlerdir. Bu cevabı alan Hz. Peygamber, *Musa'nın şehadet parmaklarını kulaklarına koyup sesi ile Allah'a telbiye (icabet) ederek bu vadiden geçerken görür gibiyim* demiş ve daha sonra da Herşâ veya diğer adı Lefet olan yokuşa geçmiştir. Hz. Peygamber'in bu Lefet yokuşunda namaz kıldırıldığı rivayet edilmektedir.¹⁹² Ayrıca Lefet Mekke-Medine yolu üzeri bir kavşakta bulunan Herşâ'nın yakınındaki bir vadinin

¹⁸⁸ Bkz: Harita-3.

¹⁸⁹ Vakıdî, c. III, s. 1096.

¹⁹⁰ Mustafa Fayda, 'Ebvâ', *DİA*, İstanbul, 1994, c. 10, ss. 378-379.

¹⁹¹ Vakıdî, c. III, s. 1096.

¹⁹² Vakıdî, c. III, s. 1097.

de adıdır.¹⁹³ Buraya ulaşan Hz. Peygamber burada da namaz kılmış ve akabinde Ezrâk vadisi için aynı soruyu sormuş, aldığı cevap karşısında benzer sözleri tekrar etmiştir.¹⁹⁴

Hz. Peygamber Ezrâk tepesinden inerken, orada bulunan bir yerde namaz kıldığı, daha sonraki zamanlarda da bu yerde bir mescidin yapıldığı anlatılmaktadır.¹⁹⁵ Bu mekândan geçen Hz. Peygamber Medine'den itibaren 6 konaklama yerinden sonra gelen, mikat yeri olarak kabul edilen Cuhfe'ye Cuma günü ulaşmıştır.¹⁹⁶ Cuhfe, Gadir Hum denen yere yakın bir yerdir. Cuhfe adını tarihte yaşanmış olan bir sel felaketinden almıştır. Cahiliye döneminde bu yerde bulunan bir yerleşim yerinden bahsedilmektedir. Bu yerleşim yerinde yaşayan ahali bir selin sebep olduğu toprak kayması sonucu çok büyük zarar görmüş, sel sularının toprağı silip süpürmesi neticesinde de bu alanda oluşan derin kazıntıya Cuhfe¹⁹⁷ adı verilmiştir.¹⁹⁸ Cuhfe'nin Mekke'ye uzaklığı yaklaşık olarak 187 km olup, girişinde Mescidü'l-Azver bulunmakta, çıkışında da Mescidü'l-Eimme bulunmaktadır.¹⁹⁹ Cuhfe, Suriye veya Mısır taraflarından gelenlerin mikat yeri olarak kabul edilmektedir. Bu diyarlardan gelenler, Cuhfe'de ihrama girer, hac için telbiyeyi burada getirdikleri rivayet edilir.²⁰⁰ Ancak daha sonraları Cuhfe'de bulunan yerler yıkılmış ve mikat yeri olarak Rebiğ denen yer kullanılmaya başlanmıştır.²⁰¹ Hz. Peygamber burada, daha sonra da mikatta, ihram ve telbiye için mescit haline getirilecek olan bir yerde namaz kıldırmasıdır.²⁰²

Hz. Peygamber'in hac yolculuğu boyunca namaz kıldığı ve kıldığı yerlerden biri de, Cuhfe Mekke yolunun solunda kalan ve Humm olarak bilinen yerdeki mescittir.²⁰³ Hz. Peygamber burada namaz kıldıktan sonra Müşellel'e geçmiş ve Müşellel'de tam olarak hangi namaz olduğunu kesin

¹⁹³ Yakut, *Mu'cemu'l-Büldân*, c. V, 398; Köksal, c. X, s. 232.

¹⁹⁴ Vakıdî, c. III, s. 1097.

¹⁹⁵ Vakıdî, c. III, s. 1096.

¹⁹⁶ Vakıdî, c. III, s. 1096.

¹⁹⁷ Arap dilinde kazıntı kelimesinin anlamı Cuhfe'dir.

¹⁹⁸ Ebu Davud, s. 405. ; Yakut, c. II, s. 111.

¹⁹⁹ Ebu Davud, s. 405.

²⁰⁰ Vakıdî, c. III, s. 1097.

²⁰¹ Yakut, c. II, s. 111.

²⁰² Vakıdî, c. III, s. 1096-1097.

²⁰³ Vakıdî, c. III, s. 1097.

bilemediğimiz bir namazı kıldırmıştır. Müşellel Kızıldeniz tarafından Kudeyd'e inilen bir dağdır.²⁰⁴ Namazdan sonra Müşellel'de çok durmayan Hz. Peygamber buradan ayrılarak Kudeyd denen yere geçmiştir.²⁰⁵

1.2.6. Kudeyd ve Usfan'dan Gamim'e Varış

Hz. Peygamber Kudeyd'e ancak Cumartesi günü ulaşabilmiştir. Kudeyd Mekke'ye yakın bir yerde bulunan bir bölgenin adıdır. Geçmiş dönemlerde yaşamış ve aynı zamanda Kur'an'da da adı zikredilen bir kavim olan Tubba' kavminin, Mekke ahalisi ile bir savaşta çarpıştıktan sonra burada konakladığı anlatılmaktadır. Burada konakladıktan sonra rüzgâr esmeye başlayınca, çadırları yükseltmişler ve bundan dolayı orası Kudeyd diye anılmaya başlanmıştır. Kudeyd Cahiliye Arapları için de önemli bir yerdir. Çünkü Cahiliye Döneminin en önemli putlarından olan Menat putuna ev sahipliği yapmıştır. Kudeyd'te birçok kuyunun var olduğu anlatılmaktadır.²⁰⁶ Hz. Peygamber, Kudeyd'e yaklaşık 5 km uzaklıktaki Harre'de namaz kıldırmıştır. Kudeyd'te bir gece konakladıktan sonra buradan ayrılıp Pazar günü Usfan vadisine geçmiştir.²⁰⁷

Hz. Peygamber'in Medine-Mekke yolu üzeri hac yolculuğunu yapmak için kullandığı bu güzergâhla birlikte, Mekke taraflarına yaptığı her yolculuktaki güzergâhta Usfan vadisi, mutlak manada bir konaklama yeri olarak görülmüştür. Bu yerin, Mekke'ye en yakın noktası yaklaşık olarak 60 km kadar uzaklıktadır.²⁰⁸ İşte tamada burada Usfan kasabası karşımıza çıkmaktadır. Burada o dönemde hurmacılıkla birlikte başka tarım ürünleri de yetiştirildiği anlatılmaktadır. Hz. Peygamber hem Hicret esnasında, hemde umre veya hac için Mekke'ye gidişinde burada konaklamıştır. Bunun

²⁰⁴ Yakut, c. V, s. 136.

²⁰⁵ Vakıdî, c. III, s. 1096-1097.

²⁰⁶ Yakut c. IV, s. 313.

²⁰⁷ Vakıdî, c. III, s. 1097.

²⁰⁸ Yakut, c. IV, s. 123.

* Usfan'da bulunan ve adı daha sonraları 'Bi'ru Tefle' olarak anılacak olan ve o dönemde suyu hem kıt hem de acı olan bir kuyunun içine tükürerek o kuyunun mucize eseri olarak suyunu çoğaltılmış ve tatlılaştırmıştır. Bu kuyu günümüzde bile hala varlığını devam ettirmektedir. Bkz: Necati Öztürk, *Fotoğraflarla Kutsal Topraklar*, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara 2006, s. 96.

haricinde Hudeybiye yolculuğunda da burada korku namazı kıldırıldığı rivayet edilmektedir.²⁰⁹ Ayrıca Usfan'da bulunan ve adı daha sonraları *Bi'ru't-Tefle*²¹⁰ olarak anılacak olan kuyu da günümüzde varlığını devam ettirmektedir.²¹¹

Hz. Peygamber, bineğine binmiş ilerlerken Usfan denilen yere ulaştığında yanında bulunan Ebu Bekir'e *Bu hangi vadidir?* diye sormuş, Hz. Ebu Bekir de Usfan vadisidir, cevabını vermiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber, *Hud ve Salih peygamberlerin îzarları,²¹² abaları,²¹³ ridaları²¹⁴ yünden, yuları liften olan kızıl develer üstünde hac niyeti ile bu vadiden, Kâbe'ye doğru telbiye getirerek geçip gittiklerini görür gibiyim,* demiştir.²¹⁵ Hz. Peygamberin bu hal üzereyken bile kendisine gelen soruları cevaplandığı ve insanlara hacla ilgili bilgilendirmeleri her fırsatta vermeye çalıştığı görülmektedir.²¹⁶

Netice itibariyle Hz. Peygamber Kudeyd'ten, Usfan vadisi içinde yer alan Gamim'e hareket etmiştir.²¹⁷ Gamim; Mekke-Medine yolunun²¹⁸ Mekke tarafına doğru yaklaşık olarak 45. kilometresinde yer almaktadır. Gamim Usfan'ın güneydoğusunda bulunan²¹⁹ ve Usfan'a da yaklaşık olarak 16 km uzaklıkta olan bir yerdir. Burası Hudeybiye anlaşmasının yapıldıktan sonra dönüş için takip edilen güzergâhın üstündedir. Feth süresinin bu yerde indiği rivayet edilmektedir.²²⁰ Hz. Peygamber Gamim'de yayan bir halde hacca giden bir grup Müslümana rastlamış, adamlar Hz. Peygamber'e bu meşakkate uğramış hallerinden şikâyetle bulunmuşlar, bunun üzerine Hz. Peygamber de onlara *Adımlarınızı dengeli atın ve hızlı yürüyün,*

²⁰⁹ Yakut, c. IV, s. 122

²¹⁰ Usfan'da bulunan ve adı daha sonraları 'Bi'ru Tefle' olarak anılacak olan ve o dönemde suyu hem kıt hem de acı olan bir kuyunun içine tükürerek o kuyunun mucize eseri olarak suyunu çoğaltılmış ve tatlılaştırmıştır. Bu kuyu günümüzde bile hala varlığını devam ettirmektedir. Bkz: Necati Öztürk, *Fotoğraflarla Kutsal Topraklar*, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara 2006, s. 96.

²¹¹ Necati Öztürk, *Fotoğraflarla Kutsal Topraklar*, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara 2006, s. 96.

²¹² peştamalları

²¹³ kalın giysi

²¹⁴ belden yukarıdaki giysiler

²¹⁵ Ahmet b. Hanbel, c. I, s. 232; İbnu'l-Kayyim, s. 233.

²¹⁶ Şafî, *Şafii Müsnedi*, c. I, s. 670.

²¹⁷ Vakîdî, c. III, s. 1097.

²¹⁸ Yakut, c. IV, s. 214.

²¹⁹ Necati, Öztürk, s. 95.

²²⁰ Ahmet, b. Hanbel, c. III, s. 420.

tavsiyesinde bulunmuştur.²²¹ Daha sonra şikâyet sahibi olan bu grubun bu tavsiyeye uyup rahatladıkları rivayet edilmektedir. Bu olayları yaşandığı günün Pazar gününün gündüzu olduğu rivayet edilmektedir. Buradan Merru'z-Zaharan'a Pazartesi geçilmiştir.²²²

1.2.7. Merru'z-Zaharan'a (Cümum'a) Varış

Hz. Peygamber Pazartesi Merru'z-Zaharan ulaştığı²²³ ve burada akşama kadar kaldığı rivayet edilmektedir.²²⁴ Merru'z-Zaharan, Mekke-Medine arasında bulunan Hicaz vadilerinden bir vâdidir.²²⁵ Aslında Merru'z-Zaharan kelimesi, Merr ve Zaharan isimlerinden oluşmuş bir birleşik isimdir. Merr o bölgede bulunan bir köy adıdır. Merru'z-Zaharan ismi burdan gelmektedir. Bu bölge aynı zamanda Mekke'nin önde gelen kabilelerinden Eslem ve Hüzeyl'in yurdu olarak da bilinmektedir.²²⁶ Netice itibariyle burası Mekke'ye yaklaşık olarak 28 km.lik bir mesafede bulunmakta olup Mekke'nin kuzeyinde yer almaktadır.²²⁷ Burada 300 kadar pınar ile birlikte, 40'a yakın kasabanın var olduğu anlatılmaktadır. Merru'z-Zaharan günümüzde Cümum adı ile de bilinmektedir. Hz. Peygamber'in bu bölgeye uğradığı ve namaz kıldığı rivayet edilmektedir.²²⁸ Yine rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber, Merru'z-Zaharan'a yakın bir sel yatağında konaklamış ve orada namaz kıldırıştır.²²⁹ Hz. Peygamber'in Mekke'nin fethinde konakladığı ve akşam olunca da herkesin ateş yakmasını istediği yerin burası olduğu nakledilmektedir. Bir rivayete göre Hz. Peygamber

²²¹ İbn Huzeyme, c, IV, s. 140, Hadis No: 2537; Muhammed b. Abdullah, Hâkim, Müstedrek *Ale's-Sahihayn*, tahkik: Zehebi, Telhis, Daru'l-Kütubu'l-İlmiyye, Beyrut, 1990, c. I, s. 610, Hadis No:1619; Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebir*, tahkik: Hamdi Abdulmecid es-Selefi, Kahire. 1984. c. VIII, s. 103, Hadis No: 8102; Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim, İbn Kuteybe, Garibu'l-Hadis, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1988, c. I, s. 517.

²²² Vakıdî, c. III, s. 1097.

²²³ Vakıdî, c. III, s. 1097; İbn Sa'd, c. II, s. 157.

²²⁴ İbn Sa'd, c. II, s. 173.

²²⁵ Vakıdî, *Meğazi*, c. II, s.438.

²²⁶ Yakut, c. IV, s. 63.

²²⁷ Necati, Öztürk, s. 97.

²²⁸ Buharî s. 130, Hadis No: 490.

²²⁹ Buharî, s.128-130, Hadis No: 483-490.

buradayken kendisine et ikram edildiği ve bu ikramı kabul edip etten yediği nakledilmektedir.²³⁰

Merru'z-Zaharan'da akşama kadar kalındıktan sonra Mekke'ye varıncaya kadar kısa dinlenmeler haricinde hiç durmadan yola devam edilmiştir. Murru'a-Zaharan'dan sonra Serif'e geçmiştir. Serif, Mekke'den yaklaşık 20 km. Merru'z-Zaharan'dan da yaklaşık olarak 11 km uzaklıktadır.²³¹ Hz. Peygamber burada gusül abdesti almış ve daha sonra da buradan Mekke'ye giriş yapmıştır.²³² Hz. Peygamber buraya yani Serif'e²³³ ulaştığında güneşin daha yeni batmış olduğu dolayısıyla, akşam namazı vaktinin girmiş olduğu ifade edilmektedir. Serif denen bu vadi Mekke'ye doğru uzanan uzun bir vadidir. Burası Ten'im'den yaklaşık 17 km uzaktadır. Bir rivayete göre Hz. Peygamber bu yerde sabaha kadar beklemiş ve sabahın ilk ışıkları ile Mekke'ye giriş yapmıştır.²³⁴ Bir başka rivayete göre ise Hz. Peygamber buraya vardığında, akşam namazının vakti girmiş olmasına rağmen namazı dahi yolda kılmadan ilerlemeye devam etmiş ve bu şekilde de Zî Tuva'ya ulaşmıştır.²³⁵ Kanaatimiz de bu yöndedir. Hz. Peygamberin âdetine uygun olarak,²³⁶ Zî Tuva'da geceyi geçiren kabile sabahın aydınlığı ile Mekke'ye yani Kâbe'ye giriş yapmış olmalıdır.

Burada yaşanan bir başka hadise de Hz. Peygamber'in hanımlarından Hz. Aişe'nin hayız olması durumudur. Hz. Aişe bu olayı şöyle anlatır:

Hz. Peygamber ile sadece hac yapmayı düşünerek yola çıkmıştık. Mekke yakınlarındaki Serif'e gelince benden hayız kanı geldi. Ben bu halden dolayı çok üzüldüm ve bunun için ağlamaya başladım. Hz. Peygamber benim yanıma gelince *niçin ağlıyorsun? diye sordu*. Ben de

²³⁰ Ahmed b. Hanbel, c. X, s. 551, Hadis No: 12683.

²³¹ Yakut, c. III, s. 212.

²³² İbn Sa'd, c. II, s. 157.

²³³ Serif denen bu yer, Hz. Peygamber'in hanımlarından Meymune ile zifafa girdiği yer olarak nakledilir. Hz. Peygamber'in eşi Meymüne Peygamberle evlenmesine rağmen Mekke'yi çok sevdiği için Medine'ye gitmeyip buradan kalmak istemiş, Hz. Peygamber de buna müsaade etmiştir. Hz. Peygamberin bu hanımı vefat ettiğinde de Hz. Peygamberle zifafa girdiği Mekke-Medine yolu üzerinde bulunan bu yerde defin edilmeyi vasiyet etmiş ve vefatından sonra bu vasiyeti yerine getirilmiştir. Bkz: İbn Hanbel, c. III, s. 168, Hadis No: 2596.

²³⁴ İbn Sa'd, c. II, s. 157.

²³⁵ Vakıdî, c. III, s. 1097; Müslim, s. 574, Hadis No: 226.

²³⁶ Müslim, s. 223, Hadis No:1257.

üzüntümden dolayı, bu yıl hac yolculuğuna çıkmamış olmayı ne kadar çok isterdim dedim. Bunu duyan Hz. Peygamber *Sen galiba hayız gördün?* dedi. Ben de evet dedim. Peygamber bunun üzerine *Bu Allah'ın, Âdem'in kızlarına takdir ettiği bir durumdur. Sen hacıların yaptığının hepsini yap! Yalnız temizlenmedikçe Kâbe'yi tavaf etme!* dedi.²³⁷

1.2.8. Zî Tuva'da Konaklama

Hz. Peygamber Zilhicce'nin 4'ünde Zî Tuva'ya vardı. Zî Tuva, Mu'lâ kabristanı tepesi ile Hadra tepesi arasında bulunmakla birlikte Kedâ ile Küdâ denilen yerlerin de içinde bulunduğu bir yerdir.²³⁸ Bugün bu mıntika Zahir adıyla bilinmektedir. Bu alan içinde adından bahsettiğimiz Kedâ, Mekke'nin yukarı mahallesinde Muhassab (Ebtah) tarafında bir tepedir. Küdâ ise Mekke'nin aşağı mahallesi tarafında Kuaykian dağı civarında bir tepedir.²³⁹ İşte Hz. Peygamber'in içinde gecelediği Zî Tuva ve kuyusu bu iki tepe arasında bulunmaktadır.²⁴⁰ Hz. Peygamber, akşam namazı ile yatsı namazını kıldırıp sabaha kadar burada konaklamıştır.²⁴¹ Sabah olunca da gusül abdesti alıp²⁴² sabah namazını²⁴³ burada bulunan sarp bir tepe üzerinde kıldırdıktan sonra ortalığın aydınlanmasını beklemiş, ortalık aydınlanınca da Mekke'ye Kudey tarafından giriş yapmıştır.²⁴⁴ Bir yere gece varıldıysa gece saatinde oraya girmeyip, sabahı beklemek Hz. Peygamber'in âdet haline getirdiği bir uygulamadır.²⁴⁵ Kanaatimizce bu uygulama burada da aynen tatbik edilmiş olmalıdır.

Mekke'ye meşakkatli bir yolculuktan sonra giriş yapan Hz. Peygamberin bu yolculuğu esnasında her menzilde her olayda normal bir insan gibi nasıl davrandığını net bir şekilde görmekteyiz. Yeri geldiğinde saçları kirlenmesin diye saçlarına ilaç sürdüğüne tanık olduğumuz gibi, ter

²³⁷ Buharî, s. 379, Hadis No: 1560; İbn İshak, s. 667.

²³⁸ Vakıdî, c. III, s. 1097.

²³⁹ Vakıdî, c. III, s. 1097.

²⁴⁰ Yakut, c. IV, s. 441.

²⁴¹ Buharî, s. 383, Hadis No: 1574.

²⁴² Buharî, s. 383, Hadis No: 1573.

²⁴³ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübra*, c. II, s. 173; Vakıdî, *el-Meğazi*, c. II, s.438.

²⁴⁴ Vakıdî, c. III, s. 1097; Buharî, s. 383, Hadis No: 1576; Müslim, s. 574, Hadis No: 225.

²⁴⁵ Müslim, s. 223, Hadis No:1257.

kokusundan dolayı insanlara -özellikle de hanımlarına- sıkıntı vermemek için banyo yapıp, güzel kokular sürdüğüne de tanık olmaktadır. Bununla birlikte yeri geldiğinde kirlenen ihramını da daha temizini ile değiştirmektedir. Tüm bunlar temizliğe ne kadar önem verdiğini, yanında bulunanlara örnek olmaya çalıştığını göstermektedir. Bu ve buna benzer durumlardan dolayı şunu net olarak söyleyebiliriz ki, Hz. Peygamberin bu hac yolculuğunda mucizeye benzeyen olağanüstü hiçbir durum olmamıştır. Normal bir insanın yolculuk esnasında karşılaştığı sıkıntılar, sorunlar ne ise hepsini ve belki de daha fazlasını bu yolcuğu esnasında yaşamıştır. Bu bağlamda Hz. Peygamberin özellikle hayatının son demlerinde olağanüstü hallerin olduğunu iddia etmek O'nu Müslümanım diyen insanın hayatından çıkarmak ve islamın gerçekliğinden koparmak demektir.

1.3. MEKKE'YE GİRİŞ VE MEKKE'DE YAPILANLAR

Hz. Peygamber Zî Tuva'da gusül abdesti alıp sabah namazını kıldırdıktan sonra Zilhicce ayının 4'ünde Kasvâ adlı devesinin üzerinde duhâ vaktin Mekke'ye Hacun üzerinden,²⁴⁶ Mekke'nin yukarı tarafına düşen Kudâ yokuşundan giriş yapmıştır.²⁴⁷ Böylelikle Hz. Peygamberin Veda Haccı'nın ilk kısmı olan Medine-Mekke yolcuğu 9 günde tamamlanmış olmaktadır. Hz. Peygamber, buradan telbiye getirerek Mekke'ye doğru ilerlemiş, Kâbe'ye en yakın yere gelince veya bir başka rivayette Kâbe'yi görünce telbiye getirmeyi bırakmıştır.²⁴⁸ Burada yanında kurbanlık getirenler dışında herkesin umre yaparak ihramdan çıkmasını emretmiştir.²⁴⁹

Çalışmamızın bu kısmında Hz. Peygamberin Veda Haccı'nı ihtiva eden bu son Mekke ziyareti ve bu ziyaret esnasında neler yaptığı, hangi olayları yaşadığı kronolojik sıraya göre detaylı bir şekilde anlatılmaya çalışılacaktır.

²⁴⁶ İbnü'l-Kayyim, s. 254.

²⁴⁷ Vakıdî, c. III, s. 1097; İbn Sa'd, c. II, s. 157; İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, c. V, s. 151; Buhârî, s. 383, Hadis No: 1576; Müslim, s. 574, Hadis No: 225.

²⁴⁸ Vakıdî, c. III, s. 1097.

²⁴⁹ Buhârî, s. 379, Hadis No: 1560; Müslim, s. 202, Hadis No:1240.

1.3.1. Beni Şeybe Kapısından Kâbe'ye Giriş

İkrime, İbn Abbas'tan rivayet ettiğine göre, Hz. Peygamber bineği Kasvâ üzerinde gündüz vakti duhâ zamanı Kudâ yolundan Ebtah'a doğru geçerek Mekke'ye girmiştir. Daha sonra Mekke'nin yukarı yolundan geçmiş ve Kâbe'nin Beni Şeybe denilen kapısına ulaşmış ve buradan giriş yaptığı nakledilmektedir.²⁵⁰ Aslında Hz. Peygamber bu kapıyı peygamberlikten önceki dönemde de tercihen kullanmıştır. Buna örnek olarak, Hz. Peygamber'in, peygamberlikle vazifelendirilmeden önce Kâbe'nin tamirinden sonra Haceru'l-Esved'i yerine koyma meselesinde hakemlik yaptığı da Benî Şeybe kapısını kullanmış olduğu görülmektedir.²⁵¹ Müslümanlar, bu ve buna benzer sebeplerden dolayı bu kapıdan Kâbe'ye girmeyi tercih etmişlerdir.²⁵² Hz. Peygamber Kâbe'den çıkarken de Benî Mahzum kapısını kullanmıştır.²⁵³ Nihayetinde Hz. Peygamber yine Kâbe'ye bu kapıdan giriş yapmıştır ve Kâbe'yi görünce bineğinin üzerinde ellerini kaldırmış ve neredeyse elindeki kırbacını düşürecek iken onu sol eline almış²⁵⁴ ve ağzından şu dua duyulmuştur: *Ey Allah'ım! Bu evin şerefini, azametini, saygınlığını ve heybetini arttır. Ona hac ve umre ile tazim eden ve saygı gösterenlerin de şerefini, saygınlığını, azametini ve erdemli hareketlerini arttır!*²⁵⁵

1.3.2. Kâbe'de Yapılanlar

Kâbe tarih boyunca birçok peygamberin ve ilahî dinlerin kutsal olarak kabul ettiği bir mâbeddir. Bu kutsal mâbedin yapımı ve insanların, Kâbe'nin ziyaretine çağırılma işi, Hz. İbrahim (as) ile oğlu Hz. İsmail (as)

²⁵⁰ Vakıdî, c. III, s. 1097.

²⁵¹ Beyhâkî, c. V, s. 72, Hadis No: 8990; Tayalisi, *Müsned*, c. I, s. 18, Hadis No: 113.

²⁵² İbn Kesir, *Siret*, c. II, s.397.

²⁵³ Beyhâkî, c. V, s. 72, Hadis No: 8991.

²⁵⁴ Vakıdî, c. III, s. 1097; İbn Sa'd, c. II, s. 157; İbn Kesir, c. V, s. 152; Buharî, s. 383, Hadis No: 1576; Müslim, s. 574, Hadis No: 225.

²⁵⁵ Vakıdî, c. III, s. 1097; İbn Sa'd, c. II, s. 157; İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, c. V, s. 151; Buharî, s. 383, Hadis No: 1576; Müslim, s. 574, Hadis No: 225; Şafi, *Müsned*, Daru'l-Kütubi'l-İlmiyye, Beyrut, c. I, s. 125.

döneminden itibaren başlayıp günümüze kadar devam etmiştir.²⁵⁶ Aslında Kâbe'nin ilk kez Hz. Âdem (as) zamanında yapıldığı da rivayet edilmektedir.²⁵⁷ Kâbe'yi hemen hemen bütün peygamberlerin ziyaret edip hac görevini yapma namına Kâbe'yi tavaf ettikleri yukarıda da zikrettiğimiz gibi Hz. peygamberin hadislerinden anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Kâbe ve çevresinin kutsallığı kabul edilmiş ve benimsenmiştir.

Hz. Peygamberin eşi Hz. Aişe'den gelen bir rivayete göre Hz. Peygamber, Mekke'ye girdiğinde ilk yaptığı şey, abdest alıp tavaf yapmak olmuştur. Bu durum sadece Veda Haccı için geçerli olan bir durum değildir. Umre için geldiğinde de aynı durum söz konusudur.²⁵⁸ Hz. Peygamber tavaftan sonra Kâbe'de Ebu Sehm²⁵⁹ kapısı denen yere uzanan bir yerde önünde sütre olmadan insanların önünden gelip geçtiği bir yerde tavaf namazını kılmıştır.²⁶⁰ Bu rivayet haricinde Cabir b. Abdillâh'tan gelen bir rivayette de Hz. Peygamber Kâbe'ye girmiş, namaz kılmadan²⁶¹ Hacer-i Esved'i istilam edip, Kâbe'nin etrafında remel yaparak²⁶² tavaf etmeye başlamıştır.²⁶³

Hz. Peygamber Veda Haccı için geldiği dönemde üç kere tavaf yapmıştır. Birincisi Mekke'ye girdiğinde yaptığı kudüm tavafıdır.²⁶⁴ Bu tavafa aynı zamanda umre tavafı da denir. İkincisi Haccın rüknü olarak yaptığı İfaza (ziyaret) tavafıdır. Üçüncüsü de Veda Haccı'nın sonunda yaptığı ve adına veda tavafı denen tavaftır.²⁶⁵

Tavaf Kâbe'nin etrafında 7 defa dairesel şekilde turlamak suretiyle yapılan dönüşlerdir. Tavaf için yapılan bu dönüşlerin her birine şavt denir. Hz. Peygamber, bu şavtlar esnasında İzdıba ve Remel yapıyordu.²⁶⁶ Bunu ilk kez Müslümanlar kaza umresinde yapmışlardır. Bunun amacı, kaza

²⁵⁶ Hac süresi (17) /27.

²⁵⁷ Robert Mantran, *İslam'ın Yayılış Tarihi (VII-XI. Yy)*, s. 77.

²⁵⁸ Vakıdî, c. III, s. 1097; Buhari, Hac (22)77; İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri*, c. III, s. 479.

²⁵⁹ Ebû Sehm Kureyşin içindeki küçük bir kabiledir. Burada bulunan Benî Sehm kapısı aynı zamanda umre kapısıdır.

²⁶⁰ Ebû Davud, s. 88 (2016).

²⁶¹ Vakıdî, c. III, s. 1097-1098.

²⁶² Remel, çalınmış-hızlı bir yürüyüş şeklidir.

²⁶³ Müslim, s. 575, Hadis No: 1261.

²⁶⁴ İbn Kesir Dımaşkı, *el-Fusûl fî İhtisâr Sireti'r-Resûl*, tahkik: Abdülhamid Muhammed Derviş, Daru'l-Nevâdir, 2010, Kuveyt, s. 210.

²⁶⁵ İbn Kesir, *Siret*, c. II, s. 403.

²⁶⁶ Vakıdî, c. III, s. 1097; Müslim, s. 575, Hadis No: 1261.

umresinde tepelerden Müslümanları seyreden putperestlere karşı Müslümanların hicretten sonra Medine’de güçlü olduğu, orada bitkin, zayıf düşmediklerini göstermektedir.²⁶⁷

Hz. Peygamber, bu tavafı esnasında Kâbe’nin sadece iki köşesine dokunuyor diğer köşelere ise teğetgeçtiği anlatılmaktadır.²⁶⁸ Bu teğetgeçmenin sebebi, Kâbe’nin bu iki köşesi haricindeki köşeler Kâbe’nin ilk yapıldığı dönemdeki orijinal hâli üzere bulunmadığının rivayet edilmesidir.²⁶⁹ Yani Kâbe, eski dönemlerde özellikle de Hz. İbrahim (as) döneminde şu anki Hicri İsmail denen Irak ve Şam köşeleri Hacer-i Esved ile kavisli bir şekilde birleşiyordu. Daha sonraki dönemde Kâbe, müteaddit defalar yıkılmış ve tekrar yapılmış olmasından dolayı ve özellikle de son yapıldığı dönemde malzeme eksikliğinden dolayı kare şeklinde yapılmıştır. Bu bağlamda Kâbe’nin orijinal kalan sadece iki köşesinin olduğu anlaşılmaktadır.²⁷⁰ Bundan dolayı Hz. Peygamber bu iki köşeyi Kâbe’nin Hz. İbrahim zamanındaki planda olması hasebiyle, istilam ettiği rivayet edilmektedir. Geri kalan köşelere Hz. peygamber herhangi bir şey yapmıyordu.²⁷¹ Hz. Peygamber’in Hacer-i Esved’e iki eliyle dokunduktan sonra ellerini yüzüne sürdüğü de rivayet edilir.²⁷² Bu harekete istilam adı verilir. Hz. Peygamber Hacer-i Esved’i istilam ederken *Bismillah vallahû Ekber imanen billahi ve tasdikken bimâ câe bihi Muhammed* (Allah’ın adıyla, Allah en yüce olandır, ona iman ederek ve Muhammed’in getirdiklerini tasdik ederek) şeklinde dua edip tavafa öylece başladığı anlatılmaktadır.²⁷³ Bu duayı tavafın her şavtında ve Hacerü’l-Esved’i her istilam edişinde yaptığı da rivayet edilmektedir.²⁷⁴ Hz. Peygamber Kâbe’nin Rüknu Yemanî denen köşesini istilam etmiş²⁷⁵ ve burası ile Hacer-i Esved

²⁶⁷ Buharî, s. 389, Hadis No: 1602.

²⁶⁸ Buharî, s.389, Hadis No:1603; Müslim, s. 578, Hadis No:1269; Ahmed b. Hanbel, c. IV, s. 98.

²⁶⁹ Dımaşkî, Nasiruddin, b. Şemseddin Ebu Abdullah Muhammed b. Abdullah b. Ebu’l-Bakâi, *Cami’u’l-Esâr fi’s-Siyeri ve Mevli’l-Muhtar*, tahkik: Ebu Yakup Neş’et Kemal, Daru’l-Felah, Katar, 2010, c. 6, s. 271.

²⁷⁰ İbn İshak, s.100-101.

²⁷¹ İmam Malik, Hac (22) /33, Hadis No: 807; Buharî, s. 383, Hadis No: 1583; Müslim, s. 604 Hadis No: 1333; Ebu Davud, s. 431, Hadis No: 1875; Nesaî, s. 702, Hadis No: 2900.

²⁷² Beyhâkî, c. V, s. 74, Hadis No: 9003; İbn Kesir, *Siret*, c. II, s. 403; Hakîm, c. I, s. 625, Hadis No: 1671.

²⁷³ Vakıdî, c. III, s. 1098.

²⁷⁴ Vakıdî, c.III, s. 1098.

²⁷⁵ Müslim, s. 577; Hadis No: 1267.

köşesi arasında *Rabbenâ âtina fi'd-dünya haseneten ve fi'l-âhirati haseneten ve kınâ azabe'n-nâr.*²⁷⁶ (Rabbimiz, bize hem dünyada iyilik/güzellik ver, hem de Âhirette iyilik/güzellik ver ve bize ateşin azabından korusun) dediği ifade edilmektedir. Tavaf bu şekilde tamamlanınca Hz. Peygamber Makam-ı İbrahim tarafına geçerken şu ayeti okuyarak geçtiği görülmektedir. *İbrahim'in makamını namazgâh edinin.*²⁷⁷ Hz. Peygamber makama geçince, tavafa başlarken yaptığının aynısını bitirirken de yapmıştır. Yani Hacer'i Esved'i istilam etti sonra da Makam-ı İbrahim denen ve Hacer-i Esved'e çok yakın olan bir yerde iki rekâttan oluşan tavaf namazını kıldığı anlatılmaktadır. Hz. Peygamber bu namazın ilk rekâtında Kafirun süresini ikinci rekâtında da İhlâs süresini okumuş ve namazın bitişinde dua etmiştir. Sonrasında Hz. Peygamber Hacer-i Esved'i bir kere daha istilam ederken bunun insanlara zarar verecek şekilde yapılmaması konusunda orada bulunanlara anlatıp, uyarıda bulunduğu rivayet edilmektedir. Hatta tam da bu esnada Hz. Peygamber Abdurrahman b. Avf'ı görmüş, onu 'Hacer-i Esved'i istilam konusunda sen ne yaptın ey Muhammed'in babası?' diye sorunca, Abdurrahman b. Avf, *Ey Allah'ın Peygamberi taşı sadece istilam edip geri çekildim*, demiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber *'Ne güzel yapmışsın!'* deyip onun bu örnek davranışını taltif etmiştir.²⁷⁸

Hz. Peygamber bu uyarıları yaptıktan sonra Benî Mahzum kapısından²⁷⁹ girerek Sa'y yapmak üzere Safa Tepesi'ne yönelmiş,²⁸⁰ Hz. İbrahim'in (as) eşi Hz. Hacer ile oğlu Hz. İsmail'in (as) Mekke'nin ilk kuruluşunda yaşadıkları bir olaya dayanan²⁸¹ Sa'y ibadetini yapmak niyeti ile Kur'an'dan şu ayeti okumuş: *İnne safâ ve'l mervate min şea'irillah...* (Safa ile Merve yeryüzünde Allah'ın nişanelerindedir.)²⁸² akabinde de *Biz de Allah'ın başladığından başlayalım*, demiş ve Safa tepesine çıkıp Kâbe'ye bakıp tekbir getirerek, *O Allah'tan başka ilah yoktur, O Allah ki tektir*,

²⁷⁶ Vakıdî, c. III, s. 1098.

²⁷⁷ Bakara suresi (2) /125.

²⁷⁸ Vakıdî, c. III, s. 1098.

²⁷⁹ Vakıdî, c. III, s. 1098.

²⁸⁰ Müslim, s. 556, Hadis No:1218; Ahmed b. Hanbel, c. III, s. 320.

²⁸¹ İbn İshak, s. 99. Aynı zamanda Bkz: Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâli Alisi ve Tefsiri*, Akçay Yay., Ankara, 1991, c. XIII, s. 1669-1701.

²⁸² Bakara suresi, (2)158.

*ortağı yoktur, mülk O'nundur, övülmekte sadece O'na mahsustur ve O'nun her şeye gücü yeter. Allah'tan başka ilah yoktur, O Allah ki, kuluna vermiş olduğu vaadini en güzel şekilde yerine getirdi ve kulunu en güzel şekilde tasdik edip haklı çıkardı. O Allah ki düşmanlarına karşı da tek başına galip geldi, duasını okuyup Sa'y'a öylece başlamıştır. Hz. Peygamber burada dua ettikten sonra tekbir ve tehlil getirerek Merve tepesine doğru yayan olarak hareket etmiştir.*²⁸³ Hz. Peygamber bu Sa'y'ını yaparken Safa ile Merve tepelerinin arasındaki mesafenin yarısına geldiğinde Remel adlı verilen, hızlı ve çalımlı yürüme şekli olan yürüyüşe yapmıştır. Vadinin bu kısmını geçince normal bir şekilde yürümeye devam etmiş, Hz. Peygamber Merve tepesine, Kâbe'yi görünceye kadar tırmanmış, tepenin üstüne çıkıncada daha önce Safa tepesinde söylediği duanın aynısını burada da tekrar etmiştir. Bu duruma yedi tur ile devam etmiş, en son Merve tepesine varınca burada durmuş ve: *Ey insanlar! Önceki yaptığımı şimdi de yapacak olsaydım kurbanlık hayvanı (yanımda getirmezdin) ve bu yaptıklarımı Umre sayardım. Kimin yanında kurbanlığı yoksa ihramdan çıksın ve bu yaptıklarını Umre saysın, buyurmuştur. Bunun üzerine kurbanlık getirmeyenler ihramdan çıkmışlardır.*²⁸⁴

Hz. Peygamber'in Sa'y ibadetini bitirdikten sonra şu duayı yaptığı rivayet edilmiştir. *Tek olan ve ortağı bulunmayan Allah'tan başka ilah yoktur. Mülk (idare etme, yönetme) ve hamd O'na aittir. O her şeye kadirdir. Allah'tan başka ilah yoktur. O vaaşinde durdu, peygamberini doğruladı ve tek başına İslam düşmanı olanlara karşı galip geldi.* Hz. Peygamberin Sa'y ibadetini hem yürüyerek hem de binekli yaptığına dair Cabir bin Abdullah'tan gelen iki farklı rivayet vardır.²⁸⁵ İlk rivayette, Cabir bin Abdullah, Hz. Peygamber'in Kâbe'yi tavafı ile beraber Sa'yını da bineği üzerinde yaptığı söyler. Ve bineği üzerinde tavaf ve Sa'y yapma sebebinin insanların O'nu, ibadetleri yaparken görmeleri, soru sormaları ve bu şekilde O'na göre ibadetlerinin düzenlemeleri içindir, der.²⁸⁶ İkinci rivayette ise,

²⁸³ Vakıdî, c. III, s. 1098.

²⁸⁴ Ahmed b. Hanbel, c. III, s. 320; Müslim, s. 147, Hadis No: 1218.

²⁸⁵ Vakıdî, c. III, s. 1098-1099; Tirmizî, s. 463, Hadis No:872; İbn Huzeyme, c. IV, s. 236, Hadis No: 2770; Ahmed b. Hanbel, c. III, s. 318; Müslim, 254, Hadis No: 1273.

²⁸⁶ Ahmed b. Hanbel, c. III, s. 317, Müslim, 254, Hadis No: 1273; Ebu Davud, Hadis No: 1880; Nesâî, s. 396, Hadis No: 3902.

Hz. Peygamber tavaf ve Sa'yı yürüyerek yaptı der. Bu durumda bu iki rivayetin arasını şu şekilde değerlendirebilirsek doğruya yaklaşmış oluruz.

- a. Cabir b. Abdullah'tan Ebu'z-Zübeyr yoluyla gelen rivayetteki Tavaf ve Sa'yı binekli olarak yaptığını anlatan rivayette, binek lafzının hadisin metninden değil de sahabenin bir yorumu olduğu ve dolayısıyla bunun Müdrec (ilave söz) olduğu söylenmektedir.
- b. İkinci muhtemel durum ise, sonraki rivayette Hz. Peygamber'in binek üzerinde Tavaf ve Sa'yı yaptığını dair olan kısım eksik nakledilmiş olabilir. Bu eksiklikten dolayı da mevzu bu şekilde yanlış anlaşılmıştır.
- c. Bu rivayetleri şu şekilde birleştirerek de meseleyi anlayabiliriz: Hz. Peygamber tavaf ve sa'yının bir kısmını yürüyerek yapmış geri kalan kısmını da binek üzerinde yapmış ve bu şekilde Tavaf ile Sa'yı tamamlamış olabilir.²⁸⁷
- d. Bütün bu anlatılanlardan farklı olarak şu şekilde bir görüş de bulunmaktadır. Cabir b. Abdillan'ın bu görüşünün farklılığı farz olan ifaza tavafi ile ilgili olmasıdır. Bu tavafta insanlar Peygamber'in etrafını kuşatmışlardı. Dolayısıyla bu kuşatma ve bu kuşatmaya sebep olan saik, insanların, Hz. Peygamber'in özellikle de Hac ile ilgili menasikin nasıl yapılacağını öğrenme merakıdır. Bu durumdan dolayı başlangıçta yürüyerek başlanan ibadeti daha sonra Hz. Peygamber binek üzerinde devam ettirmek zorunda kalmıştır. Bu durum sahabenin bazısında iki tavaf yaptığı izlenimi uyandırmış olmalıdır. Gerçekte ise yapılan tek tavaftır.

Tavaf için durum bu iken, Sa'y için durum biraz daha farklı algılanmıştır. Hz. Peygamber'in iki defa Sa'y yaptığı iddia edilmiştir.²⁸⁸ Ancak bu iddianın dayanağı olan rivayetin çok zayıf bir rivayet olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.²⁸⁹ Sahih kaynaklarda anlatıldığına göre Hz. Peygamber

²⁸⁷ Nevevî, *Mecmu'*, c. VIII, s. 76; İbn Kesir, *Siret*, c. II, s. 405-406

²⁸⁸ Darekutnî, *Sünen-i Darekutnî, Tâlik el-Muğni Ala Darekutnî*, Ebi't-Tayyib Muhammed Şemsü'l-Hak Azimabadî, Daru İbn Hazm, 2011, Beyrut, s. 570, Hadis No: 132-133.

²⁸⁹ Darekutnî, s. 570, Hadis No:132-133.

Veda Haccı için Mekke'ye geldiğinde tek Sa'y ve tek Tavaf yapmıştır.²⁹⁰ Bunula birlikte şunu da ifade etmemiz gerekir ki Hanefi ulemasının bir kısmı ile Süfyan-ı Sevrî, hac ibadeti esnasında kişinin iki Sa'y yapması gerektiğini iddia etmişlerdir. Dolayısıyla burada binek üzerinde rivayet edilen Sa'y müstakil olarak ikinci Sa'y'dır. Sonraki yıllarda Hz. Ali'nin ve diğer bazı sahabelerin yaptıkları hacda, iki kere Sa'y yapmaları dayanak olarak gösterilmiştir.²⁹¹

Hz. Peygamberin Sa'y ibadetini yaparken şöyle dua ettiği rivayet edilmiştir: *Allahümme 'ğfir, ve'rham ve ente'l-eazzü'l-ekrem (Allah'ım! Beni affet ve bağışla. Sen yücesin ve Kerimsin)*²⁹² bazı kaynaklarda bu dua Abdullah b. Mes'ud ve Abdullah b. Ömer gibi sahabelerden Mevkuf (kendi fiilleri/ sözleri) olarak rivayet edilmiştir.²⁹³

Hz. Peygamber Sa'y ibadetini bitirdikten sonra Kâbe'nin kapısına doğru yönelmiş ve orada ayakkabısını çıkarmış, daha sonrada yanında Osman b. Ebi Talha, Bilal-i Habeşi ve Usame b. Zeyd ile beraber Kâbe'nin içine girmişler ve yanındakilerde kapıyı kapatmışlardır.²⁹⁴ Uzun bir süre içerde kaldıktan sonra dışarı çıkmışlardır. İbn Ömer der ki: 'Onların yanına ilk ulaşan ben oldum. Ulaşır ulaşmaz Bilal'e sordum: Peygamber içeride namaz kıldı mı?' Bilal: 'Evet kıldı, baştaki iki direk (üstuvane) arasında iki rekât namaz kıldı, demiştir. Ancak İbn Abbas Hz. Peygamber'in Kâbe'nin içinde namaz kılmadığını sadece Kâbe'nin her bir yönüne (bir başka okumayla direğe) dönerek tekbir getirdiğini söylemiştir.²⁹⁵ Kâbe'nin Hz. Peygamber zamanında altı direği olduğu da rivayet edilmektedir.²⁹⁶ Bu rivayet yukarıda da ifade ettiğimiz üzere Kâbe'nin orijinal mimarisi olduğunu teyid etmektedir.

²⁹⁰ Ebu Davud, s. 435, Hadis No: 1897; Darekutnî, s. 569, Hadis No: 127; İbnu'l-Kayyim, c. II, s. 144-147.

²⁹¹ Ahmed bin Hanbel, c. XIV, s. 19, Hadis No: 17878.

²⁹² Vakıdî, c. III, s. 1098; Taberani, *Mu'cem'l-Evsat* c. III, s.347-348.

²⁹³ İbn Ebi Şeybe, c. VI, s. 83, Hadis No: 29647-29648; Beyhâkî, c. V, s. 95, Hadis No: 9135.

²⁹⁴ Vakıdî, c. III, s. 1100; Buharî, s. 388, Hadis No: 1598-1599.

²⁹⁵ Buharî, s. 388, Hadis No: 1601; Tirmiz, s. 467, Hadis No: 874.

²⁹⁶ Vakıdî, c. III, s. 1100; Dimaşkı, Nasiruddin, b. Şemseddin Ebu Abdullah Muhammed b. Abdullah b. Ebu'l-Bakâi, *Cami'u'l-Esâr fi's-Siyeri ve Mevlidi'l-Muhtar*, tahkik: Ebu Yakup Neş'et Kemal, Daru'l-Felah, Katar, 2010, c. 6, s. 270.

Kâbe'nin içine girip çıkan Hz. Peygamber, hanımı Aişe'nin anlattığına göre, kendi yanına geldiğinde oldukça üzgündü. Bunun üzerine Aişe Hz. Peygambere neden üzgün olduğunu sorduğunda, *Bugün yaptığım bir şeyden pişman oldum. Keşke yapmasaydım, dedi ve ekledi: Bugün Kâbe'nin içine girdim. Keşke girmeseydim.*²⁹⁷ Zira daha sonra ümmetinden bir kişi gelir de Kâbe'ye girmek ister buna da gücü yetmez ve giremezse o zaman içinde bir huzursuzluk hisseder diye, pişman oldum.²⁹⁸ diye cevap verir. Daha sonra "Allah bizlere Kâbe'nin içine girmemizi değil, Kâbe'nin etrafında tavaf yapmamızı emretti" deyerek olması gerekenin ne olduğunu anlatmıştır. Bunun yanında bazı kaynaklarda Hz. Peygamber'in eşi Aişe'nin de Kâbe'nin içine girmek istediğini ve bu isteğini gelip Hz. Peygamber'e söylediğini aktarılmaktadır.²⁹⁹ Bunun üzerine Hz. Peygamber Aişe ile beraber birini görevlendirerek Aişe'nin Kâbe içinde namaz kılmasını sağladığı rivayet edilmektedir.³⁰⁰

Hz. Peygamber Sa'y ibadetini yapıp Kâbe'nin içine girip Kâbe'nin örtüsünü değiştirdikten sonra,³⁰¹ çevresinde bulunanlardan Süraka b. Malik adında biri ayağa kalkarak *Ey Allah'ın Resûlü Hac içine Umre'nin dâhil edilmesi sadece bize has bir durum mudur?* diye sormuş, Hz. Peygamber "*Hayır, bu durum ebediyen geçerlidir.*" demiştir. Süraka b. Malik'in bu rivayetinin bir başka şekli de şöyledir: Anlaşıldığı kadarıyla Hz. Peygamber sa'y'ını tamamlayınca, yapılan bu sa'y ve tavafın umre sayılmasını, yanında kurbanlık getirmeyenlerin de ihramdan çıkmalarını ister. Bu esnada Süraka b. Malik ayağa kalkmış ve yukarıda zikri geçen soruyu sorduğu, Hz. Peygamberde bu soruya cevap verdikten sonra konakladığı yere gittiği rivayet edilmektedir.

Hz. Peygamber'in konakladığı yer Ebtah'tır. Burada Hz. Peygamber için bir çadır kurulduğunu görmekteyiz.³⁰² Hz. Peygamber buraya geldikten sonra Arafat'tan önceki günlerin hiç birinde, Kâbe'ye tekrar dönmediği

²⁹⁷ Vakıdî, c. III, s. 1100.

²⁹⁸ Ebu Davud, s. 462, Hadis No: 2029; İbn Mace, s. 535, Hadis No: 3063-3064.

²⁹⁹ Dımaşkı, c. VI, s. 270.

³⁰⁰ Dımaşkı, c. VI, s. 271.

³⁰¹ Vakıdî, c. III, s. 1100.

³⁰² Vakıdî, c. III, s. 1099.

nakledilmektedir.³⁰³ Bu esnada Hz. Peygamber Sa'd b. Ebi Vakkas'ın hastalandığını haberini aldığı ve bunun üzerine onu ziyarete gittiği anlatılmaktadır.

1.3.3. Sa'd b. Ebi Vakkas'ın Hastalanması

Sa'd b. Ebi Vakkas Veda Haccı'nda, Terviye gününden önce hastalandığı, Hz. Peygamber'in ona Sa'd b. Kelede adında Medine'li bir doktor gönderdiği onu ziyarete gittiği rivayet edilmektedir. Sa'd b. Ebi Vakkas bu olayı şöyle anlatmaktadır:

Veda Haccı'nda Hz. Peygamber ile beraberdim. Ölümü bana çok yakın hissettiren bir hastalığa yakalandım.³⁰⁴ Hz. Peygamber beni ziyaret ettiğinde ağladım ve şöyle dedim: Ey Allah'ın Peygamberi hicret edip çıkmış bulunduğum bir yerde öleceğim! Buna mukabil olarak Hz. Peygamber, *Hayır inşallah ölmeyeceksin*, dedi ve elini alnıma koydu, yüzümü, göğsümü ve karnımı sıvadı. Bu sıvazlama, içimde bir serinlik hâsıl etti. Ben bu serinliği ve ferahlığı kalbimde hayatım boyunca hep hissettim diye anlatıp, ekliyor:

- Ey Allah'ın Peygamberi! Benim çok malım var ve bir tek kızımdan başka da varisim yoktur. Malımın üçte ikisini hayır işleri için vasiyet edeyim mi? dedim.
- Hz. Peygamber: *Hayır* dedi. Bunun üzerine
- 'Malının yarısını vereyim' dedim.
- Hz. Peygamber: *Hayır* dedi.
- Ben tekrar: Malımın üçte biri hayır işlerine vereyim deyince de,
- Hz. Peygamber şöyle dedi: *Üçte bir olur, ancak üçte bir bile çoktur.*
- Ve sonra şöyle ekledi: *Ey Sa'd! Varislerini zengin bırakman onları insanlara muhtaç olacak bir halde fakir bırakmandan daha hayırlıdır. Ey Sa'd Allah için harcadığın nafakanın ecrine mutlaka nail olursun. Öyle ki hanımının ağzına verdiği lokmanın bile.*

³⁰³ Vakıdî, c. III, s. 1098.

³⁰⁴ Nevevî, *Şerhu Sahihi Müslim*, c. XI, s. 76.

- Ben tekrar şöyle dedim: ‘Arkadaşlarım gidince ben Mekke’de ölüp kalacak mıyım?’
- Bunun üzerine Hz. Peygamber: *Sen Allah rızasını umarak ameller işleyeceğin için Mekke’de ölüp kalmayacaksın, amellerinle derece ve makam olarak yükseleceksin. Kanaatim odur ki sen daha yaşayacaksın, Allah senin sebebinle başkalarına (inanmayanlara) da zarar verecek. Allah’ım, ashabımın hicretini geçerli kıl. Onları topukları üzere geri döndürme*, dedi. Ancak zavallı Sa’d b. Havle hicret ettiği halde Mekke’de vefat etmiştir.

Muhacirler Sa’d b. Ebi Vakkas’ın yukarıda bahsi geçen durumunda olduğu gibi, Mekke’de ölmekten çok korktukları rivayet edilmektedir. Zira hicret sevaplarının iptal olacağını düşünüyorlardı. Bununla birlikte Hz. Peygamber de muhacirlerin Mekke’de kalmasını istemediği nakledilir. Bu çerçevede Muhacirlerin hac veya umre ibadetlerini tamamladıktan hemen sonra üç günden fazla Mekke’de kalmalarına razı olmazdı.³⁰⁵

Hz. Peygamber Sa’d’ın tabibi olan Harise b. Kelede’ye dönerek,

- *Sa’d’ı hurmalarla tedavi et! Vallahi, ben onun bunlarla iyileşeceğini düşünüyor ve umuyorum* dedi, akabinde de *Senin yanında Acve hurmalarından biraz var mı?* diye sordu.
- Haris b. Kelede: ‘Evet’ dedi. Hz. Peygamber bunu üzerine *Sa’d için hurmayı sütle karıştırıp pişir sonra da onu tereyağı ile bollaştır akabinde de Sa’d’a içir, O’da Allah’ın izniyle hastalığından kurtulacaktır*, dedi.³⁰⁶ Ancak Hz. Peygamber bu tavsiyeleri yaptıktan sonra Sa’d’ın yanından ayrılırken Sa’d’ın başında bir adam bırakmayı da ihmal etmedi ve o bıraktığı kişiye: *Eğer Sa’d Mekke’de vefat ederse burada defnetme!*³⁰⁷ dediği anlatılmaktadır.
- Sa’d bunun üzerine Hz. Peygamber’e şöyle bir soru sordu: ‘Bir adam bir yerden hicret etti ise ve daha sonra o yere dönüp orada vefat ettiyse bunu kötü mü görürsünüz?’

³⁰⁵ Ahmed b. Hanbel, c. V, s. 52.

³⁰⁶ İbn’l-Esir, Ebu’l Hasan Ali b. Muhammed, *en-Nihâye fi Ğaribi’l-Hadis ve’l-Eser*, el-Mektebetü’l-İlmiyye, Beyrut. 1979, c. III s. 837.

³⁰⁷ İbn Sa’d, c. III, s. 137.

- Hz. Peygamber: *Evet bu kötüdür*, dedi. Zira bir muhacir hac veya umre ibadetini tamamladıktan sonra Mekke’de ancak üç (gece) gün kalabilir.³⁰⁸ İşin gerçeği şu ki Sa’d b. Ebi Vakkas daha sonra yaklaşık olarak yetmiş yaşına kadar yaşayıp hicri 55. yılda vefat etmiştir.³⁰⁹

Hz. Peygamber bir insan olarak hangi durumda olursa olsun hasta ziyareti etmekten ve onlara ihtiyaçları olan moral ve motivasyonu vermekten asla geri durmadığı görülmektedir. Bu hasta ziyaretlerinde, hasta en yakını bile olsa, ancak sebebler çerçevesinde müdahale edip tavsiyelerde bulunduğu anlatılmaktadır. Herhangi bir mucize veya buna benzer olağanüstü bir tedavi yöntemi kullanmadığını görmekteyiz. Hz. Peygamber bütün varlıklar gibi insanında bağlı olduğu dünyanın doğal yasalarına bağlı kaldığı ve bunun dışında bir eylemde bulunmadığı rivayet ediliyor. Dikkatimizi çeken bir diğer meselede, Hz. Peygamberin etrafında bulunan insanların hiçbir zaman, hangi durumda olursa olsunlar bir mucize beklentisinde olmadıkları görülmektedir.

1.3.4. Ebtah’a Gidiş ve Terviye Gününe Kadar Konaklama

Hz. Peygamber Sa’yı’ni bitirdikten sonra yanında hedy getirmeyenlerin ihramdan çıkmalarını emrettiğini yukarıda söylemiştik, ancak şunuda ifade etmemiz gerekir ki, Hz. Peygamber’in arkadaşları Peygamberin ihramdan çıkmadığını görünce durumu ağırdan alıp ihramdan çıkmak istemediler. Bunun farkına varan Hz. Peygamberin onlara kendisinin ihramdan çıkmama sebebini izah edip, arkasından da *Bu durumunuzu önceden bilseydim hedy ile gelmezdim ve bunu (temettü haccını kastederek) Umre yapardım* dediği nakledilir. Bunun üzerine istemeye istemeye orada bulunanlardan, yanında hedy getirmeyenler ihramdan çıktılar. Sadece hedy getirenlerin ihramdan çıkmadıkları görülmektedir.

Hz. Peygamber daha sonra Mekke’nin doğusunda hicretten önceki dönemde müşrikler tarafından Müslümanlara üç yıl boyunca boykotun

³⁰⁸ Ahmed b. Hanbel, c. V, s. 52.

³⁰⁹ İbn Sa’d, c. III, s. 137.

uygulandığı yer olan Ebtah'a geçtiği rivayet edilmektedir.³¹⁰ Burası Mina'yı da içine alan, Muhassab da denilen geniş bir alandır.³¹¹

Bu yerde hac kabileleri, Pazar gününden, Terviye günü olan Perşembe günü sabah namazı vaktine kadar beş gün konakladığı anlatılmaktadır.³¹² Bu durumda, Çarşamba günü ziyet gününe³¹³, Terviye günü, Perşembe gününe, Arefe günü de Cuma gününe denk geldiği anlaşılmaktadır³¹⁴ Hz. Peygamberin ise bu günlerin hepsinde namazlarını ashabıyla beraber cemaatle kıldığı anlaşılmaktadır.

Hz. Peygamber Ebtah'ta Münih denilen bir yerde iken, Yemen'e vazifeli olarak gönderdiği Hz. Ali b. Ebu Tâlib'in döndüğünü gördüğü rivayet edilir.³¹⁵ Hz. Ali b. Ebi Talib'in bu görevi kısaca hatırlatacak olursak:

Hz. Peygamber, Hz. Ali b. Ebi Tâlib'ten önce Yemen'e Hâlid b. Velid'i vazifeli olarak göndermiştir. Ancak Halid b. Velid ile istenilen netice hâsıl olmayınca bu sefer de Hz. Peygamber Hz. Ali b. Ebi Talib'i aynı yere göndermiştir.³¹⁶ Hz. Ali b. Ebi Talib istenilen başarıyı elde edip Mekke'de Hz. Peygambere kavuşunca, hanımı ve aynı zamanda Hz. Peygamber'in kızı olan Hz. Fatıma başta olmak üzere Peygamber'in hanımlarının da ihramdan çıktıklarını görmüştür. Bunu üzerine Hz. Ali b. Ebi Talib hanımı Hz. Fatıma'ya gelmiş, garipsemiş ve kızmış bir tarzda ihramdan neden çıktığını sormuştur? Fatıma da İhramdan çıkmamı babam söyledi demiş, bunun üzerine Hz. Ali b. Ebi Talib hem hanımını şikâyet etmek hem de durumun aslını öğrenmek için Hz. Peygamber'e gidip

³¹⁰ Vakıdî, c. III, s. 1098.

³¹¹ Müşriklerden Kureyş ile Kinane oğulları aralarında anlaşarak risaletin 7. yılından 10. yılına kadar (616-619) peygamberimizi ve Müslümanları cezalandırmak için, Haşimoğullarından olanlarla ve onlarla birlikte olan Müslümanlarla her türlü ilişkiyi kesme (onlarla evlenmeme, alış-veriş yapmama ve onları himaye etmeme gibi) kararlar almışlardır. İslam Tarihinde boykot olarak ifade ettiğimiz bu olay, yaklaşık üç yıl sürmüş ve Müslümanlar için Mekke döneminin en zor günleri olarak tarihe geçmiştir. Bu açıdan Hz. Peygamberin boykot günlerini yaşadığı bu yerde konaklaması o günlerin unutulmadığına dair sembolik bir anlam taşımaktadır.

³¹² İbn Kesir, Siret, c. IV, s. 334.

³¹³ Zinet Günü, kurbanlık develerin süslendiği güne verilen addır.

³¹⁴ İbn Kesir, Siret, c. IV, s. 334; Ez-Zehebi, Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Tarih'l-İslam ve Vefayâtu'l-Meşâhir ve'l-Ê'lem*, Daru'l-Kütubu'l-Arabiyye, Beyrut, 1990, c. I, s. 703.

³¹⁵ Buharî, s.607, Hadis No: 2506.

³¹⁶ İbn Kesir, Siret, c. IV, s. 334.

durumu tahkik etmiştir.³¹⁷ Bu tahkik neticesinde Hz. Peygamberin kızı için üç defa, *Fatma doğru söylemiştir* ifadesini kullandığı rivayet edilmiştir. Daha sonra Hz. Peygamber Ali'ye dönerek *Sen ne üzere ihrama girdin* diye sormuş, Hz. Ali b. Ebi Talib de sizin ihrama girdiğiniz niyet üzere ihrama girdim, demiştir. Hz. Peygamber bunun üzerine *ihramdan çık*, demiş, Hz. Ali b. Ebi Talib ise Ey Allah'ın Rasülü, ben sizin niyetinizin aynısı ile ihrama girdim, diyerek ısrar edince de, Hz. Peygamber: *Tamam*, demiş ve şöyle eklemiştir; *“Bende, sana da yetecek kadar hedy var. Sen bu niyetin üzere kalmaya devam et.”*³¹⁸ Hz. Peygamber daha sonra, Hz. Ali ile aynı yerden gelen grubun içinde bulunan, Ebu Musa el-Eş'ari'ye³¹⁹ aynı durumda olmasına rağmen hedyi olmadığı için ihramdan çıkmasını emrettiği anlatılmaktadır. Görüldüğü gibi bu iki benzer durumundan çok farklı iki sonuç ortaya çıkmaktadır. Bunun sebebi şüphesiz Hz. Ali b. Ebi Talib'in Hz. Peygamberin yanındaki üstün konumu olsa gerektir. Hz. Peygamber Hz. Ali b. Ebi Talib'in bu üstün konumunu yeri geldikçe, bazen sözle bazen davranışla bazende tavsiye ile ifade ettiği görülmektedir.

Hz. Peygamber Terviye günü veya bir başka adıyla söyleyecek olursak, Mina'ya çıkma gününden önceki gün olan, ziyet gününde haccın menasiki ile ilgili bir hutbe verdiği anlatılmaktadır.³²⁰ Daha sonra Ebtah'tan Mina'ya doğru bineğine binerek hareket ettiği ve bu güzergâh üzerinde Mina'ya varıncaya kadar da namaz kılınmamasını emrettiği ifade edilmektedir. Bu hareket etme durumunun zevalden önce olduğunu söyleyenler olduğu gibi zevalden sonra olduğunu da iddia edenlerde vardır.³²¹ Bu durumun haricinde hedy getirmeyip umre yapanlar Ebtah'ta hac niyeti ile tekrar ihrama girdikleri görülmektedir.³²² Tam bu esnada Hz. Peygamber bir adamın 'Şübrüme adına Lebbeyk' dediğini duydu. Bu adamın niyeti bedel haccı yapmaktı, ancak Hz. Peygamber bu adama şöyle dedi: *Şübrüme kim?* Adamın, O kişi erkek kardeşim veya bir yakınım,

³¹⁷ Vakıdî, c. III, s. 1087.

³¹⁸ Mesudî, Ebi'l-Hasen Ali ibne'l-Hüseyn b. Ali, *Murucu'z-Zeheb ve Ma'adini'l-Cevahir*, Tahkik: Kemal Hasan Me'iy, el-Mektebetü'l-Asriye, Beyrut, 2005, c. II, s. 228; Köksal, c. X, s. 571.

³¹⁹ İbn Kesir, Ebu Fida el-Dımaşkı, *el-Bidâye ve'n-Nihâyet*, el-Mektebetü Ma'arif, c. V, s. 99, Beyrut, 1990.

³²⁰ İbn Kesir, c. IV, s. 337.

³²¹ İbn Kesir, c. IV, s. 337.

³²² Vakıdî, c. III, s. 1101.

dediği rivayet edilir, bunun üzerine Hz. Peygamber herhangi bir şey söylemediği ve oradan Mina'ya hareket ettiği rivayet edilmektedir.³²³

1.3.5. Mina'ya Gidiş ve Orada Konaklama

Hz. Peygamber Ebtah'tan Perşembe günü yani Terviye günü sabah namazını kıldıktan sonra ayrılıp Mina'ya ulaştığı görülmektedir. Mina'da Hz. Bilal-i Habeşi Hz. Peygamber'i elinde kumaş olan bir dal ile gölgelediği rivayet edilmektedir.³²⁴ Hz. Peygamber Mina'da kendisi için bir çadır veya bir gölgelik yapılmasına müsaade etmediği³²⁵ bunun yanında hiçbir evin gölgesinde dahi gölgelenmediği anlatılmaktadır.³²⁶ İbn Abbas'tan gelen bir rivayete göre, Hz. Peygamberin Mina'da öğlen, ikindi, akşam, yatsı ile birlikte ertesi gün olan Arefe gününün sabah namazını cemaatle kıldırıldığı bilinmektedir.³²⁷ Daha sonra İbn Abbas, bizler de Hayf'ta Hz. Peygamber ile beraberken, tam bu esnada Mürselat süresi nazil oldu demektedir. Abdullah bin Mesut Mürselat suresi için, ben bu sureyi Hz. Peygamber'den okur okumaz ezberledim, dediği nakledilmektedir. Bu hadisi rivayet eden, şöyle devam etmektedir: o gecenin ilerleyen saatlerinde bir yılan sesi duyduk. Hz. Peygamber yılanın hemen öldürülmesini emretti. Bizler de hemen onun üzerine atıldık, ancak yılan kaçıp kurtuldu. Tüm aramalarımıza rağmen bulamadık. Yılanı bulmadığımızı gören Hz. Peygamber bize dönerek: *Tamam onu bırakın artık, zira sizi ondan men eden, onu da sizden men etti,*³²⁸ demiştir. Bu olaydan da anlaşılacağı üzere, Hz. Peygamberin İhramlı iken bile olsa görülen bir yılanın öldürülmesine müsaade ettiği rivayet edilmektedir.

Hz. Peygamber Ebtah'ta Salı günüyle birlikte Çarşamba günü de kaldıktan sonra Perşembe günü sabah namazını kılarak buradan ayrılıp³²⁹ Terviye günü Mina'ya vardığı anlaşılmaktadır. Hz. Peygamberin Terviye

³²³ İbn Kesir, c. IV, s. 337.

³²⁴ Ahmed b. Hanbel, c. XVI, s. 237

³²⁵ Tirmizi, s.469, Hadis No: 881.

³²⁶ Vakıdî, c. III, s. 1100.

³²⁷ Tirmizi, s. 469, Hadis No: 879-894; Vakidî, c. III, s. 1102.

³²⁸ Müslim, s. 1064, Hadis No: 2235.

³²⁹ Vakıdî, c. III, s. 1100.

gününden bir gün önce hac yapmak için gelmiş olan bütün insanlara Mekke’de öğlen namazından hemen sonra bir hutbe verdiği nakladilmektedir.³³⁰ Bu hutbesinin sonunda *sizden kim namazı Mina’da kılabilirorsa orada kılsın*, dediği de aynı kaynakta³³¹ aktarılmaktadır.³³² Ancak bu iddia çok sağlam görülmemektedir. Çünkü Hz. Peygamberin Kudüm tavafından sonra yukarıda da bahsi geçtiği üzere Ebtah’taki konaklama yerine gittiği ve bir daha da Arafat vakfesinden dönünceye kadar Kâbe’ye uğramadığı ifade edilmektedir.³³³ Bununla birlikte Hz. Peygamber’in bu hutbeyi Terviye gününden önceki gün olan, Ziyet gününde irad ettiği de anlatılmaktadır. Bugünün seçilmesinin özel bir anlamının olduğu, bu günün kurbanlıkların süslenmesi günü olması hasebiyle, bazı hacı adaylarının kurbanlıklarını süslemeye çalışırken, birtakım yanlış uygulamalarını önlemek ve düzeltmek için seçildiği anlaşılmaktadır.³³⁴

Hz. Peygamber’in Mina’ya vardığı esnada hanımlarından Hz. Aişe Hz. Peygamber’in yanına gelerek, Ey Allah’ın Peygamberi size burada gölgelenip dinlenmeniz için bir çadır kuralım mı? diye sorduğu, Hz. Peygamberin ise, tereddütsüz bir şekilde bu teklifi reddettiği ve *Mina, önce gelenin hakkıdır*, dediği nakledilmektedir.³³⁵ Bu gölgelenme meselesi ile ilgili olarak işin daha da garibi Hz. Peygamber’in Veda Haccı’nda hiçbir evin gölgesinde de gölgelenmediği gibi daha ötesine giderek gölgelerinde bile durmamaya gayret etmiş olmasıdır. Ancak bu durumun iki istisnasının olduğu da gözden kaçmamaktadır.

Bu istisnalardan birincisi, Hz. Peygamber Hz. Bilal-i Habeş’inin elindeki bir dala kumaş geçirerek hazırladığı şemsiye ile kendisini gölgelendirmesine ses çıkarmamış olması,³³⁶ ikincisi ise, yine Mina’dan çıktıktan sonra Hz. Peygamber’in Arafat vakfesi için belli bir süre kaldığı

³³⁰ Vakıdî, c. III, s. 1100-1101.

³³¹ Bu rivayetle birlikte bir başka iddiada, Hz. Peygamber’in Terviye gününün Cuma gününe denk geldiği ve bundan dolayı da Makam-ı İbrahim ile Rüknu Yemanî arasında konulan bir minbere çıkarak bu hutbeyi verdiği iddiasıdır. Ancak bu iddiayı destekleyen yeterli veriye başka kaynaklarda rastlanmamıştır bkz: Vakıdî, c. III, s. 1100.

³³² Vakıdî, c. III, s. 1101.

³³³ Buharî, s. 394, Hadis No: 1625.

³³⁴ İbn Kesir, *Haccetü’l-Vedâ*, s. 216-217.

³³⁵ Vakıdî, c. III, s. 1100.

³³⁶ İbn Kesir, *Haccetü’l-Vedâ*, s. 216-217.

Nemire denen yerde, Hz. Peygamberi gölgelenmek için kendisine bir gölgelik çardak yapılmasına müsaade etmesi olduğu rivayet edilmektedir.³³⁷ Bu İşinde aslı Hz. Peygamber buraya ulaştığında burada kendisi için bir çardak yapıldığını gördüğü ve buna ses çıkarmadığı anlatılmaktadır.

Hz. Peygamberin Havf mescidinde kendisinden önce 69 peygamberin namaz kıldığını kendisinin de bu sayıyı yetmiş tamamladığını³³⁸ söyleyerek kuşluk vakti Arafat yoluna girdiği rivayet edilmektedir.³³⁹

1.3.6. Arafat'ta Çıkış, Arafat Vakfesi, Arafat Hutbesi ve Gelişen Olaylar

Hz. Peygamber yukarda da anlattığımız gibi Terviye günü devesi Kasva'ya binmiş olarak Mina'ya doğru yola çıktı. Beraberinde bulunanlardan, hac için kurban getirmeyenlerin burada hac için telbiye getirmelerini istedi.³⁴⁰ Temettü haccı yapacak olan sahabeler Mina'da Telbiye getirmelerinin ardından,³⁴¹ Hz. Peygamber Mina'dan Arafat dağına doğru, Arafe günü güneş doğarken ayrıldığı ve bütün bu hac menâsiklerini ardından, *Sonra da sana, Hakka yönelen İbrahim'in dinine uy. O, Allah'a ortak koşanlardan değildi, diye vahy ettik.*³⁴² (Nahl 123) ayetinin nazil olduğu anlatılmaktadır. Hz. Peygamber hac menâsiklerini yerine getirmek için Arafat dağına doğru yola çıkarken Arafat dağının yanındaki Nemire denen yerde kendisi için bir çadırın kurulmasına

³³⁷ Vakıdî, c. III, s. 1101.

³³⁸ Tabaranî, Ebu'l-Kasım Ahmed (ö.360/961), *Mu'cemü'l-Kebir*, Tahkik: Hamdi Abdülmecid e's-Selifî, Mektebetü İbni Teymiyye, Kahire, 1404, c. XI, s. 452, Hadis No: 12284.

³³⁹ Tirmizî, s. 469, Hadis No: 879-894.

³⁴⁰ Buharî, s. 54, Hadis No: 166.

³⁴¹ Kastallanî, Ahmed b. Muhammed, *el-Mevahibü'l-Ledünniye bi'l-Medhi'l-Muhammediyye*, tahkik: Salih Ahmed el-Samî, Beyrut, 2004, c. IV, s. 433.

³⁴² Nahl (16)/123. İbn İshak'ta yer alan bir rivayete göre, Hz. Peygamber'in burada yaptığı ve yapacağı bütün hac menasikleri vahiy meleği Cebrail tarafından öğretilmiştir. Bunları Cebrail daha önce de Hz. İbrahim'e de öğretmiştir. Bkz. İbn İshak, s. 100-101.

müsaade ettiğini yukarıda nakletmiştik.³⁴³ Arafat dağına varıncada kendisi için kurulan çadıra girdiği ve orada konakladığı görülmektedir.

Hz. Peygamberin vakfeyi burada yapacak olması Kureyş tarafından çok yadırgandığı anlaşılmaktadır. Çünkü Cahiliyye döneminde Kureyşliler Arafat'ta vakfe yapmazlardı.³⁴⁴ Zira kendilerini humus ehlinden³⁴⁵ sayarlardı. Mesela Kâbe'yi Kureyşli olan biri elbisesi ile tavaf edebilirken Kureyşli olmayan biri ya yepyeni bir elbiseyi oradan satın alacak veya Kureyşlilerden elbise kiralayıp giymek suretiyle tavaf edecekti. Üçüncü bir yol da Kâbe'nin çıplak olarak tavaf edilmesi olduğu anlatılmakta Kureyşliler bunun benzeri daha birçok yasağı ve ibadeti de kendi arzularına göre değiştirdikleri tarihî bir hakikattir.³⁴⁶ Ancak Kureyşin en büyük tahrifi belki de sapkınlığı, Arafat'ta vakfe yapmak için bile olsa Harem bölgesinin dışına asla çıkılmaması gerektiğini iddia etmeleridir.³⁴⁷ Bundan dolayıdır ki Vakfeyi, Kuzah adındaki bir dağın bulunduğu yerdeki³⁴⁸ Meş'arı'l-Haram'da, yani Müzdelife'de yaptıkları nakledilmektedir.³⁴⁹ Dolayısıyla Kureyş kabilesi mensupları, Hz. Peygamber'in Müzdelife'yi geçip Arafat'ta vakfe yapacağına ihtimal pek ihtimal vermemekteydiler. Hz. Peygamber ile beraber Arafat yolunda yürümekte olan Nevfel b. Muaviyye ed-Deylemî Kavminiz, sizin önce Cem yerinde (Müzdelife'de) vakfe yapacağınızı zannediyorlar, ifadesini kullanınca, *Ben nübüvvetten önce de onlara muhalefet ederek Arafat'ta vakfe yapardım.*³⁵⁰ Dediği ifade edilmektedir.

Cahiliyye döneminde Kureyş başta olmak üzere Mekke ahalişi vakfeyi Müzdelife'de yapar ve biz Allah'ın ehliyiz³⁵¹ diyerek Arafat'a çıkmadıkları Arafat'ta sadece Mekke'nin dışından gelenler çıkıp orada

³⁴³ Ebu Davud, *Sünen*, Tahkik: İzzettin Zilli, Yasir Hasan, İmad El-Tayyar, Merkez el-Risale ve'd-Dirasât ve Tahkika't-Türas, Mevsuatu'l-Risale Yay., Beyrut, 2013, s. 1913-1915.

³⁴⁴ Süyutî, Celaleddin Abdurrahman b. Ebi Bekr, *Tenviru'l-Havalik Şerhun Ala Muvatta Mâlik*, tahkik: Muhammed Abdulaziz el-Halidî, Daru'l-Kütubi'l-İlmiyyete, Beyrut,2007, s. 351.

³⁴⁵ Humus ehli olmak, Kureyşlilere göre diğer (sıradan) kabile mensuplarından çok daha farklı ve ayrıcalıklı olmak anlamına gelmektedir.

³⁴⁶ İbn İshak, s. 110-111.

³⁴⁷ İbn İshak, s.101-102.

³⁴⁸ Azimabadi, *Avnü'l-Ma'bud*, c. V, s. 261.

³⁴⁹Ebu Davud, s. 1914, Hadis No:1910.

³⁵⁰ Vakıdî, c. III, s. 1102.

³⁵¹ Yani biz, Humusuz derlerdi.

vakfe yaptıkları anlaşılmaktadır. Mekke ahalisinden sadece Şeybe b. Rabia, üzerinde iki siyah kumaş (ihramıyla) ve devesinin iki siyah kayışı arasına dikilmiş kıldan yuları olduğu halde Arafat'ta vakfe yaptığı rivayet edilmektedir.³⁵² Cahiliyye döneminde bu ve benzeri istisnaî kimseler hariç mutedil davranan insan sayısının çok az olduğu anlaşılmaktadır.

İşin gerçeği vakfenin Arafat'ta olması gerektiğini, Kureyş müşriklerinin de bildiklerinden şüphe yoktur. Ancak bu durumun çıkarlarına uygun olmaması, onları bu durumu tahrife sevk ettiği anlaşılmaktadır. Bundan doğan sonuç, vakfe yerinin Kureyşliler için Müzdelife, Kureyşli olmayanlar için ise Arafat olarak belirlenmiş olmasıdır. Bu duruma Hz. Peygamber başta olmak üzere birkaç istisnaî şahsiyet haricinde karşı gelenin olmadığı görülmektedir. Bu yanlış uygulama o kadar yaygın bir şekilde kabul edilmişti ki, Cahiliyye Döneminde Hz. Ebu Bekir de Kureyş'in bu uygulamasına uyduğu anlatılmaktadır.³⁵³ Tarihi süreç içinde bu yanlış uygulamanın bu şekilde devam ettiği anlaşılmaktadır. Bu yanlış uygulamanın Hz. Peygamber'in Veda Haccı'ndaki uygulaması ile son buluncaya kadar devam ettiği de bir gerçektir.

Hz. Peygamber güneş Arafat dağına doğru zeval bulmaya başladığı vakit, devesinin hazırlanmasını istedi, daha sonra devesine Fazl b. Abbas'ı bindirdi. Tam hareket edecekken bir kadın geldi ve babasının hac yapma yükümlülüğünün bulunduğunu ama çok yaşlı olduğunu ve hacca gelmesinin mümkün olmadığını söylediği, anlatılmaktadır. Kadın, durumunu bu şekilde izah ettikten sonra şöyle bir soru sordu: Ey Allah'ın Peygamberi ben babamın yerine hac farızasını yerine getirebilir miyim? Hz. Peygamberin bu soruya cevap olarak, babasının yerine hac yapabileceğini söylediği³⁵⁴ hemen akabinde devesinin terekesinde bulunan Fazl b. Abbas'ada dönerek: *Ey kardeşimin oğlu! Bu gün öyle bir gün ki; her kim ki işitilecek, görülecek, konuşulacak şeylere dikkat ederse onun günahları bağışlanacaktır.*³⁵⁵ dediği nakledilmektedir. Bunu özellikle Fazl'a söylemesinin sebebi Fazl'ın bu

³⁵² Vakıdî, c. III, s. 1102.

³⁵³ İbn İshak, s.101.

³⁵⁴ Buharî, s. 369, Hadis No: 1513; Müslim, s. 607, Hadis No: 1334.

³⁵⁵ Ahmed b. Hanbel, c. III, s. 324, Hadis No: 3042.

kadına ilgi ile bakması ve kadının da buna olumlu bir tavırla karşılık vermesinden dolayıdır. Bu rivayetin bir benzeri Mekke yolunda da zikredilmektedir.³⁵⁶

Hz. Peygamber Kasva adındaki devesine binerek Urane vadisinin ortasına kadar geldiği,³⁵⁷ burada devesinin üzerinde bir hutbe irad ettiği rivayet edilmektedir. Hutbenin sonuna gelindiğinde ve Hz. Bilal ezanı okumaya başladığında, Hz. Peygamber hutbesini bitirdiği zikredilmektedir.³⁵⁸ Bu vadede irad edilen hutbeyi burada ziretmek istiyoruz:

1.3.6.1. Hz. Peygamberin Arafat Vakfesinde Verdiği Hutbesi

Ey insanlar!

Vallahi sizinle bu yerde ve bu gününüzün bir benzerinde tekrar sizlerle bir daha buluşup buluşamayacağımı tam olarak bilmiyorum! Öyle sanıyorum ki buluşamayacağım! Benim bu nutkumu dinleyip anlayana Allah merhameti ile muamele etsin! Nice anlayış ve algılayış sahibi vardır ki, gerçekte tam anlayış ve algılayış kabiliyetleri yoktur ancak duyduğu/öğrendiği ilmi ulaştırdığı kişi kendisinden daha anlayış ve kavrayış sahibi bir insandır.

Şunu bilin ki; mallarınız ve kanlarınız/canlarınız birbirinize bu gününüzün haramlığı gibi, bu ayınızın haramlığı gibi, bu beldenizin haramlığı gibi, haramdır! Şunu iyi bilin ki kalpler şu üç şeyde asla hainlik yapmaz(gereği neyse yapılır):

- *Amellerin sadece Allah has kılınması*
- *Yönetenlere (hak ve adalet üzere olmaları için) nasihatte bulunmak*
- *Müslümanların cemaat (birlik içerisinde olma) olmasının lüzumu; zira bu durumda Müslümanların yapacağı dua, onları arkalarından kuşatır.*

³⁵⁶ Şafi, *Şafii Müsnedi*, c. I, s. 670.

³⁵⁷ Azimabadi, *Avnü'l-Ma'bud*, c. V, s. 261.

³⁵⁸ Vakıdî, c. III, s. 1103.

Dikkat edin kimde bir emanet varsa o emaneti sahibine ulaştırın. Dikkat edin! Cahiliye döneminde arta kalan her şey ayaklarınızın altındadır.

Bu dönemden arta kalan ve ilga ettiğim ilk kan davası İyas b. Rabi'ate b. El-Haris'in kan davasıdır. Zira O beni Sa'd yurdunda sütanneye verilmişti de, onu Huzeyl öldürdü. Bununla birlikte Cahiliye dönemindeki bütün faizler de kaldırılmıştır ve ilk kaldırdığım faiz Abbas b. Abdülmuttalib'in faizidir. Kadınlar konusunda da sizleri Allah'a karşı sakındırırım! Siz onları Allah'ın bir emaneti olarak aldınız ve onların namuslarını Allah'tan bir kelime ile kendinize helal kıldınız. Sizin onlar üzerindeki hakkınız yatağınızı bir başkasına çiğnetmemeleridir/evlerinize hoşlanmadığınız birini almamalarıdır. Şayet bunu yaparlarsa işte o zaman onları yaralamayacak bir tarzda dövünüz. Onların(kadınların) sizin üzerinizdeki hakkı ise rızıklarını(yeme-içmelerini), giyim-kuşamlarını imkânlarınız nisbetinde karşılamanızdır. Muhakkak ki ben sizin içinizde doğru yolu gösterecek öyle bir şey bıraktım ki, ona tutunduğunuzda doğruyu bulursunuz. Bu şey Allah azze ve cellenin kitabıdır. Sizlere beni soracaklar, siz bunu mukabil olarak ne diyeceksiniz? Diye sorunca oradakiler şöyle cevap verdiler:

- *Allah'ın sana emanet ettiği ne varsa, onu tebliğ ettiğine, (hakkıyla onu) edâ ettiğine ve ümmete nasihat ettiğine şahitlik ederiz! Dediler. Bunu üzerine Hz. Peygamber işaret parmağını semaya dikerek üç defa şöyle dedi:*
- *Allah'im şahid ol, Allah'im şahid ol, Allah'im şahid ol!*³⁵⁹ dedi.

Hemen akabinde, Hz. Bilal ezanı okumayı bitirince Hz. Peygamberin tekrar konuşmaya başladığı, ancak bu konuşmasının ilki kadar uzun olmadığı anlaşılmaktadır. Bu kısa konuşmasından sonra devesini çöktürdüğü ve Bilal'in kâmet getirmesini istediği anlatılmaktadır. Kâmet getirildikten sonra Hz. Peygamber insanlara öğlen namazını kıldırdı. Kılınan bu öğlen namazının hemen ardından Hz. Bilal tekrar kâmet getirdi ve Hz. Peygamber ikinci namazını kıldırdı.³⁶⁰ Dolayısıyla Hz. Peygamber öğlen ile ikinci

³⁵⁹ Vakıdî, c. III, s. 1102; Müslim, s. 558, Hadis No: 1218; Ebu Davud, s. 442, Hadis No: 1915; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, c. II, s. 170.

³⁶⁰ Ebu Davud, s. 441, Hadis No: 1913.

namazını Arafat'ta cem-i takdim ile kıldırmış olduğu görülmektedir.³⁶¹ Hz. Ömer b. el-Hattab'tan gelen bir rivayete göre Hz. Peygamberin tam bu esnada yani haccın en önemli rüknü olan Vakfe'yi yaptıktan hemen sonra dinin *artık kemal bulduğunu ifade eden ayetin* indiği rivayet edilmektedir.³⁶²

Bu konuyla alakalı olarak bir başka anlatım da şöyledir: Üsame b. Zeyd Hz. Peygamber'in Arafat'ta verdiği hutbeden sonra vakfe yaptığını ve eliyle işaret ederek insanların vakfe yapmalarını istediğini anlatılmaktadır.³⁶³ Cahiliye döneminde Arafat veya Müzdelife'de insanlar vakfe yaparken öteden beri gelen bir adet üzere, insanlar atalarıyla övünürlerdi. Bu övünmeye o kadar önem verilirdi ki bu işle özel olarak ilgilenen bir adam bile görevlendirildi. Bu adam tam vakfe esnasında gelir ve bir tepenin üstüne çıkar ve sonra orada bulunan insanlara döner ve en yüksek sesiyle şöyle seslenirdi: Ben falancanın oğlu falancayım, ben daha önce şöyle yapmıştım, babam da şöyle yapmıştı, dedem de şöyle işler yapmıştı derdi. İşte bu durumun bir getirisi olarak öğlenden sonra vakfe yapılırca insanlar da bu adetle ilgili olarak bir beklentinin içine girdikleri anlaşılmaktadır. Bu esnada Allah şöyle bir ayeti vahyederek insanların bu beklentilerinin nasıl olması gerektiğini hangi yöne doğru kanalizasyon edilmesi gerektiğini göstermektedir. *Böylece (hacca ait) ibadetlerinizi tamamladığınızda daha önceden atalarınızı zikrettiğiniz gibi hatta ondan daha güçlü bir biçimde yapacağınız zikirle Allah'ı zikredin. İnsanlardan öylesi vardır ki: Rabbimiz bize dünyada (ne vereceksen) ver der de, Ahirette onun hiçbir nasibi yoktur.*³⁶⁴ Bu ayet indikten sonra Hz. Peygamber insanlara şöyle seslendi: *Ey insanlar! Allah sizden bu geleneği ve bu gelenek neticesinde atalarınıza karşı yaptığınız övünmeyi yasaklamıştır. Bunun yerine bu övmenin en güzelini ve en güçlü bir şeklini Allah'a yapmanızı emretmiştir.*³⁶⁵ *Unutmayın ki biz Âdem'in çocuklarıyız, Allah Âdem'i topraktan yarattı. Hz. Peygamber bunu söyledikten sonra Ey insanlar! Şüphe yok ki, biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi boylara ve kabilelere ayırdık. Allah katında en değerli olanınız, O'na karşı gelmekten en çok*

³⁶¹ Maide süresi (5) /4, Vakıdî, c. III, s. 1103; Ebu Davud, s. 441, Hadis No: 1913.

³⁶² İbn Sa'd, *Tabakât*, c. II, s. 169; İbn Kesir, *el-Bidâye ve'l-Nihâye*, c. V, s. 215; Buhârî, s. 21, Hadis No: 45.

³⁶³ Vakıdî, c. III, s. 1102.

³⁶⁴ Bakara süresi (2) /200.

³⁶⁵ Taberî, *Tarihü't-Taberi*, s. 295-297.

sakınanınızdır. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, hakkıyla haberdar olandır.” Bu ayeti de Allah’tan en çok sakınanınızdır, ayeti (أَتَقَاتُمْ) kelimesine kadar okuduğu rivayet edilmektedir.³⁶⁶

Hutbeyi bitirdikten sonra ashabına dönerek Arafat dağının her tarafı vakfe yeridir,³⁶⁷ sadece Arafat’tın karnı(içi) hariç, Müzdelife’nin her tarafı vakfedir, Muhassir’in içi hariç ve Mina’nın her tarafı kurban kesme yeridir, Mina’da bulunan Akabe’nin arkası hariç, dediği ve akabinde Hz. Bilal-i Habeşi’nin ezan okuduğu, ardından da kamet getirildiği sonrada Hz. Peygamberin öğlen namazını kıldırıldığı anlatılmaktadır. Hemen peşi sıra ezan okunmadan tekrar kamet getirilip bu defa da ikinci namazını kıldırıldığı anlaşılmaktadır. İbn Abbas’ın anlattığına göre Hz. Peygamber Arafat vakfesinde öğlen ve ikinci namazlarını cem’ ettikten sonra devesinin üstünde durdu, ve daha sonra şöyle dedi: *Benim ve benden önce gelip geçen bütün peygamberler dâhil olmak üzere yaptıkları en faziletli dua: O Allah ki ondan başka ilah yoktur O’nun bir ortağı yoktur. Mülk onundur, hamd ona mahsustur. Hayr (iyilikler) onun elindedir. O Allah ki öldüren de yaşatan da O’dur. O’nun her şeye gücü yeter.* Hz. Peygamber Arafat’ta daha çok bu dua ile bütün vakfe boyunca dua ettiği anlatılmaktadır.³⁶⁸

Burada bir başka ihtilafı konu da Hz. Peygamber’in bu günde oruçlu olup olmadığıdır. Bazı rivayetler Hz. Peygamber’in Arafe günü oruçlu olduğunu iddia ederken İbn Abbas dâhil olmak üzere birçok sahabeden³⁶⁹ gelen rivayetlere göre Hz. Peygamber o gün oruçlu değildi.³⁷⁰ Zira Ümmü’l-Fadl’ın kendisine ikram ettiği sütü herkesin içinde alıp içtiği nakledilmektedir. Bunun yanında bir başka rivayete göre de bizzat kendisinin

³⁶⁶ Hücürat süresi (49) /13.

³⁶⁷ İbn Mace, Abi Abdilleh Muhammed b. Yezid b. Meca el-Kazvinî, *es-Sünnen*, tahkik: İmad et-Tayr, Yasir Hasan, İzzeddin Zilliy; Müessesetü’l-Risale Yay., Beyrut, 2009, s. 526 Hadis No: 3010; İbn Kesir el-Kureyşî el-Dımaşkî (ö. 774/1373), *İmade’-d-Din Ebi’l-Fidâ İsmail, Haccatü’l-Vedê*, tahkik: Halid Ebu Sâlih, Byy., 1996.

³⁶⁸ Peygamberimizin dualarını toplu olarak görmek için bkz. Rifat Oral, *Peygamberimizle 27 Gün*, DİB Yay., Ankara, 2011, s. 108-110.

³⁶⁹ İbn Ebi Şeybe, Ebi Bekr Abdullah b. Muhammed b. İbrahim, *El-Musannef*, Tahkik: Hamad b. Abdullah el-Cuma’tü ve Muhammed b. İbrahim el-Meydenî, Mektebetü’l-Rüşd, Riyad, 2004, c. VII, s. 248, Hadis No: 13534-13550.

³⁷⁰ Vakıdî, c. III, s. 240.

süt istediği ve gelen sütü Arafe vakfesi devam ederken içtiği rivayet edilmektedir.³⁷¹

Bu esnada güneşin tepeyi geçtiği ifade edilmektedir. Cahiliye dönemindeki âdete göre Arafat'ta veya diğer vakfe yerlerinde öğlen güneş tepeden batıya dönüp dağların başında bir sarık gibi durunca vakfe bitirilip hemen vakfe yerinden ayrıldığı rivayet edilmektedir.³⁷² İşin gerçeği orada bulunanlarda Hz. Peygamber'in bu yönde hareket edeceğini düşünüyorlardı. Ancak Hz. Peygamber orada bu beklentide olanları hayal kırıklığına uğrattı ve Arafat'ta güneş batıncaya kadar beklediği alnaltılmaktadır.³⁷³

Arafatta yaşanan garip olaylardan biri de devenin üzerinde Arafat'tan ayrılmaya niyetlenen bir adam, devesinden düşerek boynunu kırıp ölmüş olmasıdır. Bu durumu Hz. Peygamber haber alınca, adamın ihramıyla birlikte yüzünde kapatılmadan defn edilmesini istediği rivayet edilmektedir. Neden yüzü açık kalsın, diye Hz. Peygamber'e sorulduğunda Hz. Peygamber yüzünün açık olarak defn edilme sebebi *Kıyamet Gününde haşır edildiğinde ihramlı olduğu için telbiye getirerek diriltilecek olmasından dolayıdır.*” dediği rivayet edilmektedir.³⁷⁴

Hz. Peygamber Arafat'tan inip Müzdelife yoluna girerken kendisine Bakara süresinin 199. ayetinin indiği rivayet edilmektedir.³⁷⁵ Ayet şöyledir: *Daha sonra insanların ifâda ettiği (akıp gittiği) yerden sizde ifâda edin (akıp gidin) ve Allah'ın mağfiretini isteyin, çünkü Allah Ğafurdur Rahimdir.* Bu ayetten de anlaşıldığı gibi Hz. Peygamber cahiliye dönemindeki uygulamaya uymamış ve Arafat'tan ancak güneş batmaya başladıktan sonra ayrıldığı rivayet edilmektedir. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Cahiliye döneminde Arafat'a çıkan hacılar güneş zevalden inmeye başlayınca oradan inmeye başlarlar. Burada inen bu ayetten Hz. Peygamberin Arafat'tan güneş batmaya başlarken ayrılıp Müzdelife istikametine doğru hareket etmesi gerektiğini emreden ayettir. Arafat vakfesi bittikten sonra iniş esnasında Hz.

³⁷¹ İbn Ebi Şeybe, c. VII, s. 245, Hadis No: 13534-13540.

³⁷² İbn İshak, Muhammed b. İshak el-Matulubiy, *Kitabu's-Siyer ve'l-Mağazi*, Tahkik: Süheyl Zekkâr, Dâru'l-Fikir, 1978, Byy., s. 97-98.

³⁷³ İbn Mace, s. 527, Hadis No:3017.

³⁷⁴ Ahmed b. Hanbel, c. III, 321, Hadis No: 3031; Darekutnî, s. 595.

³⁷⁵ İbn İshak, s. 98.

Peygamber, devesi üstünde bu istikamette ilerlerken ne yavaş ne de hızlı gidilmesini istiyordu.³⁷⁶ İnsanlar acele edip hızlı yürümeye başladıkları zaman onları elliyle sakin olmaya dâvet edip, yavaşlatmaya çalıştığı ve insanlara, İcinizde zayıf güçsüz olanlar var onlara göre yol alın, dediği rivayet edilmektedir.³⁷⁷ Hz. Peygamber bu yürüyüşünü, kendisi için daha önceden Müzdelife’de yakılan ateşin yanına varıncaya kadar devam ettirdiğini görülmektedir.³⁷⁸

1.3.7. Müzdelife’ye Varış ve Vakfeden Sonra Muhassir Vadisinden Geçiş

Hz. Peygamber bu ateşin yanına vardığında durdu ve burada akşam ve yatsı namazlarını tek ezan ve iki kametle³⁷⁹ kıldırıdıktan³⁸⁰ sonra dinlenmeye çekildiği anlatılmaktadır.³⁸¹

Hz. Peygamber Müzdelife’de sabah fecr vaktine kadar dinlendikten sonra kalktı ve sabah namazı için hazırlık yapmaya başladığı, tam bu arada Hz. Peygamber’in hanımlarından olan Hz. Sevde Müzdelife’den erken ayrılmak için izin istediği zikredilmektedir. Normalde Hz. Peygamber Müzdelife’den güneş doğmaya başlamadan kesinlikle hiçkimsenin ayrılmasına müsaade etmediği rivayet edilmektedir. Çünkü Cahiliye Döneminde insanlar, fecr vaktinden önce etraf karanlıkta iken, müzdelife vakfesini bitiriyor ve Müzdelife’den öyle ayrılıyorlardı. Hz. Peygamber bu uygulamanın yanlış olduğunu ve Hz. İbrahim’in uygulamasının güneş doğarken Müzdelife’den ayrılmak şeklinde olduğunu ifade ettiği anlatılmaktadır.³⁸² Hz. Peygamber bu uygulamaya dönüleceğini söyledi ve kendisinin de öyle yaptığı anlatılmaktadır. Ancak özü olan kadın ya da erkeklerin güneş doğmadan Müzdelife’den ayrılmalarına müsaade

³⁷⁶ İbn Mace, s. 527, Hadis No:3017.

³⁷⁷ Vakıdî, c. III, s. 1105.

³⁷⁸ Vakıdî, c. III, s. 1105.

³⁷⁹ Ebu Davut, s. 439, Hadis No:1906.

³⁸⁰ İbn Mace, s. 528, Hadis No:3020; Vakıdî, c. III, s. 1106.

³⁸¹ Ebu Davut, s. 439, Hadis No:1906.

³⁸² Vakıdî, c. III, s. 1107.

etmiştir.³⁸³ Hz. Peygamber'in hanımlarından Hz. Sevde de bu özür sahiplerinden biri olarak erken ayrılmak durumunda kaldığı görülmektedir. Hz. Peygamber'in hanımı Hz. Sevde, kilolu olduğu için³⁸⁴ rahat hareket edemiyordu ve kalabalığa kalmadan Akabe cemresini atıp, oradan ayrılmak niyetindeydi. Hz. Peygamber Sevde'nin bu isteğini kabul etti ve onu birkaç kadınla beraber akabe cemresini atmak üzere Mina'ya gönderdi. Hz. Sevde, Mina'da büyük akabe denen bu cemreyi fecr vaktinden önce atıp oradan ayrıldığı rivayet edilmektedir.³⁸⁵ Buradan da anlaşılacağı üzere, zorunlu hallerde Akabe cemresi güneş doğmadan önce de atılabilmektedir. Günümüzde, özellikle Türkiye'den hacca giden hacılar aşırı kalabalık sebebiyle bu uygulamaya tabi olmaktadır.

Hz. Peygamber Müzdelife'de sabah namazını kıldıktan sonra güneş doğmadan az evvel beraberinde bulunan büyük bir kalabalıkla beraber, devesine binerek Mina'ya doğru hareket ettiği rivayet edilmektedir.³⁸⁶

1.3.8. Mina, Akabe Cemresi, Kurbanlıkların Kesimi ve İhramdan Çıkış

Mina'da Hz. İbrahim (as) döneminden beri süregelen bir inanca göre, Hz. İbrahim Mina'da 3 defa şeytan taşlamıştır. Hz. İbrahim bu taş atmalarının her birinde tekbir getirdiği de rivayet edilmektedir.³⁸⁷ İşte bu inancın bir neticesi olarak, Hz. Peygamber ve onun ümmeti, hac zamanında Mina'da Hz. İbrahim'in bu sünnetine bağlı kalarak ve sembolik bir anlam taşıdığını bilerek şeytan taşlamaktadırlar. Bu yerler Müzdelife istikametinden itibaren sayılacak olursa küçük cemerât, orta cemerât ve büyük cemerât (büyük akabe cemerâtı) olarak sıralanabilir.

Haccın ilk gününde büyük cemerâta yani, büyük akabe denilen yere gidilir ve orası taşlanır. Bu taşlama haccın tam olması için bir gerekliliktir. Daha önceden Hz. Peygamber Mina'da şeytan taşlamalarda kullanılmak üzere atılacak olan taşları Müzdelife'den amcaoğlu İbn Abbas'a toplattırdığı

³⁸³ Vakıdî, c. III, s. 1106

³⁸⁴ Buharî, s. 586, Hadis No: 1290.

³⁸⁵ Vakıdî, c. III, s. 1106; Buharî, s. 586, Hadis No: 1290-1295.

³⁸⁶ Darakutnî, Sünen, s. 577.

³⁸⁷ İbn İshak, s. 99.

rivayet edilmektedir.³⁸⁸ İbn Abbas'ta kendisinin Müzdelife'den Hz. Peygamber'in isteği üzerine büyük akabe cemresinde kullanılmak üzere 7 tane taş³⁸⁹ topladığını, Hz. Peygamberin bu taşları avucunda bir birine sürterek, onlara üflediğini ve sonra da etrafındakilere dönerek onlara, *Ey insanlar bu taşların bir benzeri ile şeytanı taşılayın ve sakın ola dinde aşırıya kaçmayın, bilesiniz ki sizden öncekilerin helakına sebep olan şey dinde aşırıya kaçmış olmalarıdır,*³⁹⁰ dediğini kaynaklar anlatılmaktadır. Hz. Peygamber'in İbn Abbas'a Müzdelife'den toplattığı fındık büyüklüğündeki bu taşların mutlak sürette Müzdelife'den toplanmasına gerek olmadığı anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber çevresindekilere 'sakın cemerâtı güneş doğmadan önce atmayın' diye tembihle bulunmayı da ihmal etmediği görülmektedir.³⁹¹ Hz. Peygamber bu ikazları devesi üzerinde giderken yaptığı ve büyük akabe cemresine bu şekilde ulaştığı anlaşılmaktadır.

Hz. Peygamber, ihrama girdiği Zülhuleyfe'den, Kâbe'yi gördüğü ana kadar telbiyeyi hiç kesmediği, Kâbe'yi görünce telbiye getirmeyi bıraktığı ve daha sonra haccın diğer günlerinde telbiye getirmediği anlaşılmaktadır. Bu durum Müzdelife'ye kadar böyle devam etti. Hz. Peygamber Kur'an'daki *Rabbimizin fazlından istemenizde bir günah yoktur. Arafat'tan indiğinizde, Allah'ı Meş'ari'l-Haram'da anın; O'nu, size gösterdiği şekilde zikredin. Nitekim hiç şüphesiz siz önceleri sapıklardandınız,*³⁹² ayeti gereği Müzdelife'de tekrar telbiye getirmeye başlamış ve telbiyeye, büyük akabe cemresini atma işini tamamlayıncaya kadar devam etmiştir.³⁹³ Bu cemreyi attıktan sonra telbiyeye son vermiş olduğunu görüyoruz.³⁹⁴ İbn Mesud'un anlattığına göre Hz. Peygamber burada akabe cemresini yüzünü kibleye dönerek, tekbir getirerek ve taşları sağ kaşının hizasından sağ eli ile attığı rivayet edililmektedir.³⁹⁵ Ayrıca İbn Mesud Hz. Peygamber'in her taş için

³⁸⁸ Vakıdî, c. III, s. 1107.

³⁸⁹ Buharî, s. 590, Hadis No: 1300.

³⁹⁰ İbn Mace, s. 529, Hadis No: 3025.

³⁹¹ İbn Mace, s. 529, Hadis No: 3029.

³⁹² Bakara süresi (2) /198.

³⁹³ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, c. V, s. 183.

³⁹⁴ Vakıdî, c. III, s. 1107; Nesâî, Ebi Abdillâh, b. Şuayb, *Sünen en-Nesai el-Mücteba*, tahkik: İmadu't-Tayyar, Yasir Hüseyyin, İzzettin Zâlî, Müessesetü'd-Dirase Yay., Beyrut, 2014, s. 735, Hadis No: 3080.

³⁹⁵ İbn Mace, s. 529, Hadis No: 3030; Tirmizî, s. 475, Hadis No: 917.

ayrı ayrı tekbir getirdiğini de anlatmaktadır.³⁹⁶ Bir başka rivayette Hz. Peygamber bu taşlamayı devesinin üstünde iken yaptı denilmektedir. Hz. Peygamberin bu ibadeti yaparken, ayrıcalıklı bir hal içinde olmaktan öte, hiçbir kimseye en ufak bir kızma, sitem etme veya azarlamada bulunmadığı da, ayrıca rivayet edilmektedir.³⁹⁷ Hz. Peygamber Büyük Akabe cemresinin taşlarını attıktan sonra hiçbir duada bulunmadan oradan ayrıldığı ifade edilmektedir.³⁹⁸ Hz. Peygamber'in daha sonraki günde yaptığı bu 3 yerdeki 3 taşlamada ise, ilk ikisinde dua edip sonuncusunda yine dua etmeden ayrıldığı nakledilmektedir.³⁹⁹ Bu durumun sebebini bilmemekle birlikte, Hz. Peygamber nahr denen kurban kesmenin ilk gününden sonraki günlerde, attığı cemerâtın ikincisinde ilkinden daha fazla durduğu da rivayet edilmektedir.⁴⁰⁰

Büyük Akabe cemresini attıktan sonra Hz. Ali b. Ebi Talib'in Hz. Peygamber için Yemen'den getirdiği 100⁴⁰¹ deveden 63 tanesini Hz. Peygamber kendisinin kesitiği rivayet edilmektedir. Hz. Peygamber, daha sonra etrafındakilere dönerek, *Ey insanlar şunu iyi bilin ki, bu kurban kestiğimiz yerle beraber bütün Mina kurbanlık hayvanlarınız için kesim yeridir, dediği ifade edilmektedir.*⁴⁰² Hz. Peygamber 63. kurbandan sonra sayısı yaklaşık 100 kadar olan kurbanların kesim işini Hz. Ali b. Ebi Talib'e bıraktığı nakledilmektedir. Hz. Peygamber bütün hanımları için de tek tek kurban kestiği, ancak hanımları için deve kesmek yerine her birine inek⁴⁰³ kesmeyi daha uygun gördüğü rivayet edilmektedir.⁴⁰⁴

Cahiliye döneminde kurban kesme çok daha farklı bir haldeydi. O dönemde Araplar hac zamanında kestikleri kurbanların kanlarıyla Kâbe'nin duvarlarını sıvarlardı. Kesilen hayvanların etlerini ise taş ve duvar üstlerine koyarak, bunlardan yabani hayvanlar ve kuşlar yemeden biz yemeyiz, derlerdi. Bu durumu Veda Haccı'nda kurbanların kesim zamanı gelince eski

³⁹⁶ Tirmizî, s. 475, Hadis No: 917; Nesâî, s. 735.

³⁹⁷ Tirmizî, s. 476, Hadis No: 919.

³⁹⁸ İbn Ebi Şeybe, c. VII, s. 249, Hadis No: 13557-13551.

³⁹⁹ Nesâî, s. 735, Hadis No: 3080-3082.

⁴⁰⁰ Nesâî, s. 736, Hadis No: 3083.

⁴⁰¹ Vakıdî, c.III, s.1087.

⁴⁰² Vakıdî, c.III, s. 1108.

⁴⁰³ Buharî, s. 412, Hadis No: 1709; Müslim, s.597, Hadis No: 1318; İbn Mace, s. 550, Hadis No: 3135.

⁴⁰⁴ Buharî, s. 412, Hadis No: 1709.

âdetin devam edip etmeyeceğini hatta bu cahiliye âdetlerinden devam edecek olanların ve devam etmeyecek olanların en azından belirlenmesini Hz. Peygamber'den istediler. Hz. Peygamber bu âdeti gelip kendisine anlatanlara bu cahiliye âdetlerinin uygulanmaması gerektiğini söylediği ve bunun da herkese duyurulması gerektiğini ifade etmiştir. Daha sonra da dileyenin kurban etinden yiyebileceğini söylediği ve böylece cahiliye döneminde çok yaygın olan bir âdeti daha ortadan kaldırdığı rivayet edilmektedir.⁴⁰⁵

Hz. Peygamber cahiliye döneminden kalma alışkanlıkları hem sözleri ile hem de davranışlarıyla yasaklar ve geçersiz kıldı. Bu duruma hem burada hem de yukarıda yeri geldikçe dikkat çekmeye çalıştık. Mesela burada kurbanların etlerinin önce hayvanlar tarafından yenilmesi âdetini kendisi bizzat eliyle göstererek ortadan kalkmasına ön ayak olduğu görülmektedir. Bunu da kestiği 63 hayvanın hepsinden birer parça kesip pişirip yediği, hayvanların diğer parçalarının bir kısmı ile de çorba yaptığı ve kendisi de dâhil bu çorbadan içtiği,⁴⁰⁶ geri kalan kurban etlerinin ise dağıtılmasını istediği rivayet edilmektedir. Bu dağıtma işini de damadı Hz. Ali'ye tevdi ettiği görülmektedir.⁴⁰⁷ Hz. Ali'ye: *Ey Ali bu kurbanlıkların etleri ile derilerini yoksul olan insanlara ayır. Ancak kasaplara da ücret olarak bu kurbanların etlerinden sakın verme.*⁴⁰⁸ Dediği de nakledilmektedir.

Hz. Peygamber kurbanlık olarak getirilen hayvanların kesiminden hemen sonra Berberi olan, Ma'mer b. Abdullah el-Adviy'i çağırdı ve kendisinin söylediği yerden başının tıraş edilmesini istedi.⁴⁰⁹ Bu durumu gören Peygamber'in arkadaşları hemen onun yanına gittiler ve ondan saçlarını kendilerine vermelerini istediler.⁴¹⁰ Bunu üzerine Hz. Peygamber önce başının sağ tarafının tıraş edilmesini istedi. Berber orayı tıraş edince o

⁴⁰⁵ İbn İshak, s. 100.

⁴⁰⁶ Vakidî, c. III, s. 1108.

⁴⁰⁷ Vakidî, c. III, s. 1108; Müslim, s. 595, Hadis No: 1317.

⁴⁰⁸ Buharî, s. 595, Hadis No: 1317; Müslim, s. 414, Hadis No: 1716.

⁴⁰⁹ Dimaşkî, Nasiruddin, b. Şemseddin Ebu Abdullah Muhammed b. Abdullah b. Ebu'l-Bakâi, *Cami'u'l-Esâr fi's-Siyeri va Mevlidi'l-Muhtar*, tahkik: Ebu Yakup Neş'et Kemal, Daru'l-Felah, Katar, 2010, c. VI, s. 195-197.

⁴¹⁰ Buharî, s. 55, Hadis No: 180.

kısmı Ebu Talha adında bir arkadaşına verdi.⁴¹¹ Hâlid b. Velid Hz. Peygamber'in yanına gelerek alın tarafından bir tutum saçını istedi, Hz. Peygamber de bu isteği geri çevirmedi. Bu duruma tanık olan Hz. Peygamber'in en yakın arkadaşı Hz. Ebu Bekir, Hâlid'in bu durumuna çok şaşırıldığını ifade etmiştir. Zira Hâlid Uhud savaşı başta olmak üzere Hendek savaşı ile Hudeybiye barışının sağlandığı günlerde ve olaylarda, müşriklerin hep ön saflarında bulunmuş ve Müslümanlara çok büyük acılar çektirmiş bir insandır.⁴¹² Ama şimdi daha evvel canına kast ettiği insanın saçlarının bir tutamını savaş esnasında kafasına taktığı miğferine koymak için diğer sahabeyle nasıl bir yarış içinde olduğunu görüyordu. Ebu Bekir Halid'in bu durumunu düşünüp değişimine şükrettiği anlatılmaktadır.⁴¹³

Hz. Peygamber'in saçlarının bir kısmı da, hanımları arasında pay edildiği görülmektedir. Bu durumu Hz. Peygamber'in hanımı Aişe'nin bir hatırasını anlatmasından anlıyoruz.⁴¹⁴ Aynı hatıranın bir başka rivayetinde Aişe, Hz. Peygamber'e ihramdan sonra kendi elleri ile O'na koku sürdüğünü söylemektedir.⁴¹⁵

Hz. Peygamber'in çoğu arkadaşı büyük akabe cemresinden sonra saçlarını tıraş ettiler. Ancak bir kısmının tıraş yerine saçlarını kısalttıkları rivayet edilmektedir. Hz. Peygamber bu saç tıraşından sonra arkadaşlarına dönerek tıraş olanlara dua edip şöyle dedi: *Allah'im saçlarını tıraş edenlere merhamet et*. Bunu duyan ve saçlarını kısaltanlarla beraber kazıtan bazı sahabeler, ey Allah'ın elçisi kısaltanlara da duada bulunun deyince üç defa *Allah'im saçlarını tıraş edenlere merhamet et* diye dua etti. Dördüncüsünde ise *Kısaltanlara da merhamet et*, dediği rivayet edilmektedir.⁴¹⁶ Bu durumun tam tersi kadınlar için geçerlidir. Kadınlar için emredilen durum, saçlarının kısaltmalarıdır. Bu bağlamda, kadınların saçlarını tıraş etmeleri yani saçlarını kazıtmaları yasaklanmıştır.⁴¹⁷

⁴¹¹ Buharî, s. 55, Hadis No:181.

⁴¹² Vakıdî, c. III, s. 1108.

⁴¹³ Vakıdî, c. III, s. 1108-1109.

⁴¹⁴ Vakıdî, c. III, s. 1109.

⁴¹⁵ Buharî, s. 423, Hadis No: 1754.

⁴¹⁶ Vakıdî, c. III, s. 1109; Buharî, s. 590, Hadis No:1300-1304.

⁴¹⁷ Tirmizî, s. 479, Hadis No: 910-911,

Hz. Peygamber zorunlu haller dışında bu teşrik günleri denen veya başka bir ifade ile bayramın son gününe kadar bütün hacıların mutlak surette Mina'da konaklamalarını istedi.⁴¹⁸ Hz. Peygamber'in Mina'da konakladığı günlerde, geceleri mutlak surette Kâbe'yi ziyaret ettiği rivayet edilmektedir.⁴¹⁹ Hz. Peygamber'in bu ziyaretlerinde dua ettiği, namaz kıldığı ve sabah namazı vakti girmeden Mina'ya döndüğü nakledilmektedir.⁴²⁰ Hz. Peygamber bu teşrik günlerinde (şeytan taşlama günleri) Mina'nın haricinde hiçbir kimsenin başka yerde kalmasına müsaade etmediği ısrarlı bir şekilde kaynaklarda anlatılmaktadır.⁴²¹ Bu durumdan sadece deve çobanları⁴²² ve sikâye hizmeti verecek olan Abdülmuttalib'in oğulları istisna edildiği de anlatılmaktadır.⁴²³ Onlar da nöbet usulü, birer gün arayla taşlamaya gitmelerine müsaade edildi. Mina'da hanımları ile konaklayan Hz. Peygamber şeytan taşlamaya bayramın ilk günü sabah vaktinde gitmiş diğer günlerde ise kimi zaman ikindi vaktinde gittiği⁴²⁴ hatta bazen Mina'nın, çok kalabalık olması durumunda taşlamaya akşam ve hatta gece saatlerinde gittiği de rivayet edilmektedir.⁴²⁵ Bundan anlaşıldığı gibi Hz. Peygamber hanımlarında uygun⁴²⁶ durumunu gözeterek, şeytan taşlamaya girmeye çalıştığı ifade edilmektedir. Yani Mina hem kendisi hem de hanımları için hangi saatlerde uygunsa, o saatleri tercih etmeye çalıştığı rivayet edilmektedir.

Burada, Hz. Peygamberin her ibadette olduğu gibi, hac ibadetinde de olabilecek en kolay yolu tercih etmeye çalıştığı görülmektedir. Özellikle hanımlara ibadeti kolaylaştırmak için bütün imkânları son noktasına kadar kullandığı dikkatimizden kaçmamaktadır. Bunun en güzel kanıtı bazen kendisi öğleden sonra taşlamaya giderken, bazen de hanımları ile gitmek için akşam saatlerini hatta gece saatlerini tercih ettimesidir.

⁴¹⁸ Buharî, s. 595, Hadis No: 1315-1316.

⁴¹⁹ İbn Kesir, *el-Bidâye ve 'n-Nihâye*, c. V, s. 203.

⁴²⁰ Tabaranî, Ebu'l-Kasım Süleyman b. Ahmed, *el-Me'cemü'l-Evsat*, tahkik: Ebu Muaz Tarık b. Avzullah b. Muhammed ve Ebu'l-Fazl Ade'l-Muhsin İbrahim el-Hüseynî, Daru'l-Harameyn, Kahire-Hadâika'l-Kubba, 1995, c. VI, s. 197, Hadis No: 6176.

⁴²¹ Ebu Davut, s. 450, Hadis No: 1959.

⁴²² Vakıdî, c. III, s. 1110; Buharî, s.420, Hadis No: 1743-1745. Ebu Davut, s. 450-450, Hadis No: 1958-1959.

⁴²³ Buharî, s. 395, Hadis No: 1634.

⁴²⁴ Buharî, s. 420, Hadis No: 1746; Ahmed b. Hanbel, c. III, s. 323, Hadis No: 3039.

⁴²⁵ İbn Kesir, c. IV, s. 206.

⁴²⁶ Vakıdî, c. III, s. 1110.

1.3.9. Kâbe'ye Gidiş İfaza Tavafı ve Kâbe'nin Örtüsünün Değiştirilmesi

Hız. Peygamber traş olduktan sonra ihramdan çıktı ve gömleğini giydi, güzel kokular süründü⁴²⁷ ve insanların arasında oturdu. Akabinde çevresinde bulunan insanlara şöyle dediği rivayet edilmektedir; *Ey insanlar bilesiniz ki, şimdi ihramın bütün yasakları kalktı kadınlarla münasebette bulunmak hariç.*⁴²⁸ O gün hac menasikinin takdim veya tehir ile ilgili kendisine ne soru soruldu ise bütün sorulara *Bir sakıncası yok* diyerek cevap verdi. Usame b. Zeyd bir adamın Hız. Peygamber'e gelerek, Ben önce tıraş oldum sonra kurban kestim bu şekilde ibadetim kabul olur mu? diye sorduğunda, Hız. Peygamber, *Bunda bir sakınca yok* dedi, diyor.⁴²⁹ Yine bir başka adam gelip Ey Allah'ın Peygamberi, ben önce kurban kestim sonra taş attım dediğini bunun üzerine Hız. Peygamberin, böyle yapmada bir beis yoktur, dediğini nakletmektedir. Bu esnada Hız. Peygamber insanların bazısının oruç tuttuğunu görünce orada bulunan bir arkadaşlarına şöyle bir duyuru yaptırdı: *Ey insanlar bu günler yeme içme ve Allah'ı çokça anma günleridir. Bunun için temettü haccı yapmış olanlar hariç herkes yesin içsin ve Rabbini zikretsin.* Temettü haccı yapanlara Hız. Peygamber oruç tutma ruhsatı tanıdı. Bunun haricinde kalanların ise yemelerini içmelerini ve Allah'ı bolca zikr etmelerini istedi. İnsanların da Hız. Peygamber'in emrini aynen yerine getirdikleri görülmektedir.⁴³⁰

Hız. Peygamber, bayramın ilk günü ifada tavafını yapmak üzere ihram elbiselerini çıkartıp günlük elbiselerini giydiği, sonra da öğleden önce Kâbe'ye giderek tavafını yaptığı rivayet edilmektedir.⁴³¹ Bu tavafı esnasında Kâbe'nin bazı köşelerinde farklı bir uygulamada bulunduğunu görmekteyiz. Mesela tavaf esnasında Rüknu Yemanî denen Kâbe'nin köşesine geldiğinde buraya yanağını dayamış ve istilam etmiştir.⁴³² Hız. Peygamber daha sonra Hacerü'l-Esved'in bulunduğu Kâbe'nin köşesine

⁴²⁷ Buharî, s. 374, Hadis No: 1539.

⁴²⁸ Ebu Davut, s. 452, Hadis No:1978; Nesaî, s. 735, Hadis No: 3084.

⁴²⁹ Vakıdî, c. III, s. 1109; Buharî, s. 592, Hadis No: 1306-1307; Ahmed b. Hanbel, c. III, s. 322, Hadis No: 3037.

⁴³⁰ Vakıdî, c. III, s. 1109.

⁴³¹ Müslim, s. 593, Hadis No: 1308.

⁴³² Buharî, s. 577, Hadis No: 1267-1269.

vardığında da, burada bulunan Kâbe kapısı ile Hacerü'l-Esved arasındaki yere yüzünün bir tarafı ile birlikte vücudunun ön kısmını dayamış ve orada dua ettiği rivayet edilmektedir.⁴³³ Hz. Peygamber'in yanağını ve vücudunun ön kısmını dayadığı bu yere 'Mültezem' adı verilmektedir. Hz. Peygamber, burada yapılacak olan duaların mutlak manada Allah tarafından red edilmeyip kabul edileceğini söylemesi, hem o dönemde hemde daha sonraki dönemlerde Müslümanların özellikle buraya büyük rağbet göstermelerine sebep olduğu görülmektedir.

Hz. Peygamber ifada tavafını yaptıktan sonra⁴³⁴ Kâbe'nin örtüsünü değiştirdiği ve⁴³⁵ Mina günlerinin hepsinde Kâbe'ye gidip tavaf yaptığı anlatılmaktadır. Bir rivayete göre gündüz, bir başka rivayete göre de akşam Mina'dan çıkarak Kâbe'ye varmış ve hanımları ile beraber ifada tavafını yapmıştır.

Hz. Peygamber, tavafın bitiminde Zemzem kuyusuna yöneldiği ve kendisine zemzem kuyusundan zemzem suyu çekilmesini istediği anlatılmaktadır. Bir başka rivayete göre de, Zemzemi kendisi çekiyordu, denilmektedir.⁴³⁶ Hz. Peygamber zemzemin Müslümanlara has bir su olduğunu ve bu sudan münafıkların kana kana içemeyeceklerini ifade ettiğini görüyoruz.⁴³⁷ Bu suyun şifalı bir su olduğu rivayet edilmektedir.⁴³⁸ Netice itibariyle Hz. Peygamber çekilen zemzemden içip başına dökmüştür.⁴³⁹ O dönemden daha önceki ve daha sonraki dönemlerde hacılara zemzem ikram etmek Benu Haşim'e ait bir vazife idi. Bu vazifeye Sikaye adının daha önceki dönemlerden itibaren verildiği rivayet edilmektedir. Hz. Peygamber zemzem içip başına döktükten sonra *Şayet izdiham olmayacak olsaydı bu güzel vazifeyi mutlaka ben yapmak*

⁴³³ Darekutnî, s. 591, Hadis No: 242-243.

⁴³⁴ El-Heysemi, Nureddin Ali b. Sülayman ibn Ebi Bekr, *Buğyetü'l-Bêhis en Zavâidi Müsnedi'l-Haris*, tahkik: Hüseyin Salih Ahmed el-Bekrî, Ümmü'l-Kura Üniversitesi Yay., Medine, Bty., s. 465.

⁴³⁵ Vakidî, c. III, s. 1100.

⁴³⁶ Buharî, s. 395, Hadis No: 1635.

⁴³⁷ İbn Mace, s. 535, Hadis No: 3061.

⁴³⁸ Darekutnî, s. 590, Hadis No: 235-238; Şevkanî, Muhammed b. Ali b. Muahammed b. Abdullah es-San'ani, Neyl'ül-Evtâr, Şerh Müntaka'l-Ahbâr min Ehâdis Seyyi'l-Ahyar, Yayınlayan: İslam İşleri ve Vakıflar Bakanlığı, Byy, Bty. c. I, s. 22-23

⁴³⁹ Vakidî, c. III, s. 1110.

isterdim,⁴⁴⁰ dediği anlatılmaktadır. Hadis kaynaklarında, Hz. Peygamber'in zemzem içmeden önce Abbas b. Abdülmuttalib'in kendi evinden, özel olarak getirip ikram ettiği meyve suyunu içtiğine dair de rivayetler mevcuttur.⁴⁴¹ Rivayetin devamında bir bedevi gelip Sikâye'den sorumlu olan Abbas b. Abdülmüttalib'e siz daha önceden bu ikramlarınızı daha fazla çeşitlendirirdiniz şimdi size ne oldu? İmkânınız mı yok, yoksa cimrilik mi başladı sizde? demesi üzerine, Abbas Vallahi ne cimrileştik ne de fakirleştik sadece Hz. Peygamber'e meyve suyu ve zemzem ikram edince “*bu çok güzel oldu siz böyle devam edin,*” demesi yüzünden biz böyle yapmaktayız, çünkü biz de bu övgüye mazhar olup sözünün ötesine geçmek istemedik, dediği nakledilmektedir.⁴⁴²

Hz. Peygamber'in bu hac dönemi boyunca 6 yerde durduğu, bir nevi vakfe yaptığı ve bu vakfeler ile beraber, bu 6 yerde dua ettiğini görmekteyiz. Bu duaların yapıldığı yerleri burada kısaca zikretmek istiyoruz.

1. Kudüm tavafından sonra yaptığı ilk Sa'y için, Safa tepesine çıkıp orada durup Kâbe'ye yönelip, dua etmesi,
2. Kudüm tavafından sonra yaptığı ilk Sa'y esnasında Merve tepesine ilk vardığı şavtta durup Kâbe'ye yönelerek dua etmesi,
3. Arefe günü Arafat'ta yaptığı vakfeden sonraki duası,
4. Arafat vakfesinden sonra ki Meşarü'l-Haram'da (Müzdelife'de) sabaha karşı yaptığı duası,
5. Cemerât'ın ikinci günü küçük cemrenin (taşın) atıldığı yerde, cemreyi attıktan sonra yaptığı duası
6. Yine Cemerât'ın ikinci günü ikinci cemrenin atıldığı yerde, cemreyi attıktan sonra yaptığı duası.⁴⁴³

Bayramın ilk günü yani büyük Akabe cemâratının atıldığı ve kurbanların kesildiği ilk günü öğleden sonra devesinin üstünde iken, Hz. Peygamber'in şöyle bir hutbe verdiği rivayet edilmektedir:

Ey insanlar bu sözümü iyi dinleyip anlayın!

⁴⁴⁰ Vakıdî, c. III, s. 1110.

⁴⁴¹ Buharî, s. 396, Hadis No: 1635; Ebu Davut, s. 460, Hadis No: 2021.

⁴⁴² Müslim, s. 595, Hadis No: 1316; Ebu Davut, s. 461, Hadis No: 2021.

⁴⁴³ İbn Kayım, s. 265-266.

Bilmiyorum belki bu yılınızdan sonra bu yerde sizlerle bir daha buluşamayacağım! Ey insanlar bu ayınız hangi aydır? diye sorunca insanlar sustu. Bunu gören Hz. Peygamber: Bu ayınız haram aydır, dedi. Sonra bu belde hangi beldenizdir? diye sordu? arkadaşları yine sustular. Yine kedisi cevap verdi ve şöyle dedi. Bu haram beldedir...⁴⁴⁴

Hz. Peygamber bu hutbesinden sonra konaklama yapılacak yer hakkında şöyle bir konuşma yaptı:

Ey insanlar! Bizler Allah'ın izniyle yarın Benu Kinane yurdunda konaklayacağız. Orada konaklama sebebimiz Kureyş'in İslam'ın ilk döneminde bana karşı küfür konusunda ahitleşip, bizi oraya hapsedip boykot yapmasıdır. Kureyşin bu ahidine göre, Benu Haşim ve Benu Abdülmuttalip oğullarına, beni kendilerine teslim etmedikleri müddetçe alışveriş yapılmayacak, kız alınıp verilmeyecek ve Benu Haşim ile hiçbir şekilde temas kurulmayacaktı. Bu istekleri yerine getirilinceye kadar da boykotun devam ettirileceğine dair yeminleşmişlerdi. Bunun içindir ki bizler işte bu yurttaki konaklayacağız.⁴⁴⁵

Hz. Peygamber'in Benî Kinâne yurdunda konaklaması ve orada konaklama sebebini açıkça söylemesi, geçmişte müslümanların yaşadığı zor günlerin hatırlatılması ve anılarda hatırasının canlı tutulması açısından çok önemli olduğu anlaşılmaktadır. Hz. Peygamberin bunu hatırlatmasında başka etkenlerinde var olduğu görülmektedir. Nitekim Hz. Peygamber bu konaklama işini hallettikten sonra öğlen ve ikinci namazlarını Ebtah veya diğer adıyla Muhassab denen yerde kıldırıldığı müşahade edilmektedir.⁴⁴⁶

1.3.10. Ebtah'a (Muhassab) Geçiş, Orada Konaklama ve Vedâ Tavafı

Ebtah (Muhassab), denen bu yer Zülhuleyfe yolu üzerinde bulunmakla birlikte Mekke'ye oldukça yakın bir yerdir.⁴⁴⁷ Hz. Peygamber

⁴⁴⁴ Hutbenin devamı ve farklı anlatımları için bkz: Vakıdî, s. 1111; Ebu Davud, s. 449, Hadis No: 1957.

⁴⁴⁵ Buharî, s. 386 Hadis No:1590; Müslim, s.594 Hadis No: 1314; Beyhakî, Ebu Bekir Ahmed b. Hüseyin, *Delâilü'n-Nübüvve ve Ma'rifetü Ahvâl Sahibü's-Şeria*, tahkik: Abdülmütî Kal'cî, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye Yay., Beyrut, 1988, c. V, s. 451.

⁴⁴⁶ Vakıdî, c. III, s. 1113; Buharî, s. 594, Hadis No: 1310-1314.

⁴⁴⁷ Buharî, s. 425, Hadis No: 1767.

burada kendisine daha önceden hazırlanmış olan bir çadırda konakladığı ve burada sabah, öğlen, ikindi, akşam ve yatsı namazlarını⁴⁴⁸ kıldırıldığı rivayet edilmektedir.⁴⁴⁹ Hz. Peygamber'in eşi Aişe'ye göre Hz. Peygamber'in burayı seçmesinin sebebi insanların çok kalabalık olması ve Medine yoluna da buradan çıkışın daha kolay olacak olmasıdır.⁴⁵⁰ Bir başka neden de burasının yukarıda zikrettiğimiz gibi Kureyş'in Mekke'ye hâkim olduğu dönemde Müslümanlara boykotun uyguladığı yer olmasından dolayıdır.

Hz. Peygamber sadece insanlara karşı değil, bütün varlıklara karşı vefalıydı. Bunun en güzel göstergesi ise, İslamın ilk yıllarında Müslümanların en zayıf oldukları durumda uygulanan boykotun, uygulandığı yere karşı gösterdiği bu tavidir. Konaklanabilecek birçok müsait yer varken Hz. Peygamber bu yeri seçti ve burada konakladı.

Hz. Peygamber'in buraya gelişi, teşrik tekbirlerinin getirildiği son güne denk gelmektedir.⁴⁵¹ Teşrik günlerinin çoğunu Hz. Peygamber, Mina'da geçirdi ve orada bu teşrik tekbirlerini getirmesini istedi. Bu teşrik günlerinin sonuncusunda diğer bir ifadeyle nefr günlerinin sonuncusunda Muhassab veya diğer bir adı da Ebtah'a gelen Hz. Peygamber, bu yerde konakladığı nakledilmektedir. Bu yere aynı zamanda Hıyf da denilmektedir.⁴⁵² Günümüzde de burası şu anda kullanımda olan Hıyf mescidinin olduğu yerin adıdır. Bu yerin bu adla anışmasının sebebi burasının dağlardan düşecek kayalıklardan uzak olması ile beraber bir sel olduğunda da buraya suyun erişmesinin çok zor olacak olmasındandır.⁴⁵³

Ebu Raf' adında Hz. Peygamber'in bir sahabesi, daha önceden kendisi herhangi bir şey söylememesine rağmen burada Hz. Peygamber için bir çadır kurduğu görülmektedir. Hz. Peygamber bayramın ilk günü hariç geri kalan bayram günlerini, öğleden sonra ikindiye doğru Mina'da şeytan taşlarken,⁴⁵⁴ akşama doğru da Kâbe'ye gittiği rivayet edilmektedir.⁴⁵⁵ Mina'da şeytan taşlamanın ilk günü hariç diğer günler şeytan taşlamayı

⁴⁴⁸ Buharî, s. 425, Hadis No:1768.

⁴⁴⁹ Müslim, s. 594, Hadis No: 1313.

⁴⁵⁰ Buharî, s. 425, Hadis No: 1765; Vakıdî, c. III, s. 1113.

⁴⁵¹ Buharî, s. 594, Hadis No: 1310-1314.

⁴⁵² Buharî, s. 594, Hadis No: 1310-1314.

⁴⁵³ Azamî, s.553.

⁴⁵⁴ İbn Mace, s. 533, Hadis No: 3035.

⁴⁵⁵ Tabaranî, *Me'cemü'l-Evsat*, c. VI, s. 197, Hadis No: 6176.

akşam vakitlerinde yapıyordu.⁴⁵⁶ Ancak sadece ilk günkü büyük akabe taşını güneş zevale varmadan attığı görülmektedir. Geri kalan taşları ise güneşin zevalinden sonra attığı anlatılmaktadır. İşte burada da bu durumun devam ettiğini görmekteyiz.

Hız. Peygamber bunları yaptıktan sonra Kâbe'ye giderek farz olan ifada tavafını yaptı. Ancak bu tavafı yapmak için özellikle akşam saatlerini beklediği ifade edilmektedir.⁴⁵⁷ Hız. Peygamber tavaflarını genelde zevalden önce ve herkesin görebilmesi için bineğinin üzerinde yaptığı nakledilmektedir.⁴⁵⁸ Abdullah b. Amr b. As'ın rivayetine göre Hız. Peygamber tavafı esnasında yedinci şavtında iken, Rük-n-ü Yemanî ile Hacerü'l-Esved arasındayken iltizam denen yere doğru şeytandan Allah'a sığınarak gitti ve yüzü ile bedenini Kâbe'nin kapısıyla Hacerü'l-Esved arasındaki Kâbe duvarına yapıştırdı ve orada dua ettiği anlaşılmaktadır. Hız. Peygamberin bunu birkaç defa daha yaptığı buradan anlaşılmaktadır.⁴⁵⁹

Bununla birlikte bazı kaynaklarda Hız. Peygamberin İfada tavafını bittirdiğinde öğlen namazı vakti girdiği rivayet edilmektedir. Bir rivayete görede, Hız. Peygamber veda tavafından hemen sonra öğlen namazını Kâbe'de kıldırılmış olduğu nakledilir. Bunun yanında bir başka rivayete göre ise Hız. Peygamber tavaftan sonra Mina'ya giderek orada öğlen namazını kıldırdığı anlatılmaktadır.⁴⁶⁰ Ancak Hız. Peygamber ne ifada tavafı ne de veda tavafından sonra sa'y yapmadığı rivayet edilmektedir. O, ifada tavafında, sadece Kâbe'nin örtüsünü değiştirdi.⁴⁶¹

Hız. Peygamber Nefr günlerinin son günü, yani teşrik tekbirlerinin yapıldığı son gün bahsi geçtiği gibi, veda tavafını yaptı ve akabinde de Mina'ya geçti. Buradan göçünü alıp Medine'ye çıkışı kolay olan, Muhassab'a (Ebtah) döndüğü anlaşılmaktadır. Ve burada öğle, ikindi, akşam yatsı namazlarını kıldırdı. Hız. Peygamber burada kendisi için hazırlanan çadıra çekilip uyuduğu, rivayet edilmektedir.⁴⁶² İşte tam bu esnada, Hız.

⁴⁵⁶ Nesâî, s. 734, Hadis No: 3067.

⁴⁵⁷ İbn Mace, s. 534, Hadis No: 3059.

⁴⁵⁸ İbn Kesir, *el-Bidâya ve n-Nihâye*, c. V, s. 601.

⁴⁵⁹ Vakıdî, c. III, s. 1114.

⁴⁶⁰ Ebu Davut, s. 456, Hadis No: 1998.

⁴⁶¹ El-Heysemi, c. I, s.464, Hadis No: 391.

⁴⁶² Buharî, s.423, Hadis No: 1855-1856.

Peygamber tamda yol için dinlenecekken, yanına hanımı Hz. Aişe geldi ve ona herkes hac ve umreyle dönerken ben sadece hacla mı döneceğim, dediği rivayet edilmektedir. Bunun üzerine Hz. Peygamber, senin yaptığın tavaf ikisine de yeterlidir, cevabını verince Hz. Aişe buna itiraz etti. Bunun üzerine Hz. Peygamber onu kardeşi Abdurrahman'la beraber ten'im denen mikat yerine gönderdi. Hz. Aişe orada ihrama girdi ve umresini yapıp gecenin ilerleyen saatlerinde sabaha doğru Ebtah'a geri geldiği görülmektedir. Burada Hz. Aişe ile karşılaşan Hz. Peygamber ona umreni yaptın mı? Diye sorduğunda, Hz. Aişe: Evet yaptım bitirdim, dediğini bunun üzerine Hz. Peygamber tellallara Medine'ye hareket zamanının geldiğini insanların haber vermelerini emrettiği rivayet edilmektedir. Tellallar çağrıyla yapar yapmaz kabile hemen harekete geçtiği anlatılmaktadır.⁴⁶³

Hz. Peygamberin öncelikle buradan yani Muhassab'tan, Kâbe'ye, veda tavafı için son defa gittiği de bir başka rivayette ifade edilmektedir.⁴⁶⁴ Bu rivayete göre Hz. Peygamber Mekke'den ayrılırken insanların veda tavafı yapmadan Mekke'den ayrıldıklarını gördüğü bunun üzerine onları uyardığı ve şöyle dediği nakledilmektedir: *'Buradan ayrılmadan yapacağınız son iş Veda tavafı olmalıdır.'*⁴⁶⁵ Daha sonra da kendisi, gecenin ilerleyen saatlerinde fecir vaktine yakın, Muhassab'da eşyaları hazır halde bırakarak Kâbe'ye gittiği ve orada veda tavafını yaptığı rivayet edilmektedir.⁴⁶⁶ Hz. Peygamber bu son tavafında remel dediğimiz hızlı ve çalımlı yürüyüşü yapmadığı anlatılmaktadır. Tavaftan hemen sonra hiçbir şey yapmadan, bir daha dünya gözüyle hiç göremeyeceği Kâbe'den ayrıldığı anlatılmaktadır.⁴⁶⁷

Ebtah civarına geldiğinde burada kendisine Safiyye bint Huyey'in hayız olduğu söylendi,⁴⁶⁸ bunun üzerine Hz. Peygamber, Safiye'nin durumundan dolayı 'Şimdi biz burada daha çok mu kalmak zorundayız?' diye sorunca, Ey Allah'ın Peygamberi Safiye ifâda tavafını yaptıktan sonra

⁴⁶³ Buharî, s.380, Hadis No: 1561-1562.

⁴⁶⁴ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, c. V, s. 209.

⁴⁶⁵ Buharî, s. 423, Hadis No: 1756; Müslim, s. 601, Hadis No: 1327-1328.

⁴⁶⁶ Buharî, s.424, Hadis No: 1762.

⁴⁶⁷ Buharî, s.423, Hadis No: 1855-1856.

⁴⁶⁸ Buharî, s. 601-602, Hadis No: 1327-1328.

hayız oldu denildi.⁴⁶⁹ Bunu öğrenen Hz. Peygamber ‘O zaman hazırlıklar hemen yapılınsın Medine’ye dönüyoruz’ dediği ve bu şekilde Medine’ye dönüş hazırlıkları tamamlanarak yola koyulduğu rivayet edilmektedir.⁴⁷⁰

Buradan şöyle bir çıkarım yapmak mümkün gibi görülmektedir: kadınlar umre veya hac yaptıktan sonra veda tavaflarını yapmadan hayız olurlarsa ve Mekke’de kalma durumları da söz konusu değilse o zaman veda tavafı yapmadan yurtlarına dönebilirler.⁴⁷¹

1.4. AYRILIK HAZIRLIKLARI VE MEKKE’DEN MEDİNE’YE DÖNÜŞ

Hz. Peygamber Medine’ye dönmek için Mekke’nin yükseltisi en az olan yerden çıkış yaptığı görülmektedir.⁴⁷² Hâlbuki Veda Haccı’nın başlarında Mekke’ye girerken en yüksek yerden giriş yaptığını naklettik.⁴⁷³ Yukarıda değindiğimiz yerden daha farklı olarak, Hz. Peygamber Mekke’den çıkarken muhacirlerden bir adam geldi ve Mekke’de daha çok kalmak istediğini söyledi. Bunun üzerine Hz. Peygamber muhacirlerin Mekke’de 3 günden fazla kalmasına izin vermedi.⁴⁷⁴ Hz. Peygamber bunu söyledikten sonra arkadaşlarına dönerek şöyle dedi, *Bilesiniz ki sadece üç mescit için binekler hazırlanıp onlara yük yüklenir. Bu mescitlerin ilki Mescid-i Haram (Mekke-Kâbe), Mescid-i Nebevi (Medine) ve Mescid’ül-Aksâ’dır (Kudüs).*⁴⁷⁵ Sonra sefer ile ilgili duasını okudu.⁴⁷⁶ Hemen akabinde Medine yoluna girdi. Hz. Peygamber Mekke’den ayrılmadan önce yanında hem yolda içmek için hem de Medine’de ikram etmek için zezem suyu da götürdüğü anlaşılmaktadır.⁴⁷⁷ Muhtemelen diğer hanımları da yanlarına bu sudan bir miktar aldılar.

⁴⁶⁹ Buharî, s. 423, Hadis No: 1757; Müslim, s. 601, Hadis No: 1211; Ebu Davut. s. 457, Hadis No: 2003; Tirmizî, s. 487, Hadis No: 943.

⁴⁷⁰ Vakıdî, c. III, s. 1114; Buharî, s. 426, Hadis No. 1771-1772.

⁴⁷¹ Buharî, s. 423, Hadis No: 1757; Müslim, s. 628, Hadis No: 1397.

⁴⁷² Buharî, s. 383, Hadis No: 1577.

⁴⁷³ Buharî, s. 424, Hadis No: 1763; Müslim, s. 612, Hadis No: 1346; İbn Kesir, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, c. V, s. 207.

⁴⁷⁴ Vakıdî, c. III, s. 1114.

⁴⁷⁵ Müslim, s. 628, Hadis No: 1397; Ebu Davut, s. 463, Hadis No: 2033.

⁴⁷⁶ Müslim, s. 611, Hadis No: 1342.

⁴⁷⁷ Tirmizî, s. 492, Hadis No: 963.

Hız. Peygamber bu hac döneminde Mekke'de 10 gün kalmıştır.⁴⁷⁸ Zilhicce ayının 4'ü Pazar günü Mekke'ye girmiş ve Zilhicce'nin 13'ü Salı günü de Ebtah üzerinden⁴⁷⁹ Zî Tuva'ya oradan da Medine yoluna girdiği anlatılmaktadır.

1.4.1. Medine'ye Dönüş İçin Hareket, Zî Tuva'ya Varış ve Konaklama

Hız. Peygamber Mekke'nin alçak bir tepesinden yola çıkarak Mekke'nin çıkışında bulunan ve teşrik tekbirlerinin son gününde konakladığı Müzdelife'de bir yer olan Muhassab'tan, yani Ebtah'tan direk geçerek Mekke'ye birkaç km. mesafe uzaklıkta olan Zi-Tuva'ya ulaştı.⁴⁸⁰ Hız. Peygamberin burada sabaha kadar konakladığı görülmektedir. Zi-Tuva bu gün Ebâr ez-Zehir olarak bilinmektedir.⁴⁸¹ Hız. Peygamber genellikle bir yere bir taraftan girmişse yine aynı taraftan çıkmayı tercih ederdi. Bu Hız. Peygamber'in hiç terk etmediği bir âdetidir.⁴⁸² Buradan yola çıkarak şu kanaate varmak mümkündür ki, Hız. Peygamber dönüşte de Mekke'ye geldiği güzergâhı takip ederek Medine'ye dönmüş olmalıdır.

Hız. Peygamberin Medine'ye ulaşınca kadar, ister burada Zi-Tuva'da isterse de buradan sonra geçeceği ve konaklayacağı yerlerde yediği ve yiyeceği azık tamamen kesilen kurbanların etinden içilen suda Zemzem olduğu rivayet edilmektedir.⁴⁸³

1.4.2. Gadir-i Hum'a Varış ve Konaklaması

Hız. Peygamber yolda Zî Tuva'dan ayrıldıktan sonra Cuhfe'ye yaklaşık olarak 5 km. uzaklıkta bulunan,⁴⁸⁴ içinde bir de su kuyusu

⁴⁷⁸ İbn Seyyidi'n-Nâs, Ebu'l-Feth Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Ya'rubi, *Uyûnu'l-Âsâr fî Funûni'l-Mağazi ve Şemâil ve's-Sire*, tahkik: Muhammed El-İğd El-Hatraviy ve Muhiddin Mestu, Darü İbn Kesir, Bty., c. 2, s. 368.

⁴⁷⁹ Buharî, s.383, Hadis No: 1576.

⁴⁸⁰ Buharî, s. 425, Hadis No: 1767-1769.

⁴⁸¹ İbnu'l-Kayyim el-Cevziye, s. 254.

⁴⁸² Buharî, s.425, Hadis No: 1769.

⁴⁸³ Buharî, s. 735, Hadis No: 2980; Müslim, s 948, Hadis No: 1972.

⁴⁸⁴ Yakut, c. IV, s. 188.

bulunduran ve etrafı ağaçlarla çevrili⁴⁸⁵ olan Gadir Hum mevkiine ulaşmıştır.⁴⁸⁶ Hz. Peygamber buraya Zilhicce ayınının 18'inde ulaştığı rivayet edilmektedir.⁴⁸⁷ Buraya bu adı verenin de Hz. Peygamber olduğu rivayet edilmektedir.⁴⁸⁸ Gadir-i Hum denen bu yer iki yerin adının birleşmesinden oluşmaktadır. Gadir⁴⁸⁹ ile Hum kelimeleri yan yana iki yere verilen isimdir. Bu iki yer arasında su kuyusu bulunmaktadır.⁴⁹⁰ Hum denen yerde ise sarmaşık tarzında 'hum' adı verilen ağaç türü yoğun bir şekilde mevcuttur.⁴⁹¹ Aynı zamanda bu iki yer arasında Hz. Peygamberin namaz kıldığı ve kıldırıldığı için de burada bir mescit bulunduğu anlatılmaktadır.

Hz. Peygamber buraya ulaşınca kadar Ehl-i beyti ve özellikle damadı Hz. Ali b. Ebi Talib hakkında yoğun bir şekilde şikâyetler duyduğu anlaşılmaktadır. Bu şikâyetlerin başında Hz. Peygamber'in Hz. Ali'yi Yemen'e vazifeli olarak gönderdikten sonra,⁴⁹² Ali'nin kendi emrindeki askerleri ile Yemen dönüşü yaşadıkları gelmektedir. Bu yaşananları kısaca aktaracak olursak, Hz. Ali b. Ebi Talib Yemen dönüşü Hz. Peygamber'in yapmaya niyetlendiği bu Veda Haccı'nın menasikini kaçırmamak için askerlerinin başında bir vekil bırakarak Mekke yolundaki Hz. Peygamber'e ulaşmaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Neticede de Hz. Ali'nin bu amacına ulaşip Hz. Peygamber'in niyetlendiği haccın aynısına niyetlendiği rivayet edilmektedir. Hz. Ali b. Ebi Talib, Hz. Peygamber'in yanına ulaştıktan sonra Yemen'den Mekke'ye ulaşmak üzere olan birliğin durumunu görmek ve onları karşılamak üzere yola çıktığı ifade edilmektedir. Yolda birliğin kendisinin başında bıraktığı vekilinin izni ile ganimet mallarından giyindiklerini görünce, bu duruma çok kızan Hz. Ali b. Ebi Talib, birliğin üstündeki kıyafetlerin ganimet mallarından olduğunu askerlerine söyledi ve bu kıyafetleri Hz. Peygamber görmeden, derhal çıkarılmasını istediği anlatılmaktadır. Ancak bu askeri birliğin içinde olanlar elbiselerin üzerlerinde kalması için Hz. Ali b. Ebi Talib'e yalvarıp

⁴⁸⁵ el-Bekrî, Ebu Ubeyde, Abdullah b. Abdülaziz El-Endelüsî, *Mu'cemu'l-Muste'cem min Esmâi'l-Bilâd ve'l-Mavâzi*, Tahkik: Mustafa el-Saka, Alemü'l-Kütüb, Beyrut, Bty., s. 991.

⁴⁸⁶ İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihâye*, c. V, s.208.

⁴⁸⁷ Dımaşkî, c. VI, s. 276; Azamî, c. VI, s. 276.

⁴⁸⁸ Bekrî, s. 991,

⁴⁸⁹ Yakut, c. IV, s. 188.

⁴⁹⁰ Yakut, c. IV, s. 188.

⁴⁹¹ Dımaşkî, c. VI, s. 991.

⁴⁹² İbn Kesir, Siret c. IV, s. 429.

yakardıkları alşılmaktadır. Lakin bu yalvarış ve yakarışların hiçbir işe yaramadığı gör÷lmektedir. Askerler, Hz. Ali b. Ebi Talib'i ikna edemeyince, mecburen ganimet malı olan bu elbiseleri çıkarıp eski elbiseleri giydikleri rivayet edilmektedir.⁴⁹³ Ancak bu hem o 300 kiřilik⁴⁹⁴ birliğin içindekiler, hem de bu birliği oluşturan askerlerin akrabalarında hoşnutsuzluktan öte bir kızgınlık meydana getirdiği anlaşılmaktadır.⁴⁹⁵ Hz. Ali b. Ebi Talib'in birliğindeki askerler rahatsızlıklarını ve kızgınlıklarını Hz. Peygambere ilk fırsatta ısrarlı bir şekilde iletikleri anlaşılmaktadır. Bunun üzerine Hz. Peygamberin bu şikâyetlerden çok rahatsızlık olduğu ve bunun neticesinde de Gadir-i Hum'daki meşhur konuşmasını yaptığı rivayet edilmektedir. Bu olay Zeyd b. Erkam detaylı bir şekilde şöyle anlatmaktadır:

Hz. Peygamber Hz. Ali b. Ebi Talib hakkında duyduğu şikâyetler ve sızlanmalar netcesinde hemen etrafındakilere namazın cemaatle kılınması için toplanmalarını istedi. Namaz kındıktan sonra yüksekçe bir yere çıkarak orada bulunan herkese döndü ve önce Rabbine hamd etti sonrada salavât getirdi akabinde de orada bulunanlara nasihat tarzında şöyle bir konuşma yaptı.⁴⁹⁶

“Ey insanlar! Bende sizin gibi bir beşerim ve hiç şüphe yok ki Rabbimin elçisi (Azrail) gelip beni çağırdığında ona icabet ederim. Ben sizin içinizde önemli ve yükümlülüğu ağır iki şey bırakıyorum; bunlardan ilki Allah'ın içinde hidayet ve nur olan kitabıdır. İşte sizler Allah'ın kitabına sımsıkı sarılın sakın onu terk etmeyin.” dedi ve daha sonra da Allah'ın kitabının önemi üzerinde durdu, Allah'ın kitabına uyulması hususunda özendireci bilgiler verdi. Hemen akabinde, *Önemli ve yükümlülüğu ağır olan ikinci şey ise, 'Ehl-i Beyti'mdir,* dedi. *Ehl-i Beytime karşı sayđı göstermeniz hususunda Allah'ı size hatırlatıyorum ve uyarıyorum. (Bu cümleyi üç defa tekrar etti)⁴⁹⁷ Ehl-i Beytimin kıymetini bilip onlara sahip çıkmanız konusunda sizi uyarıyorum,* dediği rivayet edilmektedir.

⁴⁹³ Dimaşkı, c. V, s. 580-582.

⁴⁹⁴ İbnu'l-Cevzî, Ebi'l-Farac Abdurrahman b. Ali b. Muhammed, *el-Muntazam fi Tarih el-Mulûk ve'l Ümem*, tahkik: Muhammed Abdulkadir Atâ ve Mustafa Abdulkadir Atâ, Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrut, 1992, c. IV, s. 5.

⁴⁹⁵ İbn Ebi Şeybe, c. VII, , s. 249, Hadis No: 13557-13551.

⁴⁹⁶ Müslim, s. 1130, Hadis No: 3408.

⁴⁹⁷ Müslim, s. 1130, Hadis No: 3407.

Bunun üzerine Zeyd'i dinleyenlerden bir olan Husayn adında bir adam şöyle bir soru sordu: Ey Zeyd Hz. Peygamber'in Ehl-i Beyti de kimdir? Diye sorunca Zeyd b. Erkam, "Hz. Peygamber'in Ehl-i Beyti, Ali b. Ebi Talib'in ailesi, Akil b. Ebi Talib'in ailesi, Cafer b. Ebi Talib'in ailesi ve Abbas b. Abdülmuttalib'in ailesidir." dedi. Bunun üzerine Husayn, "Bunların hepsine mi sadaka haram kılındı?" Diye sorunca, Zeyd b. Erkam, "Evet bunların hepsine sadaka haram kılındı." dedi.

Bir başka rivayette ise, orada bulunanlardan bir kimse, Zeyd b. Erkam'a, 'Hz. Peygamber'in hanımları onun Ehl-i Beytinden değil mi? Diye sorduğunda, Zeyd b. Erkam 'hayır hanımları Ehl-i Beytinden değillerdir'⁴⁹⁸ çünkü bir kadınla sabah evli iken akşama onu boşarsın ve o kadın babasının evine gider de, artık o sana yabancıdır, dediği daha sonrada Ehl-i Beyt demek kan bağı olanlar demektir. İşte bunlara sadaka haramdır, dediği nakledilmektedir.⁴⁹⁹

Zeyd hadisine devamla Hz. Peygamberin Daha sonra insanlara dönerek, *Ben mü'minler için kendi canlarından daha aziz, değerli, sevgili değil miyim? diye sordu. Bunu üzerine orada bulunanlar* Evet şüphesiz sen bize kendi canımızdan daha aziz ve sevimlisin, dediler. Hz. Peygamber bu cevaptan sonra yanına daha önceden çağırılmış olduğu Ali b. Ebu Talib'in elini tutarak havaya kaldırdığını ve: *Ben kimin Mevla'sı isem Ali'de onun Mevla'sıdır. Allah'ım ona dost olana sende dost ol, ona düşman olana sende düşman ol,* dediğini rivayet etmektedir.⁵⁰⁰ Hz. Peygamber bu konuşmasından sonra oradan ayrıldığı ve Cuhfe'ye geçtiği anlatılmaktadır.

1.4.3. Cuhfe'ye Varış

Hz. Peygamber Gadir Hum'dan yola çıkarak Cuhfe'ye varır varmaz kendisi ile birlikte olan arkadaşlarına dönüp, eliyle işaret ederek ağaçların altlarında bulunan diken ve otları temizlettiği akabinde de arkadaşlarından

⁴⁹⁸ Tirmizi, s. 1241, Hadis No: 3787.

⁴⁹⁹ Müslim, s.1131, Hadis No: 2408.

⁵⁰⁰ İbn Mace, s. 80, Hadis No: 114-124; Tirmzi, s. 1225, Hadis No: 3713.

ağaçların altlarında oturmamalarını istediği anlatılmaktadır.⁵⁰¹ Hz. Peygamberin emrini yerine getiren arkadaşları bu ağaçların altını temizlendikten sonra Hz. Peygamberle birlikte burada namaz kılıp namazdan sonra Hz. Peygamberin kendilerine dönerek yaptığı konuşmayı dinlediler. Rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber ayağa kalkmış ve şöyle bir konuşma yapmıştır:

Ey insanlar! Her şeyi gören ve bilen Allah'tan bana haber geldi. Bana bir davet gelecek ve öyle zannediyorum ki, ben o davete icabet edeceğim. Daha sonrada bana, size (Risâleti) hakkıyla tebliğ edip etmediğim sorulacaktır? Siz de Risâlet hakkıyla ulaştırıldı mı? Diye soracaklar. Peki, bu durumda sizler nasıl cevap vereceksiniz? Diye sordu. Orada hazır bulunanlar: Biz senin tebliği hakkıyla yerine getirdiğini, Risâleti ulaştırmak için çok gayret ettiğini ve ihlâsla, samimiyetle dini bize anlattığına şahidiz. Allah sana hakkıyla en hayırlı olan mükâfatını versin.' dediler. Sonra şöyle devam etti: *Sizler Allah'ın bir ve tek olduğuna ve Muhammed'in onun kulu ve peygamberi olduğuna, cennetin ve cehennem hak olduğuna, ölümden sonra dirilmenin hak olduğuna, kıyametin gelmekte olduğuna, kıyametin gerçekliğinde hiçbir şüphe olmadığına ve Allah'ın kabirdekileri tekrar diriltmesinin mümkün olduğuna şahadet etmez misiniz?* Diye sordu. Sahabeleri cevap olarak: 'Bunların hepsinin gerçek olduğuna şahadet ederiz.' dediler. Daha sonra şunları ekledi: *Dikkat edin ben sizden ayrılacağım, sizler de bana Havz'da kavuşacaksınız. Bu Havz'ın öyle sayısız yıldızları vardır ki, o yıldızlar gümüş rengi gibidir. Sizler bana döndürüldüğünüz zaman ben size bunu sorup hatırlatacağım,*⁵⁰² dediği rivayet edilmektedir. Hz. Peygamber burada namazı kıldırıp bu konuşmayı yaptıktan sonra Ravhâ yolu üzerinden Zülhuleyfe'ye geçmiştir.

1.4.4. Ravhâ Yolu Üzerinden Zülhuleyfe'de Konaklaması

Hz. Peygamber Zülhuleyfe'ye akşam saatlerine doğru vardığı görülmektedir. Hiçbir seferinde evine gece vaktinde girmeyen Hz.

⁵⁰¹ Dımaşkî, c. VI, s. 286

⁵⁰² Dımaşkî, c. VI, s. 278.

Peygamber, bu âdetini burada da titizlikle uyguladı.⁵⁰³ Bu konuda bu kadar titiz davranmasının sebebi daha önceden bu duruma uymayan bir adamın, evine gece vakti gidip girdiği ve ailesi hakkında çok kötü bir manzarayla karşılaşmış olmasının sebep olduğu anlatılmaktadır.⁵⁰⁴ Dolayısıyla Hz. Peygamber Medine'ye girmeden Zülhuleyfe'de mescidin hemen arka tarafında vadinin sağ tarafındaki yamaçta konakladı⁵⁰⁵ ve daha sonra Zülhuleyfe'den ayrılıp Medine'nin girişine bu şekilde vardı. Hava aydınlanıncaya kadar Medine'nin dışında kalan Hz. Peygamber gündüz gözüyle şehre girmeyi tercih etmiştir.⁵⁰⁶

Bu şekilde Hz. Peygamber'in hayatında yaptığı ilk ve son hac yolculuğu Medine'ye girmekle noktalanmış oldu. Bu durum sadece Hz. Peygamber için geçerli bir durum olmaktan öte, Hz. Peygamber'in hanımlarından Sevde bint Zem'a ile Zeynep bint Cahş için de geçerli bir durumdu. Zira Hz. Peygamber'in bu iki hanımının da daha sonraki yaşamlarında hiçbir zaman hacca gitmedikleri rivayet edilmektedir.⁵⁰⁷

1.4.5. Medine'ye Varış

Hz. Peygamberin Medine'den ayrılırken şecere yolunu tercihen takip ettiği daha önce anlatıldı. Medine'ye Mekke'den girecek olsa, o zaman da Muarres-Ebtah yolunu takip ettiği anlatılmaktadır.⁵⁰⁸ Bununla birlikte Medine'ye gireceği zaman hangi gerekçeyle çıkmış olursa olsun tekrar geri döndüğünde hep aynı şekilde hareket ederek ve aynı duayı okuyarak Medine'ye giriş yaptığı nakledilmektedir.⁵⁰⁹ Hz. Peygamber'in Medine'ye girişi Zülhuleyfe'den olursa, Zülhuleyfe'de bulunan yüksek bir ağaca gelir devesini ona doğru hareket ettirir ve sonrasında da duasını yaptığı anlatılmaktadır.⁵¹⁰ Şayet Medine'ye giriş başka bir yönden ise bu durumda

⁵⁰³ Buharî, s.433, Hadis No: 1800-1801.

⁵⁰⁴ Vakıdî, c. III, s. 251.

⁵⁰⁵ Dımaşkî, c. VI, s. 287.

⁵⁰⁶ Buharî, s. 373, Hadis No: 1533.

⁵⁰⁷ Vakıdî, c. III, s. 251.

⁵⁰⁸ Vakıdî, c. III, s. 251.

⁵⁰⁹ Buharî, s. 433, Hadis No: 1797.

⁵¹⁰ Buharî, s.433, Hadis No: 1797; Vakıdî, c. III, s. 250.

yine aynı şekilde ya bir ağaca yanaştığı ya da yüksek bir tepeye çıktığı ve duasını burada yaptığı rivayet edilmektedir. Bundan hiçbir zaman taviz vermediği gibi arkadaşlarının da buna riayet etmelerini ısrarlı bir şekilde istediği anlatılmaktadır.⁵¹¹ Hz. Peygamber tam bu esnada Medine'yi görünce her zaman yaptığı duayı yaptı.

Allah'tan başka ilah yoktur, O'nun hiçbir ortağı yoktur. Her şeyin mülkü ve hamdı O'na mahsustur. O Allah ki, O'nun her şeye gücü yeter. Bizler O'na yönelmiş, O'na tövbe etmiş, O'na ibadeti halis kulmuş, secdeyi sadece O'na yapmış ve sadece O'na hamd etmiş insanlarız. Şüphesiz Allah vâdini yerine getirmiş, kuluna da yardım edip O'nu zafere ulaştırmıştır. Düşmanlarını da tek başına darmadağın edip perişan etmiştir.⁵¹² Allah'ım bizler yolcuğun sıkıntılarından-kötülüklerinden, eve döndüğümüzde yaşayabileceğimiz kerih şeylerden ve ailemizin ile malımızın durumu hakkında görüp karşılaşacağımız her türlü kötü görüntülerden-manzaralardan- ve hallerden sana sığınıyoruz. Allah'ım bu yolcuğun sonuna geldiğimiz şu anlarda, bize senin mağfiret ve rızana kavuşturacak haberlerin en sâlihi, en hayırlı olanını kavuştur.⁵¹³ şeklinde dua ettiği ve öylece arkadaşlarıyla beraber gündüz gözüyle Medine'ye girdiği anlatılmaktadır. Hz. Peygamber Medine'ye Zilhicce ayının bitmesine 7 veya 8 gün kala (20, 21 Mart 632) girdiği rivayet edilmektedir. Hz. Peygamber Medine'ye Zülhuleyfe tarafında bulunan 'Tariku'l-Arîş' yolundan giriş yaptığı rivayet edilmektedir. Medine'ye giriş yapan Hz. Peygamber'in buradan girişi ister bir savaşın seferi neticesinde olsun, ister hac veya umre yolculuğundan sonraki bir dönüş olsun, Medine'ye ilk girdiğinde yaptığı ilk iş, Mescid-i Nebeviye gitmek, orada devesini çöktürmek ve mescide girmektir. Bir rivayete göre Medine'ye girdiğinde ilk yaptığı mescide girmek ve 2 rekâtlık bir namaz kılıp daha sonra da doğruca evine gitmektir.⁵¹⁴ Bir başka rivayete göre ise ilk yaptığı mescide girmek ve 2 rekât namaz kıldıktan sonra evine gitmeden mescitte oturmak sahabesi ile sohbet edip seferde yaptıklarının analizini yapmaktır.⁵¹⁵ Bu iki rivayet haricinde bir de

⁵¹¹ Buharî, s. 434, Hadis No: 1802.

⁵¹² Buharî, s.433, Hadis No: 1797; Vakıdî, c. III, s. 250.

⁵¹³ Vakıdî, c. III, s. 251.

⁵¹⁴ Ebu Davut, s.613, Hadis No: 2782; Dımaşkı, c. VI, s. 289.

⁵¹⁵ Ebu Davut, s. 613, Hadis No: 2781.

şöyle farklı rivayet mevcuttur ki; Hz. Peygamber Medine'ye girdi mescitte 2 rekât namazını kıldı daha sonra sahabesini etrafında topladıktan sonra minbere çıktı ve:

Ey insanlar! Ebu Bekir beni hiçbir vakit, asla üzmemiştir. Bunu bilin isterim. Ey insanlar ben Ömer b. el-Hattab'tan, Osman b. Affan'dan, Ali b. Ebi Talib'ten, Talha b. Ubeydullah'tan, Zübeyir b. Avvam'dan, Said b. Malik'ten, Abdurrahman b. Avf'tan ve ilk muhacirlerden razıyım, bunu bilin istiyorum.

Ey insanlar! Allah Bedir savaşında bulunan mücahitlerle beraber Hudeybiye gününde bulunanları da affetmiştir.

Ey insanlar beni ailem, hısımlarım ve ashabım konusunda, onlara iyi davranacağınıza dikkatli bir şekilde haklarına riayet edeceğinize dair rahatlatın güven verin, zira sizi uyarıyorum. Dikkat edin onların en küçük bir haklarına girmiş bir şekilde Allah'ın huzuruna gelmemeniz hususunda sizi uyarıyorum. Çünkü bu yanlış bir mazereti olmaz.

Ey insanlar! Dillerinizi incitici bir şekilde ashabıma karşı sakın kullanmayın! Sakın unutmayın, bir kişi vefat ederse onun hakkında sadece hayır konuşun, mevta hakkında daha da başka bir şeyi sakın konuşmayın.⁵¹⁶ dediği rivayet edilmektedir.

Şunu da önemine binaen ifade etmek gerekir ki, Hz. Peygamber'in Medine'ye girişinden hemen sonra vefatına sebep olacak olan hastalığın ilk belirtisi kendisini gösterdi.⁵¹⁷ Zira Medine'ye girdiği bu ilk günde başında şiddetli bir ağrının var olduğu anlatılmaktadır. Ancak Hz. Peygamber bu baş ağrısına rağmen o güne denk gelen ve Bahreyn tarafında Medine'ye ulaşan Rabia kabilesi mensuplarını kabul etti. Hz. Peygamber'in bu halde olmasına rağmen bu kabileyi kabul etmesinin sebebi İslam'ın üstünlüğünü onlara kabul ettirmekle birlikte onlara değer verildiğini göstermek olduğu rivayet edilmektedir.⁵¹⁸ Hatta ziyaretten sonra Hz. Peygamber, Amr b. As'ı Bahreyn'e orada bulunan kabilelere İslam'ı tebliğ etmesi için gönderdiği de

⁵¹⁶ Tabarani, *Mu'cemu'l-Kebir*, c. VI, s. 104; Dımaşkî, c. VI, s. 290.

⁵¹⁷ Dımaşkî, c. VI, s. 292.

⁵¹⁸ Dımaşkî, c. VI, s. 292.

rivayet edilmektedir. Bu sırada Hz. Peygamberin baş ağrısının hiç hafiflemediği nakledilmektedir.⁵¹⁹ Aslında bu baş ağrısı Hz. Peygamber'in vefatına kadar devam edecek olan sürecin ilk belirtisi olarak kabul etmek mümkündür.

⁵¹⁹ Dımaşkî, c. VI, s. 292.

İKİNCİ BÖLÜM

HZ. MUHAMMED'İN VEFATINA KADAR MEYDANA GELEN OLAYLAR

2.1. VEDA HACCI'NDAN SONRA MEDİNE'DE GELİŞEN OLAYLAR

Hız. Peygamberin Veda Haccı dönüşünde Medine'de ilk yaptığı şeyin Sa'd b. Ebi Vakkas'ı ziyaret etmek olduğu nakledilmektedir. Bu rivayetin aynısını yukarıdaki kısımda Veda Haccı esnasında Mekke'de yaşandığını nakletmiştik. Kaynaklarda bu ziyaretin aynısının Veda Haccı'ndan hemen sonra da yapıldığı aktarılmaktadır.⁵²⁰ Bize öyle geliyor ki Hız. Peygamber Sa'd'ı Veda Haccı esnasında ziyaret ettiği gibi Veda Haccı bittikten sonrada Medine'de de durumunu merak ettiği ve bunun için de onu ziyarete gittiğidir. Aralarında Veda Haccı'ndaki konuşmalara benzer bir konuşmanın geçtiği nakledilmektedir.

Hız. Peygamber insanların İslam'a büyük bir teveccühle yöneldiklerini görünce artık vefatının yakın olduğunu anladığı rivayet edilmektedir.⁵²¹ Özellikle de İbn Abbas'ın anlattığına göre Nasr süresinin inmesi ile Hız. Peygamber vefatının yakın olduğunu idrak ettiği söylenir. Hız. Peygamber vefatının yaklaştığını hissetmiş olmasının bir sonucu olarak, o zamana kadar hiç âdeti olmadığı halde, zaman zaman Bakî' mezarlığına gitmeye ve orada sabaha kadar kalmaya başladığı anlaşılmaktadır.⁵²²

2.1.1.Hız. Peygamberin Hastalanması ve Vefatı

Hız. Peygamber daha Veda Haccı'nı yapmadan önce vefatına sebep olacak olan hastalığı ile ilgili emareler kendini göstermeye başladı. Bu emârelerin Veda Haccı esnasında kendini çok fazla göstermediği anlaşılmaktadır. Ancak bu hastalık, Veda Haccı bittikten hemen sonra Medine'ye girişten itibaren kendini daha şiddetli bir şekilde göstermeye

⁵²⁰ Vakıdî, c. III, s. 253.

⁵²¹ İbn Hazm, (ö.452/1060) *Cevamiü's-Siretü'n-Nebevviye*, Tashih: Abdülkerim Sâmî el-Cündî, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 2003, s. 155.

⁵²² İbn Hazm, s. 155.

başladı.⁵²³ Bununla birlikte Hz. Peygamber bu hastalıktan dolayı ortaya çıkan baş ağrısına rağmen günlük işlerini devam ettirmekle birlikte, bu anlamda İslam dininin tebliğ edilmesi için çalışmalarını hiç aksatmadan sürdürdüğü görülmektedir. Bunu en güzel örneği Hz. Amr b. As'ı Bahreyn'e elçi-mübelliğ olarak göndermesi ve ona bazı uyarılarda bulunmasıdır.⁵²⁴

Ancak özellikle Safer ayınının sonundan itibaren Hz. Peygamberin bu baş ağrıları çok şiddetlendiği anlaşılmaktadır.⁵²⁵ Bir rivayete göre Hz. Peygamberi yatağa düşüren ilk şiddetli baş ağrısı hanımlarından Hz. Zeynep bint Cahş'ın evinde iken yaşadığı baş ağrısıdır.⁵²⁶ Bir başka rivayete göre ise Hz. Peygamberin hastalığının ilk belirtisi Musevi asıllı eşi Hz. Reyhane'nin yanında iken oldu.⁵²⁷ Hz. Peygamberin bu ağrıları daha sonraki süreçte yoğunlaşarak devam etti. En sonunda hanımlarından Hz. Meymune'nin yanında bu ağrılar dayanılmayacak boyuta ulaşınca, bütün hanımlarından hastalığı sırasında Hz. Aişe'nin yanında kalmak için müsaade istedi. Hanımlarından bu müsaadeyi aldıktan sonra Hz. Aişe'nin odasına Hz. Ali b. Ebi Talib ile Amcası Hz. Abbas b. Abdülmuttalib'in yardımı ile ayaklarını sürüye sürüye geçti.⁵²⁸ Hz. Peygamber Aişe'nin odasında dinlenirken, Hz. Aişe de 'Ah başım' diyerek baş ağrısından şikâyet ettiği naledilir. Bunun üzere Hz. Peygamber: *'Ey Aişe senin benden önce vefat etmeni çok isterdim. Eğer sen benden önce vefat edecek olursan, ben seni yıkar kefenler sonra da namazını kılar akabinde de seni güzelce defnederdim.'* diye takılmış, bunu üzerine Hz. Aişe, 'Daha başka ne yapardın? Sanki dört gözle ölmemi bekliyor gibisin! Ben ölünce diğer eşlerinle bu odamda (evimde) yattığımı görür gibiyim.' diye karşılık vermiştir. Hz. Peygamberde bu cevap karşısında, hafifçe tebessüm etmiş,⁵²⁹ daha sonra da, Hz. Aişe'nin baş ağrısı şikâyetiyle 'Ah başım' demesini hatırlatıp, asıl kendi başının çok daha şiddetli ağrısını belirttiği

⁵²³ Bu hastalığın sebebinin Hz. Peygambere Hayber'de, Yahudi bir kadının sunduğu zehirli koyunun olduğu rivayet edilmiştir. Hatta Hz. Peygamberin vefatından birkaç gün önce hanımı Hz. Aişe'ye yakılarak bu durumu anlattığı belirtilir. Bkz. Buharî, s. 1086, Hadis No: 4428.

⁵²⁴ Dımaşkî, c. VI, s. 292.

⁵²⁵ İbnü'l-Esîr, c. II, s. 182.

⁵²⁶ İbnü'l-Esîr, c. II, s. 182.

⁵²⁷ Dımaşkî, c. IV, s. 294.

⁵²⁸ İbn Sa'd, c. II, s. 185-186; İbn Mâce, s.277, Hadis No: 1465.

⁵²⁹ İbn Sa'd, c. II, s. 185-186; İbn Mâce, s.277, Hadis No: 1465.

anlatılmaktadır. Bu baş ağrısından dolayı Hz. Peygamber'in ateşinin iyice yükseldiği, alınına dokunulunca da çok yüksek ateşinin olduğu anlatılmaktadır.⁵³⁰

Bir başka rivayette de Hz. Peygamberin, çektiği baş ağrısından dolayı yatağında dönüp durduğu nakledilmektedir. Bu durumu gören eşi Hz. Aişe ona, Biz böyle kıvransaydık sen bize kızar, neden bu kadar ah vah ediyorsunuz derdin. deyince, Hz. Peygamber, *benim çektiğim sıkıntı iki kişinin çektiği ağrıdan çoktur. Müslümanın hastalığından çektiği acı, ona iki sevap kazandırır. Çekilen ızdıraplara tahammül eden kişi günahlarını, sonbaharda ağaçların yaprak dökmesi gibi döker*, buyurdu. Bu sırada orada bulunan Hz. Ömer b. El-Hattab, Ya Rasulullah, en büyük sıkıntılara maruz kalanlar kimlerdir? Diye sormuş, Hz. Peygamber de, *En büyük felaket ve sıkıntıya nebiler ve onlardan sonrada da onlara derece itibariyle en yakın olanlar, onlardan sonrada en yakın olanlar maruz kalır. Bu böyle devam edip gider*, buyurdu. Hz. Peygamber bunları söyledikten sonra, önceki dönemlerde bu durumunun bir benzerini yaşayan kişilerin, başlarına musibet geldiğinde sabretmelerinden dolayı alacakları ecirden dolayı, adeta sevindiklerini ifade ettiği rivayet edilmektedir.⁵³¹

Hz. Peygamber, bu sıkıntıları yaşarken Yemen'de Esvedü'l-Ansî'nin Peygamberlik iddiasında olduğu haberini aldığı nakledilir. Bu haberin ulaşmasından hemen sonra da Yemâme'de Müseyleme b. Hanife'nin (Müseylemetü'l-Kezzab)'ın, Benu Esed taraflarında Tuleyha ve Medine-Mekke yolu üzerindeki Semira'da da Asker adında birinin Peygamberlik iddiasında bulunduğu haber geldi.⁵³² Bu haber Hz. Peygambere ulaştığı esnada eşi Hz. Aişe'nin yanında dinlenmekteydi. Bu esnada tavır ve yürüyüşü Peygamberimize benzeyen kızı Hz. Fatıma yanına bulunuyordu. Hz. Peygamber kızını sağ veya sol tarafına oturttuğu ve onun kulağına bir şeyler fısıldadığı görüldü. Hz. Fatıma babasının kendisine söylediği şeyden dolayı çok üzüldü ve hüngür hüngür ağlamaya başladı. Hz. Peygamber, kızının çok üzüldüğünü görünce kulağına tekrar bir şeyler fısıldadı, bu sefer Hz. Fatıma'nın gülmeye başladığı rivayet edilmektedir. Orada bulunan Hz.

⁵³⁰ İbn Sa'd, c. II, s. 185.

⁵³¹ İbn Sa'd, c. II, s. 184.

⁵³² İbnü'l-Esîr, c. II, s. 182.

Aişe, Hz. Fatıma'nın bu şekilde önce ağlayıp sonra da gülmesinin sebebini sordu. Hz. Fatıma, bunun kendi ile babası arasında bir sır olduğunu, bu sırrı hiç kimseye söyleyemeyeceğini, söyledi. Daha sonraki günlerde Hz. Aişe bu sırrı öğrenmek için Hz. Fatıma'ya ısrarla tekrar tekrar sırrın ne olduğunu sorduğu anlatılmaktadır. Bu ısrarlara daha fazla dayanamayan Hz. Fatıma babasının vefat etmesinden sonra bu sırrı açıklayabileceğini ifade etti. Nitekim Hz. Peygamberin vefatından sonra Hz. Fatıma, Hz. Aişe'ye babasının kulağına ilk önce kendisinin dünya hayatının bitmeye yakın olduğunu söylediğini, bunun üzerine kendisinin ağlamaya başladığını ifade etti. Sonrada Hz. Fatıma'nın ağlamasına daha fazla dayanamayan Hz. Peygamberin Hz. Fatıma'ya ⁵³³ dünyada bütün kadınların üstünde bir konuma sahip olacağını ve kendi vefatından sonra ailesinden kendisine ilk kavuşacak olanın da yine kendisi olacağını söylediğini, bunun üzerinede gülemeye başladığını, anlattığı rivayet edilir.⁵³⁴

Peygamberimiz, hastalığı devam ederken, gecenin ilerleyen saatlerinde yatağından kalktığı ve baki' mezarlığına gittiği anlatılır. Burada Uhud şehidlerini ziyaret ettiği⁵³⁵ ve bu ziyareti esnasında mezarlığa girerken *'Selam sizin üzerinize olsun ey ebedî diyarın sakinleri, bu bize ve size vâdedilen gelecektir. Siz vadinize bizden önce ulaştınız, biz yakında bu vaade ereceğiz,'* dediği⁵³⁶ rivayet edilmektedir. Mezarlıkta Uhud şehidlerine ve baki' mezarlığında bulunan diğer Müslümanlara dua ettiği görülmektedir.⁵³⁷ Bir başka rivayete göre de bu ziyareti esnasında mevlâsı Ebu Rafî' de ona eşlik etti. Hz. Peygamber mezarlıkta uzun uzun tövbe ve istiğfar ettikten sonra da Ebu Rafî'ya kendisine bu dünya hayatı ve ebedilikle birlikte cennet arasında bir tercihte bulunması istendiğini ve kendisinin de cenneti tercih ettiğini söylediği nakledilir.⁵³⁸ Hz. Aişe, Hz. Peygamberin daha önce de zaman zaman gecenin ilerleyen saatlerinde

⁵³³İbn Sa'd c. II, s. 217; Buharî, s. 891, Hadis No: 3623.

⁵³⁴ Buharî, s. 891, Hadis No: 3623-3624; Müslim, s.1145, Hadis No: 2449-2451; Dımaşkî, c. IV, s. 305-306.

⁵³⁵ İbn Sa'd, c. II, s. 181.

⁵³⁶ İbn Sa'd, c. II, s. 181-182.

⁵³⁷ İbn Sa'd, c. II, s.181.

⁵³⁸ İbn Sa'd, c. II, s. 182.

kalkıp Baki' mezarlığında Uhud şehitlerinin mezarlıklarının bulunduğu yere gittiğini söylediği rivayet edilmektedir.⁵³⁹

Hz. Peygamberin hastalığının safer ayının bitimine 2 gün kala (24 Mayıs 632) iyice şiddetlendiği zikredilmektedir.⁵⁴⁰ Hz. Peygamber, hastalığın şiddetinden mescide ancak Hz. Fazl b. Abbas ve Hz. Ali b. Ebi Talib'in kollarına girmeleri ve ayaklarını yere sürte sürte yürümek kaydıyla çıkabildiği rivayet edilmektedir.⁵⁴¹ Bazı günlerde Hz. Peygamber bu baş ağrısının acısından bir nebze kurtulabilmek için Medine'nin 7 kuyusundan su çekilip getirilmesini istediği ve getirilen suyun üzerine boşaltılmasını söylediği rivayet edilmektedir. Hz. Peygamberin ancak bu şekilde biraz rahatladığı ve yanındakilerle konuşabildiği anlatılmaktadır.⁵⁴²

Hz. Peygamberin hastalığının şiddetli geçtiği birgün de, yanında bulunanlar ona eski bir Arap tedavi yöntemini uygulayarak bir ilaç vermek için izin istediler, o buna izin vermedi. Ancak buna rağmen kendinden geçtiği bir anda hastalığına iyi geleceğini düşünülerek kendisinin istemediği bu tedavi yöntemi kendisine uygulandı.⁵⁴³ Peygamberimiz kendine geldiğinde istemediği bu tedavi yönteminin kendisinin üzerinde uygulanmasına çok kızdı ve kendisine bu ilacı veren herkese aynı ilaçtan içirdi.⁵⁴⁴

Hz. Peygamberin hasta olduğu günlerinden birinde yine başına kovalarla su döküldükten sonra bir nebze rahatladığı ve cemaatle namaz kıldırılmaya çıktığı görülmektedir. Ancak Hz. Peygamber namazı ancak oturarak kıldırabildiği anlatılır. Yine dermansızlıktan dolayı oturarak namaz kıldırıldığı bir günde, arkada ayakta ona tabi olanlara Hz. Peygamber eliyle işaret ederek oturmalarını işaret ettiği, namaz bittikten sonra da onlara dönerek, *imam ne yaparsa siz de aynısını yapın*, dediği rivayet edilir.⁵⁴⁵ Hz. Peygamberin minberde yaptığı konuşmalarından birinde de, Allah'a hamd ve sena ettikten sonra Uhud şehitleri için dua ettiği ve Ensar hakkında Muhacirlere:

⁵³⁹ İbn Sa'd, c. II, s. 182-185

⁵⁴⁰ Vakıdî, c. III, s.253.

⁵⁴¹ İbn Şihab el-Zühri, s.130.

⁵⁴² İbn Şihab el-Zühri, s.131.

⁵⁴³ Bu âdete 'Led' deniyordu. Led zamanın Arapları arasında ağzın içine keskin bir aletle yara açıp kan akıtmaktır.

⁵⁴⁴ İbn Hazm, s. 155-156.

⁵⁴⁵ İbn Sa'd, c. II, s. 190.

*'Ey muhacirler topluluğu şüphesiz sizler çoğalyorsunuz, daha da çoğalacaksınız ve Ensar azınlıkta kalacak. Ensarın benim kendisine sığındığım sığınağım olduğunu unutmayınız!'⁵⁴⁶ Ensar'ın cömert olanına daha çok cömertlikle karşılık verin. Cömert olmayanına da hoşgörü ve yumuşak davranın.'*⁵⁴⁷ Dediği ifade edilmektedir.

Hz. Peygamber bu uyarılarını yaptıktan sonra minberden inerek Hz. Fazl b. Abbas ve Hz. Ali b. Ebi Talib'in desteği ile evine geçtiği rivayet edilmektedir. Hz. Peygamberin bu haleri taşıdığı bir günde, Hz. Abbas b. Abdulmuttalib, Hz. Ali b. Ebi Talib'e 'Ey Ali, Rasulullah'ın yüzü Abdulmuttalib oğullarının ölümüne yakın günlerindeki yüzüne döndüğünü görüyorum, sen iyisi mi ona git ve halifelikle ilgili kimi tavsiye edeceğini sor' dediği nakladılır. Ancak Hz. Ali'nin buna yanaşdığı, amcası Abbas'ada, *'Amca, şayet bunu sorarsam ve Hz. Peygamber de bizim hakkımızda olumsuz bir cevap verirse, işte o zaman o makamı bize artık hiç kimse vermez. Bundan dolayı ben bu konuyla ilgili Hz. Peygambere her hangi bir şey sormayı uygun görmem'* diyerek, amcası Hz. Abbas b. Abdülmuttalib'in bu teklifini geri çevirdiği anlatılır.⁵⁴⁸ Bununla birlikte bazı kaynaklarda Hz. Peygamberin Hz. Ebu Bekir'in hilafetinde hiç kimsenin ihtilafa düşmemesi için bir vasiyet mektubu yazdırmak istediği, ancak daha sonra, Hz. Ebu Bekir'in hilafeti konusunda hiç kimsenin itiraz etmeyeceği düşüncesiyle bundan vazgeçtiği anlatılmaktadır.⁵⁴⁹

Hz. Peygamber vefatına yakın günlerde Hz. Ebu Bekir'in evine giden kapı hariç Mescidi Nebevi'nin bütün kapılarının kapanmasını istediği rivayet edilmektedir.⁵⁵⁰ Hz. Peygamber hastalığının şiddetinden dolayı başı sargılı bir halde son akşam namazını kıldırmak için mescide çıktığı ve Mürselât Süresini okuyarak ahabına namaz kıldırdığı nakledilmektedir.⁵⁵¹ Bu dönemde Hz. Peygamberin hastalığının son derece ağırlaşmasından dolayı, namazı cemaatle ayakta kılamadığı için⁵⁵² kendi yerine namaz

⁵⁴⁶ İbn Şihab el-Zühri, s. 131.

⁵⁴⁷ İbn Şihab el-Zühri, s. 130; İbn Sa'd, c. II, s. 220-221.

⁵⁴⁸ Buharî, s. 1090, Hadis No: 4447; Dımaşkî, c. VI, s. 426.

⁵⁴⁹ Dımaşkî, c. VI, s. 358.

⁵⁵⁰ İbn Şihab el-Zühri, s. 131.

⁵⁵¹ Buharî, s. 1086, Hadis No: 4429.

⁵⁵² İbn Sa'd, c. II, s. 190.

kıldırarak üzere en yakın arkadaşı Hz. Ebu Bekir'i görevlendirdiği rivayet edilmektedir.⁵⁵³

Hz. Peygamber daha önce yaşadığı hastalıklardan kurtulmak için tedavinin her yöntemini hem denediği ve başkalarına tavsiye ettiği ifade edilmektedir. Yukarıda bahsi geçen Hz. Sa'd b. Ebi Vakkas'ın Mekke'de yakalandığı hastalık durumunda da Hz. Peygamberin uyguladığı tedavi buna en güzel örnektir. Hastalıklardan kurtulmak için her türlü tedavi yöntemi uygulanırken bu tedavi yöntemlerinden birinde dua olduğunu görmekteyiz. Zira Hz. Peygamberin bu hastalığı esnasında şifa için dua edildiği de görülmektedir.⁵⁵⁴

Hz. Peygamber ömrünün son gecesinde akşam namazını cemaate kıldırarak için başı sargılı bir halde sağ tarafında Hz. Ali b. Ebi Talib, sol tarafında da Fadl b. Abbas olduğu halde mescide girdiği anlatılmaktadır. Bu akşam namazının Hz. Peygamberin sesinin duyulduğu son namaz olduğu rivayet edilmektedir.⁵⁵⁵ Hz. Peygamber namazın bitiminden sonra evine geçtiği ve burada bir baygınlık geçirdiği de nakledilmektedir. Hz. Peygamber bu baygınlıktan uyandıığında yatsı namazının kılınıp kılınmadığını sordu, kendisine cemaatin kendisini beklediği söylendiğinde, hemen kaltı ve abdest almaya başladı. Abdest aldıktan sonra namaz kıldırarak yönelirken aniden tekrar baygınlık geçirdi ve bir süre baygın kaldıktan sonra tekrar kendine geldiği ve yine namaz kılındı mı diye sorduğu anlatılmaktadır. Yine kendisine cemaatin hala kendisini beklediği söylenince yeniden abdestini tekrar almaya başladığı rivayet edilmektedir. Ancak tekrar bir kez daha baygınlık geçirdiği ve bu durumun birkaç defa daha tekrar ettiği rivayet edilmektedir. Hz. Peygamber bu durumdan dolayı namazı kıldırarakmayacağını anladığı ve bunun üzerine namazın Hz. Ebu Bekir tarafından kıldırılmasını istediği anlatılmaktadır. Bu bağlamda Hz. Ebu Bekir'in yatsı namazını kıldırıldığı rivayet edilir. Hz. Ebu Bekir namazı kıldırırken, Hz. Peygamber evinin kapısından namaz kılan cemaate baktığı ve tebessüm edip Allah hamd ettiği de bir başka rivayette de anlatılmaktadır.

⁵⁵³ İbn Şihab el-Zühri, s. 132.

⁵⁵⁴ İbn Sa'd, c. II, s. 187.

⁵⁵⁵ Buharî, s. 1088, Hadis No: 4429; Tirmizî, s. 314, Hadis No: 308.

Hız. Peygamber bu manzarayı gördükten sonra da yatağına döndüğü ve dinlenmeye devam ettiği rivayer edilmektedir.⁵⁵⁶

Bir başka rivayette de Hız. Peygamber bir kolunda Hız. Ali b. Ebi Talib diğer kolunda da Hız. Abbas b. Abdülmuttalib olduğu halde cemaate gelir ve Ebu Bekir'in hemen arkasında namaza durur. Bu Hız. Peygamberin cemaatle kıldığı son namazdır. Hız. Peygamberin vefat ettiği günün sabahında ise, sabah namazını Hız. Ebu Bekir'in arkasında kılmak için hiç kimseden yardım almadan odasından çıktığı anlatılmaktadır. Daha sonrasında da hazırda olan cemaate katılmak için yürüdüğu ve safları yara yara Hız. Ebu Bekir'in hemen arkasına kadar geldiği ve namazı Hız. Ebu Bekir'in hizasında ama ona uyararak kıldığı rivayet edilmektedir. Namaz biter bitmez herkesin Hız. Peygamberin durumunun iyi olmasından dolayı çok sevindiği bu rivayetin devamında görölmektedir.⁵⁵⁷ Bunun üzerine Hız. Peygamber hemen evine girmediği, insanlara dönerek onlarla beraber son sohbetini yaptığı görölmektedir. Hız. Abdurrahman b. Avf'tan gelen bir rivayete göre insanlar Hız. Peygambere ey Allah'ın elçisi bize vasiyette bulun dediklerinde O, Size ilk Müslüman olanlarla beraber Muhacirleri ve onların evlatları ile birlikte, onların hallerini ve itibarlarını korumanızı vasiyet ediyorum, dediği rivayet edilmektedir.⁵⁵⁸

Bir başka rivayete göre de Hız. Peygamberin vefat edeceği günün sabahında, namazı Hız. Ebu Bekir'in hizasında ama ona uyararak kıldığı anlatılmaktadır. Hız. Peygamber namazın akabinde insanlara dönerek, yüksek bir sesle onlara Allah'ın kitabının helal kıldığından başka bir şeyi helal kılmadım ve Allah'ın kitabının haram kıldığı şeyden de başka bir şeyi asla haram kılmadım deyip insanları fitneye karşı uyardığı anlatılmaktadır.⁵⁵⁹ Hız. Peygamber aynı konuşmada, bu uyarılarını sadece arkadaşlarına değil ailesine de yaptığı rivayetin devamında görölmektedir. O anda hemen yanı başında bulunmakta olan kızı Hız. Fatıma ve halâsı Hız. Safiye'ye dönerek, onlara da kendisinin ahirette onlara yardımcı

⁵⁵⁶ Buharî, s. 172, Hadis No: 687.

⁵⁵⁷ İbn Sa'd, c. II, s. 191.

⁵⁵⁸ İbn Şihab el-Zühri, s. 130; İbn Sa'd, c. II, s. 220-221.

⁵⁵⁹ İbn Hişam, c. VII, s. 547.

olamayacağını, kendi kendilerini ahiretin sıkıntılarında korumaları gerektiğini söylediği ve bu şekilde onları uyardığı görülmektedir.⁵⁶⁰

Hz. Peygamber vefat edeceği gün yanına Hz. Aişe'nin kardeşi Abdurrahman b. Ebu Bekir'in girdiği anlatılmaktadır. Bu esnada Hz. Peygamber hastalığından dolayı konuşmakta bile zorlanmaktadır. Abdurrahman içeriye girdiğinde elinde taze bir misvakın olduğu görülmektedir. Hz. Peygamberin konuşmada yaşadığı mecalsizlikten dolayı, îmâ ile Abdurrahman'ın misvakını istediği ve Abdurrahman'ın bunu ilk başta anlayamadığı anlatılır. Hz. Aişe durumun farkına vararak Hz. Peygamberin misvakı istediğini kardeşine söyler. Bunun üzerine Abdurrahman misvağı Hz. Aişe'ye verir, Hz. Aişe önce misvağı yıkar temizler daha sonra Hz. Peygambere uzatır. Hz. Peygamber bu misvakla dişlerini misvaklar.⁵⁶¹ Rivayetlere göre bu esnada biraz kendine gelir gibi olur. Bunun üzerine Hz. Peygamber çevresindekilerin toplanmasını ister ve onlara kendisinden sonra hiç sapmayacakları bir vasiyeti olduğunu ve bu vasiyetini yazdırmak istediğini söyler.⁵⁶²

Hz. Peygamberin yazdırmak istediği bu vasiyetin konusu İslam tarihi boyunca çokça tartışılan bir konudur. Biz bu konuyu daha detaylı bir şekilde inceleyeceğiz ancak şunu da burada ifade etmemiz gerekir ki, bu vasiyetin ne zaman yazdırılmak istendiği ile ilgili farklı rivayetler dile getirilmektedir. Bu rivayetlerden bazısı vefat edeceği güne işaret ederken bazısı da vefatından dört gün öncesine işaret etmektedir. Bu olaya İslam Tarihinde Kırtas olayı denilmektedir. Bu bağlamda bu Kırtas olayı dâhil olmak üzere Hz. Peygamberin vefatından sonra Hz. Peygamberin herhangi bir vasiyetinin olup olmadığı eşlerine ve arkadaşlarına sorulduğunda net bir şekilde, bir vasiyetinin olmadığını ifade ettikleri nakledilmektedir.⁵⁶³

Ancak Hz. Peygamberin amcaoğlu İbn Abbas'tan gelen bir rivayette Hz. Peygamber vefatından az önce Yahudi ve Hıristiyanlara Peygamberlerinin mezarını kabir edinmelerinden dolayı onlara lanet edildiğini ve kendi mezarının da bu duruma sokulmaması konusunda

⁵⁶⁰ İbn Sa'd, c. II, s. 191.

⁵⁶¹ Buharî, s. 1090-1091, Hadis No: 4450.

⁵⁶² Buharî, s. 1087, Hadis No: 4432.

⁵⁶³ İbn Hişam, c. VII, s. 546; Buharî, s. 676, Hadis No: 2740.

uyarılarda bulunduğunu söylemektedir.⁵⁶⁴ Bu durumda Hz. Peygamber kabrinin mescit edinilmesini kesin ve net bir tarzda yasaklamış ve hatta bunu yapacak olanlara lanet okuduğu nakledilmektedir.⁵⁶⁵ Kanaatimizce bu durum Hz. Peygamberin bir vasiyeti olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte, Hz. Peygamberin vasiyeti olarak değerlendirilebilecek bir başka şey de varsa, o da namazın önemi hakkındadır. Zira namaz üzerinde ısrarla durması ve namazın aksatılmamasını ömrünün her anında tekrar tekrar söylemesi buna önemli bir delildir.⁵⁶⁶ Bu vasiyeti ömrünün son gününde bile îmâyla tekrar ettiği rivayet edilmektedir.⁵⁶⁷

Hz. Peygamberin vefat edeceği anlarda elinde bir su kabının olduğu rivayet edilmektedir. Bu su kabına elini soktuğu ve sonra da, ‘Ölümün sıkıntılı halleri vardır’ dediği, akabinde de kaptan aldığı suyu kendi yüzüne serptiği ve Allah’ım bana ölümün sıkıntılarını kolaylaştır, diye dua ettiği rivayet edilmektedir.⁵⁶⁸ İşte tam bu sırada, tam vefat edeceği anda elini su kabının içine daldırdığı sonra su dolu olan elini göğe doğru kaldırarak ve gözlerini de tavana dikerek ‘Yüce olan dosta, yüce olan dosta’ dediği ve bu şekilde eli yana kayarken, son nefesini verdiği rivayet edilmektedir.⁵⁶⁹

Hz. Peygamberin vefatı⁵⁷⁰ Pazartesi günü duhâ vaktinin en belirgin anında⁵⁷¹ hanımı Hz. Aişe’nin yanında ve başı Hz. Aişe’nin dizleri üzerinde iken oldu.⁵⁷² Hatta Hz. Aişe’nin anlattığına göre, Hz. Peygamber vefat ettiğinde, başı Hz. Aişe’nin göğsü üstündeydi. Hz. Aişe Hz. Peygamberin vefat ettiğini anladıktan sonra Hz. Peygamberin başını bir yastığa koyarak kadınların olduğu yere gidip ağıt yakmaya başladığı anlatılmaktadır.⁵⁷³ Ancak bir başka rivayette Hz. Peygamberin hanımı Hz. Aişe’nin kucağında değil Hz. Ali b. Ebi Talip’in kucağında vefat ettiğini iddia edilmektedir. Bu rivayette de Hz. Peygamberin son vasiyetinin namaz olduğu nakledilmektedir.⁵⁷⁴ Bu iki rivayetten Hz. Aişe’nin evinde vefat ettiğini

⁵⁶⁴ Buharî, s. 1089, Hadis No: 4441.

⁵⁶⁵ İbn Sa’d, c. II, s. 226.

⁵⁶⁶ İbn Mace, s. 302, Hadis No: 1625.

⁵⁶⁷ İbn Sa’d, c. II, s. 222; İbn Mace, s. 472, Hadis No: 2697.

⁵⁶⁸ Daha geniş bilgi için bkz: İbn Sa’d, c. II, s. 226.

⁵⁶⁹ İbn Sa’d, c. II, s. 222; Buharî, s. 1618-1619, Hadis No: 6510.

⁵⁷⁰ Dımaşkî, c. VI, s.381-389-394.

⁵⁷¹ İbn Hişam, c. VII, s. 547.

⁵⁷² Buharî, s. 1087, Hadis No: 4440.

⁵⁷³ İbn Sa’d, c. II, s. 229.

⁵⁷⁴ İbn Sa’d, c. II, s. 230.

iddia eden anlatım daha sağlam görülmele birlikte Hz. Peygamberin Hz. Ali b. Ebi Talib'in yanında vefat ettiğini iddia eden görüşü de yabana atmamak gerekir diye düşünüyöruz. Bununla birlikte bu iki rivayette de, Hz. Peygamber vefat ettikten sonra yüzünün bir örtü ile örtüldüğü anlatılmaktadır.⁵⁷⁵ Hz. peygamberin yüzünün bir örtü ile örtülmesi konusuyla ilgili olarak başka bir görüşe göre ise, Hz. Peygamberin yüzü, kendi elbisesi ile örtüldü.⁵⁷⁶

Hz. Peygamberin hastalanıp vefatına kadar süren dönemin Safer ayının 29 Çarşamba (26 Mayıs 632) günü başladığı rivayet edilmektedir. Hz. Peygamberin vefat ettiği günün ise Rebi'ülevvel ayının 12'si Pazartesi (8 Haziran 632) günü kuşluk vakti olduğu anlatılmaktadır.⁵⁷⁷ Bu rivayet temel alındığında Hz. Peygamberin hastalanması ile vefatı arasındaki sürenin 13 gün olduğunu söyleyebiliriz.⁵⁷⁸

Hz. Peygamberin hastalığı sırasında tedavi için o günün şartları çerçevesinde, tıbbın bilebildikleri bütün imkânlarının kullanıldığı rivayet edilmektedir.⁵⁷⁹ Eşi Hz. Aişe de, Peygamberimizden öğrendiği şekliyle ona dua ettiği anlatılır. Hz. Peygamberin vefat etmeden önce duyduğu son dünya sözlerinin de bu dualar olduğu anlaşılmaktadır.⁵⁸⁰

Hz. Peygamberin vefatı anî olan bir vefat şekli değildir, yaklaşık iki haftalık bir süreç içerisinde olduğu görülmektedir. Ancak yine de bazı Müslümanların Hz. Peygamberin vefatına inanamadıkları anlatılır. Bu durumun onlar için çok büyük bir sarsıntı oluşturduğu muhakkaktır.

2.1.2. Hz. Muhammed'in (sav) Cenazesinin Yıkanması ve Defnedilmesi

Hz. Muhammed'in (sav) vefat haberinin Medine'de yayılması ile birlikte insanların şaşkına döndüğü anlatılır. Hz. Ömer, bu haberi alınca Hz. Peygamberin öldüğünü söyleyen olursa onu öldüreceğini haykırması ve

⁵⁷⁵ İbn Sa'd, c. II, s. 231.

⁵⁷⁶ İbn Sa'd, c. II, s. 231.

⁵⁷⁷ İbn Sa'd, c. II, s. 237.

⁵⁷⁸ İbn Sa'd, c. II, s. 238, 256; Vakıdî, c. III, s. 256; Taberî, c. III, s. 199-200; Dımaşkı, c. VII, s. 51

⁵⁷⁹ Buharî, s. 1441-1450, Hadis No: 5017; Buharî, *Kitabu't-Tıbb*, s. 1441; Dımaşkı, c. VI, s. 348.

⁵⁸⁰ İbn Sa'd, c. II, s. 185-190; Buharî, s. 1441, Hadis No: 5017-536.

mescitte eli kınından çekili halde duran kılıcında, hazırda beklemeye başladığı görülmektedir. Hz. Peygamberin vefat anına şahid olamayan Hz. Ebu Bekir vefat haberini duyunca ağlayarak Hz. Peygamberin hanesine gittiği ve Hz. Peygamberi alnından öperek, Anam babam sana feda olsun! Yaşarken de güzeldin vefat ettikten sonra da güzelsin, dediği rivayet edilmektedir.⁵⁸¹ Bir başka anlatımda ise Hz. Ebu Bekir vefat haberini alınca Hz. Peygamberin hücre sine girdikten sonra Hz. Peygamberin yüzünün üstündeki örtüyü kaldırarak vefat ettiğini görmüş bu durumdan dolayı geriye çekildiği, ancak hemen toparlanıp baş tarafına iyice yaklaşarak, *şimdi Allah Resulü vefat mı etti?* diye sorduğu ve bunun üzerine ağıt yakarak, *Eyvahlar olsun! Ey Nebimiz*, dediği ve Hz. Peygamberin yanağından öptüğü rivayet edilmektedir. Sonra tekrar doğrulduğu ve *Eyvahlar olsun ey dostum!* Dediği, akabinde de Hz. Peygamberin alnından tekrar öptüğü anlatılmaktadır. Hz. Ebu Bekir bu durumu üçüncü kez tekrar ederek, *eyvahlar olsun ey Allah'ın seçkin kulu!* dediği ve alnından bir kere daha öptüğü anlatılarak Hz. Ebu Bekir'in Hz. Peygamberin vefat haberini alması neticesindeki hali bize nakledilmektedir. Hz. Ebu Bekir Hz. Peygamberin vefatına bu şekilde tepki verdikten sonra, Hz. Peygamberin yüzünü örttüğü ve yanından öylece çıkıp Mescid'e gittiği rivayet edilmektedir.⁵⁸²

Mescid-i Nebeviye giren Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer b. Hattab'ın Hz. Peygamberin vefatını kabullenemediğini görünce onu teskin etmeye çalıştığı anlatılır. Ancak Hz. Ömer, hiç kimseyi dinlememekte ve Hz. Peygamberin vefat etmediğini Musa b. İmran gibi gökyüzüne yükseldiğini ve yine Musa b. İmran gibi 40 gün sonra tekrar insanların arasına döneceğini söylemekte olduğu gördü. Bunun üzerine Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer'i bırakıp mescitte minber işlevi gören yüksek bir yere çıktı ve insanları teskin eden bir konuşma yaptığı nakledilir. Konuşmasında, Hz. Peygambere tapan varsa bilsin ki Muhammed ölmüştür, ancak kim ki Allah'a tapmaktaysa bilsin ki Allah diridir ölmez, dedikten sonra Âl-î İmran süresinin 144. ayetini, *'Muhammed sadece ve sadece bir elçidir. Şimdi O ölse veya öldürülse sizler topuklarınızın üzerine gerisin geri mi döneceksiniz,'* okudu. Bir rivayete göre Hz. Ebu Bekir bu ayeti okununcaya kadar hiç kimsenin bu ayeti, aklına

⁵⁸¹ İbn Sa'd, c. II, s. 231.

⁵⁸² İbn Sa'd, c. II, s. 232.

bile gelmediği belirtmektedir. Hz. Ebu Bekir ayeti okuyunca orada bulunanların hepsi başta Hz. Ömer b. Hattab olmak üzere bu ayeti tekrar ederek durumun farkına vardıkları görülmektedir.⁵⁸³ Hatta Hz. Ömer bu ayeti duyunca dizlerinin bağının çözülüp yere düştüğü ve o anda Hz. Peygamberin vefat ettiğini anladığını, söylediği rivayet edilir.⁵⁸⁴

Hz. Ebu Bekir'in konuşmasından sonra bir nebze kendilerine gelen Müslümanlar bu sefer de halifenin kim olacağı konusunu tartışmaya başladılar. Bu tartışma henüz Hz. Peygamberin vefat ettiği gün başladı. Bu tartışmalı halife seçim süreci, sahabenin neredeyse tamamının Hz. Ebu Bekir'in üzerinde itifak etmesi ile neticelendi.⁵⁸⁵

Bir rivayete göre Halife seçiminin ertesi günü Hz. Peygamberin defni için teçhizine başlandı.⁵⁸⁶ Ancak Hz. Ali b. Ebi Talib'in Hz. Peygamberin vefatından itibaren techiz ve tekfini ile meşkül olduğunu görmekteyiz. Hatta bu techiz ve tekfin meselesinden dolayı Halifelik tartışmalarının içinde bile yer alamadığı görülmektedir.⁵⁸⁷

Hz. Peygamberin bu teçhiz, tekfin ve defin grubu içinde başta Hz. Ali b. Ebi Talib olmak üzere, Hz. Abbas b. Abdülmuttalip, Hz. Fazl b. Abbas b. Abdülmuttalip, Hz. Kusam b. Abbas b. Abdülmuttalip, Hz. Üsame b. Zeyd ve Hz. Peygamberin azatlı kölesi Hz. Sevbân'ın var olduğu rivayet edilmektedir. Bir de sadece Hz. Peygamberin bu özel ve ona yapılacak son vazife de bulunmak için Hz. Ali'ye ricada bulunan Evs b. Havli'ninde var olduğu ifade edilmektedir.⁵⁸⁸ Hz. Peygamberi Hz. Ali b. Ebi Talib'in yıkadığı sabit bir rivattir. Hz. Ali b. Ebi Talib Hz. Peygamberi kendi göğsüne doğru dayadığı, Üsame ile Sevbân ise suyu Hz. Peygamberin üzerine dökütüğü ve Fazl ile Kusam'da Hz. Peygamberin bütün bedeni yıkansın diye sağa sola çevirdikleri anlatılmaktadır. Hz. Ali, Hz. Peygamberin üstünde bulunan ince entarisinin üzerinden elini dolaştırıp yıkıyor ve Anam babam sana feda olsun yaşarken de temizdin vefat ettikten sonra da çok temizsin, dediği nakledilmektedir. Yıkama işleminden sonra

⁵⁸³ İbn Hişam, c. VII, s. 550.

⁵⁸⁴ İbn Hişam, c. VII, s. 551; Taberî, c. III, s. 200.

⁵⁸⁵ İbn Hişam, c. VII, s. 557.

⁵⁸⁶ Taberî, c. III, s. 200.

⁵⁸⁷ İbn Hişam, c. VII, s. 551-553; Taberî, c. III, s. 200-201.

⁵⁸⁸ İbn Hişam, c. VII, s. 557-558.

Hız. Peygamberin vücudunun üç parça kefenle sarılığı rivayet edilmektedir.⁵⁸⁹

Kabir kazma için Mekkeli Ubaydete b. Cerrah ve diğeri Medineli Ebu Talha b. Zeyd'e haber gönderildiğı ancak ilk önce gelenin Ebu Talha olduğı nakledilir. Dolayısıyla Hz. Peygamberin mezarını kazma ve lahîr yapma vazifesini üstlenen bu sahabe olmuştur.⁵⁹⁰ Bu arada Hz. Peygamberin nerede defin edileceğı konusunda ihtilaf çıktığı da rivayet edilmektedir. Orada bulunanların bazısı Hz. Peygamberin Mescitte defnedilmesi gerektiğini söylerken, bir başka grup ise Hz. Peygamberin, arkadaşları arasında Bâkî Mezarlığında defnedilmesi gerektiğini söylemekteydi. Hz. Ebu Bekir, Hz. Peygamberden, Peygamberler vefat ettikleri yerde defin edilirler, hadisini duyduğunu söyledi. Bunun üzerine Hz. Ebu Bekir, Hz. Peygamberin vefat ettiği yer olan Hz. Aişe'nin odasına defin edilmesi gerektiğini söylediğı rivayet edilmektedir. Orada bulunanlar bunun üzerine Hz. Peygamberin vefat ettiği yer olan Hz. Aişe'nin odasını kabir için kazmaya başladılar.⁵⁹¹

Bu duyurudan sonra Hz. Peygamberin cenaze namazını imama uymaksızın herkes tek başına kıldı. Sırasıyla erkekler, kadınlar daha sonra çocuklar cenaze namazını kıldı. Bu şekilde cenaze namazı Çarşamba günü gece saatlerine kadar devam etti. Gece saatlerinde biten namazdan hemen sonra hiç beklemeden defin işi de yapıldığı görülmektedir.⁵⁹² Hz. Peygamberi mezara Hz. Ali b. Ebi Talib, Hz. Fazl b. Abbas, Hz. Sevban ve Hz. Kasım b. Abbas indirdiğini görmekteyiz. Bu arada Hz. Sevba Hz. Peygamberin sürekli giydiğı bir elbiseyi de Hz. Peygamber ile beraber mezarına koyduğı anlatılmaktadır.⁵⁹³ Netice itibariyle Hz. Peygamber Pazartesi günü duhâ vaktinde vefat etti, Salı günü teçhizi ve tekfini yapılip akabinde cenaze namazı teker teker bütün sahabesi tarafından kılındığı anlaşılmaktadır. Cenaze namazının Salı günü, gün batımından sonra da

⁵⁸⁹ İbn Hişam, c. VII, s. 559.

⁵⁹⁰ İbn Hişam, c. VII, s. 559-560.

⁵⁹¹ İbn Hişam, c. VII, s. 560-561.

⁵⁹² İbn Hişam, c. VII, s. 560.

⁵⁹³ İbn Hişam, c. VII, s. 560.

devam etmiştir.⁵⁹⁴ Yani Hz. Peygamber Pazartesi duhâ vaktinde vefat etmiş ve ertesi gün akşam vaktinden sonra (Çarşamba günü)⁵⁹⁵ defnedilmiştir.⁵⁹⁶

Ancak Hz. Peygamberin vefatından hemen sonra neden defnedilemediği ile ilgili bazı tartışmaların var olduğu da bilinmektedir. Enes b. Malik'e göre, arkadaşları vefatına inanamadılar. Hz. Peygamberin vefatından bir gün ya da bir buçuk gün sonrasına kadar onun başında beklediler. Öyle ki artık Hz. Peygamberin el tırnakları renk değiştirmeye yeşillenmeye başlamıştı.⁵⁹⁷

Biz burada önemli olduğuna inadığımız ikinci bir konu da Hz. Peygamberin cenaze namazının tek tek kılınması meselesidir. Bunun iki izahının olabileceğini düşünüyoruz. Birincisi; cenaze namazının kılınması demek, bir Müslümanın dünyada hakkıyla Müslümanlığı yaşadığına şahitlik etmek demektir. Dolayısıyla Hz. Peygamberin bütün arkadaşlarının tek tek şahitlik etmek istemelerinden dolayı cenaze namazının bu şekilde kılınması istenmiş olabilir. İkinci görüşümüz ise Hz. Peygamberin vefatından sonra Halifelik makamının belli bir süre boş kalması ile alakalıdır. Aslında Hz. Ebu Bekir ilerde de üstünde duracağımız gibi Benu Sakife kabilesinin gölgeliğinde halife olarak seçildi. Ancak bu durumu Hz. Ali b. Ebi Talib başta olmak üzere Benu Haşim'le birlikte Ensarın da içinde bulunduğu bir grup tarafından henüz kabul edilmediği anlaşılmaktadır. Bundan dolayıdır ki, imam olmadığı için Cemaatle cenaze namazı kılınmadığı anlatılmaktadır.

Bununla birlikte Hz. Peygamberin vefatından önce Hz. Ebu Bekir'i namaz kıldırmakla vazifelendirmiş olması da namazın cemeatle kılınması için yeterli bir sebep olabilir. Ancak bu Hz. Peygamberin hastalığından dolayı namaz kıldıramamasından dolayı olmuş bir durumdur. Yani Hz. Ebu Bekir Hz. Peygamber tarafından halef olarak tayin edilmediği için cenazeyi kıldıracak imam yoktu. Aksi halde insanlar Hz. Peygamber vefat eder etmez Benu Sakife gölgeliğinde hemen toplanıp halife seçmeye çalışmazlardı.

Neticede Hz. Peygamber Pazartesi günü vefat etti, Salı veya Çarşamba günü defin edilfi. Bu konu ile ilgili son olarak şunu da belirtelim ki, Hz.

⁵⁹⁴ İbn Sa'd, c. II, s. 238-239.

⁵⁹⁵ Araplarda gün güneşin batmasıyla biter. Güneş battıktan yani akşam ezanından sonra yeni gün başlar. Gün, akşamdan akşama kadarki zaman dilimidir. Olayısıyla Salı günü gün batımından sonra denilince Çarşamba gününe girildiği anlaşılmaktadır.

⁵⁹⁶ İbn Sa'd, c. II, s. 239.

⁵⁹⁷ İbn Sa'd, c. II, s. 239-240.

Peygamberin vefatından dolayı ashabı birbirlerine kendi aralarında taziyede buldukları rivayet edilmektedir.⁵⁹⁸ Zira, Hz. Peygamber, bütün Müslümanların en yakını idi.

2.1.3. Üsâme Ordusu

Hz. Peygamber, hastalığının ağırlaştığı günlerde, Rum diyarına doğru bir sefer yapılacağını ilan ettir.⁵⁹⁹ Bu seferin temel sebebinin, yaklaşık olarak iki yıl önce Rumlarla yapılan Mute savaşında verilen şehitlerin hesabının sorulmak üzere tertib edildiği anlaşılmaktadır. Zira yaklaşık olarak iki yıl önce yapılan ve kesin bir netice alınamayan bu savaşta Hz. Peygamberin en yakın akrabaları ve dostları şehit oldular. Hz. Peygamberin evlatlığı Zeyd b. Harise ile Hz. Peygamberin amcaoğlu Hz. Cafer b. Ebi Talib ve yine Hz. Peygamberin en seçkin arkadaşlarından olan Hz. Abdullah b. Revaha da bu şehitlerin başında gelidiği rivayet edilir.⁶⁰⁰ Hz. Peygamber bu şehitleri, arkadaşları ile ailesi arasında yaptığı sohbetlerde sık sık andığı zikredilir. Özellikle evlatlığı Zeyd b. Harise'yi hiç dilinden düşürmediği gözden kaçmamıştır.⁶⁰¹ Bu şehitlerin özlemi ve acısının Hz. Peygamberin içinde derin bir iz bıraktığı ifade edilmektedir. Bu sebeple Hz. Peygamber bu orduyu Mute savaşının intikamını alması için hazırladığı anlatılmaktadır.⁶⁰²

Hz. Peygamber ordunun başına Mute ordusunun şehit komutanı Zeyd b. Harise'nin oğlu Usame b. Zeyd'i getirdi.⁶⁰³ Bu görevlendirmenin temelinde Hz. Peygamberin, Zeyd b. Harise ve ailesine karşı beslediği sevginin etkili olduğu kuşkusuzdur. Zeyd b. Harise ve ailesi Hz. Peygamberin nezdinde çok büyük bir sevgiye ve itibara sahipti. Burada zikretmeye çalışacağımız birkaç olayı buna delil olarak getirmek mümkündür.

⁵⁹⁸ İbn Sa'd, c. II, s. 231.

⁵⁹⁹ İbn Seyyidü'n-Nâs, c. II, s. 369.

⁶⁰⁰ İbn Kesir, *el-Bidâya ve n-Nihâye*, c. VI, s. 304.

⁶⁰¹ Vakıdî, s. 1117.

⁶⁰² İbn Kesir, *el-Bidâya ve n-Nihâye*, c. VI, s. 304.

⁶⁰³ İbn Sa'd, c. II, s. 218-219.

Bunun haricinde Hz. Peygamberin Hz. Zeyd ve ailesine beslediği sevgiye delil olması açısından şu örnekleri vermek yerinde olur kanaatindeyiz.

Hz. Peygamberin hanımı Hz. Aişe'nin başından geçen bir olayı Ata b. Yesar şöyle anlatır: Hz. Aişe'den şöyle duydum: Medine'ye hicretin ilk yılında Üsame çiçek hastalığına yakalanmıştı. O hastalığı esnasında Üsame, benim evimin orda eli yüzü kir pas içinde burnundan sümüğü akar vaziyette dolanıyordu. Bunun üzerine Üsame'yi kendimden öteledim ve ona biraz soğuk davrandım. Tam bu esnada Hz. Peygamber geldi Üsame'yi kucakladı ve onun elini yüzünü güzelce sildi ve yıkadı. Hz. Peygamber Üsame'nin elini yüzünü bir yandan yıkarken diğer bir yandan da yüzünün her tarafını öpüyordu. Bunun üzere ben de bir daha Üsame'ye asla sert davranmayacağım diye kendi kendime yemin ettim.⁶⁰⁴

Hz. Peygamberin Üsama'nın babası Zeyd b. Harise'ye olan sevgisi de oldukça fazlaydı. Bunun en açık göstergesi Zeyd'in sesinin bile Hz. Peygamberin heyecanlanmasına yetiyor olmasıdır. Bu durumu anlatan en güzel rivayetlerden biri de, yine Hz. Aişe'nin anlattığı şu olaydır: Ben, Hz. Peygamberin hiçbir zaman bütün vücudunu çıplak bir halde görmedim. Böyle bir duruma sadece bir kez tanıklık ettim. Bir gün Zeyd b. Harise seferden dönmüştü o günün o anlarında Hz. Peygamber benim odamda iken Üsame'nin sesini duydu. Bunun üzerine üstünde hiçbir elbise olmadığı halde hemen ayağa kalktı ve elbisesini sürükleyerek giyinip Zeyd'i karşılamaya çıktı.⁶⁰⁵

Zikrettiğimiz bu olaylar Hz. Peygamberin Zeyd b. Harise ve evlatlarına karşı beslediği sevgiyi göstermek açısından önemli olduğu kanaatindeyiz.

Ancak şunu da ifade edelim ki Hz. Peygamberin Zeyd ve ailesine büyük sorumluluklar vermesi sadece bu muhabbetinden ileri gelmemekteydi. Bu muhabbete ilaveten Zeyd ve Üsame'nin yöneticilikteki üstün kabiliyetlerinin de göz ardı etmemek lazım gelir. Ayrıca Hz. Peygamber bu uygulamasıyla cahiliye döneminden kalan, kölelikten gelenlere karşı

⁶⁰⁴ Vakıdî, c. III, s.1125-1126.

⁶⁰⁵ Vakıdî, c. III, s. 1125-1126.

takinılan olumsuz tavrı da ortadan kaldırmayı amaçladığı anlaşılmaktadır.⁶⁰⁶ Nitekim Hz. Peygamber daha önce Zeyd b. Harise'ye komutanlık verdiğinde eleştirildiği de rivayet edilir. Aynı eleştirinin daha sonra Zeyd'i oğlu Usame'ye ordu komutanlığını verdiğinde de yapıldığı görülmektedir. Hatta bu eleştiriler genelde Araplardan, özelde de Kureyş'ten Hz. Peygamberi çok rahatsız edici boyutlara ulaştığı anlaşılmaktadır.⁶⁰⁷

Ayrıca Usame'nin Rum diyarına yapılacak olan seferde ordunun başına getirildiği esnada yaşının ancak 19 olması da bu eleştirilerin gerekçelerinden bir diğeridir.⁶⁰⁸ Bununla birlikte bir başka eleştiri de, ordunun içinde Ebu Bekir, Ömer b. El-Hattab, Sa'd b. Ebi Vakkas gibi yaşça daha olgun ashabın mevcut olmasına rağmen ordu komutasının Usame'ye verilmiş olmasıdır.⁶⁰⁹

Neticede dedikoduları duyan Hz. Peygamber başında sargı olduğu halde, zorlukla minbere çıktı. Allah'a hamd ve senada bulunduktan sonra insanlara şöyle seslendi: *Şunu kesin olarak görüyorum ki insanlar Usame'nin komutanlığını eleştiriyorlar. Şunu da kesin olarak biliyorum ki daha önceden de insanlar Usame'nin babasına komutanlığı verdiğimde de bu kararımı eleştirmişlerdi. Ancak size şunu kesin olarak söyleyeyim ki hem Usame hem de babası Zeyd komutanlık için yaratılmış insanlardandır ve onların tiynetinde komutanlık yapma vardır. Şunu asla unutmayın ki Zeyd dünyada bana en sevimli gelenlerdendir. Onun oğlu da, ondan sonra bana en sevimli gelendir. Bundan dolayı Onları sakın üzmezin incitmeyin. Onları size vasiyet ediyorum,* Dediği ve daha sonra da minberden inerek evine girdiği rivayete edilmektedir.⁶¹⁰ Bu durumun akabinde Hz. Peygamber, eleştiri ve itirazlara aldırmandan komutanlığı Üsame'ye verdi. Hatta Üsame'nin 'âlemini (sancağını) kendi elleri ile bağladı ve düşmana aman vermeden savaşılmamasını tavsiye ettiği rivayet edilmektedir.⁶¹¹

Üsame sayısı 3000 yaya ve 1000 de süvari olmak üzere 4000 asker olan ordusu⁶¹² ile hemen yola koyuldu. Ancak Üsame kısa bir süre sonra

⁶⁰⁶ İbn Sa'd, c. II, s. 220.

⁶⁰⁷ İbn Sa'd, c. II, s. 217-218.

⁶⁰⁸ İbn Şihab ez-Zühri, s. 151.

⁶⁰⁹ İbn Şihab ez-Zühri, s. 151; es-Süheylî, c. VII, s. 542.

⁶¹⁰ İbn Sa'd, c. II, s. 218-220.

⁶¹¹ İbn Sa'd, c. II, s. 220.

⁶¹² İbn Sa'd, c. II, s. 218.

Hız. Peygamberin hastalığının ağırlaştığı haberini aldı ve bunun üzerine Medine'nin hemen dışında bulunan Culf'da⁶¹³ Hız. Peygamberin son durumunu öğrenmek için beklemeye başladı.⁶¹⁴ Bunun üzerine Hız. Peygamberin vefat haberi geldi. Bu haberden hemen sonra Üsame ve ordusu Medine'ye geri döndü.

Hız. Peygamberin vefat haberi geldikten ve Ebu Bekir'in halife seçilmesinden hemen bir gün sonra Ebu Bekir Üsame'nin ordusunda bulunan herkesi tekrar göreve çağırarak sefere çıkmalarını emretti.⁶¹⁵ Peygamberin vefatını duyan bazı Arap kabileleri arasında irtidat hareketleri ortaya çıkmaya başladığı görülmektedir. Aslında bu hadiselerin daha Hız. Peygamber hayattayken çıkmaya başladığını anlatmıştık. Dolayısıyla Ashabtan bir kısım kimse, irtidat hareketlerinin bastırılmasından sonra ordunun Rumlar üzerine gönderilmesi gerektiği yönünde fikir beyan etmeye başladı. Diğer bir kısım ise Üsame b. Zeyd yerine bir başkasının komutanlığa atanmasını istemekteydi. Hatta Ensar, Ömer b. El-Hattab'ı Üsame'nin yerine bir başkasının atanması için, Ebu Bekir'e gönderdiği rivayet edilmektedir. Hız. Ömer, Ensar'ın bu isteğini Hız. Ebu Bekir'e söyleyince Hız. Ebu Bekir çok hiddetlendi ve Hız. Ömer'in sakalından tutarak onu silkeleyip 'Sen Hız. Peygamberin emrinin tersini yapmamı, onun bağladığı sancağı çözmeme istiyorsun öyle mi? Dedikten sonra,⁶¹⁶ Canımı elinde bulunduran Allah'a yemin olsun ki Medine sokaklarında köpeklerin, sırtlanların dolaştığını ve hatta Peygamberin evinde köpeklerin oynadığını bile görsem Üsame'yi ordusu ile yine gönderirim.' Deddiği rivayet edilmektedir.⁶¹⁷ Ayrıca Hız. Ebu Bekir şöyle bir uyarıyı da yapmıştır:

'Ey İnsanlar! Hız. Peygamber hayattayken Üsame'nin ordusuna kim katılmışsa o hal üzerine devam etsin. Şayet Üsame'nin ordusundan geri kalırsa, şunu unutmayın ki, o geri kalan kim olursa olsun onu Üsame'nin arkasında yürüyerek gönderirim.'⁶¹⁸

Kanaatimizce bu kritik süreçte Üsame'nin ordusunun Rum diyarına sefere çıkmasını istemeyenler pek haksız da sayılmazlardı. Muhacirin ve

⁶¹³ İbnü'l-Cevzî, c. IV, s. 73; İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, c. VI, s. 304.

⁶¹⁴ İbn Sa'd, c. II, s. 218-219.

⁶¹⁵ İbnü'l-Cevzî, c. IV, s. 73.

⁶¹⁶ Vakıdî, c. III s. 257.

⁶¹⁷ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, c. VI, s. 304-305.

⁶¹⁸ Vakıdî, c. III s. 257.

özellikle de Ensar'ın bu ortamın vaziyetinden endişelenmesi ve ordunun sefere çıkmadan bu sıkıntılı durumdan kurtulmak için kullanılmasını istemeleri gayet normal ve makul bir durum gibi görülmektedir. Çünkü Araplar arasında dininden dönenlerin sayıları gün geçtikçe artmaktaydı ve irtidad hareketleriyle birlikte bir de yalancı peygamberlerin ortaya çıkması ve Müslümanlar içinde münafıkların varlığı, durumu gittikçe dahada zorlaştırdığı bir gerçektir. Bütün bunların Müslümanlar arasında korkuya ve tedirginliğe sebep olması gayet normaldir.

İşin enteresan tarafı şudur ki, Hz. Ebu Bekir'in Üsame'nin ordusunu göndermede ısrarcı olması Müslümanlar lehine bir durumu ortaya çıkarttı. İrtidad hareketleri ve yalancı peygamberlik iddiasında bulunanlar Medine'den Üsame'nin ordusunun hazırlanıp çıktığını görünce, bu durum kendilerinde bir tedirginlik oluşturmuş neticede de Müslümanlardan çekinmelerine sebep olmuştur. Zira Müslümanların Üsame'nin ordusunu bu zor zamanda bile Rumların üzerine gönderilmesini, Müslümanların gördüklerinden daha güçlü oldukları kanaatini oluşturmuştur.⁶¹⁹ Bununla birlikte Hz. Peygamberin vefatı irtidad hareketleri ve yalancı peygamberler meselesi, Müslümanların moralini olumsuz olarak etkilediği bir hakikattir. Bütün bu sıkıntılar ve olumsuzluklar varken Müslümanların tek düzenli olan ordularının, neticesi ve akıbeti belirsiz bir sefere çıkması, durumu dahada vahim hale getirmekteydi.⁶²⁰ Neyse ki, bu durum karşısında, irtidad edenlerle birlikte sahte peygamberler ve taraftarlarının çok şaşırması, giden ordudan daha güçlü bir ordunun varlığından şüphelenmeleri Medine'ye saldırma cesaretini kendilerinde bulmamalarına sebep olmuştur.⁶²¹

Bu hassas dönemde Hz. Ebu Bekir'in halife olması Müslümanlar için kritik bir dönüm noktası olduğu muhakkaktır. Çünkü Hz. Ebu Bekir'in yönetimde gösterdiği dirayeti ve tavizsiz yönetim şekli, süreci Müslümanlar lehine dönüştürdü. Bu irtidad hadiselerinde, irtidad edenlerin büyük bir çoğunluğu, Bizler namazı kılarız orucu tutarız ama zekât vermek istemeyiz,

⁶¹⁹ Vakıdî, s. 1121-1122.

⁶²⁰ İbnü'l-Cevzî, c. IV, s.73-74.

⁶²¹ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, c. VI, s. 304-305.

deyip dinden döndüklerini söylediklerinde, Ebu Bekir buna karşı tavizsiz davranarak bu tür sapkın görüş ve hareketlerin önüne geçti.⁶²²

Hız. Ebu Bekir Rebi'ülevvel ayının başında hazırlanan ordusu, Üsâme'nin atının yularını tutarak bir saatlik bir yürüyüşle Medine'nin dışına kadar çıkarıp uğurladı. Üsâme b. Zeyd'in ordusu ile çıktığı bu kritik sefer bir rivayete göre 35 gün, bunun 20 si gidiş, 15 şide geliş olmak üzere hesaplanmıştır.⁶²³ Diğer bir rivayete göres ise, bu sefer 40 ile 60 gün arası sürdü,⁶²⁴ denilmektedir.

Üsâme b. Zeyd seferini tamamlayıp Medine'ye varınca Hız. Peygamberin yaptığı gibi, önce Mescid-i Nebevi'de 2 rekât namaz kıldı. Daha sonra da Hız. Peygamberin kendi elleri ile bağladığı sancığı da alarak evine gitti.⁶²⁵ Rivayetlere göre bu sancak Üsâme'de vefatına kadar kaldı. Daha sonra da bu sancak Üsâme'nin oğlu Muhammed'e kaldı. Üsâme'nin bu seferi esnasında korkulduğu gibi Medine'ye herhangi bir saldırı olmadı. Ayrıca Hız. Ebu Bekir, irtidad eden bazı grupları ikna ederek İslam'a geri dönmelerini sağladı. Neticede irtidad hareketleri ve sahte peygamberlik meseleleri⁶²⁶ sıkıntılı ve sancılı bir süreçten sonra ortadan kaldırıldı ve sükunet zorda olsa sağlandı. Ancak biz biraz daha detaya inerek bu meseleleri tahlil etmeye çalışacağız.

2.1.4. Sahte Peygamberler Meselesi ve İrtidad Hadiseleri

Ali b. Ebi Talib ve Abbas b. Abdülmuttalib'in anlattığına göre irtidad edip akabinde peygamberlik iddiasında bulunanların ilki Mezhac kabilesinden Esvedü'l-Ansî idi. Esvedü'l-Ansî'den sonra ikinci olarak Benu Hanife Kabilesinden Müseylemetü'l Kezzab ve daha sonra da Benu Esed kabilesinden Tuleyha'dır.⁶²⁷ Bu üç irtidad olayının Hız. Peygamberin vefatından önce kendisine ulaştığı rivayet edilmektedir. Rivayete göre Hız.

⁶²² İbn Hayyat Ebu Amr Halife Ebu Hubeyrete-el-Leysi el-Asfarî el-Şebbêb, *Tarih Halifetü ibn Hayyat*, Tahkik: Mustafa Necip Favvaz ve Hikmet Keşli Favvaz, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1995, s. 65.

⁶²³ Daha detaylı bilgi için Bkz: Vakıdî, c. III, s. 1125.

⁶²⁴ İbn Hayyat, s. 54-55.

⁶²⁵ Vakıdî, c. III, s. 1125.

⁶²⁶ İbn Kesir, *el-Bidâye Ve'n-Nihâye*, c. VI, s. 304.

⁶²⁷ İbnü'l Cevzî, c. IV, s. 18-19.

Peygamber bu irtidad olaylarını daha ortaya çıkmadan önce rüyasında görmüş ve çevresinde bulunanlara anlatmıştır.⁶²⁸ Hz. Peygamberin haberi olduğu halde Üsame b. Zeyd ve ordusunu bu olayları bastırmaya değil, o an için bir tehdit olmayan Rum diyarına göndermesi hakikaten garip bir durumdur. Bunun sebebi Hz. Peygamberin Üsame'nin ordusunun Rum diyarına hazırlanması emrini verdikten sonra, bu irtidad haberlerinden haberdar olması,⁶²⁹ ihtimalidir. Ancak Hz. Peygamber bu durumun farkına vardıktan sonra kararını değiştiremez miydi? Daha önceden Bedir'de yapılan savaşta Medine'den çıkış sebebi savaşmak değil, Müşriklerin Ebu Süfyan önderliğindeki kervanını ele geçirmektir. Ancak kervan yerine Müşrik ordusuyla karşılaşılınca durumu değerlendiren Müslümanlar Hz. Peygamberin de oluruyla Ebu Cehil'in komutasındaki müşriklerle savaş yapmışlardı. Bu açıdan baktığımızda Hz. Peygamberin burada da aynı yönde hareket edebileceği düşünülebilir. Ancak Hz. Peygamber bu şekilde hareket etmemiş ve Üsame'nin ordusuyla, Bizans taraflarına gitmesi konusunda ısrarcı olmuştur.

Netice itibariyle Hz. Peygamberin vefatı ile birlikte irtidad hareketleri meselesi ve yalancı peygamberlerin ortaya çıkardığı durumun bir sonucu olarak Arabistan'da Mekke ve Medine haricinde Cuma namazını cemaatle kılan hiçbir yer kalmamıştı.⁶³⁰ Taif'teki Sakife kabilesini hariç tutarsak Arap yarımadasında İslam birliği ve düzeninin tamamen bozulduğunu net bir şekilde söyleyebiliriz.⁶³¹

Sahte peygamberler meselesinin Hz. Peygamberin daha vefatından önce başlayan ve vefatı ile daha da artan bir mesele olduğu buradan anlaşılmaktadır. Ancak bununla birlikte irtidad meselesinin ise Hz. Peygamberin vefatı ile ortaya çıkmış bir mesele olduğunu görüyoruz. Ancak biz bu çalışmamızda bu iki konuyu birlikte ele alacağız. Yalancı peygamberler meselesini çalışmamızın ilerleyen sayfalarında detaylandırarak anlatmaya çalışacağız. Ancak burada bir ön bilgi vermenin faydalı olacağını düşünüyoruz.

⁶²⁸ İbn Kesir, *el-Bidâye ve 'n-Nihâye*, c. VI, s. 49.

⁶²⁹ İbnü'l Cevzî, c. IV, s. 18.

⁶³⁰ Bkz: Harita-4; Bkz: Harita-6.

⁶³¹ İbn Kesir, *el-Bidâye ve 'n-Nihâye*, c. VI, s. 304; Bkz: Harita-5.

Yukarıda da ifade ettiğimiz üzere yalancı peygamberler meselesi Hz. Peygamberin vefatından çok kısa bir süre önce ortaya çıkmış olan bir meseledir. Bu meselenin temelinde kabile taassubu olduğu açıktır.⁶³² Bununla ilgili rivayetleri yeri geldikçe aşağıda vermeye çalışacağız. Ancak bu konu ile beraber önemli bir başka konu da irtidat hadisesinin hangi mantık üzerine oturtulmaya çalışıldığıdır. Kanaatimizce bu iki konu farklılıklara sahip olmakla birlikte birbiri ile ilgili benzerliklerde taşımaktadır. Çünkü bazı kabileler İslam'ın her emrini kabul ederken sadece zekât konusunda sıkıntıları olduğunu ve bu konuda kendilerine bir kolaylık tanınması durumunda İslam dinini yaşamaya devam edeceklerini söylemişlerdir.⁶³³ Bu duruma olan Benu Âmir, Havâzin ve Selim kabileleri örnek olarak verilebilir.⁶³⁴ Bu bağlamda tüm irtidât hadisesilerinin sebebi peygamberlik iddiasında bulunmak değildir. Ancak her peygamberlik iddiası irtidat anlamına gelmektedir. Bundan dolayı Ebu Bekir kabilelerin, Zekât hariç İslam'ın geri kalan bütün emir ve yasaklarını yerine getirebiliriz, tekliflerine karşı taviz vermiyor ve bunda ısrarcı olacak olan kabilelere karşı savaş ilan ediyordu.⁶³⁵ Şimdi biz de bu farkları ve benzerlikleri göz önünde bulundurarak peygamberlik iddiasında bulunanları incelemeye çalışacağız.

2.1.4.1. Esvedü'l-Ansî

Yemen tarih boyunca farklı siyasi iktidarların faaliyet gösterdiği bir alan olmuştur. İslamiyetten hemen önce buralarda Habeşistan kralına bağlı olarak hüküm süren Ebrehe vardı. Ebrehe Mekke'de bulunan Kâbe'yi yıkmaya gelmiş ve Kur'an'da da anlatıldığı üzere Allah tarafından ordusu ile helak edilmiştir. Bu olaydan sonra Yemen'e sığınmıştır. Daha sonra da burada vefat etmiştir. Yerine oğlu Belsayum b. Ebrehe sonrasında ise onun oğlu Mesruk b. Ebrehe başa geçmiştir. Ebrehe ve oğulları Yemen'i yaklaşık 70 yıl yönetmişlerdir. Daha sonra Ebrehe'nin oğlu Mesruk Sasânilerin desteğini alan Seyf b. Yezan el-Himyeri ile yaptığı savaşta Seyf tarafından

⁶³² Taberî, c. III, s. 257.

⁶³³ Taberî, c. III, s. 249.

⁶³⁴ İbnu'l-Esîr, c. II, s. 210.

⁶³⁵ Buhari, s. 1713, Hadis No: 6924.

öldürüldü. Bu savaştan sonra Seyf b. Yezan el-Himyeri Yemen'in yönetimini ele geçirdi.⁶³⁶ Bu durum Hz. Peygamberin dönemine kadar sürmüştür. Hz. Peygamber Seyf b. Yezan el-Himyeri'yi İslam'a davet edince, Seyf Müslüman oldu. Hz. Peygamber de Yemen'in yönetimini Seyf'e bıraktı. Ancak Hz. Peygamber Seyf'in vefatından sonra Yemen'i çok farklı bir yöntemle yönetilemesine ön ayak olmuş görünüyor. Zira Hz. Peygamber Seyf'in vefat etmesinden sonra Yemen'in hemen hemen her bölgesine bir yönetici atamıştır.⁶³⁷ Bununla da yetinmemiş bu yöneticilerle beraber bir de ayrıyeten dini öğreten mübelliğler de göndermiştir.⁶³⁸ Hâlbuki Hz. Peygamber diğer başka yerlere sadece bir yönetici ve bir irşad görevlisi gönderirdi. Anlaşıldığı kadarıyla Hz. Peygamber Yemen'e özgü bir tarzda Yemen'in yönetilmesi gerektiğini düşünmüş olmalıdır. Kanaatimizce bu farklı muameleyi yapmasının sebepleri üzerinde ayrıca durulması gerekir. Biz bu farklı uygulamanın temelinde Hz. Peygamber Yemen'e çok önem vermiş olması ile birlikte ilerleyen dönemlerde orada çıkabilecek sorunlara karşı daha önceden tedbir almaya çalışmasının, bu tutumuna sebep olduğunu düşünüyoruz.

Hz. Peygamberin Veda Haccı'ndan hemen sonra⁶³⁹ Esvedü'l-Ansi' bu topraklarda peygamberlik iddiasıyla ortaya çıktığı anlatılmaktadır.⁶⁴⁰ Esved'in tam ismi Abhalete b. Ka'b Avs'tur.⁶⁴¹ Yemen'in Kehf Hanan denen bir bölgesinden geldiği rivayet edilmektedir.⁶⁴² Esved peygamberlik iddia edince ilk önce Kehf Hanan'dan yola çıkarak Necran'a geldi. Necran'a gelirken yolda Hz. Peygamberin gönderdiği yöneticilere ağır tehditler savuruyordu. Yanında bulunan 700 kişilik süvari birliği ile Necran'ı 10 gün gibi kısa bir sürede ele geçirmeyi başardığı nakledilir. Necran'ı ele geçirir geçirmez San'a'ya yöneldi. San'a yolunda karşısına Şahr b. Bâzam çıktı. Şahr b. Bâzam karşısında galip gelen Esved, ordusuyla her tarafı yakıp yıkıp

⁶³⁶ İbn Kesir, *el-Bidâye ve 'n-Nihâye*, c. VI, s. 306

⁶³⁷ Taberî, c. III, s. 228.

⁶³⁸ İbn Kesir, *el-Bidâye ve 'n-Nihâye*, c. VI, s. 306.

⁶³⁹ İbnü'l Cevzî, c. IV, s. 18-19.

⁶⁴⁰ Zehebî, Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Tarihü'l-İslamî ve Vafeyetü'l-Meşehîr ve 'l-A'lâm, Ahd el-Hulefei'l-Raşidin Havadis ve Vafayat*, Tahkik: Ömer Abdülislam Tedmürî, Daru'l-Kütübü'l-Arabiyye, 1990, c. III, s. 14.

⁶⁴¹ Zehebî, c. III, s. 15

⁶⁴² İbn Kesir, *el-Bidâye ve 'n-Nihâye*, c. VI, s. 307.

geçtiği rivayet edilmektedir.⁶⁴³ Esved peygamberlik iddiası ile yola çıkmasından sadece 25 gece sonra San'a'yı ele geçirince Hz. Peygamberin elçisi olarak buraya gelen Muaz b. Cebel yanına Ebu Musa el-Eş'ari'yi de alarak Hadramevt'e kaçıdığı görülmektedir.⁶⁴⁴ Hz. Peygamberin Yemen'e gönderdiği Ömer b. Haram ve Halit b. Said b. El-As da, durumun vehametini sezip Medine'ye dönmüşlerdir.

Böylelikle Yemen'de Esved'e karşı koyacak hiçbir güç kalmamış oluyordu. Esved bu durumu lehine çevirerek çok kısa bir sürede bütün Yemen'e hâkim olmayı başardı.⁶⁴⁵ Bu başarılar Esved'te ve ordusunda büyük bir güvenin oluşmasını sağlamıştır. Esved'in ordusunun en iyi komutanı Kays b. Abdulyağus idi. Bunun yanında Muaviye b. Kays, Yezid b. Muharrem b. Hısn el-Haretî ve Yezid b. El-Efkêl el-Ezdî'de Esved'in güvendiği komutanlarındandı. Esvedü'l-Ansî çok kısa bir süre zarfında Yemen'e tamamen hâkim olunca halkın bir kısmı bu başarıdan etkilenip İslamiyetten dönmüş, diğer bir kısmı ise destek verir gibi görünerek Müslüman kalmışlardır.⁶⁴⁶ Aslında Esvedü'l-Ansî'nin Yemen'den daha ileriye geçme niyetinin olmadığı görülmektedir.⁶⁴⁷ Gayesi buraları ele geçirmek ve buralarda hüküm sürmektir. Esvedü'l-Ansî'nin Yemen'de başkaldırdığı haberi Hz. Peygambere ulaştınca Hz. Peygamber, Muaz b. Cebel ile beraber orada bulunan bütün Müslümanlara hitaben Esvedü'l-Ansî'nin bertaraf edilmesini emrini içeren bir mektup yazmıştır.⁶⁴⁸ Bunun üzerine Yemen'de bulunan ve Müslümanlığını gizlemiş olanlar harekete geçtiler. Çünkü bu tehlikenin önü bir an önce alınmazsa ilerde daha büyük sıkıntılara sebep olacağı açık bir şekilde görülmekteydi.

Esvedü'l-Ansî Yemen'in hem yönetimi hem de ordusunun idaresini çevresindekilere bırakmakta bir mahzur görmemiştir. Esved zabtedilen yerlerin idaresini halifesi Amr b. Me'dikerb'e, ordusu ile ilgili işleri ise en çok güvendiği adamlardan olan başkomutanı Kays b. Abdulyağus'a,⁶⁴⁹

⁶⁴³ Taberî, c. III, s. 229.

⁶⁴⁴ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, c. VI, s. 307.

⁶⁴⁵ Taberî, c. III, s. 229-230 ;İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, c. VI, s. 307.

⁶⁴⁶ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, c. VI, s.308; Zehebî, c. III, s. 15.

⁶⁴⁷ Zehebî, c. III, s. 15.

⁶⁴⁸ İbnü'l-Cevzi, c. IV, s. 18-19.

⁶⁴⁹ Taberî, c. III, s. 229.

ailesi ile ilgili işleri de Feyruz el-Deylemî'ye bırakmıştır.⁶⁵⁰ Esvedü'l-Ansî'nin bu şekildeki düzensiz yönetim tarzı kısa süre sonra sonunu hazırlayan en önemli etken olmuştur.

Esved, çok güzel bir kadın olan San'a yolunda yendiği Şahr b. Bâzam'ın hanımı Zeyn (ezâd) adındaki kadınla evlenmiştir.⁶⁵¹ Bu kadın Feyruz el-Deylemi'nin akrabasıydı. Feyruz İslamını gizleyen samimi bir Müslümandı.⁶⁵² Feyruz el-Deylemî, Esvedü'l-Ansî'nin devirmek için Esved'in yönetimdeki uygulamalardan rahatsız olanlarla irtibata geçtiği rivayet edilmektedir.⁶⁵³ Bunların başında en çok güvendiği komutanı Kays b. Abdülyağusun geldiği anlaşılmaktadır.⁶⁵⁴ Dolayısıyla Muaz b. Cebel ve yanındakiler Kays b. Abdülyağus ile irtibata geçtiler. Ancak Esvedü'l-Ansî'nin bir şekilde bu durumdan haberdar olduğu veya en azından bu durumu sezdiği⁶⁵⁵ ve bunun üzerine başkomutanı ve en güvendiği adamı Kays b. Abdülyağus'u çadırına çağırıp onu sorguya çekmekle birlikte kendisi için yaptıklarını hatırlatmıştır. Sonra da kendisinin arkasından iş çevirdiğini Meleklerin kendisine söylediğini Kays'a söylemiş ve bundan derhal vazgeçesi gerektiğini belirtmiş olduğu anlatılmaktadır. Bunun üzerine Kays yeminler ederek böyle bir şeyin olmadığını söylese de Esved ona tövbe etmesi gerektiğini ifade etmiş ve başkomutanını serbest bırakmıştır.⁶⁵⁶ Bu olayın hemen sonrasında Esved Müslümanlığını gizlemiş olan Feyruz ve diğer Müslümanları çağırarak onlara başkomutanı Kays b. Abdülyağus'a söylediğinin benzerini söylemiş ve onları da uyarmış olduğu nakledilmektedir. Esved'in bu uyarılarının kısmen işe yaradığı ve neticede bu durumdan tedirgin olan Kays b. Abdülyağus iş birliği yapmaktan vazgeçerek pasif bir durumda kalmayı tercih ettiği görülmektedir. Ancak bir süre sonra Kays b. Abdülyağus Feyruz'un ısrarıyla tekrar bu işe dâhil olmayı kabul etmiş görülmüyor.

Feyruz aynı zamanda akrabası olan Esved'in hanımı Zeyn'e gitmiş ve onun Esved hakkındaki görüşlerini öğrenmeye çalışmıştır. Feyruz

⁶⁵⁰ Taberî, c. III, s. 230.

⁶⁵¹ Zehebî, c. III, s. 15.

⁶⁵² Zehebî, c. III, s. 15.

⁶⁵³ İbnü'l-Hayyat, s. 65.

⁶⁵⁴ Zehebî, c. III, s. 16.

⁶⁵⁵ İbn Kesir, *el-Bidâye ve 'n-Nihâye*, c. VI, s.307-308.

⁶⁵⁶ Zehebî, c. III, s. 17.

Zeyn'le konuşunca onun Esved'ten nefret ettiğini öğrenmiş, bunu öğrenen Feyruz, Esved'i öldürme planını Zeyn ile birlikte yapmıştır.⁶⁵⁷ Yapılan plana göre Zeyn Esved'in konakladığı yerin arka kısmını açacak ve orada bir kandil bırakacaktı. Gece olunca da Feyruz ve yanında bulunanlar içeri girecek ve Esved'i öldüreceklerdi. Gece olunca planı uygulamak için Feyruz içeriye girdiğinde Esved uyanmış ve Feyruz'u görmüştür. Bunun üzerine Feyruz'a, Burada ne yapıyorsun? Diye sormuştur. Feyruz korkudan dışarı kaçmıştır. Olaya müdahale eden Zeyn, Feyruz'u kedisinin bir iş için çağırdığını söyleyince Esved ikna olmuştur. Esved'in bu kadar kolay ikna olmasının sebebi, Esved'in ailesinden sorumlu olan kişinin Feyruz olmasıdır. Feyruz Esved'in ikna olduğundan habersiz korkusundan San'a'dan tam kaçmaya karar vermişken Zeyn Feyruz'a haber göndererek, Esved'i herhangi bir sorun olmadığı yönünde ikna etmeyi başardığını ve dolayısıyla herkesin plana sadık kalınması gerektiğini söylemiştir. Feyruz tekrar Esved'in olduğu yere Zeyn'in yardımıyla girmiş ve Esved'in boynundan yakalayarak boynunu kırmıştır. Bu esnada Esved'in bağırma seslerini duyan nöbetçiler içerde neler olduğunu öğrenmeye çalışınca Esved'in hanımı kapıya koşarak nöbetçi askerleri 'Bir şey yok, sadece Peygambere vahiy geliyor, bu sesler o vahyin ağırlığını neticesidir.'⁶⁵⁸ Demiştir. Nöbetçi askerlerde Esved'in hanımının söylediklerine ikna olmuşlar ve görev yerlerine dönmüşleridir. Daha sonra Feyruz zorda olsa Esved'in kafasını keserek onu öldürmeye mufavvak olmuş olduğu görülmektedir. Sabah olunca Feyruz ve arkadaşları beraber ezan okumaya başladılar.⁶⁵⁹ Bunu duyan Esved'in askerleri ve takîye yapan Müslümanlar oraya toplandılar. Esved'in askerleri Esved'in konakladığı yerden çıkan Feyruz ve arkadaşlarını hemen kuşattılar. Feyruz önce bir konuşma yaptı ve konuşmadan sonra Hz. Muhammed Allah'ın peygamberidir, Abhalete (Esved) ise yalancıdır, diye bağırdı. Daha sonra Esved'in kafasını ortaya atarak ezan okumaya başladı. Bu durum karşısında afallayan askerler takîye yapmaktan vazgeçen Müslümanların ortaya çıkmasıyla can derdine düşüp kuşatmayı kaldırdılar. Böylelikle Esved'in öldürülmesi ile Yemen tekrar

⁶⁵⁷ Taberî, c. III, s. 232.

⁶⁵⁸ Zehebi, c. III, s. 19.

⁶⁵⁹ Taberî, c. III, s. 235.

İslam'ın hâkimiyeti altına girmiştir. Halk bu durumu bir mektupla Hz. Peygambere iletmek istese de aynı günün sabahında Hz. Peygamberin vefat ettiği Yemen'e ulaşmıştır. Feyruz önderliğindeki Yemenliler kendilerini yönetme işini Hz. Peygamberin kendilerine gönderdiği Muaz b. Cebel'e bırakmışlardır.⁶⁶⁰

Esvedü'l-Ansî'nin öldürülmesi ile hem önemli bir tehlike çok fazla büyümeden önlenmiş, hem de Ebu Bekir'in halife olduktan sonraki ilk başarısı olması hasebiyle Müslümanların morali yükseltmiştir.

Bu arada Hz. Peygamberin Esvedü'l-Ansî'nin Peygamberlik iddiasından ne zaman haberdar olduğu üzerinde durmak istiyoruz. Kanaatimiz göre Hz. Peygamber Esvedü'l-Ansî'den Veda Haccı'ndan döner dönmez haberdar olmuş olmalıdır. Zaten Esved'in peygamberlik iddiası ve bu iddiayı Yemen'e hâkim olacak şekilde duyurması bir aylık bir süreyi aşmamıştır. Dolayısıyla Hz. Peygamber Esved'ten medine'ye vardığında haberdar oluncak tedbir olarak Yemen'de bulunan Müslümanlara mektup göndermiş ve bu mektupla derhal tedbir almalarını istemiştir.

Esvedü'l-Ansî'nin Peygamberlik iddiasında bulunmasından sadece sadece 25 gün sonra bütün Yemen'e hâkim olması bununla birlikte, Feyruz el-Deylemî tarafından öldürülmesine kadar geçen süreyi hesapladığımızda bu sürenin en çok bir buçuk ile iki aylık bir süreyi kapsadığını görüyoruz. Esvedü'l-Ansî'nin Peygamberlik iddiası ile ortaya çıkması da Hz. Peygamberin yaklaşık olarak son 1-1.5 ayına denk gelmiş olmalıdır. Sayet bu süre daha fazla olsaydı yani 3 ay gibi bir süre olsaydı o zaman Hz. Peygamberin Esvedü'l-Ansî'den üç ay önce haberdar olduğunu kabul etmemiz gerekecekti. Bu durumda Esved'in isyan haberini alan Hz. Peygamberin bu konu hakkında hiçbir şey yapmadığı ve bu durumu 2 aydan fazla bir süre kabullendiği, anlamı ortaya çıkar ki bu mümkün görülmemektedir. Şayet bu tarihi baz alırsak, o zaman Hz. Peygamber damadı ve amcaoğlu olan Ali b. Ebi Talib'i bile bile tehlikeli bir işin içine göndermiş olduğu ortaya çıkar ki, bu durumun olma ihtimali bile mümkün değildir.

⁶⁶⁰ Taberî, c. III, s. 235-236.

Hız. Peygamberin Veda Haccı bitir bitmez elindeki düzenli ve hazır olan orduyu Üsame b. Zeyd'in komutasında Esvedü'l-Ansî gibi başucunda bulunan Yemen'e değil de yüzlerce kilometre uzakta olan ve en azından o an için Esvedü'l-Ansî kadar tehlikeli olmayan bir coğrafyaya göndermesi üzerinde ihtiyatla düşünülmesi gereken diğer bir konudur. Esvedü'l-Ansî'den haberdar olduğu halde bu kararı vermişse o zaman Hız. Peygamber ya Esvedü'l-Ansî'yi o an için önemsememiş sonra da halledilebilecek bir sorun olarak görmüştür ya da Rum diyarından gelecek olan tehlike daha büyük olduğunu düşünmüştür. Ancak bizim kanaatimize göre Yemen konusu Veda Haccı'ndan önce dili getirilmiş bir konu olsa gerektir. Bunun bir neticesi olarak Ali b. Ebi Talib'in oraya 300 kişilik bir birlikle oraya gitmiş ve orada işini bitirip Hız. Peygambere Veda Haccı esnasında kavuşmuştur. Veda Haccı'nda Hız. peygambere ulaşan Ali b. Ebi Talib Hız. Peygambere Yemen hakkında detaylı bir malumat vermiş olmalıdır. Hız. Peygambere verilen bu detaylı malumat neticesinde de, Hız. Peygamber hem Esvedü'l-Ansî hemde Yemen ahalisi hakkında detaylı bir malumata sahip olmuştur. İşte bu detaylı malumat neticesinde Esvedü'l-Ansî meselesi zuhur edince Hız. Peygamber meseleyi hiç telaşa vermeden bir mektupla halledilmesi yoluna gitmiş ve bunuda başarmıştır.

Esvedü'l-Ansî sorunu nasıl çözülmüş olursa olsun, bu sorun Hız. Peygamberin vefatından önce ortaya çıkmış⁶⁶¹ ve bir rivayete göre Hız. Peygamberin vefatından bir gün veya bir gece önce Hız. Peygambere Esvedü'l-Ansî'nin bertaraf edildiği haberi ulaşmıştır. Ancak bir başka rivayete göre ise Esvedü'l-Ansî meselesi Ebu Bekir'i hilafetinin ilk günlerinde halledilmiştir. Esved şayet Ebu Bekir zamanında bertaraf edilmişse o zaman bu başarının hem Ebu Bekir hem de o zamanın Müslümanlarının moralini olumlu yönde etkilemiş olduğu muhakkaktır.

Son olarak, Hız. Peygamberin Esvedü'l-Ansî tehlikesi varken Üsame b. Zeyd'i Yemen'e değil de Rum diyarına göndermesi üzerinde durulması gereken müphem bir konudur. Zira Esvedü'l-Ansî meselesinin ortaya çıkışı gelişimi Hız. Peygamberin bu olaydan haberdar olması ve buna önlem alması ile birlikte neticeye bağlanması bakımından garip bir olaydır.

⁶⁶¹ Zehebî, c. III, s. 15.

Bundan dolayı üzerinde inceleme yapılması gereken bir konuyu olduğunu düşünüyoruz.

2.1.4.2. Müseylimetü'l-Kezzâb

Müseylimetü'l-Kezzâb'ın tam adı Mesleme b. Habib el-Hanefî el-Kezzâb'tır. Müseylimetü'l-Kezzâb heyetler yılında Hz. Peygamberle görüşüp ona biat etmeye gelen Benî Hanife kabilesinin bir mensubu olduğu rivayet edilir. Benî Hanife heyeti Hz. Peygambere hep birlikte biat etmiştir.⁶⁶² Bu kabile, çoğunluk itibari ile Hıristiyanlığı benimsemiş bir Arap kabilesidir. Bir başka rivayette Müseylime, Ben Muhammed'in yanına gideceğim ve ona peygamberlik konusunda ortaklık teklifimi ileticeğim. Bizden kim önce ölürse, o diğerinin veliahtı olacak, dediği iddia edilmektedir. Bunu duyan Hz. Peygamber bizzat kendisi Medine'ye gelen Müseylime'nin konakladığı yere gider ve ona elindeki çaputu göstererek, sana bu çaputu⁶⁶³ bile vermem, dediği rivayet edilmektedir.⁶⁶⁴

Kanaatimizce bu konuda şu rivayet en doğru rivayet gibi görünmektedir.

Benî Hanife kabilesi heyetle yılında Medine'ye gelince, Hz. Peygamber bu kabilenin heyetine yakın ilgi göstermiş ve onlara hediyeler vermiştir. Müseyleme'nin kervanın konakladığı⁶⁶⁵ yerde kaldığı⁶⁶⁶ Hz. Peygambere haber verilince Hz. peygamberin âdeti olduğu üzere Müseylime'ye de, hediye ve ikram göndermiştir.⁶⁶⁷ Ancak Müseylime Yemâme'deki Benî Hanife yurduna dönünce beraberce Hz. Peygamberle görüşmeye giden heyete dönerek '*O (Hz. Peygamber) size benim hakkımda: O sizin indinizde konum itibariyle en şerli bir konumda değildir, demedi mi?*' diye sorunca, onlar da evet öyle dedi, dediler. Bunun üzerine '*bunu size söylemesine sebep olan şey, ancak ona Peygamberlik konusunda ortak*

⁶⁶² İbnü'l-Cevzi, c. III, s. 383-384.

⁶⁶³ İbn Hişam, c. VII, s. 400.

⁶⁶⁴ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'l-Nihâye*, c. VI, s. 49.

⁶⁶⁵ Makrizî, Takıyyiddîn Ahmed b. Ali b. Abdulkadir b. Muhammed, *İmtê'u'l-Esmâ' Bimâli'n-Nebiyi mine'l-Ahvâli ve'l-Hafedeti ve'l-Metâ'*, tahkik: Muhammed Abdulhamid el-Nemisî, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1999, c. II, s. 99.

⁶⁶⁶ İbn Hişam, c. VII, s. 400.

⁶⁶⁷ İbnü'l-Cevzi, c.III, s. 383.

*olduğumu bilmesinden dolayıdır, dedi.*⁶⁶⁸ Bu konuşmalardan sonra Müseylime Kur'an'a benzetmeye çalıştığı kafiyeli cümlelerle peygamberliğini ilan etmiştir.

Müseylime tabilerine zina ve içki içmeyi helal kılmakla beraber namazı da kendine tabi olanların üstünden kaldırdı. Müseylime'nin inkâr etmediği tek şey Hz. Peygamberin peygamberliği idi. Bunun haricinde İslam'ın getirdiği birçok prensibi ya değiştirmiş veya tamamen ortadan kaldırmaya çalışmıştır.⁶⁶⁹

Benu Hanife'de meydana gelen bu fitnenin temel sebebinin Müseylime'den daha çok Nahar el-Raccal b. Unfuvate adındaki bir kişi olduğu rivayet edilir. Bu adam daha önceleri Medine'ye gelip Hz. Peygambere biat etmişti. Medine'de bir süre kalıp orada İslam dini ile ilgili bilgiler öğrenmişti. Daha sonra Hz. Peygamber onu Benî Hanife'ye öğretmen olarak göndermiştir.⁶⁷⁰ Ancak Benî Hanife'lerin yurdu Yemâme'ye dönünce, Müselime'yi kışkırtmıştır. Hz. Peygamberin vefatından sonra Benî Hanife'ye 'Ben Muhammed'den bizzat duydum ki Müseylime benim bu işim de ortaktır' şeklinde bir söz söylemiş ve dolayısıyla da Müseylime'nin peygamberlik iddiasına en azından kabilesi içinde güçlü bir dayanak oluşmasına sebep olmuştur.⁶⁷¹

Aslında Benî Hanife'den birçok kimse Müseylime'nin yalancı olduğunu biliyordu. Bunlardan biri de Talha el-Nemîrî'dir. Talha en-Nemîrî bir gün Müseylime'ye 'Senin durumun nedir bize bir anlat' demiştir. Bunun üzerine Müseylime 'Gecenin karanlığında bana bir adam gelir ve bana bunları söyler' deyince, Talha 'Vallahi Muhammed'in doğru ve senin yalancı olduğuna şahadet ederim. Ancak Allah'a yemin olsun Rabi'a'nın yalancısı Mudâr'ın sâdığından daha sevimli gelir bize' demiştir.⁶⁷² Böylelikle Araplar arasında kabile asabiyetin ne kadar etkin olduğunu bize net bir şekilde göstermiş olmaktadır. İslam bütün gücüyle bu taassuba karşı mücadele etmiştir ancak maalesef İslamın tam manasıyla bu taassuba galip gelemediğini tarihi süreç içinde yaşanan olaylarla müşahade ettik ve hala

⁶⁶⁸ İbn Hişam, *Siretü'n-Nebi*, Şerh: es-Süheyli, c. VII, s. 542.

⁶⁶⁹ İbn Hişam, c. VII, s. 401.

⁶⁷⁰ Taberî, c. III, s. 282.

⁶⁷¹ İbnu'l-Esîr, c. II, s. 219.

⁶⁷² İbnu'l-Esîr, c.II, s. 220.

etmekteyiz. Netice itibariyle ridde savaşlarının temel sebeplerinden biri de Hz. Muhammed'in (sav) peygamberliğinin bir kısım Kureyşliler de dâhil olmak üzere Arap kabileleri arasında içselleştirilememiş olmasıdır. Nitekim sahte peygamberlerin hemen hemen hepsi sadece kendi kabileleri tarafından destek görmüşleridir.⁶⁷³

Müseylime, peygamberlik ilanından sonra Hz. Peygambere hitaben bir mektup yazıp gönderdi. Muhtemelen bu mektubunun fikir babası Nahâr el-Raccal b. Unfuvate'idi. Müseylime bu mektubunda Hz. Peygambere kendisinin de bir peygamber olduğunu ve birlikte ortak olarak peygamberlik yapmalarını teklif etmiştir. Hz. Muhammed (sav) cevaben kendisinin hak peygamber olduğunu, Müseyleme'nin ise yalancı bir insan olduğunu belirten bir mektup göndermiştir. Bu mektuptan kısa bir süre sonra Hz. Peygamber vefat etmiş ve bilindiği üzere Müslümanların başına Hz. Ebu Bekir geçmiştir. Hz. Ebu Bekir Üsame ve ordusunu Rum diyarına gönderdikten sonra Müseyleme'nin üzerine İkrime b. Ebu Cehl'i gönderir.

İkrime Yemâme yolunda iken Hz. Ebu Bekir ona yardımcı bir kuvvet olarak arkasından Şurahbil b. Hasene'yi gönderir ve İkrime'ye Şurahbil'i beklemesini ve böylelikle onunla beraber hareket etmesini istemiştir. Ancak İkrime, Şurahbil b. Hasene'yi beklemeden Müseyleme ile savaşa girişmiş ve yenilmiştir. Bu yenilgiden haberdar olan Hz. Ebu Bekir İkrime'yi azarladığı anlatılmaktadır. Halife bunun üzerine Şurahbil b. Hasene'ye haber gönderip Hâlid b. Velid'i beklemesini ve beraberce Müseylime'nin üstüne gitmelerini emretmiş⁶⁷⁴ fakat Hâlid b. Velid gelmeden Şurahbil b. Hasene de İkrime b. Ebu Cehl'in yaptığı hatayı yapmış ve Müseylime'ye saldırmıştır. Ancak Müseylime bu saldırıyı da püskürtmüştür. Halid b. Velid'te bu durumdan dolayı Şurahbil'e çok kızdı ve onu azarladı. Halid b. Velid, Hz. Ebu Bekir'in emriyle ağırlıklı olarak Muhacir ve Ensar'dan oluşan birliğini, Şurahbil'in sağlam kalan birlikleri ile birleştirdi. İslam ordusu Halid b. Velid komutasında Yemâme'ye geçti. Burada 40 bin kişilik Müseyleme'nin ordusu ile karşılaştı. Müseylime'nin bu ordusu Benî Hanifelilerin hem şehirli hem de bedevi halkından oluşuyordu. Savaş çok şiddetli geçti. Savaşın kaderini değiştiren Halid b.

⁶⁷³ İbnu'l-Esîr, c. II, s. 219.

⁶⁷⁴ İbnu'l-Esîr, c. II, s. 219-220.

Velid'in iki stratejik hamlesi oldu. Bu hamlelerden ilki, İslam ordusunun karışık olan düzenini değiştirmek oldu.⁶⁷⁵ Çünkü Arapların psikolojisini iyi bildiği anlaşılan Hâlid b. Velid herkesin birbirini tanıdığı bir alanda, savaş yapılırsa, Arapların savaşa daha çok asılacağını düşünüyordu. Nitekim öyle de oldu. İkincisi Müseylime ve ordusunun önde gelen komutanlarını teke tek dövüşmek üzere savaş alanına çağırdı ve burada da üstünlüğü elde ederek Müseylime'nin ordusunun ileri gelenlerini bertaraf etti. Bunun haricinde Müseylime'nin safında yer alan ve Benî Hanife'de de önemli bir konuma sahip olan Mecaâte b. Mürara'yi esir almayı başarmasıdır. Bu adamın esir alınması Müseylime'nin ordusunda morallerin bozulmasına sebep olmuş, bu gidişatla Müseylime savaşı kaybedeceğini çok geçmeden anlamış olduğu görülmektedir. Buna önlem almaya çalışan Müseylime ve oğlu, Benî Hanife'yi savaşa teşvik etmeye çalışmış ancak pek başarılı olamamıştır.⁶⁷⁶

Müseylime'nin teşviklerinden bir olan gökten meleklerin gelmesi vâadinin gerçekleşmemesi Benî Hanife'yi hayal kırıklığına uğratmıştır. Şurahbil b. Müseylime Benî Hanife'ye bu savaşın artık varlık yokluk savaşı olduğunu dolayısıyla bu savaşı kazanamazlarsa yok olacaklarını söylemeye başladığı rivayet edilir. Bu çerçevede Şurahbil b. Müseylime, bu gün varlığımızı, malımızı, kadınlarımızı ve çocuklarımızı koruma düşmandan kurtarma günüdür, sizler ey Benî Hanife bunun için düşmanla savaşın, sakın arkanızı dönüp gerisin geriye kaçmayın, dediği rivayet edilir.⁶⁷⁷ Şurahbil'in bu sözleri ordusunun daha kararlı bir biçimde savaşmalarını sağlamıştır. Öyle ki kaynaklarda anlatılan rivayetlerden anladığımız kadarıyla Müslümanlar o âna kadar bu savaştaki gibi çetin bir savaş görmemişlerdi.⁶⁷⁸

Bu savaşta Müslümanlar büyük kayıplar vermekle birlikte Hâlid b. Velid'in üstün komutanlık yeteneği ile kazanmayı bilmişlerdir.⁶⁷⁹ Bu komutanlık yeteneğinin bir göstergesi Hâlid b. Velid'in bu savaşın ancak Müseylime'yi öldürmekle neticeleneceğini anlamasıdır. Bu durumun farkına varan Halid b. Velid, özel bir birlik hazırlayarak Müseylime'nin öldürülmesi

⁶⁷⁵ İbnu'l-Esîr, c. II, s. 221.

⁶⁷⁶ İbnu'l-Esîr, c. II, s. 220.

⁶⁷⁷ İbnu'l-Esîr, c. II, s. 220.

⁶⁷⁸ İbnu'l-Esîr, c. II, s. 221.

⁶⁷⁹ İbnu'l-Esîr, c. II, s. 220.

görevini bu birliğe vermiştir. Bu birliğin içinde Bere' b. Mâlik ve Vahşi b. Harb da vardı.⁶⁸⁰ Bu birlik çok çetin bir mücadelenin neticesinde Müseylime'yi⁶⁸¹ gizlendiği bahçenin surlarının içinde yakalayıp öldürmeyi başarmıştır.⁶⁸²

Müslümanlar bu savaşı Müseylime'nin ölümü neticesinde mutlak bir üstünlükle kazanmışlardır. Ancak Müslümanlar bu savaşta çok önemli kayıplarda vermişlerdir. Ensarın ve Muhacirin önde gelenleri ile beraber birçok Müslüman şehit olmuştur. Bunlar içinde Kur'an-ı Kerim'i ezbere bilenlerin sayısı ve İslamı ilk kabul edenler azımsanmayacak kadar çoktur. Bununla birlikte bu ölen Müslümanlar İslam'ın ilk yıllarında yapılan ve İslam tarihi açısından çok önemli olan Bedir savaşına katılanlardan oldukları anlaşılmaktadır. Savaşta vefat eden çok sayıda Kur'an hafızı olmasından dolayı Kur'an'ı Kerim'in iki kapak arasına alınması da bu savaştan sonra gündemleşmiş ve kararlaştırılmıştır bir konudur.⁶⁸³

2.1.4.3. Tuleyha b. Huvaylid el-Esedî

Tuleyha b. Huveylid el-Esedî'nin Arapların en cesur ve güçlü adamlarından biri olduğu rivayet edilmektedir. Bu adamın asıl adı Talha'dır. Ancak ona Tuleyha isminin verilmesi, Müseyleme ismi gibi aşağılamak küçümsemek maksadıyladır. Tuleyha Hz. Peygamber hayattayken peygamberlik iddiasında bulunan üçüncü kişidir. Tuleyha'nın Benî Esed kabilesi ile Hz. Peygamberin yanına hicri 9. Yılda gelip biat edip Müslüman olması⁶⁸⁴ ve hemen akabinde de kabilesine döner dönmez de peygamberlik iddiasında bulunmasından dolayı, Hz. Peygamberin vefatından önce Peygamberliğini ilan eden ilk kişi olabileceğini gözönünde bulundurmak gerekir.⁶⁸⁵ Ancak şunu açıklamak gerekir ki, Hz. Peygambere Esvedü'l-Ansî'nin haberi daha önce ulaştığı için Esvedü'l-Ansî peygamberlik

⁶⁸⁰ İbnu'l-Esîr, c. II, s. 222.

⁶⁸¹ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, c. VI, s. 50.

⁶⁸² İbnu'l-Esîr, c. II, s. 221.

⁶⁸³ İbnu'l-Esîr, c. II, s. 223.

⁶⁸⁴ Raf'î, Mustafa Sadık, *Tarihü Edebu'l-Arab*, Mektebetü'l-İman, Beyrut, 1997, c. II, s. 176-177.

⁶⁸⁵ İbnu'l-Esîr, c. II, s. 206.

iddiasında bulunan ilk kişi olarak kabul edilmiş ve bu şekilde kaynaklarda zikredilmiş görülüyor.⁶⁸⁶

Tuleyha, kabilesi Benî Esed'in heyeti ile birlikte hicri 9. Yılda Medine'ye gelip Hz. Peygambere biat edip Müslüman olmuştur. Ancak Hz. Peygamberin yanından döner dönmez Peygamberliğini ilan etti. Buna bahane olarak da zekât müessesesini ön plana çıkardığı anlatılmaktadır. Tuleyha Hz. Peygamberin vefatından hemen sonra iddiasını daha da güçlendirmenin yollarını aramaya başlamıştır. Kendisi vahyin Zinnûn adında bir Melek vasıtasıyla kendisine geldiğini iddia etmektedir. Bazı kaynaklarda bu Zinnûn meleğinin Cebrail olduğu söylenmektedir.⁶⁸⁷

Hz. Peygamber Tuleyha'nın peygamberlik iddiasını ilk kez Sinan b. Ebi Sinan'dan duyunca onun üzerine Dırar b. Ezveri hem zekât toplama memuru hem de halkı Tuleyha'ya karşı teşkilatlandırmak için gönderdiği rivayet edilmektedir.⁶⁸⁸ Hz. Peygamber bu şekilde Benu Esed kabilesini yanına çekerek Tuleyha'yı yalnız bırakmak istiyordu. İşin gerçeği ilk başlarda Dırar b. Ezveri Benu Esed kabilesinden mürted olanlarla mücadelesinde başarılı oldu. Ancak Tuleyha ile yapılan bir çarpışmada Tuleyha'ya kılıçla saldırıldığı halde kılıcın bir şekilde etki etmemesi, Tuleyha'nın bir mucizesi olarak görülmüş ve bunun neticesinde Tuleyha kendi kabilesinin indinde konumunu güçlendirmesine sebep olmuştur.⁶⁸⁹ Bunun yanında Tuleyha'nın konumunu güçlendiren diğer bir konuda hitabetinin çok güçlü olmasıdır. Konuşmasını özellikle Kur'an'a benzetmeye çalıştığı sözcüklerle süsleyen Tuleyha insanları etkilemeyi başarmıştır.⁶⁹⁰ Tuleyha tabilerine Müslümanların namazda yaptıkları secdeyi yapmalarının Allah için önemli bir şey olmadığını bunun içinde artık namazda secde etmelerinin gereksiz olduğunu söyleyerek secdeyi namazdan kaldırmıştır.

Bu ve bunun benzeri durumlarla Tuleyha, Benî Esed kabilesi içinde ki konumunu sağlamlaştırdığı görülmektedir. Buna ilaveten Gatafan, Tay, Kinâne ve Fezare kabilelerinden de çok taraftarın Tuleyha'ya katılması,

⁶⁸⁶ Taberî, c. III, s. 184-185.

⁶⁸⁷ İbnu'l-Esîr, c. II, s. 206.

⁶⁸⁸ Taberî, c. III, s. 257.

⁶⁸⁹ Taberî, c. III, s. 256.

⁶⁹⁰ Taberî, c. III, s. 260.

Tuleyhan'ın durumunu zirveye taşımıştır. Benî Amir gibi bazı kabileler de bekle gör durumunu tercih edip, neticeye göre kendini ayarlama çabası meselenin çözümünü iyice zorlaştırmıştır.⁶⁹¹ Tuleyha'nın durumunu belkide bütün bu sayılan sebeplerden daha fazla gülendiren tamda bu esnada Hz. Peygamberin vefat haberinin duyulmasıdır. Bu durum Tuleyha'nın önünü daha da çok açtı.⁶⁹² Zira Hz. Peygamberin vefat haberinden sonra Tuleyha'ya destek olanların sayısı o kadar arttı ki buldukları coğrafya onlara dar gelmeye başladı. Bunun için Tuleyha ordusunu iki kısma ayırmaya karar vermiştir.⁶⁹³ Birinci kısmı oluşturan Gatafan ve Esed kabilesinin askerlerinin başına kardeşi Hibal'i komutan olarak tayin etti. Bu ordu daha sonra Medine'nin kuzeyine kadar sokuldu. Bu arada Tuleyha'ya destek olan Tay kabilesi de hazır bir şekilde kendi sınırlarında beklemeye başladı. Aslında bu kabilenin beklediği, mücadelenin hangi tarafın lehine neticeleneceği idi. Neticede Tuleyha da geri kalan kuvvetleri ile Buzâha denen yerde konakladı. Tuleyha, kardeşinin komutanlık ettiği ordunun Medine'nin kuzeyinde konaklamasının ardından Medine'ye namaz ve zekât hakkındaki değişiklikleri haber vermek üzere elçi gönderdi. Bu değişikliklerin Medine'de de kabul edilmesini istedi. Bu elçilerden her biri bir kabileye mensuptu.⁶⁹⁴ Medine'ye gelen elçiler heyeti, Medine'yi iyice gözlemlemiştir. Medine'de Müslümanların çok az olduğunu Tuleyha'ya iletiler. Bu arada Hz. Ebu Bekir de Tuleyha'ya cevap olarak zekât'ın kaldırılması bir yana, zekât malından olan bir yuların bile İslam Devletine verilmemesi durumunda, sonuna kadar savaşılacağıının haberini, Tuleyha'ya söylenmesini emretti.⁶⁹⁵

Üç gün sonra Tuleyha'nın kardeşi Hibal ile Müslümanların öncü birliği arasında bir savaş oldu. Bu savaşta Müslüman birliğin komutanı Ükkaşe b. Mihsan Tuleyha'nın kardeşi Hibal'i öldürmeyi başarmıştır. Bununla birlikte Müslümanlar çarpışmayıda hiçbir zayıat vermeden kazandımışlardı. Kardeşinin haberini alan Tuleyha, Ükkaşe b. Mihsan

⁶⁹¹ Taberî, c. III, s. 262.

⁶⁹² Taberî, c. III, s. 257; İbnu'l-Esîr, c. II, s. 206.

⁶⁹³ İbnu'l-Esîr, c. II, s. 206-207.

⁶⁹⁴ Taberî, c. III, s. 258.

⁶⁹⁵ İbn Kesir, *el-Bidâye ve 'n-Nihâye*, c. VI, s. 311.

komutasındaki öncü birliğe saldırdı ve Ükkaşe'yi şehit etti. Daha sonra Hâlid b. Velid Tuleyha ile karşılaştı ve Tuleyha'yı yendi.⁶⁹⁶

Tuleyha bu yenilgi sonucu hanımını da yanına⁶⁹⁷ alarak Suriye'ye kaçtı. Orada Gassanîlere veya Kelb kabilesine sığındığı rivayet edilir.⁶⁹⁸ Tuleyha buralarda kaldığı süre zarfında Gatafan ve Esed kabilelerinin tekrar İslam'a döndüklerini öğrendi. Kendisi de bu havadislerden sonra Müslümanlığa geri döndüğünü ilan etti.⁶⁹⁹ Bir gün Medine'de Tuleyha'yı göstererek işte Tuleyha bu, demeleri üzerine Ebu Bekir, Ona yapabileceğimiz bir şey yok zira O artık Müslüman olmuştur, der. Ancak Hz. Ebu Bekir onun biatını hiçbir zaman kabul etmedi, bununla birlikte öldürülmesine de müsaade etmedi.⁷⁰⁰ Tuleyha bunun üzerine Mekke'ye gidip umre yaptı. Hz. Ömer b. El-Hattab zamanında Medine'ye gelerek Halife Hz. Ömer'e biat etti. Aslında Hz. Ömer b. El-Hattab ta Hz. Ebu Bekir gibi biatını kabul etmek istemiyordu. Bunun içinde Tuleyha'ya Ükkaşe'yi öldüren sen değil misin? Diye sorunca, Tuleyha Ey emire'l-Mü'minin vallahi Allah'ın benim elimle ikramda bulunduğu o iki kişi hakkında sıkıntıya girmeyin, çünkü onlar benim elimle istediklerine kavuşup yükseldiler, Allah ise beni onların eliyle alçaltıp cehenneme göndermedi, deyince Ömer biatını kabul etti.

Daha sonra yurduna dönüp orada Irak'ın fethine kadar kaldı. Hz. Ömer b. El-Hattab zamanında Irak'ın fethinde çok yararlılık gösterdiği rivayet edilir.⁷⁰¹

⁶⁹⁶ İbnu'l-Esîr, c. II, s. 206-207.

⁶⁹⁷ Taberî, c. III, s. 256.

⁶⁹⁸ İbnu'l-Esîr, c. II, s. 208-210.

⁶⁹⁹ İbnu'l-Esîr, c. II, s. 209

⁷⁰⁰ İbnu'l-Esîr, c. II, s. 209-210.

⁷⁰¹ Taberî, c. III, s. 261.

2.2. HZ. MUHAMMED'İN (SAV) VEFATI SONRASI BAZI TARTIŞMALI KONULAR

2.2.1. Hz. Ebu Bekir'in Hac Emiri Olduğu Hacda Hz. Ali'nin Peygambere Vekâlet Etmesi Meselesi

Hac ibadeti hicretin 9. yılında farz kılınmıştır ve bu yılda Hz. Peygamber bazı müşrik Arap kabilelerle anlaşma da yapmıştır. Müslümanlara hac vazifesini yaptırmak üzere de Hz. Ebu Bekir'i Hac emiri olarak tayin etmiştir. Hz. Peygamber'in Hz. Ebu Bekir'e hac menasikini nasıl yapacağı konusunda detayları anlattığı görülmektedir. Özellikle de hac vakfesinin mutlak surette Arafat'ta yapılması gerektiğini anlattığı bilinmektedir. Hz. Ebu Bekir, Medine'den yola çıktığında yanında içinde Abdurrahman b. Avf'ın da bulunduğu yaklaşık 300 kişilik bir hac kafilesi vardı. Ayrıca bu hac kafilesi içinde Hz. Peygamberin bizzat elleri ile kurbanlık nişanelerini koyduğu 20 kurbanlık deve de bulunmaktaydı.⁷⁰² Hz. Peygamber bu kurbanlık develerin sorumluluğunu Naciye b. Cündub el-Eslemî'ye verdiği de rivayet edilir.⁷⁰³

Hz. Ebu Bekir bu hac kafilesi ile yola çıkıp Zülhuleyfe'de ihrama girmiştir. Yoluna devam ederken, Zilhüleyfe'den hemen sonra Arc isimli yere ulaştıklarında hemen arkalarından kendilerine Hz. Peygamberin devesi Kasva'nın geldiğini ancak devenin üstünde gelenin Hz. Ali b. Ebi Talib'in olduğunu gördüler. Hz. Ebu Bekir, Hz. Ali b. Ebi Talib'in selamını aldıktan hemen sonra ona; Âmir misin memur musun? diye sorduğu bunun üzerine Hz. Ali b. Ebi Talib, 'Ben sadece hac menasiki ile ilgili olarak yeni inen Tevbe süresinin emirlerini ve yasaklarını ve var olan anlaşmalara bağlı kalınacağını hac esnasında tebliğ etmek için gönderildim' demiştir.⁷⁰⁴ Hz. Peygamber, Tevbe süresindeki bazı emirlerin insanlara tebliğinin, Nahr günü, ya kendisi ya da kendisi adına yakınlarından (Ehl-i Beytinden) biri

⁷⁰² Vakıdî, c. III, s. 213.

⁷⁰³ Vakıdî, s. 213.

⁷⁰⁴ Vakıdî, c. III, s. 213-214; İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, c. V, s. 38.

tarafından yapılması gerektiği için, bu görevi Hz. Ali b. Ebi Talib'e vermiştir.⁷⁰⁵

Hz. Ebu Bekir bu hac emirliği süresince, Terviye günü, Arafat günü ve Nahr günü olmak üzere toplamda üç defa insanlara hitap etmiştir.⁷⁰⁶ Ancak bu konuşmalarının içeriği hakkında bilgi sahibi değiliz. Netice itibariyle haccın farz kılınmasından sonra ilk hac emiri Hz. Ebu Bekir olmuş ve Peygamberimize vekaleten haccın düzgün bir şekilde ifasını sağlamaya çalışmıştır. Hz. Ali b. Ebi Talib ise, bu hacda Peygamberimizin akrabası olarak onun mesajını iletmekle görevlendirilmiş ve bu görevi layıkıyla yerine getirmiştir.

Anlaşıldığı kadarıyla burada halifelik ile ilgili herhangi bir işaret veya en küçük bir emâre görülmemektedir. Olsa olsa bu hac kafilesinin yönetimi Hz. Ebu Bekir'e, dini anlamdaki tebliğ ve irşad vazifesi de Hz. Ali b. Ebi Talib'e verilmiş olduğu söylenebilir. Bunun ötesinde bir yorumun meseleyi bağlamından çıkaracağı kanaatine sahibiz.

2.2.2. Gadir Hum Olayı

Hz. Peygamberin burada konaklama sebebi, Yemen dönüşü Hz. Ali b. Ebi Talib'in⁷⁰⁷ ganimetlerin erken paylaşılması konusunda yaptığı uygulamadan rahatsız olan insanların, Hz. Ali b. Ebi Talib hakkında yakışsız sözler söylemeleri ve bunun verdiği rahatsızlıktır. Hz. Peygamber, dedikoduları ortadan kaldırmak için burada mola verip vaaz-nasihat tarzında bir konuşma yapmıştır.

Bu konuşmaya geçmeden önce Hz. Ali b. Ebi Talib'in Yemen'e gönderilmesi hakkında bir hatırlatıcı bilgi vermek istiyoruz. Hz. Ali b. Ebi Talib Hz. Peygamber tarafından Yemen'e askeri bir birliğin başında

⁷⁰⁵ İbn Kesir, c. V, s. 38.

⁷⁰⁶ Vakıdî, c. III, s. 214; İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, c. V, s. 38.

⁷⁰⁷ Hz. Peygamber hicretin 10. yılının Ramazan ayında, Ali b. Ebi Talib'i 300 kişilik bir birlikle, Hâlid b. Velid'ten sonra Yemen'e göndermişti. Halid orada bulunduğu 6 ay içerisinde gerekli başarıyı elde edememiş, Hz. Peygamber de onun görevini Hz. Ali'ye vermiştir. O, Hz. Ali'ye Yemenlilerle karşılaştığında onlara nasıl davranması gerektiğini anlatmış ve sancağını de teslim ederek göndermişti. Bkz. Vakıdî, c. III, s. 215; İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, c. V, s. 104.

gönderilmiştir. O, Yemen'deki görevini başarıyla yerine getirmiş, buranın önemli kabilelerinden Hamdan kabilesinin Müslümanlığı kabul etmesine vesile olmuştur.⁷⁰⁸ Hz. Ali b. Ebi Talib, Yemen'de belli bir süre kaldıktan sonra Hz. Peygamberin davetine icabet ederek⁷⁰⁹ Veda Haccı için Peygamberimizle birlikte gelen kabileye yetişmek için, dönüş yolundaki birliğinin başına bir vekil bırakarak birliğinden ayrılıp Mekke'de hac kafilesine yetişmiştir.

Mekke'ye vardıktan bir süre sonra arkasından gelen ordusunu karşılamaya çıkan Hz. Ali b. Ebi Talib, askerlerin ganimet mallarından olan ve içinde de Humus⁷¹⁰ olarak daha önceden ayırmış olduğu elbiselerin giyilmiş olduğunu görmüştür. Bu duruma çok öfkelenen Hz. Ali b. Ebi Talib, bu elbiselerin derhal çıkarılmasını emretmiştir.⁷¹¹ Elbiseleri giyen askerler bu uygulamanın çok önce beri yapıla geldiğini ifade ederek elbiselerin üstlerinden çıkarılmaması konusunda çok ısrarcı oldularsa da, Hz. Ali b. Ebi Talib bunu kesin bir surette reddetmiştir. Çaresiz kalan ve durumdan çok rahatsız olan askerler emri yerine getirmişlerdir. Ancak bu durumu Mekke'ye vardıklarında Hz. Peygambere hemen şikâyet etmişlerdir. Hz. Peygamber bu durum karşısında Hz. Ali b. Ebi Talib'i yanına çağırıp olayın aslını tam olarak anlatmasını istemiştir.⁷¹² Hz. Ali b. Ebi Talib'te, Yemen'de ganimet mallarını askerleri arasında paylaşmakla birlikte humus olarak tespit edilen ganimetleri de Hz. Peygamberin yanına varıp onun emri çerçevesinde dağıtılmasına karar verdiğini ve sonuçta olanları anlatmıştır. Hz. Peygambere bu durum karşısında Hz. Ali'yi dinlemiş ve hiçbir şey söylemeden susmuştur.

Haccın ilerleyen günlerinde şikâyetlerin artması sonucu Hz. Peygamber Hz. Ali b. Ebi Talib'le de konuştuktan sonra, Hz. Ali b. Ebi Talib hakkında yapılan bu şikâyetleri yersiz ve haksız olduğunu bir hutbe ile ilan etmiştir.⁷¹³ Ancak Hz. Peygamberin bu tavrı bile Veda Haccı esnasında bu konunun dillendirilmesini ve hatta Hz. Ali b. Ebi Talib'in incitilmesini

⁷⁰⁸ Taberî, c. III, s. 132.

⁷⁰⁹ Vakıdî, c. III, s. 218; Süheylî, c. VII, s. 459

⁷¹⁰ *Humus: savaşlarda elde edilen ganimetlerin beşte birinin devletin hazinesine (Allah ve Resülüne) bırakmak üzere ayrılmasıdır. Bu hüküm ayet çerçevesinde tespit edilmiştir. (Enfâl süresi (8)/1).

⁷¹¹ Vakıdî, s. 217.

⁷¹² Vakıdî, s. 217.

⁷¹³ Taberî, c. III, s. 150-151; Süheylî, c. VII, s. 460.

engelleyememiştir.⁷¹⁴ Hz. Peygamberin Veda Haccı esnasında bu olaya bir hutbe haricinde çok müdahale etmediğini görülmüştür.⁷¹⁵

Ancak Veda Haccı dönüşü, Hz. Ali b. Ebi Talib hakkındaki dedikoduların artması üzerine Peygamberimiz Zilhicce ayının 18. günü Gadir Hum denilen yerde konaklama emri vermiştir.⁷¹⁶ Gadir Hum, Cuhfe'ye yaklaşık 5 km. uzaklıkta bulunan ve ayrıca Revha'ya yakın bir yerdir. Buranın bir kuyunun ve aynı zamanda sık ağaçların bulunduğu bir yer olduğunu yukarıda anlatmıştık.⁷¹⁷ Hz. Peygamber burada namazı cemaatle kıldırdıktan sonra bir taşın üstüne çıkarak bir uzunca bir konuşma yapmıştır. Konumuzla alakalı olan kısmı ise şöyledir:

“Ey İnsanlar! Bilmenizi istiyorum ki, ben kimin mevlâsı isem Ali b. Ebi Talib'te onun Mevla'sıdır.” demiş, daha sonrasında da Hz. Ali b. Ebi Talib için: *“Allah'ım Ali'ye sevgi besleyene sen de sevgi duy. Ali'ye karşı nefret duyana da, sen de nefretle yönel.”* diyerek dua etmiştir.⁷¹⁸ Hz. Peygamber burada Hz. Ali b. Ebi Talib'in gönlünü almış ve herkesin huzurunda onun kendisi yanındaki mertebesini göstermiştir.

Bu olayda Hz. Peygamberin, Şii görüşün iddia ettiği gibi vefatından sonra halifelik makamına Hz. Ali b. Ebi Talib'i vasiyyet ettiğine dair somut bir söz veya bir emareye rastlanmamıştır. Burada sadece Hz. Ali b. Ebi Talib'in konumundan ve taşıdığı önemden bahsedilmiş, dolayısıyla Hz. Peygamber, Hz. Ali b. Ebi Talib bu durumundan dolayı hakkında artık dedikodunun yapılmamasını istemiştir. Gadir Hum Hz. Peygamberin, Hz. Ali b. Ebi Talib'in bazı uygulamalarını eleştiren insanlara karşı onu koruması ve kendisi için onun ne kadar önemli olduğunu hatırlatması açısından önemli bir olaydır.

⁷¹⁴ Taberî, c. III, s. 149.

⁷¹⁵ Süheylî, c. VII, s. 459.

⁷¹⁶ Dımaşki, c. VI, s. 276.

⁷¹⁷ Dımaşki, c. VI, s. 276.

⁷¹⁸ İbn Hacer el-Askalanî (ö. 856/1452), Ahmed b. Ali, *el-İsâbe fî Temyizi's-Sahabe*, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, 2012, s. 1063-1065.

2.2.3. Kırtas Olayı

Kırtas olayı Hz. Peygamberin hayatında yaşanan, izahı zor olan bir olay olarak görülmektedir. Kanaatimizce bu olayla ilgili olarak tarihi süreç içerisinde yapılan yorumlar bir niyet okuyuculuğundan öteye geçememiştir.

Hz. Peygamberin vefatının Pazartesi günü duhâ vaktinde vuku bulduğunu yukarıda anlatmıştık. İbn Abbas'ın anlattığına göre Hz. Peygamber vefatı sürecinde, vefatından önceki son Perşembe gününde çok şiddetli bir baş ağrısı çekiyordu. Baş ağrısının şiddetinden Hz. Peygamberin gözleri yaşarıyordu. İbn Abbas, tam bu esnada etrafında bulunan arkadaşlarına kendisinden sonra hiçbir surette yanlışa sapmamaları için, vasiyet niteliğinde bir yazı yazdırmak için bir kâğıt ve bir kalem getirilmesini istediğini ifade etmektedir.⁷¹⁹ Bunun üzerine orada bulunanlar kâğıt kalem getirip vasiyetin yazdırılıp yazdırılmaması konusunda Peygamberin yanında kendi aralarında tartışmaya başladılar. Bir kısmı, Hz. Peygamberin bu emrinin derhal yerine getirilmesi gerektiğini savunurken bir diğer kısım ise buna karşı geliyorlardı.⁷²⁰ Bu durum Hz. Peygamberin yanında bir kargaşaya dönüşünce Hz. Peygamber rahatsız oldu ve 'Peygamberin yanında tartışılmaz' diyerek orada bulunan herkesin dışarı çıkmasını istedi. Bu emir üzerine Hz. Peygamberin arkadaşları dışarı çıktılar. Kısa bir süre sonra kendi aralarında durumu tekrar konuşmaya başladılar. Başka rivayetlerde Hz. Peygamber kâğıt kalemi istediği anda etrafında bulunan arkadaşlarından bazısı acaba Hz. Peygamber hakkında, "şu anda ne dediğini biliyor mu, sayıklıyor olmasın?" şeklinde sormaya başladılar.⁷²¹

Olaya şahit olanların büyük bir kısmı, Hz. Peygamberin yanından çıktıktan sonra tekrar Hz. Peygamberin yanına bir grubu göndererek az önce yazdırmaya niyetlendiği vasiyetin ne olduğunu öğrenmeye çalıştılar. Ancak Hz. Peygamber yanına gelenleri, bir kere daha çıkardı ve *benim bu halim sizin o halinizden daha hayırlıdır* dedi ve hemen sonra çıkmak için kapıya yönelen bu gruba hitap ederek, üç vasiyetinin olduğunu söyledi. Birinci

⁷¹⁹ Daha detaylı bilgi için Bkz: İbn Sa'd, c. II, s. 213.

⁷²⁰ Taberî, c. III, s. 192-193.

⁷²¹ Taberî, c. III, s. 193.

vasiyeti, *Müşriklerin bütün Arap yarımadasından çıkarılmaları, ikincisi, Üsame'nin ordusunu göndermek istediği yere doğru gönderilmesinin sağlanması idi.* Orada bulunanlar 'Üçüncü vasiyetiniz nedir Ey Allah'ın elçisi' diye sorduklarında, Hz. Peygamber biraz durakladı ve *üçüncü vasiyetimi unuttum veya üçüncü vasiyetim bana unutturuldu,* dedi.⁷²²

Bu vasiyet durumuna ilk değinen yukarıda da bahsettiğimiz üzere Hz. Peygamberin amcası Abbas b. Abdülmuttalib'dir. Hz. Peygamberin vefatından birkaç gün önce Hz. Ali b. Ebi Talib Hz. Peygamberin yanından mescite çıkar. Orada bulunanlar Hz. Ali b. Ebi Talib'e Hz. Peygamberin durumunu sorarlar, Hz. Ali b. Ebi Talib Hz. Peygamberin çok daha iyi bir durumda olduğunu ve inşallah daha da iyi olacağını söyler. Bunun üzerine Hz. Ali b. Ebi Talib'in hemen yanı başında bulunan Abbas b. Abdülmuttalip, Hz. Ali b. Ebi Talib'i kenara çekerek 'Ey Ali! Vallahi Hz. Peygamberini yüzü benim çok iyi bildiğim Abdülmuttalip oğullarının ölüm yaklaştığında ki yüzlerinin aldığı halinden başka bir şey değildir.' dedi. Daha sonra Hz. Ali b. Ebi Talib'i Hz. Peygambere gidip halifelik konusunda kendileri ile ilgili bir vasiyetinin veya bir tavsiyesinin var olup olmadığını sormasını istedi. Ama Hz. Ali b. Ebi Talib amcasının bu teklifini kendince bazı gerekçelere dayandırarak kabul etmedi.⁷²³ Kırtas olayı ile birlikte Abbas b. Abdülmuttalib'in Hz. Ali b. Ebi Talib'e yaptığı teklif net olarak bize, Hz. Peygamberin kendisinden sonra halifelik için hiç kimseyi vasiyet etmediğini göstermektedir.

Hz. Peygamber karar verdiği herhangi bir konu hakkında arkadaşlarından itiraz gelirse, onlara kendi gerekçelerini açıklardı. Hastalığının en şiddetli döneminde olsa bile bu tavrından taviz vermediğini görmekteyiz. Bunun en bariz örneği Üsame b. Zeyd'in komutanlığı hakkında itirazların yükselmesi üzerine bu konuda ısrarcı olması ve hastalığının en şiddetli dönemine denk gelmesine rağmen mescide çıkıp minberden herkese Üsame'nin ve babasının komutanlığa ne kadar lâıyk olduğunu anlatmasıdır. Aynı şekilde Hz. Peygamber Gadir Hum'da Hz. Ali b. Ebi Talib'e yapılan eleştirilere karşı da aynı tavrı göstermiştir.

⁷²² Taberî, c. III, s. 193.

⁷²³ Taberî, c. III, s. 193-194.

Bu ve buna benzer durumlardan anladığımız kadarıyla bu vasiyet yazma veya yazdırma konusunun sahih bir rivayet olarak kabul edilse bile, Hz. Peygamberin zamanı ve imkânı olduğu halde bu konuda ısrarcı olmaması çok dikkat çekici bir konudur. Buradan şunu söyleyebiliriz, Hz. Peygamberin yazdırmak istediği ama yazdıramadığı vasiyeti bilinenin ve dikkat çekilen konuların çok dışında bir şey değildi. Mesela Üsâme b. Zeyd'in ordu komutanlığı meselesi gibi bir mesele ile askerî-siyasi bir vasiyeti olduğunu söyleyebiliriz. Bunun yanında, Ebu Bekir'in imamlığında ısrarcı olması ile de dinî bir vasiyeti olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim toplumsal konular bağlamında da Veda Hutbesinde vasiyetleri olmuştur. Ayrıca Ehl-i Beyti ile ilgili olarak da vasiyetinin olduğunu da görmekteyiz. Ancak siyasi anlamda bir vasiyetinin olmadığını buradan net olarak anlamaktayız.

SONUÇ

Hız. Peygamberin (sav) peygamberliği yaklaşık olarak 23 yıl sürmüştür. Onun hayatında ortaya koyduğı örneklik ve yaşadığı olayların etkisi ilk günden beri devam etmektedir. Hız. Peygamberin vefatından önce yaptığı hac ile başlayıp, vefatına kadar süren bu dönem, günümüz İslam dünyasının içinde bulunduğu ve bir türlü çözemediği, kemikleşen sorunlarının da çıkış noktasını göstermesi açısından çok önemlidir. Veda Haccı ve sonrasındaki bazı olayların etkisi daha ileriki dönemlerde de devam etmiştir. Bu olaylar günümüze kadar gelen İslam toplumundaki ayrılıkların kaynağını teşkil etmektedir.

Hız. Peygamberin hayatındaki en önemli olaylardan biri olan Veda Haccı, Müslümanlar için bir dönüm noktasıdır. Bu hac, Hız. Peygamberin hicretten sonra ilk ve son haccı olmuştur. Yapılış şekli daha sonraki dönemlere örnek olarak kalmış ve kalacaktır.

Hız. Peygamberin öncesinden yapacağını ilan ettiği bu ilk ve son hac için Müslümanlardan büyük bir kitlenin Medine'ye geldiği görülmektedir. Mekke'ye doğru yola çıkıldığında bu kitle daha da büyümüştür. Hız. Peygamber, bu yolculuğu esnasında Mekke yolu üzerinde birçok yerde konaklamış ve namaz kılmıştır. Bazı yerlerde konaklamayı hoş görmeyip bir an önce oradan uzaklaşmaya çalışmış, bazen de bir yerde özellikle durmuştur. Yine Hız. Peygamberin bu yolculuğu esnasında karşılaştığı ve çözüme kavuşturduğu birçok olay olmuştur. Bu olayları çözerken temel prensip olarak dinin ruhuna aykırı olmamak kaydıyla, en kolay ve zahmetsiz yolun ve çözümün tercih edildiği görülmüştür.

Hız. Peygamber, (sav) bu seferi esnasında cahiliye döneminden beri yapıla gelen bazı yanlış uygulamaları kaldırmış, yerlerine İslam'ın uygun gördüğu uygulamaları getirmiştir. Bu duruma bir örnek olarak, Hız. Peygamberin kurbanlık hayvanlara binilmesinin yasak olduğunu kabul eden cahiliye anlayışını kaldırması gösterilebilir. Hız. Peygamber, kurbanlık develere binilebileceğini bütün hacı adaylarına ilan ederek duyurmuştur. Bununla birlikte hac dönemlerinde yapılagelen birçok yanlış ve ayrımcı uygulamayı da kaldırmış ve yasaklamıştır. Bunların başında da Kâbe'nin

çıplak tavaf edilmesi ve Kureyşten bazı kimselerin asalet iddialarıyla Arafat dağı yerine Müzdelife’de vakfe yapması sayılabilir. Humus sahiplerinin ayrıcalıklı konumlarının kaldırılması da bu kaldırılan Cahiliyye âdetlerinden bir olarak sayabiliriz.

Hz. Peygamber, hac menâsikinin herkes tarafından görülüp rahat bir şekilde yapılabilmesi için, gerektiğinde, bineğe binilebileceğini söylemiştir. Bunu en güzel örneğini Hz. Peygamber tavaf esnasında devesine binerek göstermiştir. Hz. Peygamber, hacla ilgili bütün menâsikleri büyük bir titizlikle yerine getirmiş daha sonraki dönemler için haccın nasıl yapılacağını uygulama bazında göstermiştir.

Hz. Peygamber, dönüş yolunda kafilenin mola vermesinin imkân ve ihtimalinin olmadığı bir yerde ve zamanda, Hz. Ali b. Ebi Talib ile ilgili Yemen seferinden dönüş yolunda yaşananlardan dolayı ortaya atılan ve bir türlü bitmek bilmeyen dedikoduları kesmek için Gadir Hum denen mevkiye durarak namaz kıldırıştır.

Bununla birlikte Hz. Peygamberin bir sefere veya bir yolculuğa çıktığı zaman, kullandığı güzergâhın aynısını kullanmaya azami gayret gösterdiğini görülmektedir. Hz. Peygamber bununla da yetinmemiş, o güzergâhta daha önceden ne yapmışsa aynısı yapmak istemiş ve imkânları ölçüsünde de bunu başarmıştır. Ancak Veda Haccı dönüşü Medine’den daha yeni çıkmışken Gadir Hum denen bu mevkiye konaklaması ve akabinde insanlara yönelerek onlara bir konuşma yapması hiç normal değildir. Netice itibariyle Hz. Peygamber burada yaptığı konuşmada Hz. Ali b. Ebi Talib’in kendi indindeki yerini orada bulunanlara hatırlatmış ve artık haccın başından itibaren incitici seviyeye ulaşmış olan bu dedikodulara bir son verilmesini istemiştir. Tarihi bir öneme sahip olan bu konuşmadan sonra Hz. Peygamber, Medine’ye gece vakti ulaşmış olmalarına rağmen, o saatte evlere gidilmesini uygun bulmadığı için Medine’nin girişinde sabaha kadar beklemiş ve akabinde Medine’ye gündüz gözü ile girmeyi tercih etmiştir.

Daha sonraki günlerde Hz. Peygamberin ölüme yaklaştığını hissettiği ve kendini buna hazırlamaya çalıştığı görülmektedir. Zira Uhud ile Baki’ mezarlıklarını neredeyse her gece ziyaret etmesini böyle

yorumlayabiliriz. Hz. Peygamberin, vefatından hemen önce, Hayber kalesinin fethinde kendisine ikram edilen zehirli koyunun etkisiyle olduğu düşünülen çok sıkıntılı ve elemli günler geçirmiştir. Bazen bu hastalığın neden olduğu baş ağrısından dolayı Medine’de bulunan yedi farklı kuyunun en soğuk suyunu getirtiyor ve başına boca ettirtiyordu. Bu durum bile ona ancak bir iki saat kadar rahatlama veriyor, daha sonra vaziyeti tekrar eski haline dönüyordu.

Hz. Peygamberin bu son günlerinde uğraştığı sorunlar sadece sağlık sorunları değildi. Bunlardan başka bir takım büyük sorunlar daha vardı. Bunların başında yalancı peygamberler sorunu sayılabilir. Hz. Peygamber ömrünün son demlerinde ilk olarak Yemen tarafında kendini gösteren Esvedü’l-Ansî adındaki yalancı bir peygamberle uğraşmak zorunda kalmıştır. Yemen’deki bu yalancı peygamber meselesi ile aynı zamana denk gelen bir başka yalancı peygamber meselesi daha vardır. Yamâme’de ortaya çıkan ve Hz. Peygambere mektup yazma cüretini bile gösteren Müseylemetü’l-Kezzap meselesidir bu. Hz. Peygamber maalesef ömrünün son günlerinde bu sorunlarla uğraşmak zorunda kalmıştır. Esvedü’l-Ansî sorununun çözümünü kendisi daha hayattayken gördüğü rivayet edilmektedir. Ancak Müseyleme’nin oluşturduğu sorun İslam davasında büyük büyük meşakkatler ortaya çıkarmıştır ve Hz. Peygamberin vefatından çok daha sonra, ilk halife Ebu Bekir zamanında ancak çözülebilmiştir. Bu yalancı peygamberler sorunu, Arap yarımadasında asabiyet sorununun da canlılığını tüm gücüyle devam ettirdiğini göstermektedir.

Hz. Peygamber bunları yaşarken bir başka sıkıntısı da Rum diyarına doğru sefere çıkması için hazırlattığı ordunun başına tayin ettiği başkomutanı ile ilgilidir. Hz. Peygamberin tayin ettiği komutan olan Üsâme b. Zeyd hakkında, yükselen bazı itiraz sesleri vardır. Hz. Peygamberin hazırlattığı bu ordunun başkomutanı daha önceden köle olan Zeyd b. Harise’nin oğlu Üsame’dır. Doğal olarak bu durum yeni Müslüman olanlarla birlikte ve münafıkların kıskırtması ile eskiden beri İslam’ı kabul etmiş olanlar açısından da, en azından can sıkıcı bir durum olarak görülüyordu. İşte bu durumun doğal bir sonucu olarak Hz. Peygamber o ağır hasta haliyle bütün arkadaşlarını mescitte toplamış ve minbere,

akrabalarının kollarında, onlara dayanarak çıkmış, verdiği kararları gerekçeleri ile birlikte açıklamış ve itirazlara da tek tek cevap vermiştir. Burada dikkat çeken bir başka nokta da Hz. Peygamberin Üsame'nin ordusuna, Hz. Ali b. Ebi Talib hariç, cennetle müjdelenen 10 kişi ile birlikte büyük itibar sahibi olan diğer sahabelerin de mutlak surette katılmalarını istemesidir. Bununla birlikte Hz. Peygamber Rum diyarına gidecek ve belki de orada aylarca kalacak olan bu ordunun Medine'den bir an önce ayrılması için elinden geleni yapmıştır. Kaynaklarda Üsame'nin sancağını kendi elleri ile sardığı ve Üsame'yi Medine'nin dışına kadar yolcu ettiği belirtilmektedir.

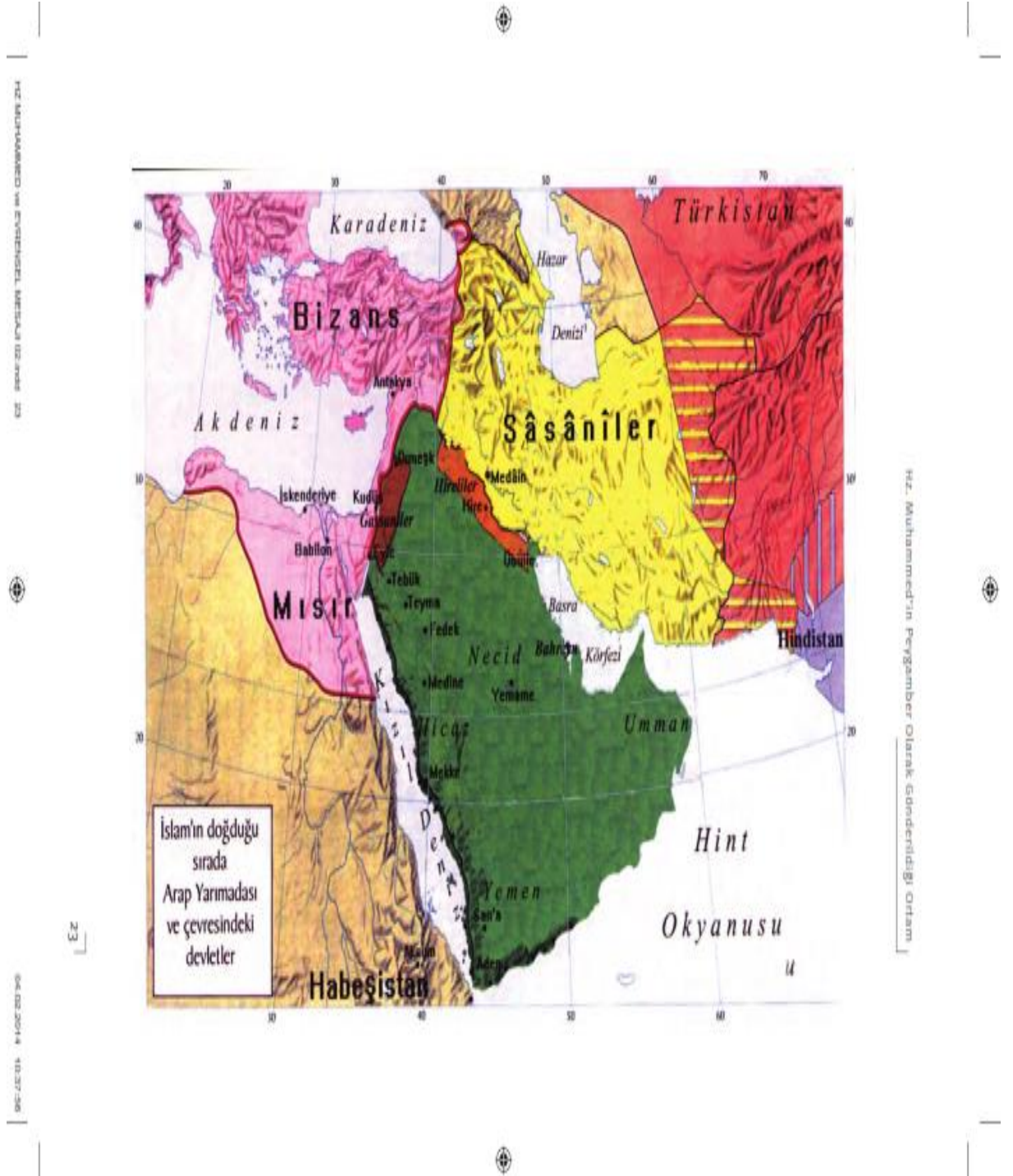
Bu süre zarfında yaşanan diğer bir önemli bir olay da, en sahih hadis kaynaklarında bile kendine yer bulan Kırtas vakıasıdır. Bu olayın rivayetinde Hz. Peygamberin hastalığından dolayı kendisinin yanına ziyaret amaçlı gelen sahabelerine dönüp, *bana bir kâğıt kalem getirin ki size benden sonra sapmayacağınız ve saptırılmayacağınız bir şeyler yazdırayım*, dediği aktarılmaktadır. Buna mukabil Hz. Ömer b. el-Hattab'ın, Hz. Peygamberin bu isteğine karşı geldiği ve *hastalığından dolayı Hz. Peygamberin şu anda ne dediği tam olarak anlaşılmamaktadır, mâmâfih elimizde Allah'ın kitabı var o bize yeter*, dediği rivayet edilmektedir. Daha sonra Hz. Peygamberin yanına tekrar giden sahabeye, Hz. Peygamberin namazı kılmalarını ve müşriklerin Arap yarımadasından çıkarılmalarını vasiyet ettiği rivayet edilmektedir. Burada anladığımız kadarıyla Hz. Peygamber bir vasiyet yazdırmak istemiştir. Ancak biz bu vasiyetin hilafetle alakalı olduğunu düşünmemekteyiz. Anladığımız kadarıyla bu vasiyet daha çok gelecekte vuku bulabilecek olan hadiseler karşısında Müslümanların takınması gereken durum üzerinedir. Kaldı ki Hz. Peygamber halifelikle ilgili olarak bir vasiyette bulunacak olsa bile bunu daha önceden yapabilirdi. En azından Veda Hacc'ında bunu bütün insanlara duyurabilirdi. Bu şekilde de umumi bir biat almış olurdu. Bunun için Veda Haccı bulunmaz bir imkân sunmaktaydı. Hz. Peygamberin bu kırtas olayında iddia edildiği gibi niyeti kendinden sonra gelecek halifeyi vasiyet etmek olsaydı, bu vasiyeti yazıyla değil de Üsame'nin komutanlığı için yaptığı gibi bütün Müslümanları mescidinde toplar ve orada açık bir şekilde herkese duyururdu.

Müslümanların halifesini de gelebilecek bütün itirazlara da kat'i cevaplar vererek tayin edebilirdi. Dolayısıyla bu kırtas meselesinde Hz. Peygamberin vasiyeti hilafetle ilgili olmasa gerek. İfade ettiğimiz üzere buradaki vasiyet daha çok Müslümanların içine düşebileceği fitne ve fesada karşı uyanık olmaları gerektiği üzerinedir.

Bütün bu olayların en önemli tarafı belki de bu zor ve sıkışık süreçte de Peygamberimiz (sav) her yönüyle ve her hareketiyle bir beşer olarak hareket etmiş olmasıdır. Yaşanan sıkıntılar insani reflekslerle ve yine en insani yollarla çözümlenmeye çalışılmıştır. Bu süreçte Peygamberimiz (sav) yolculuğun sıkıntılarına katlanmış, ümmetinin sıkıntılarına çözümler üretmiş, üzölmüş, sevinmiş, şakalaşmış, acılar çekmiş, ümmetinin işlerini son güne kadar yürütmeye çalışmıştır. Bütün gelişmeler olağan insani çabalarla yürütölmüş ve tamamlanmıştır. Rasulullah'ın (sav) yolculuğu gidiş ve gelişinde normal bir sürede gerçekleşmiş, yolculuk esnasında sıcaktan terlemiş, gölgelik ihtiyacı duymuş, konak yerlerinde duş alarak kıyafetini değiştirmiş, güzel kokular ve ilaçlar sürönmüştür. Yine herkesle birlikte yemek yemiş, hatta bir ara yiyeceklerini taşıyan devesi kaybolmuş ve br süre sonra tekrar bulunmuş, bu arada ashabının desteğiyle yemek temini sağlanmaya çalışılmıştır.

İslam tarihi açısından çok önemli olan bu dönemde Hz. Muhammed (sav) ashabına gerekli vasiyetlerini, ikazlarını ve isteklerini tek tek söyleme fırsatı bulmuş ve akabinde de bu dünya hayatına gözlerini yummuştur.

EKLER:

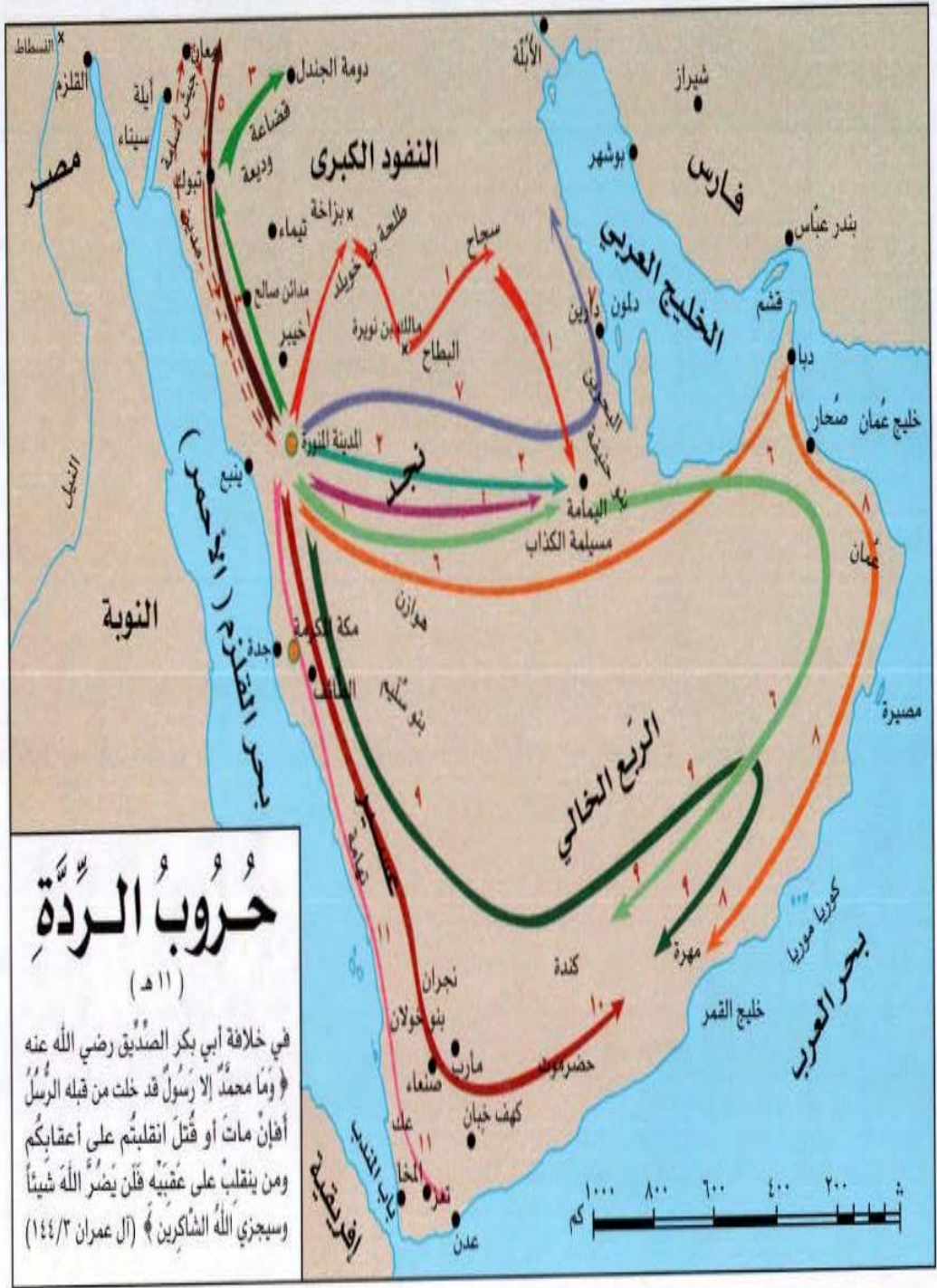

Harita-1.⁷²⁴ Hz. Muhammed (sav) Peygamber Olarak Gönderildiği Ortamda Dünya'nın Siyasi Durumu

⁷²⁴ Sarıçam, İbrahim, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 387, DİB. Yay. 2002, Ankara.

Harita-3. Hz. Muhammed (sav)'in Veda Hac'ında İzlediği Güzergâh.

Harita-6⁷²⁷: Ridde savaşlarının yapıldığı yerler ve Arap kabilelerinin konumu.

⁷²⁷ Şevki, Ebu Halil, Atlasü's-Siretü'n-Nebeviyye, Darü'l-Fıkr el-Muasır, Dimaşk, 2003, s. 233.

KAYNAKÇA

- Ahmed Cevdet Paşa (ö. 1312/1895), tahkik: Mahir İz, *Peygamber Efendimiz*, yayınlayan, M. Ertuğrul Düzdağ, Işık Yayınları, İzmir, 1996.
- Askalanî, Nizar b. Abdulkadir b. Muhammed el-Reyyen el-Ne'lavani, *Vafetü'n-Nebi ve Azlametü'l-Medinetü, Vezâratü'l-Avkaf ve's-Şuuni'l-İslamiyye*, Katar, 2013.
- Ateş, Ali Osman, *İslam'a Göre Cahiliyye ve Ehl-i Kitab Örf ve Adetleri*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1996.
- Uzaymî, Musa b. Raşid, *el-Lü'lüü'l-Meknûn fi Sireti'l-Me'mun*, Dâru's-Sâmi, Riyad, 2013.
- Bekrî, Ebu Ubeyde, Abdullah b. Abdülaziz el-Endelüsî (ö. 487/1094), *Mu'cemü'l-Müste'cem min Esmâi'l-Bilad ve Mavâzi'*, tahkik: Mustafa el-Saka, Alemü'l-Kütüb, Beyrut, Bty.
- Belâzuri, Ahmed b. Yahya b. Cabir (ö. 279/892), *Kitab Cümel min Ensabu'l-Eşraf*, tahkik ve takdim: Riyaz Zeykanî, Süheyl Suhkeri, Darul Fikr, Beyrut, 1996.
- Beyhakî, Ebu Bekir Ahmed b. Hüseyin (ö. 469/1077), *Delâilü'n-Nübüvve ve Ma'rifetü Ahvâl Sahibü's-Şeria*, Tahkik: Abdulmûtî Kal'cî, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1988.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsiri*, Akçay yay. Ankara, 1991.
- Buharî, Ebi Abdillâh Muhammed b. İsmail (ö. 194/810), *Sahihu'l-Buhari*, Dâru İbn Kesir, Dımaşk-Beyrut, 2002.
- Darekutnî, Ebü'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed (ö. 385/995), *Sünen-i Darekutnî*, Tâlik el- Muğnî Ala Darekutnî, Ebi't-Tayyib Muhammed Şemsülhak El-Azimmâbâdî, Daru b. Hazm, 2011, Beyrut.
- De Lacy O'leary (ö. 1376/1957), *İslam Düşüncesi ve Tarihteki Yeri*, çev. Hüseyin Yurdaydın-Yaşar Kutluay, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, XXIX, Ankara, 1959.
- Dimaşkî, Şemseddin Ebi Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Ebi'l-Bakâ' b. Nasreddin eş-Şafî, (ö. 842/1439) *Cami'u'l-Eser Fi es-Siyeri ve Mevlüdi'l-Muhtari*, tahkik: Ebu Yakup Neş'et Kemal, el-İdaretü'l-

Ammetü li'l-Evkâf, Daru'l-Felah, Katar, 2010.

- Ebu Halil, Şevkî, *Atlasü's-Siretü'n-Nebeviyye*, Darü'l-Fikr el-Muasır, Dımaşk, 2003.
 - Ebu Davud, Süleyman ibnu'l-Eş'as el-Ezdîyyi es-Sicistanî (ö. 275/888), *Sünen-i Ebu Davud*, Tahkik: İzzettin Zilli, Yasir Hasan İmad El-Tayyar, Merkez el-Risale ve Dirasêt ve Tahkika'l-Türas, Mevsuatü'r-Risale Yayınları, Beyrut, 2013.
 - Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Akçay Yayınları, Ankara, 1995.
 - Erul, Bünyamin, *Hız Peygamber'in İzinde*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2013.
- ez-Zehebî, Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman (ö. 746/1348), *Tarihü'l-İslamî ve Vafeytü'l-Meşahîr ve'l-A'lêm, Ahd el-Hulefei'r-Raşidîn Havadis ve Vefayât*, tahkik: Ömer Abdülislam Tedmürî, Daru'l-Kütübü'l-Arabiyye, Byy. 1990.
 - Safiyurrahman, Mubarekfuri, *er-Rahikü'l-Mahtûm-Peygamberimizin Hayat ve Daveti*, Milli Gazete, Risale Yayınları, Bty.
 - Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi*, çev. Mehmet Yazgan, Beyan Yayınevi, İstanbul. 2013.
 - Heyet, *İslam Tarihi, Peygamberimizin Medine Hayatı*, Osmanlı Yayınları, İstanbul, 1985.
 - Heykel, M. Hüseyin, *Hız Peygamber'in Hayatı*, çev. Vahdettin İnce, Kitapevi Yayınları İstanbul, 2011.
 - Heysemî, Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân (ö. 807/1405), *Buğyetü'l-Bahis an Zevaidi Müsnedi'l-Haris*, Merkezü Hıdmeti's-Sünne Yayınları, Medine, 1992.
 - Hitti, Philip K., *Arap Tarihinin Mimarları*, çev. Ali Zengin, Risale Yayınları, İstanbul, 1995.
 - İbn Ebi Şeybe, Ebi Bekr Abdullah b. Muhammed b. İbrahim (ö. 235/849), *el-Musannef*, tahkik: Hamad b. Abdullah el-Cuma ve Muhammed b. İbrahim el-Hemedânî, Mektebetü'l-Rüşd, Riyad, 2004.

- İbn Hacer el-Askalanî, Ahmed b. Ali (ö. 856/452), *el-İsâbe fi Temyizi's-sahabe*, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, 2012.
- İbn Hanbel, Ahmed b. Muhammed (ö. 241/865), *el-Müsned*, tahkik: Ahmed Muhammed Şakir, Daru'l-Hadis, Kahire, 1995.
- İbn Hayyat Ebu Amr Halife Ebu Hubeyrete-el-Leysi el-Asfarî el-Şebbêb (ö. 230/845), *Tarih Halifetü ibn Hayyat*, Tahkik: Mustafa Necip Favvaz ve Hikmet Keşli Favvaz, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1995.
- İbn Hazm el-Endelüsi, Ebi Muhammed Ali b. Ahmed b. Said (ö.456/1064), tahkik: Abdülkerim Sâmî el-Cündî, *Cevami' es-Siretü'n-Nebeviyye*, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 2003.
- İbn Hişam, Ebu Muhammed Abdülmelik, Abdullah b. Yusuf, (ö. 218/833), *es-Siretü'n-Nebeviyye*, tahkik: Ömer Abdülislam Tedmürî, Daru'l-Kütübü'l-Arabiyye, Beyrut, 1990.
- İbn İshak, Ebû Abdillâh Muhammed b. İshak b. Yesar (ö.151/768), *es-Siretü'n-Nebeviyye*, tahkik: Ahmet Ferid el-Mezidî, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 2004.
- İbn Kesir, Ebu'l-Fidâ el-Kureyşî el-Dimeşkî (ö. 774/1372), *el-Bidâye ve en-Nihâye*, Mektebetü'l-Maarif, Beyrut, 1988.
- *el-Siretü'n-Nebeviyye*, tahkik: Mustafa Abduvahid, Daru'l-Ma'rife, Beyrut,1976.
- *Haccatü'l-Veda*, Dâru İbnü Hazm, Beyrut, 2008.
- İbn Kuteybe (ö. 97-715), Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim, *Garibu'l-Hadis*, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1988.
- İbn Mace, Ebu Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvîni (ö.273-887), Tahric: İmad et-Tayyar, Yasir Hüseyyin, İzzettin Zelli, *Sünenü İbn Mace*, Müessesetül el-Risale Yayınları, Beyrut, 2009.
- İbn Sa'd, Ebu Abdillâh, Muhammed İbnu Sa'd İbnu Meni' ez-Zührî (ö. 230/844), *Kitabu't-Tabâkâtü'l-Kübra fi Meğazî Resülüllah*, tahkik: Ali Muhammed Ömer, Mektebetü'l-Hâncî, Kahire, 2001.
- İbn Seyidi'n-Nâs (ö.734-1334), Ebu'l-Feth Muhammed b. Muhammed b. Muhammed El-Ya'rubi, *Uyunü'l-Eser fi funun el-Meğazî ve Şemâil ve's-Sire*, tahkik: Muhammed el-Îd el-Hatraviy ve Muhiddin Mestu, Darü İbn Kesir, Bty.

- İbn Şihab El-Zührî, Muhammed b. Müslim b. Ubeydullah (ö. 124/741), *el-Meğazî'n-Nebeviyyet*, tahkik: Süheyl Zekkar, Daru'l-Fıkr, 1981.
- İbn Şihab el-Zühri, Muhammed b. Müslim b. Ubeydullah (ö. 123/741), *el-Meğazî'n-Nebeviyyet*, tahkik: Süheyl Zekkar, Daru'l-fıkr, Dimaşk, 1981.
- İbn Ukbât, Musa (ö. 141/758), *el Mağazi* (tahrir edilmiş nüsha), Telif eden Muhammed el Hüseyin Bakşış, Mektebetü Darü'l Minhâc, Riyad,2013
- İbnu'l-Kayyım el-Cevziyye, Şemseddin Ebi Abillah Muhammed b. Ebi Bekr b. Eyyüb (ö. 751/1350), *Zadü'l-Meâd fi Hadyi Hayri'l-İbâd*, Tashih: Şuayb el-Arnâvutî ve Abdulkadir el-Arnâvutî, El-Risale Yayınları, Beyrut, 2009.
- İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Farac Abdurrahman b. Ali b. Muhammed (ö. 597/1201), *el-Muntazam fi Tarih'ül-Mülük ve'l-Ümem*, Tahkik: Muhammed Abdülkadir Atâ ve Mustafa Abdülkadir Atâ, Tashih: Naim Zerzûr, Daru'l-Kütubu'l-İlmiyye, Beyrut, 1992.
- İbnü'l-Esir, Ebi'l-Hasen Ali b. Ebi'l-Kerem Muhammed b. Muhammed b. Abdulkerim b. Abdulvahid eş-Şeybânî el-Cezeri (ö. 630/1233), *el-Kâmil fi't-Tarih*, tahkik: Ebu'l-Fidâ Abdullah el-Kadî, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1987.
- Kadı İyaz, İyaz b. Musa Ebu'l Fazl el Yahsubi es-Sebti el Maliki (ö. 544/1149), *eş-Şifâ bi Ta'yîni'l-Mustafa*, Dar-ı Saadet Matbaâ-yı Osmanîyye, İstanbul, 1312.
- Kandehlevî, Muhammed Zekeriyye(ö. 1402/1982), *Haccatü'l-Vedâ' ve Haberü Umrâtü'n-Nebî*, Meclisü'l-İlmî, Yayın No: 50, Byy, 1390.
- Kastallanî, Ahmed b. Muhammed, (ö. 923/1517), *el-Mevâhibü'l-Ledünniye bi'l-Menahil el-Muhammediyye*, tahkik: Salih Ahmed el-Sami, Beyrut, 2004.
- Keski, Osman ve Berki, Ali Himmet, *Hâtemü'l-Enbiya Hazreti Muhammed ve Hayatı*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006.
- Köksal, M. Asım, *Hz. Muhammed(as) ve İslamiyet (Mekke Devri)*,

Misvak Neşriyat, İstanbul, 1980.

- M. Hüseyin, *Hz. Peygamber'in Hayatı*, çev. Vahdettin İnce, Kitapevi Yayınları, İstanbul, 2011.
- Makrizî, Takiyyiddin Ahmed b. Ali b. Abdulkadir b. Muhammed (ö. 845/1442), tahkik: Muhammed Abdulhamid el-Nemisî, *İmte'u'l-Esmâ' bimâ li'n-nebiyyi mine'l-Ahvâli ve'l-Hafedâti ve'l-Matê'*, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1999.
- Mevlâna Muhammed Ali, *Peygamberimizin Hayatı (Sîretü'n-Nebi)*, Nur Yayınları, Ankara, Byy.
- Muberrred, Ebü'l-Abbâs Muhammed b. Yezîd b. Abdilekber b. Umeyr el-Müberred el-Ezdî es-Sümâlî (ö. 286/900), *el-Kâmil*, tahkik: Muhammed Ahmed el-Dâlî, Mevsuatü'r-Risale, Beyrut, 1997.
- Muhammed b. İdris eş-Şafî (ö. 205/820), *Müsnedü'l İmam Muhammed bin İdris Eş-Şafî*, Tertib: Sencar bin Abdullah en-Nâsirî, tahkik: Rifat Fevzi bin Abdülmuttalib, Daru'l-Beşeru'l-İslamiyyi, 2005, Beyrut, Lübnan.
- Mustafa b. Şemseddin el-Karahisarî (ö. 872/1468), *Ahteri-i Kebir*, İstanbul, 1310.
- Müslim, Ebi'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccac el-Küşeyrî en-Neysaburî (ö. 261/875), *Sahihu Müslim*, tahkik: Ebu Küteybet Nazar Muhammed el-Faryabî, Daru't-Taybe, Riyad, 2006.
- Nesâî, Ebu Abdurrahman Ahmed b. Şeybe (ö. 200/815), *Sünen-i Nesâî (el-Mücteba)*, tahkik: İmâd el-Tayyar, Yasir Hasan, İzzettin Zali, Müessesetü'r-Risâle Yayınları, Beyrut, 2014.
- Nevevî, Muhiddin Ebu Zekerriyya b. Şeraf b. Muray (ö. 676/1277), *Şerhü'n-Nevevî, Ale Müslim*, Beytü'l-Efkâr ed-Devliyye, Beyrut, 2000.
- Ögüt, Salim, 'Mikât', *DİA*, İstanbul, 2005, c. XXX, s. 48, 49.
- Râfîî, Mustafâ Sâdık b. Abdirrezzâk b. Saîd b. Ahmed b. Abdilkâdir (ö.1881/1937), *Tarihü Êdebü'l-Arab, Mektebetü'l-İman*, Beyrut, 1997.
- Rahman, Afzalur, *Siret Ansiklopedisi*, İnkılap Yayınları, İstanbul, 1996.
- Robert Mantran, *İslam'ın Yayılış Tarihi (VII-XI. yy)*, çev. İsmet Kayaoğlu, Ankara Üniversitesi İlahiyat Yayınları No: 149, Ankara,

1981.

- Sariçam, İbrahim, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, DİB. Yay. Ankara, 2002.

- Süheylî, Ebi Kasım Abdurrahman b. Abdullah bin Ahmed b. Ebi'l-Hasan el'Hasamî (ö. 581/1185), *el-Ravzu'l-Enf fi Tefsir es-Siretü'n-Nebeviyye li İbn Hişam*, tahkik: Abdurrahman el-Vakîl, Daru'l-Kütübü'l-İslamiyyeti, Byy., 1967.

- Süyutî, Celaleddin Abdurrahman b. Ebi Bekr (ö. 910/1505), *Tenviru'l-Havâlik Şerhun Ala Muvatta Mâlik*, tashih: Muhammed Abdulaziz el-Halidî, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyyete, Beyrut, 2007

- Şevkanî, Muhammed b. Ali b. Muahmmmed b. Abdullah el-San'anî (ö. 1250/1834), *Neyl'ül-Evtâr Şerh Müntaka'l-Ahbâr min Ehâdis Seyyi'l-Ahyar*, İslam İşleri ve Vakıflar Bakanlığı Yayınları, Byy, Bty.

- Taberânî, Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-Dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb (ö. 360/971), *Mu'cemü'l-Kebir*, tahkik: Hamdi Abdulmecid es-Selefi, Kahire, 1984.

- Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir (ö. 310/922), *Tarihü't-Taberi Tarihü'r-Rüsül ve'l-Mülük*, tahkik: Muhammed Ebu'l- Fazl İbrahim, Daru'l-Maarif, Kahire, 1967.

-----*Tarihi Taberi Tercemesi*, Can Kitabevi, Konya 1973.

- Tirmizî, Ebî İsa Muhammed b. İsa b. Sevrâte (ö. 278/892), *Sünen-i Tirmizi*, tahkik: İzzettin Zelî, İmadu't-Tayyar, Yasir Hasan, Müessesetü'd-Diraseti'n-Neşr, Beyrut, 2011.

- Vakıdî, Muhammed b. Ömer (ö. 207/822), *Kitabu'l-Meğâzî*, tahkik: Marsden Jonas, Alemü'l-Kütüb, Beyrut, 1984.

- Yakubî, Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Ebî Ya'küb İshâk b. Ca'fer b. Vehb b. Vâzih (ö. 284/897), *Tarihu Yakubî*, tahkik: Abdulemir Mihne, Şirketü'l-İ'lam li'l-Matbuât, Beyrut, 2010.

- Yakutî, Şihabuddin Ebi Abillah Yakut b. Abdillan (ö. 626/1229), *Mu'cemu'l-Büldân*, Dâr Sâdir, Beyrut, 1977.

- Zamahşerî, Ebi'l-Kasım Carullah Mahmud b. Ömer b. Muhammed (ö. 538/1143), *Tefsirü'l-Keşşâf*, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, Bty.

